

Karina Zalcmane

ORCID 0000-0002-4827-3425

Futbola fanu kriminogēnās izpausmes un to prevencija:
Latvijas un ārvalstu pieredze

Promocijas darbs zinātniskā doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph.D.*)” iegūšanai

Nozare – tiesību zinātne
Apakšnozare – kriminoloģija

Promocijas darba vadītājs:

Dr. iur. asociētais profesors **Aldis Lieljuksis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Rīga, 2020

Anotācija

Promocijas darbs “Futbola fanu kriminogēnās izpausmes un to prevencija: Latvijas un ārvalstu pieredze” pēc sava satura ir daudzpusējs kriminoloģiskais pētījums par jaunu sociālo parādību – futbola fanu subkultūru. Futbola fanu kriminogēnās izpausmes ir prettiesiskas un kaitīgas, jo apdraud cilvēku attiecību sistēmu sabiedrībā, sabiedrisko mieru, normālus apstākļus darbam un atpūtai, kā arī personas tiesību un likumīgo interešu realizēšanu. Papildus var arī tikt nodarīts kaitējums personas dzīvībai un veselībai, fizisku un juridisku personu mantiskajām interesēm. Latvijas Republikā kā Eiropas Savienības dalībvalstī arī tiek organizētas starptautiska mēroga sacensības, līdz ar to tāda fenomena kā futbola fanu kriminogēno izpausmju pētīšana ir aktuāla un nepieciešama, jo līdzīga akadēmiskā pētījuma Latvijā līdz šim vēl nav bijis.

Pētnieciskā darba mērķis ir izstrādāt pētījumu, ietverot tajā teorētisko un praktisko kompleksu par futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiskajām problēmām, kā arī sniegt priekšlikumus to risināšanai.

Kriminoloģiskās izpētes procesā svarīgs ir gan pieejas kompleksums, gan mijiedarbības principi. Pētot futbola fanu kriminogēnās izpausmes, plaši izmantoti dažādi statistikas dati un pētījumi. Pētījumā veikta futbola fanu kriminogēno izpausmju kā sociālās un tiesiskās parādības kriminoloģiskā izziņāšana: futbola fanu kā kriminoloģiskā pētījuma objektu analīze, sniegts futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiskais raksturojums, kā arī futbola fanu iespējamo kriminogēno izpausmju preventīvo pasākumu izpēte.

Promocijas darba ietvaros ir apkopota zinātniskā literatūra un raksti kriminoloģijā, krimināltiesībās, socioloģijā un psiholoģijā.

Promocijas darba rezultātā ir izdarīti secinājumi un izvirzīti priekšlikumi futbola fanu kriminogēno izpausmju izpētes jomā, kā arī caur kriminoloģiskās izpētes pieeju piedāvāts sporta likuma, sporta jomas regulējuma pilnveidošanas ievirzes vektors.

Promocijas darba struktūru veido ievads, trīs nodaļas, kas ir sadalītas apakšnodaļās, un nobeigums, kurā ietilpst secinājumi un priekšlikumi, kā arī izmantotās literatūras avotu saraksts un pielikumi.

Atslēgvārdi: futbola fani, kriminogēnas izpausmes, kriminoloģiska izpēte, sporta kriminoloģija, kriminoloģija.

Abstract

The doctoral thesis “Criminogenic Manifestations of Football Fans and Prevention: Latvian and Foreign Experience” is a comprehensive criminological research project regarding a new social phenomenon – football fan subculture. The criminogenic manifestations of football fans are unlawful and harmful. It threatens the system of human relations in a society that ensures social peace, normal working and leisure conditions. In addition, the person's life and health, and the financial interests of natural and legal persons, may also be harmed. International sports competitions are also organised in the Republic of Latvia, therefore research into the criminogenic phenomena of football fans is topical and very needed as no similar academic research has been conducted in Latvia yet.

The aim of the doctoral thesis is to develop a study, including a theoretical and practical complex on the criminological problems of the criminogenic manifestations of football fans, as well as to provide proposals for their solution.

The complexity of approach and the principle of interaction are important in criminological research. Various statistics and studies have been widely used to investigate the criminogenic manifestations of football fans. The research carried out a criminological study of the socio-legal phenomena of football fan as a subject of criminological exploration: analysis of the football fan as the object of criminological research, the criminological characterization of football fans' criminogenic manifestations, as well as investigation of possible preventive measures of football fan criminogenic manifestations.

The doctoral thesis is based on scientific literature and research papers, articles in criminology, criminal law, sociology and psychology. As a result of the doctoral thesis, conclusions and proposals have been made in the field of investigation of the criminogenic manifestations of football fans, as well as through the system of criminological research the improvement of sports law and sports industry regulation is proposed. The doctoral thesis consists of an introduction, three chapters divided into subchapters, and a conclusion, as well as a list of references and annexes.

Keywords: football fans, criminogenic manifestations, criminological research, sports criminology, criminology.

Saturs

Anotācija	2
Abstract	3
Darbā lietotie saīsinājumi.....	5
Ievads	6
1. Futbola fani kā kriminoloģisko pētījumu objekts.....	19
1.1.Futbola fani kā neformāla apvienība ar kriminogēnām izpausmēm	19
1.2.Futbola fanu subkultūra, tās vieta kriminālajā vidē	33
1.3.Likumpārkāpumus izdarījušo futbola fanu kriminoloģiskais raksturojums.....	46
2. Futbola fanu kriminogēnās izpausmes	61
2.1.Futbola fanu kriminogēno izpausmju veidi.....	61
2.2.Futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiskais raksturojums.....	82
3. Futbola fanu kriminogēno izpausmju prevencija	90
3.1.Futbola fanu kriminogēno izpausmju determinanti	90
3.2.Futbola fanu kriminogēno izpausmju vispārējie un speciālie preventīvie pasākumi..	102
Nobeigums	128
Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu	142
Literatūras saraksts	146
Pateicības.....	164
Pielikumi	165

Darbā lietotie saīsinājumi

ANO	Apvienotu Nāciju Organizācija
LAPK	Latvijas Administratīvā pārkāpuma kodekss
ES	Eiropas Savienība
<i>IFAB</i>	Starptautiskā futbola asociācijas valde (<i>The International Football Association Board</i>)
<i>FIFA</i>	Starptautiskā futbola federāciju asociācija (<i>Fédération Internationale de Football Association</i>)
FK	futbola klubs
KL	Krimināllikums
LFF	Latvijas Futbola federācija
LFF DPR	Latvijas Futbola federācijas Drošības pasākumu reglaments
LR	Latvijas Republika
NFIP	Nacionālā futbola informācijas punkts
SOK	Starptautiskā Olimpiskā komiteja
<i>UEFA</i>	Eiropas Futbola asociāciju savienība (<i>The Union of European Football Associations</i>)

Ievads

Mūsdienu sports ir visu veidu individuālas vai organizētas aktivitātes fiziskās un garīgās veselības saglabāšanai un uzlabošanai, kā arī panākumu gūšanai sporta sacensībās.¹ Savukārt iespējas sekot sacensībām plašsaziņas līdzekļos ievērojami paplašina sporta pasākumu auditoriju. Līdz ar to sports kā svarīga sociāla parādība ir izplatīts visos mūsdienu sabiedrības sociālās struktūras līmeņos, pozitīvi ietekmējot tās galvenās jomas: sociālo, ekonomisko, politisko un garīgo. Taču starptautisko sporta federāciju locekļu kukuļošana ar nolūku iegūt tiesības rīkot prestižas sporta sacensības, masu nekārtības ar fanu piedalīšanos, manipulācija ar sporta spēļu rezultātiem un naudas atmazgāšana traucē normālu sporta attiecību attīstīšanos.

Kriminoloģija ir zinātnes nozare, kas paredz kopīgu pētījumu veikšanu. Tai ir raksturīga jaunu virzienu veidošanās, kas demonstrē kriminoloģijas atvērtību aktīvai sadarbībai ar citām zinātnēm. Jaunu zinātnisko jomu kritiska apzināšanās paredz reālu sociālo problēmu esamību, kuru izpēte nosaka nepieciešamību pēc visaptverošas starpdisciplināras pieejas. Līdz ar to iepriekšminētās un plaši pazīstamās sporta problēmas ar kriminālo izpausmi un kriminogēno potenciālu norāda uz sporta kriminoloģijas zinātniskās identifikācijas savlaicīgumu un likumsakarību.

Sporta kriminoloģija ir jauns kriminoloģijas virziens, kas pēta sporta jomas kriminoloģiskos aspektus: noziedzības un citu likumpārkāpumu attīstību sporta jomā; noziedzības un citu likumpārkāpumu ietekmējošos faktorus sporta jomā; likumpārkāpēja personību – personas sporta jomā (sportistus, sporta speciālistus un darbiniekus, apmeklētājus), viktimoloģijas īpatnības sporta pasākumu īstenošanā; kriminoloģisko politiku sporta jomā.

Sporta kriminoloģijas galvenais uzdevums ir izpētīt kriminalizācijas procesus sporta jomā un izstrādāt pasākumus to novēršanai.

Sporta kriminoloģijas saturs:

- 1) sporta kriminoloģijas pētniecības teorijas un metodes;
- 2) likumpārkāpumi sporta jomā un to kriminoloģisko pētījumu robežas;
- 3) likumpārkāpumu determinanti sporta jomā;
- 4) personas, kas izdara noziegumu vai citu likumpārkāpumu sporta jomā, personiskās īpašības;
- 5) likumpārkāpēja un viņa upura mijiedarbības mehānisms noziegumu vai citu likumpārkāpumu izdarīšanā sporta jomā;
- 6) noziedzības un citu likumpārkāpumu novēršana sporta jomā.

¹ Sporta likums: Latvijas Republikas likums. 13.11.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 1(10), 165.

20. gadsimtā ir notikušas daudzas izmaiņas visās cilvēka dzīves jomās no ģimenes veidošanās pamatprincipiem līdz ikdienas izklaidēm, kas radījušas jaunus sociālos fenomenus. Viens no šādiem fenomeniem ir futbola fanu subkultūra, kuras kriminalizācijas pakāpes aktīvā izaugsme novērojama mūsdienās. Stadionos un to apkārtnē nereti veidojas masu nekārtības, grupveida sabiedriskās kārtības pārkāpumi, vandālisma un vardarbības akti, tiek nodarīti miesas bojājumi un pat apdraudēta cilvēku dzīvība.

Tēmas aktualitāte. Cīņā ar nekārtībām sporta sacensību laikā ir kļuvusi par Eiropas līmeņa problēmu jau kopš pagājušā gadsimta piecdesmitajiem gadiem. Par šīs problēmas sākumpunktu var uzskatīt sporta fanu sadursmes stadionā “Heysel” Beļģijā, 1985. gadā, kuru rezultātā gāja bojā 39 cilvēki un vairāk nekā 600 tika ievainoti². Pēc minētajiem notikumiem Eiropas Padome izstrādāja Eiropas konvenciju par fanu vardarbīgas un huligāniskas uzvedības novēršanu sporta sacensību laikā, pievēršot īpašu uzmanību futbola spēlēm.³ Konvencijā tika iekļauti konkrēti vardarbīgas un huligāniskas uzvedības prevencijas pasākumi, kas paredz vainīgo personu noteikšanu, noziegumu atklāšanu, kriminālvajāšanu un tiesvedību. Latvijā minētā konvencija stājās spēkā 2003. gada 30. oktobrī⁴ un spēkā ir vēl šobrīd. Neskatoties uz to, ka šo starptautisko līgumu parakstīja lielākā daļa Eiropas un daļa pasaules valstu, 2016. gadā tika nolemts veidot jaunus regulējumus cīņā ar nekārtībām sporta pasākumos: tika parakstīta un ratificēta jauna starptautiska konvencija – Eiropas Padomes Konvencija par integrētu pieeju drošībai, drošumam un pakalpojumiem futbola spēlēs un citos sporta pasākumos.⁵ Kā norāda Eiropas Futbola asociāciju savienība (*Union of European Football Associations – UEFA*), aptuveni 46% futbola spēļu seko incidenti, no tiem ceturtdaļu var vērtēt kā nopietnus vai kritiskus; no 2013. līdz 2015. gadam disciplinārlietu skaits pret valsti vai tās komandu ir pieaudzis par 64%⁶, kas nozīmē, ka iepriekšējie pārkāpumu novēršanas un apkarošanas pasākumi nav bijuši efektīvi. Papildus, kā bija minēts paskaidrojošā ziņojumā par Eiropas Padomes Konvenciju par integrētu pieeju drošībai, drošumam un pakalpojumiem futbola spēlēs un citos sporta pasākumos, 1985. gada konvencijas saturs vairākos gadījumos pat ir

² Coslett, P. 2013. Heysel disaster. BBC. Liverpool Web site.

http://www.bbc.co.uk/liverpool/content/articles/2006/12/04/local_history_heysel_feature.shtml

³ Europe Co. 1985. *European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches*. ETS No.120. <http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/120.htm>

⁴ Likums par Eiropas konvenciju par skatītāju pārkāpumiem un rupju uzvedību sporta pasākumos un īpaši futbola sacensību laikā: Latvijas Republikas likums. 30.10.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 152.

⁵ Council of Europe. 2016. *Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events*. No 128. Opening of the treaty: 03.07.2016 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/218>

⁶ Bengtsson, H. 2016. Football violence on the rise again: UEFA disciplinary actions up 64% in two years. *The guardian*.

<https://www.theguardian.com/football/datablog/2016/jun/18/football-violence-on-the-rise-again-uefa-disciplinary-actions-up-64-in-two-years>

pretrunā ar mūsdienās ieviesto pieeju un labo praksi.⁷ Tomēr 1985. gada konvencija paliks spēkā, kamēr dalībvalsts nav ratificējusi 2016. gada konvenciju, tādējādi notiekot 1985. gada konvencijas denonsēšanai.

Nekārtības sporta pasākumu norises laikā ir eksistējušas pastāvīgi, taču to mūsdienīgā modifikācija ir visai specifiska – vairāk izteikta un raksturīga ir iepriekš saskaņota nekārtību organizēšana. Futbola demokratizācija un popularizācija visos sabiedrības slāņos ir padarījusi stadionu par telpu, kurā īpaši izteiktā formā veidojas sociālie konflikti. Tajā pašā laikā ievērojamāko sporta veidu skatīšanās kļuvusi par sabiedrības ikdienas izklaidi. Vairākums futbola fanu ir jaunieši, kuri iesaistās savdabīgos “interesu klubos”. Viņu iesaistīšanās iemesli pārsvarā ir atstumtība savā vidē un/vai apkaimē, kā arī sociālas novērtēšanas nepietiekamība un pozitīvas pašrealizācijas trūkums. Skatītāju auditorijas “atjaunināšana” padarīja sporta sacensības un šo personu loku daudz emocionālāku un agresīvāku, kas kļuva par vēl vienu vardarbības eskalācijas faktoru sporta sacensību norišu laikā. Tā, piemēram, serbu futbola fana Ivana Bogdanova (*Ivan Bogdanov*) noziedzīgās darbības 2011. gadā veicināja atlases spēles starp Itāliju un Serbiju atcelšanu.⁸ Nekārtību laikā stadionā I. Bogdanovs, kuram uz sejas bija uzvilktā melna maska, uzrāpās uz metāla nožogojuma, izveidoja tajā caurumu un iemeta laukumā petardi, un pārējie fani sāka rīkoties līdzīgi. Rezultātā I. Bogdanovs tika notiesāts ar brīvības atņemšanu uz trīs gadiem un trīs mēnešiem par nekārtību organizēšanu, savukārt vēl trīs personas tika notiesātas uz īsākiem termiņiem par pretošanos policijas likumīgajām prasībām un īpašuma bojāšanu.⁹ Jāatzīmē, ka visas notiesātās personas bija jaunākas par 30 gadiem. Diemžēl, neraugoties uz to, ka mēdz būt laika posmi, kad futbola fanu prettiesiskā aktivitāte ir minimāla, Eiropas sabiedrību regulāri šokē jaunas prettiesiskas darbības pirms un pēc futbola spēlēm, kā arī to norises laikā. Piemēram, nežēlīgā vardarbība ārpus Enfildas stadiona 2018. gada aprīlī, kad futbola kluba “Roma” fani uzbruka saviem Liverpoolas “kolēģiem”, bija kā atskats uz 20. gs. 80. gadu drūmajām dienām, kad “Romas” fani uz futbola spēlēm nēsāja līdzīgas jostas, pudeles, akmeņus un pat āmus.¹⁰ Pēc toreiz gūtajiem ievainojumiem 53 gadus vecais Šons Kokss (*Sean Cox*), britu kluba fans, ilgu laiku bija pavadījis komā.

⁷ Council of Europe 2016. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events. Saint-Denis. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168071edc0>

⁸ BBCWorld. 2011. Italy jails Serb football rioters. *News: BBCWorld*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-12682285>

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Jones, T. 2018. Beyond the violence, the shocking power the ultras wield over Italian football. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/apr/29/beyond-the-violence-shocking-power-ultras-wield-over-italian-football>

Jāatzīmē, ka futbola fani gadu no gada kļūst arvien labāk organizēti un cenšas diktēt savus nosacījumus ne tikai FK, bet arī plašākai sabiedrībai. Pēdējo piecu gadu laikā pasaulē ir konstatēti gadījumi, kad futbola fani iesaistījās valdības gāšanas procesā vai jauna politiskā režīma ieviešanā. Piemēram, 2014. gada 1. maijā Harvarda universitātes vadošais pētnieks Dmitrijs Gorenburgs (*Dmitry Gorenburg*) publicējies savu analīzi ar divām Ukrainas valsts kartēm, īpašu uzmanību pievēršot tam, kas kontrolēja valsts pārvaldi Eiromaidana laikā.¹¹ Vienā no kartēm ir redzams¹², ka lielākajā Ukrainas reģionu daļā valsts pārvaldes iestādes tika kontrolētas ar futbola fanu atbalstu. Tajā pašā gadā Ķelnē futbola fani, kuri neslēpa savu neo-nacistisko ideoloģiju, demonstrācijās pret konservatīvā islāma piederīgiem (salafīti) izraisīja sadursmes ar policijas pārstāvjiem¹³. Rezultātā ievainojumus guva ap 50 policijas pārstāvju. Piederība neonacistiskajai ideoloģijai starp futbola faniem ir strauji augusi, līdz ar to uzskatāma par drošības apdraudošu faktoru. 2014. gada oktobra sākumā Frankfurtē līdzīgās demonstrācijās piedalījās 50 neonacistiski noskaņoti futbola fani, savukārt Dortmundē – jau 400 dalībnieku¹⁴, bet Ķelnē – vairāk nekā 4000 dalībnieku. Saskaņā ar Vācijas Federālā konstitūcijas aizsardzības dienesta publicētajiem datiem 2018. gadā valstī bija 24 100 labējo ekstrēmistu, no kuriem vairāk nekā puse tika uzskatīta par nežēlīgiem un īpaši bīstamiem.¹⁵ Personīgajā saziņā ar Eiropas Komisijas pakļauto Radikalizācijas izpratnes tīkla (*Radicalisation Awareness Network – RAN*) ekspertu grupas locekli Luku Gugljelmineti (*Luca Guglielmini*) autore noskaidroja, ka Itālijā ir līdzīga tendence, un guva arī apstiprinājumu tam, ka galēji labējo ekstrēmistu vidū ir daudz futbola fanu.

Autore vērš uzmanību tam, ka Baltijas valstīs izklāstītās problēmas – neonacistu protestu – nav, kas nepadara problēmu par mazāk aktuālu minētajā reģionā. Par to, piemēram, liecina 2015. gada janvārī Lietuvas FK Gargždu “Banga” fani pilsētas laukumā sarīkoja plašu protesta akciju, lai aicinātu rajona domi nobalsot par investoru no Krievijas Federācijas padzīšanu no kluba.¹⁶ Protestu rezultātā Klaipēdas rajona dome ar 24 no 26 balsīm lēma par minēto

¹¹ Gorenburg, D. 2014. Opposition in Ukraine: A tale of two maps. *PonarsEurasia*. <http://www.ponarseurasia.org/article/opposition-ukraine-tale-two-maps>

¹² Gorbachov, S. 2014. Who controls local state administration? *Facebook*. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=850763154938797&set=pb.100000153610067.-2207520000.1398887460.&type=3&theater>

¹³ LETA. 2014. Pret islāmistiem vērstā demonstrācija Ķelnē izvēršas vardarbībā. *Leta.lv*. Ziņas: Ārzemēs. <http://ejuz.lv/6cva>

¹⁴ 2015. German football fans and hooligans against the Islam. *HooligansTV*. <http://hooliganstv.com/german-football-fans-and-hooligans-against-the-islam/>

¹⁵ 2019. Germania, allarme per il numero di estremisti di destra: sono oltre 24 mila. *Lastampa*. <https://www.lastampa.it.cdn.ampproject.org/c/s/www.lastampa.it/2019/06/27/esteri/germania-allarme-per-il-numero-di-estremisti-di-destra-sono-oltre-mila-KBxfPogcWXT02YwmM539I/amphtml/pagina.amp.html>

¹⁶ 2015. Lietuvas futbola kluba fani protestē un padzen krievu investorus. *Nra.lv*. <http://ejuz.lv/6cyc>

investoru izslēgšanu no kluba īpašnieku saraksta. Kā vēsta portāls nra.lv, pilsētas laukumā pusotrs simts cilvēku (futbola fanu) pauda savu viedokli.¹⁷

Vairākos Baltkrievijas Republikas valsts pārvaldes portālos 2015. gada marta sākumā parādījās informācija par valdības bažām, ka 2015. gada prezidenta vēlēšanu laikā ir iespējami pretvalstiski protesti, kas tiktu organizēti ar futbola fanu līdzdalību.¹⁸

Visbīstamākā iezīme visiem aprakstītiem piemēriem ir tāda, ka minētie futbola fani jau ir pietiekami labi apmācīti politisko protestu organizēšanā, līdz ar to pastāv reāli draudi, ka jebkurā Eiropas valstī, tai skaitā arī Baltijas valstīs, politisko protestu laikā var ierasties organizēti futbola fanu grupējumi, lai atbalstītu citus fanus.

Mūsdienās futbola fani ir mobili un viegli vadāmi. Šāds plašs un elastīgs tīkls nav nevienai politiskajai partijai vai sabiedriskai organizācijai. Gan austrumos, gan rietumos futbola fanu grupas sāk kalpot par kaujas vienībām daudzveidīgās opozīcijas interešu aizstāvībai. Tā, piemēram, bijušais Ukrainas iekšlietu ministrs (2011–2014) Vitālijs Zaharčenko (*Віталій Захарченко*) nosauca futbola fanus par “galveno Eiromaidana triecienspēku”¹⁹. 2019. gada jūlijā Itālijas policija reidu laikā, kas tika veikti galēji labējo ekstrēmistu grupās, kas saistītas ar FK “Juventus” faniem²⁰, konfiscējusi lielu cīņas ieroču arsenālu, ieskaitot gaiss–gaiss tipa raķeti.²¹ Policija paziņoja, ka reidi bija veikti izmeklēšanas ietvaros par Itālijas galēji labējo grupējumu locekļiem, kuri piedalījās konfliktā Ukrainā, Donbasa reģionā.²²

Politiskie un sociālie aktīvisti var viegli organizēt pūli ar neapmierinātiem sabiedrības pārstāvjiem. Tomēr ne vienmēr šādā pūlī atradīsies kāds drosmīgais, kurš pirmais būs gatavs mest policistam pudeli ar ugunsbīstamu vielu, un tāpēc šim mērķim opozīcija nereti izmanto futbola fanu kustības pārstāvjus. Turklāt pūlī viņi ir bezpersoniski, viens otru var nepazīt pēc vārda un/vai uzvārda, jo parasti viņi izmanto iesaukas.

Izveidojusies situācija nebūt nav 21. gadsimta parādība. Futbola vēsturē jau bija zināmi notikumi, kad politiskie protesti tika atbalstīti no FK un to fanu puses. Piemēram, Ungārijas nacionālā futbola izlase (*Golden Team*) 20. gs. 50. gados sava revolucionārā talismana –

¹⁷ 2015. Lietuvas futbola kluba fani protestē un padzen krievu investorus. Nra.lv. <http://ejuz.lv/6cyc>

¹⁸ Bylina, V. 2015. Escalation of police-ultras relations happened after public demonstration of fans' political stance - EuroBelarus. *Eurobelarus*. <http://en.eurobelarus.info/news/society/2015/03/01/escalation-of-police-ultras-relations-happened-after-public.html>

¹⁹ Захарченко, Д. В. 2013. Милицию били Братство, Свобода и футбольные ультрас. *Liganet*. [http://news.liga.net/news/politics/936839-](http://news.liga.net/news/politics/936839-zakharchenko_militsiyu_bili_bratstvo_svoboda_i_futbolnye_ultras.htm)

[zakharchenko_militsiyu_bili_bratstvo_svoboda_i_futbolnye_ultras.htm](http://news.liga.net/news/politics/936839-zakharchenko_militsiyu_bili_bratstvo_svoboda_i_futbolnye_ultras.htm) (sk. 01.04.2015.)

²⁰ Lis, I. 2019. Italian police seize missile in raids on far right. *Polito.eu*. <https://www.politico.eu/article/italian-police-seizes-missile-in-raids-on-far-right/>

²¹ 2019. Italian police seize rocket launcher and neo-Nazi material in raid on Juventus 'ultra' fans. *TheJC.com*. <https://www.thejc.com/news/world/italian-police-seize-rocket-launcher-and-neo-nazi-material-in-raid-on-juventus-ultra-fans-1.486490>

²² 2019. Fermati neo-nazisti a Torino: trattavano la vendite di un missile. *Poliziadistat.it*. <https://www.poliziadistato.it/articolo/225d2c47fb2c9ef299497390>

futbolista Ferenc Puškaša (*Ferenc Puskás*) vadībā atvēra tautai acis uz iespēju atbrīvoties no stingrā Matiasa Rakoši (*Mátyás Rákosi*) režīma.²³ Minhenes FK “Bayern”, kura prezidents un treneris bijuši ebreji, viena no futbola spēlēm pārvērtās par izdzīvošanas spēli nacistu diktatūras laikā²⁴. Minētais FK tika vajāts par tā ebreju saknēm, taču, neskatoties uz to, Bavārijas FK kļuva par pretestības kustības iedvesmu. Kluba spēlētāji un fani aktīvi iesaistījās nepaklausību aktos pret nacistu “brūnajiem krekliem”.

Latvijā kā Eiropas Savienības dalībvalstī arī tiek organizētas starptautiska mēroga sacensības, līdz ar to tāda fenomena kā futbola fanu kriminogēno izpausmju pētīšana ir aktuāla un nepieciešama, jo līdzīga akadēmiskā pētījuma Latvijā līdz šim vēl nav bijis. Nacionālajā līmenī pieejams tikai viens raksts par pētāmo jautājumu, ko ir publicējis pašreizējais Rīgas Stradiņa universitātes docents, *Dr. iur.* Valdis Voins 2004. gadā Latvijas Republikas oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis”.²⁵ Pārējos pieejamos avotos par šo jautājumu ir atsevišķas publikācijas un dokumentācija Latvijas Futbola federācijas (LFF) oficiālajā tīmekļvietnē, kā arī ziņu portālos un sociālajos tīklos.

Tēmas aktualitāti nacionālajā līmenī pamato arī vairāki fakti par incidentiem, kas saistīti ar futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm. Tā, piemēram, 2012. gada vasara Latvijas futbola vēsturē paliks kā “vardarbīgā futbola vasara”: Liepājā notika UEFA Eiropas līgas kvalifikācijas kārtas spēle starp vietējo komandu “Liepājas metalurģ” un Varšavas “Legia”. Pēc Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes datiem, Liepājā pirms, pēc un spēles norises laikā tika reģistrēti 14 incidenti un aizturēti 16 cilvēki, starp kuriem bijuši arī vairāki vietējie iedzīvotāji.²⁶ Polijas kluba fani tika aizturēti pārsvarā par petaržu spridzināšanu pilsētā un māju apķēpāšanu, savukārt Latvijas iedzīvotājus policija aizturējusi par Polijas viesu automašīnu riepu pārduršanu un mēģinājumiem viņus pārmācīt.²⁷ Tajā pašā gadā, pirms Rīgā notiekošās Latvijas futbola kluba (FK) “Skonto” un Horvātijas futbola komandas Splitas “Hajduk” spēles, vairāki viesu komandas fani sarīkojuši nekārtības gan Rīgas centrā, gan pie “Skonto” stadionā.²⁸ Sadursmēs ar faniem Rīgas Pašvaldības policijas darbinieks guvis miesas bojājumus un par notikušo sākts kriminālprocess pēc Krimināllikuma 231. panta otrās daļas, proti, par huligānismu, ja to izdarījusi personu grupa vai ja tas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu

²³ 2019. Puskas Ferenc. *Ifhof.com*. <http://www.ifhof.com/hof/puskas.asp>

²⁴ Kassimeris, C. 2007. *European Football in Black and White: Tackling Racism in Football*. Lexington Books.

²⁵ Voins V. 2004. Kad sporta līdzjutēju kaislības sit devīto vilni. *Latvijas Vēstnesis*. 11.

<https://www.vestnesis.lv/ta/id/83373>

²⁶ BNS. Policija atbrīvojusi visus 16 aizturētos poļu un vietējos fanus; kriminālprocesus nesāks. *Liepajniekiem.lv* <https://www.liepajniekiem.lv/zinas/kriminalzinas-negadījumi/policija-atbrivojusi-visus-16-aizturetos-polu-un-vietejos-lidzjutējus-kriminalprocesus-nesaks-66200>

²⁷ 2012. Policija: poļu fanus ir iespējams sodīt. Re! Panorām. *LSM.lv*.

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/policija-polu-fanus-ir-iespejams-sodit.a5734/>

²⁸ LETA. 2012. Latvijas klubiem Eirokausu sezona galā, horvātu fani sarīko nekārtības Rīgā. *Ziņu portāls Latvijai LA.LV*. <http://www.la.lv/latvijas-klubiem-eirokausu-sezona-gala-horvatu-fani-sariko-nekartibas-riga-3>

cietušajam vai ar mantas bojāšanu vai iznīcināšanu, vai ar pretošanos varas pārstāvim vai personai, kura vērsas pret sabiedriskās kārtības pārkāpšanu, vai ja tas izdarīts, lietojot ieročus, kā arī citus miesas bojājumu nodarīšanai izmantojamus priekšmetus.²⁹ Nekārtības notikušas arī pirms spēles sākuma, kad sācies konflikts starp faniem un stadiona apsardzi: Horvātijas kluba fani mēģinājuši vardarbīgi iekļūt skatītāju sektorā, kurš tiem nebija paredzēts, tādēļ bijusi nepieciešama policijas pārstāvju iejaukšanās, kuri fanus pavadīja uz pareizo sektoru.³⁰ Par nekārtību izraisīšanu sākti galvenokārt administratīvie procesi.

2016. gadā “Skonto” stadionā norisinājās futbola spēle starp Latvijas un Ungārijas izlases komandām. Spēles laikā Rīgas reģiona Kārtības policijas pārvaldes policisti aizturēja sešus jaunus Ungārijas izlases fanus par sīko huligānismu, bet divus – par citiem pārkāpumiem (atrodoties alkohola reibumā, viņi aizskāra cilvēku cieņu).³¹

Kā jau tika minēts iepriekš, Latvijā joprojām aktuāla ir citu valstu fanu prettiesiskas uzvedības problēma. Tās spilgts apliecinājums ir notikumi Liepājas stadionā 2019. gada 11. jūlijā, kad Liepājā notikusi UEFA Eiropas līgas kvalifikācijas spēle starp FK “Liepāja” un FK “Dinamo Minska”. Spēles 88. minūtē “Dinamo Minska” guva vārtus, panākot izlīdzinājumu 1:1. Tajā brīdī vairāki agresīvi Baltkrievijas komandas fani pārrāva nožogojošās barjeras un apsargu izveidoto ķēdi, izskrienot laukumā.³² Notikušais ir atspoguļots arī tiesnešu un sporta spēles inspektora ziņojumā, tādējādi gan FK “Liepāja”, gan FK “Dinamo Minska” draudēja soda sankcijas par nekārtībām, neskatoties uz to, ka pēc FK “Liepāja” direktora Dāvida Jansona vārdiem, drošības pasākumi bija atbilstoši³³: “Bija piesaistīti gan apsargi, gan valsts un pašvaldības policija, fanu tribīne bija norobežota – bija viss nepieciešamais. No mūsu puses svarīgi bija tas, lai viesu fanus atdalītu no vietējiem faniem – lai viņi nevarētu satikties. Liepājas stadions ir viens no retajiem Latvijā, kur viesu fanus var izvietot tribīnē otrā laukuma pusē.”

Futbola fanu kriminogēno izpausmju rūpīga pētījuma nepieciešamību un aktualitāti nacionālajā līmenī apstiprina arī fakts, ka FK “Liepāja” direktoram un kārtības uzturētājiem

²⁹ Prasīs apcietinājumu 2 Horvātijas futbola faniem. *Ir.lv*. <https://ir.lv/2012/07/27/prasis-apcietinajumu-2-horvatijas-futbola-faniem/>

³⁰2012. Horvātijas futbola fani sarīkojuši nekārtības pie Skonto stadiona; astoņi aizturēti. *Diena.lv*. <https://www.diena.lv/raksts/sports/futbols/horvatijas-futbola-fani-sarikojusi-nekartibas-pie-skonto-stadiona-astoni-aiztureti-13959659?picidx=0>

³¹Gailāne, G. 2016. Par sīko huligānismu aizturēti seši ungāru futbola fani. *Delfi.lv*. Ārzemēs. <https://www.delfi.lv/news/national/criminal/par-siko-huliganismu-aiztureti-sesi-ungaru-futbola-fani.d?id=48007133>

³²2019. Video: Liepājā nekārtības sarīko Minskas “Dinamo” futbola fani. *Delfi.lv*. Delfi Sports <https://www.delfi.lv/sports/news/futbols/video-liepaja-nekartibas-sariko-minskas-dinamo-futbola-fani.d?id=51272295>

³³ Suveizda, A. 2019. Nekārtības Liepājā: delegātam pretenzijas pret “Dinamo” faniem, bet ne apsardzi. *Sportacentrs.com*. Futbols. http://sportacentrs.com/futbols/eirokausi_fut/12072019-nekartibas_liepaja_delegatam_pretenzijas_

acīmredzami nebija pietiekamas informācijas par FK “Dinamo Minska” fanu grupējuma vadošajiem uzskatiem un izbraukuma mērķiem.³⁴ Autore pēta futbola fanu kriminogēnās izpausmes vairāk nekā 10 gadus. Regulāri sekojot līdzī lielākajai daļai Eiropas slēgto futbola fanu forumiem, guvusi apliecinājumus tam, ka šī situācija Liepājā nepārsteidza lielāko daļu Eiropas fanu. Piemēram, par notikušo, ierobežotas pieejamības futbola fanu mājaslapā “Ultramentality”, tika izteikti šādi komentāri:

- 1) tie taču ir futbola huligāni, to varēja sagaidīt;
- 2) “Dinamo Minska” fani ilgu laiku boikotēja, atbalstot nelikumīgi notiesāto “Puma” līdzjutēju. Tas ir viņu pirmais izbraukums, to varēja sagaidīt.

Līdz ar to redzams, ka FK vadība nebija veikusi nepieciešamos sagatavošanās darbus un preventīvos pasākumus.

Pēdējo desmit gadu laikā futbola fanātisms pasaulē ir attīstījies visai strauji, un tas piedzīvojis daudz dažādu izmaiņu. Tomēr šis pētījumu objekts Latvijas sociologu un kriminologu vidū nopietnu zinātnisku interesi nav izraisījis, lai gan Eiropā šī parādība jau sen tiek pētīta. To var izskaidrot ar faktu, ka Eiropas valstīs fanu kustībai ir ievērojami lielāki mērogi, tajā ir ieguldīts ievērojami vairāk resursu, un attiecīgi tā ir radījusi vairāk problēmu. Mācoties no citu kļūdām, var nepieļaut savas. Tāpēc ir lietderīgi izpētīt šo sociālo parādību pirms tā sāks radīt Latvijas sabiedrībai nopietnas problēmas.

Analizējamās problēmas iezīmes liecina par aktuālu nepieciešamību veikt negatīvo parādību, kas saistītas ar aktīvo fanātismu, to minimizēšanu un novēršanu, izpēti teorētiskajā un praktiskajā aspektā. Ņemot vērā iepriekšminēto, autore pamato nepieciešamību pētīt futbola fanu grupu kriminogēnās izpausmes, noteikt to vietu kriminogēno procesu un parādību vidē, kā arī izpētīt to specifiskās īpašības un raksturu.

Nepieciešams arī atzīmēt izklāstītās problēmas kā patstāvīga kriminoloģiskā pētījuma pamatojumu. Pirmkārt, ir svarīga sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšana futbola spēļu organizēšanas un norises laikā, kura aizvien biežāk tiek traucēta. Otrkārt, īpašās noziedzīgo nodarījumu ģenēzes mehānisma un motivācijas esamība futbola fanu noziegumu izdarīšanā, ko nenosaka pārdzīvojumi par sacensību rezultātu, atbalstītās komandas uzvaru vai zaudējumu, bet gan ir saistīti ar sākotnēju nepatiku pret pretinieku komandas faniem un arī tradīciju cīnīties ar tiem. Treškārt, futbola fanu subjektu personīgo īpašību, piederības pie specifiskas sociālas grupas un psiholoģisko iezīmju daudzveidība, kā arī noziedzīgo izpausmju īpaša organizācijas forma, kas atspoguļojas neformālo jauniešu grupējumu un kompāniju izveidē. Ce-

³⁴ Suveizda, A. 2019. Nekārtības Liepājā: delegātam pretenzijas pret “Dinamo” faniem, bet ne apsardzi. Sportacentrs.com. Futbols. http://sportacentrs.com/futbols/eirokausi_fut/12072019-nekartibas_liepaja_delegatam_pretenzijas_

turklāt, minēto prettiesisko darbību struktūra un ģeogrāfija, tās izplatīšanās tendences un augsts futbola fanu prettiesisko darbību līmenis, kā arī neformālo futbola fanu apvienību ar kriminogēnām izpausmēm lomas stiprināšanās. Piektkārt, vērojama specifika, kāda piemīt futbola fanu prettiesiskās darbības cēlonības kompleksam, kas diktē nepieciešamību nodrošināt diferencētu pieeju minēto izpausmju prevencijai.

Promocijas darba tēmas aktualitāti nosaka arī juridiskā regulējuma trūkums gan nacionālajā, gan Eiropas sporta politikā. Sporta industrija ir pašregulējoša, līdz ar to šī situācija novedusi pie lielas juridiskās nenoteiktības pakāpes, jo nav skaidrs, ciktāl sporta organizācijas ir tiesīgas rīkoties autonomi un kādos gadījumos būtu jāiejaucas Eiropas vai nacionālajam regulatoram.

Pētnieciskā darba novitāte ir pamatota ar sekojošiem aspektiem. Pirmkārt, speciālās juridiskās literatūras un publikāciju analīze liecina, ka Latvijā kopumā ir teorētiskie un metodoloģiskie pētījumi, kas saistīti ar preventīviem pasākumiem noziedzības mazināšanai. Tomēr, Latvijā nav konstatēta speciālā literatūra par likumpārkāpumiem, kas ir izdarīti sporta jomā un ar futbola fanu grupu dalību. Līdz ar to, balstoties uz tradicionālām kriminoloģiskām teorijām un to apakšteorijām (kriminālsocioloģiskā teorija un noziedzības sociāli psiholoģiskā teorija)³⁵, autore ir izstrādājusi pētījumu par futbola fanu kriminogēnām izpausmēm. Otrkārt, par būtisko promocijas darba ieguvumu ir jāuzskata kompleksa pieeju futbola fanu kriminogēno izpausmju, kā sociāli tiesiskās parādības, kriminoloģiska izpētē. Rezultātā promocijas darba novitāte izpaužas šādi:

- 1) zinātniski pamatots, jaunā kriminoloģijas virziena – sporta kriminoloģijas, atsevišķs satura elements;
- 2) identificēts futbola fanu grupas, kā neformālas grupas, veidošanas mehānisms;
- 3) zinātniski pamatoti futbola fanu subkultūras elementi, kas veido futbola fanu subkultūras definīciju un nosaka to vietu kriminālajā subkultūrā;
- 4) izstrādāta futbola apmeklētāju klasifikācija, norādot atšķirības starp tiem kopumā un to atsevišķām grupām;
- 5) noteikts mūsdienu futbola fana kriminoloģiskais portrets;
- 6) sistēmiski izpētīti faktori, kas ietekmē futbola fanu kriminogēnās izpausmes;
- 7) izstrādāti priekšlikumi prettiesisku nodarījumu preventīvo pasākumu uzlabošanai, šīm nolūkam izmantojot starpinstitūciju sadarbības modeli.

Darbā plaši tiek analizēti ārvalstu speciālistu veiktie pētījumi tiesību zinātnes jomā, daudzpusīgi izmantotas citu sociālo, humanitāro, veselības un sporta zinātņu atziņas, jo kri-

³⁵ Ķipēna, V. un Vilks, A. 2004. Kriminoloģija. Rīga: Nordik.

minoloģija, kā sociāli tiesiskā zinātne, daudzos aspektos ir ārpus tradicionālās krimināltiesību pieejas³⁶.

Apzinoties, ka izvēlētās tēmas pētāmo jautājumu klāsts ir ļoti plašs, promocijas darba autore, nepretendējot uz visaptverošu sporta kriminoloģijas satura elementu analīzi, pētīja futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiskās īpašības, futbola fana kriminoloģisko raksturojumu, kā arī futbola fanu kriminogēno izpausmju preventīvus pasākumus Latvijā un ārvalstīs, kā arī to pilnveidošanas iespējas.

Autore norāda, ka ārvalstu pieredze promocijas darbā nav izdalīta atsevišķi, bet integrēta visos darba apakšnodaļās. Papildus autore atzīmē, ka promocijas darbs tapa līdz Covid-19 pandēmijas sākuma periodam, līdz ar to pētāmais objekts netika skatīts saistībā ar Covid-19 pandēmijas izraisītajām sekām.

Pētnieciskā darba mērķis ir izstrādāt pētījumu, ietverot tajā teorētisko un praktisko kompleksu par futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiskajām problēmām, kā arī sniegt priekšlikumus to risināšanai.

Pētnieciskā darba uzdevumi:

1. Izpētīt futbola fanus kā kriminoloģiska pētījuma objektu.
2. Izpētīt futbola fanu kriminogēno izpausmju veidu kriminoloģisko raksturojumu.
3. Noteikt galvenos virzienus vispārējai un speciālai prevencijai.
4. Konstatēt problēmjautājumus un izvirzīt priekšlikumus to risināšanai.

Pētījuma objekts ir futbola fanu kriminogēnās izpausmes kā kriminoloģiska parādība.

Pētījuma priekšmets ir futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiski aspekti: stāvoklis un tendences; futbola fanu, kuri izdara likumpārkāpumu, izpēte; determinantu apzināšana, kas nosaka futbola fanu kriminogēnās izpausmes Latvijā un ārvalstīs.

Zinātniski pētnieciskie jautājumi:

1. Kādi ir futbola fanu apvienības veidošanās mehānismi?
2. Kāds ir futbola fana kriminoloģiskais raksturojums?
3. Kāds ir fanu subkultūras kriminogēnais potenciāls?
4. Kādi pasākumi ir nepieciešami futbola fanu prettiesiskas darbības vispārējai un speciālai prevencijai?

Pētījuma teorētiskā bāzē ir Latvijas un ārvalstu zinātnieku darbi:

- kriminoloģijā: Agnevs, R., (*R. Agnew*), Armstrongs, H., (*G. Armstrong*), Baumanis, J., Bēkšals, F. (*P. Backshall*), Bodins, D., (*D. Bodin*), Coukala, A., (*A. Tsoukala*), Dojdži, M., (*Mark Doidge*), Kaufmans, Dž., (*J. Kaufman*), Kipane, A., Kirbis, S., (*S. Kirby*), Kronber-

³⁶ A. Kipane. 2015. Seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas: promocijas darbs. RSU.

ga, I., Vilks, A., Matvejevs, A., Voins, V., Lambrozo, Č., (*C. Lombroso*), Līmans, M., (*M. Lyman*), Maršs, P., (*P. Marsh*), Pirsons, G., (*G. Pearson*), Poteris, G., (*G. Potter*), Smoliks, Dž., (*J. Smolik*), Spājdžs, R., (*R. Spaaij*), Burlakovs, V., (*В.Бурлаков*), Dolgova, A., (*А. Долгова*), Kropačevs, N., (*Н. Кроначев*), Mejtins, A., (*А. Мейтин*);

- krimināltiesībās: Kaija, S., Krastiņš, U., Ponkins, I., (*И.Понкин*);
- sporta tiesībās: Sīkmans, R., (*R. Siekmann*).
- socioloģijā: Džulianoķis, R., (*R. Giulianiotti*), Gušvans, M., (*M. Guschwan*), Līsons, P., (*P. Leeson*), Nīls, M., (*M. Neill*), Skots-Mīre, G., (*H. Skott-Myhre*), Smokovitis, N., (*N. Smokoviti*);
- filozofijā: Vedins, I., Ortega i Gaset, H., (*José Ortega y Gasset*).
- psiholoģijā: Bons, G., (*G. Le Bon*), Holins, K., (*C. Hollin*), Melniks, M., (*M. Melnick*), Pīsis, G., (*G. Pease*), Rasels, G., (*G. Russell*), Vēns, D., (*D. Wann*), Antoņāns, J., (*Ю. Антонян*), Bagadirova, S., (*С. Багадирова*), Gizulina, A., (*А. Гизулина*), Dihors, V., (*В. Духорь*), Jūrīna, A., (*А.Юрина*);

Ja vien nav norādīts citādi, visi citāti darbā ir autora tulkoti.

Pētījuma tiesiskā bāze ir starptautiskās konvencijas, Eiropas Parlamenta un Padomes tiesību akti, Latvijas un ārvalstu likumi.

Pētījuma empīriskā bāze ir oficiālie statistikas dati par likumpārkāpumu stāvokli un dinamiku, futbola līdzjutēju izdarīto likumpārkāpumu kvantitatīvajām un kvalitatīvajām īpašībām. Praktiskā valsts un ārvalstu pieredze tika apkopota no daļēji strukturētām intervijām ar vadošajiem speciālistiem drošības jautājumos futbola industrijā. Autore arī veikusi nestrukturētu interviju ar nacionālās kustības “Ultras” pārstāvi par futbola fanu subkultūras iekšējām iezīmēm.

Lai kriminoloģiski raksturotu futbola fanus, kas pārkāpj likumu, autore izmantoja speciāli izstrādātu anketu, kas sākotnēji tika aprobēta doktorantūras programmas lekcijas laikā.

Lai veicinātu fanu iesaisti aptaujā, anketa sagatavota elektroniski trīs valodās: latviešu, krievu, angļu un ievietota Google formās.³⁷ Aptauja noformēta ar ierobežojumu atbildēt vienu reizi, kas nodrošina kopējā atbilžu skaita ticamību, t. i., respondentam dota iespēja piedalīties aptaujā tikai vienu reizi. Anonīmās anketas tiešā hipersaite izplatīta ar nacionālās kustības “Ultras” pārstāvja starpniecību ar nosacījumu, ka aptaujā ir jāpiedalās tikai un vienīgi tiem faniem, kas izdarījuši likumpārkāpumu, neatkarīgi no tā, vai viņi bija saukti pie atbildības vai nē.

³⁷ Mākoņa pakalpojums, kas ļauj vākt informāciju no lietotājiem, izmantojot personalizētas aptaujas.

Iegūtie anonīmās aptaujas rezultāti tika salīdzināti ar ārvalstu pētījumiem, kuru rezultāti balstīti uz atklātām intervijām, aptaujām, tiesu spriedumiem. Šādā veidā pārbaudīta aptaujas rezultātu ticamība.

Aptaujas mērķa grupa bija futbola fani, kuri pēdējo divu sezonu laikā ir izdarījuši likumpārkāpumu. Laika periodā no 01.11.2016 līdz 30.01.2017 tika aptaujāti 164 futbola fani, kuri izdarījuši noziedzīgus nodarījumus un/vai administratīvos pārkāpumus.

Iegūtie dati kodēti un apstrādāti, izmantojot speciālas datu apstrādes programmas *SPSS* un *Excel*. Statistiskā analīze veikta, izmantojot *Fisher exact* testu.

Papildus tam, lai izveidotu reālu priekšstatu par Latviju un ārvalstu futbola faniem, autore 10 gadu laikā ir analizējusi un pētījusi pieejamās specializētās interneta vietnes par futbola fanu subkultūru, no kurām liela daļa ir slēgta tipa, t. i., pieejamas tikai pēc vietnes administratora apstiprinājuma saņemšanas par pievienošanu grupai.

Pētījuma metodoloģisko pamatu veido vispārzinātniskās metodes:

1. **Monogrāfiskā metode** – informācijas vākšana, apkopošana un analīze par pētāmo problemātiku.
2. **Analītiskā metode** – pētāmās problēmas būtisko likumsakarību atklāšana; ir secinājumu un priekšlikumu pamatā.
3. **Vēsturiskā metode** – balstās uz izpētes objekta attīstības analīzi, apzinot futbola fanu apvienības formālas un neformālas izveides mehānismus.
4. **Komparatīvā metode** – paredz salīdzināšanu un analīzi; ir izmantota, aplūkojot futbola fanu prettiesiskas darbības novēršanas aspektus citu valstu kriminoloģiskā un krimināltiesību sistēmā, lai sniegtu priekšlikumus Latvijas Republikas likumpārkāpumu un noziedzības novēršanas sistēmas pilnveidošanai.
5. Indukcija un dedukcija – **indukcijas** metode pielietota, lai no atsevišķiem faktiem par futbola fanu kriminogēnajiem izpausmēm veidotu vispārīgus atzinumus un noteiktu sakarības; **dedukcijas metode** izmantota, lai loģiski sistematizētu un teorētiski izskaidrotu empīrisko.

Tiesību normu interpretācijas metodes – analizējot ārvalstu un ES tiesību aktus saistībā ar pētāmo jautājumu, tika izmantotas arī tādas tiesību normu tulkošanas metodes (interpretācijas metodes) kā gramatiskā, sistēmiskā, vēsturiskā un teleoloģiskā. Ar **gramatiskās (filoloģiskās) interpretācijas metodes** palīdzību tika izprasts ārvalstu tiesību normu vārdiskais saturs, pamatojoties uz normu veidojošo vārdu nozīmes noskaidrošanu, tādējādi identificējot pamatjēdzienus pētāmo jautājumu lokā. Savukārt, **sistēmiskās metodes** ietvaros tiek izprastas tiesību normu savstarpējās saistes un atkarības tiesību aktos, kas saistīti ar sporta nozari. Pielietojot **vēsturisko metodi**, noskaidroti ar drošības jautājumiem sporta nozarē saistīto tie-

sību aktu mērķi: konkrētā tiesību akta rašanās un priekšvēsture, tiesību tradīcija, kurā tiesību akts ierindojams. **Teleoloģiskās (jēgas un mērķa) interpretācijas metodes** ietvaros tika noskaidrota tiesību normu jēga. Ievērojot konkrētā analizējamā panta mērķi, tiek izvirzīti priekšlikumi konstatēto problēmjautājumu risināšanai.

Promocijas darba ietvaros tika realizēti trīs empīriskie pētījumi, izmantojot gan kvantitatīvās pētījumu metodes (aptauja), gan kvalitatīvās pētījumu metodes (daļēji strukturētās un nestrukturētās intervijas, kontentanalīze).

Promocijas darba struktūra veidota tā, lai izpildītu darba uzdevumus, sasniegtu darba mērķi un loģiski atklāt pētītās problēmas būtību.

Pirmā nodaļa sastāv no trim apakšnodaļām, un tās ietvaros futbola fans tiek pētīts kā kriminoloģiska pētījuma objekts. Otrā nodaļa sastāv no divām apakšnodaļām un ir veltīta futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm, to veidiem un kriminoloģiskajam raksturojumam. Trešā nodaļa sastāv no divām apakšnodaļām, kurās ir apskatīta futbola fanu kriminogēno izpausmju pastāvošā un iespējamā prevencija. Darba nobeigumā ir ietverti secinājumi un priekšlikumi.

Promocijas darba rezultātu aprobācija un publicēšana – pētījuma rezultāti, prezentējot atsevišķus problēmjautājumus un to iespējamus risinājumus, ir aprobēti gan vietējās, gan starptautiskajās zinātniskajās konferencēs Latvijā un ārvalstīs. Ar mutiskiem referātiem autore ir uzstājusies 19 starptautiskajās zinātniskajās konferencēs Latvijā un ārvalstīs un divās vietēja mēroga zinātniskajās konferencēs Latvijā.

Autore par pētījuma tēmu kopumā ir publicējusi 10 zinātniskas publikācijas gan vietējos, gan starptautiski recenzējamos rakstu krājumos. Trīs publikācijas ir publicētas zinātnisko rakstu krājumos, kas ir iekļauti *Web of Science/Clarivate Analytics*, no tiem viens raksts ir iekļauts arī *SCOPUS* datubāzē (publikācijas un ziņojumus skatīt 143–146 lpp.).

Promocijas darba rezultāti ir aprobēti ne tikai zinātniskajās konferencēs un rakstu krājumos, tiem ir arī praktisks pielietojums. Autore ārvalstu zinātnieku grupā ir izstrādājusi vairākus starptautisko dokumentu projektus drošības pasākumu uzlabošanai un labas pārvaldības principa nodrošināšanai sporta jomā. Autore darbojas Starptautiskajā sporta tiesību asociācijā (*IASL*) kā pilntiesīga valdes locekle un kā sacensību integritātes un drošības komitejas locekle un sekretāre.

1. Futbola fani kā kriminoloģisko pētījumu objekts

1.1. Futbola fani kā neformāla apvienība ar kriminogēnām izpausmēm

Promocijas darbā ir lietoti šādi termini, kas netiek etimoloģiskā ziņā atsevišķi pētīti šī darba ietvaros:

- sporta pasākums – sporta sacensības, paraugdemonstrējumi vai jebkurš cits pasākums sporta jomā. Par sporta pasākumu nav uzskatāms sporta treniņš (nodarbība);³⁸
- futbols – sporta spēle (ieskaitot telpu futbolu un pludmales futbolu, ciktāl no attiecīgās normas konteksta nav saprotams citādi), kuru spēlē atbilstoši *IFAB* vai *FIFA* apstiprinātiem futbola spēles noteikumiem;³⁹

Neformālo apvienību problēma nav jauna un šobrīd tā piedzīvo jaunu attīstības ciklu, jo pasaule kļuvusi daudz atvērtāka, mobilāka un turīgāka, kas dod iespēju arī futbola faniem lielā skaitā netraucēti pārvietoties un sekot savām komandām arī tad, ja spēles notiek citās valstīs un pat kontinentos. Tomēr ne visās valstīs zinātnieku aprindās šai problēmai tiek pievērsta nepieciešamā uzmanība. Jāatzīmē, ka problēmas par neformālo grupu likumpārkāpumu novēršanu Latvijas pēdējo gadu vēsturē (kopš 1990. gada) zinātniskas publikācijas formā nav izdotas, apspriestas un analizētas, tomēr šādu analīzi un secinājumus var atrast daudzu ārzemju zinātnieku darbos, piemēram, Žans Vilems Bullejs (*Jan-Willem Bullee*)⁴⁰, Hanss Artūrs Skots Maira (*Hans Arthur Skott-Myhre*)⁴¹, Keita Goldšteina (*Keith Goldstein*) un Pnina Golan-Kūka (*Pnina Golan-Cook*)⁴², Džonatans Ilans (*Jonathan Ilan*)⁴³ u. c. Šo autoru darbos, pamatojoties uz neformālo apvienību kriminogēno izpausmju teorētisko un praktisko analīzi, tiek aplūkotas neoficiālo grupu funkcionēšanas sociālās, psiholoģiskās un kriminoloģiski nozīmīgās iezīmes.

Daži no minētajiem autoriem atzīmē, ka neformālo organizāciju problēmas aktualizācijai ir reāls pamats, ko apstiprina ne tikai šī fenomena mēroga paplašināšanās un šādu apvienību darbību intensitātes būtiska pastiprināšanās, bet arī to sabiedriskās bīstamības pakāpes ievērojama paaugstināšanās. Papildus, minēto zinātnieku vidē tiek diskutēts, kā arvien vairāk

³⁸ Sporta likums: Latvijas Republikas likums. 13.11.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 1(10), 165.

³⁹ Latvijas futbola federācija. 2019. *Latvijas futbola federācijas statūti*. LFF Statūti un dokumenti. <https://lff.lv/files/documents/85/LFF%20STATUTI.pdf>

⁴⁰ Bullee, J. W. 2013. *Informal (small) groups and nonverbal behavioural analysis for emergence leadership characteristics*.

⁴¹ Skott-Myhre, H. A. 2007. *Youth and Subculture as Creative Force: Creating New Spaces for Radical Youth Work*. Toronto: University of Toronto Press.

⁴² Goldstein, K. and Golan-Cook, K. 2017. The Dilemma of Deviant Subcultures for Immigrant Youth Integration: An Analysis of Popularity Attainment in Israeli Schools. *Sociological Studies of Children & Youth*. 21, 113-141.

⁴³ Ilan, J. Scumbags! 2018. An ethnography of the interactions between street-based youth and police officers. *Policing & Society*. 28(6), 684–696. DOI: 10.1080/10439463.2016.1257617

mēs piedzīvojam to darbību principiāli jauna aspekta parādīšanos: dalība masu nekārtībās, ko provocē ekstrēmi nacionālistiski spēki, politiska opozīcija utt.

Jāatzīmē arī, ka tādas neformālas grupas kā rokeri, panki, hipiji u. c. vairs netiek uzskatītas par subkultūru galvenajiem veidiem Eiropas teritorijā. Tās nomainīja grupas, kuru apvienošanās pamatā ir nevis kopējas kultūras gaumes, bet nacionālistiskās, reliģiskās, politiskās⁴⁴ un citas vajadzības⁴⁵, kas ir saskatāmas futbola fanu apvienībās.

Šo pārmaiņu iemesli sakņojas sociāli ekonomiskajās mūsdienu Eiropas sabiedrības transformācijās, kas atspoguļojas noziedzības struktūrā un dinamikā: parādās neformālo grupu ar negatīvu orientāciju plašas izplatīšanās tendences, ir sākuši dominēt smagi un sevišķi smagi noziedzīgie nodarījumi, palielinās to kaitīgums, pieaug grupu un organizētās noziedzības ar starptautiskiem sakariem un finansējumu skaits.⁴⁶

Kriminogēnās situācijas sarežģīšanās notiek tāpēc, ka aizvien biežāk parādās tādi likuma pārkāpumi kā masu nekārtības, sabiedriskās kārtības grupveida pārkāpumi, kam seko dažādi krimināli uzbrukumi. Tajā pašā laikā lielu bīstamību sāk radīt ekstrēmas ievirzes apvienības un sporta fani. Šādu apvienību funkcionēšana nereti ir saistīta ar to darbības tīšo agresīvo raksturu, spēka pielietošanu un noziegumu izdarīšanu.

Kriminālo ievirzi apstiprina arī huligānisko darbību, vandālisma aktu, masu nekārtību un citu sabiedriskās kārtības pārkāpumu palielināšanās pirms un pēc sporta pasākumiem un to norises, kā arī translācijas laikā visā Eiropas teritorijā, un ne tikai.⁴⁷

Mūsdienu zināšanu par futbola fanu neformālajām apvienībām ar kriminālu ievirzi līmenis kopumā raksturojams kā nepietiekams, un ir nepieciešama šī virziena kā sarežģītas sistēmas izpēte. Šāda pieeja var būt noderīga un vajadzīga tikai tad, ja tiek veikta dziļa šīs sistēmas analīze, šādā veidā izveidojot vienotu un daudzpusēju priekšstatu par pētāmo objektu. Īpaša uzmanība ir jāvelta svarīgākajām pētāmā fenomena īpašībām un specifiskajām īpatnībām, jo tās slēpj noteiktu kriminālu ievirzi, kas rada lielu sabiedrisko bīstamību un bieži vien šādu apvienību locekļu izdarīto pārkāpumu dēļ, tām ir ļoti nopietnas sekas.

Sporta fanu, jo īpaši futbola fanu, attiecināšana uz neformālajām organizācijām un asociācijām nav nejauša. Pirmkārt, šīs problēmas aktualizācija notiek sabiedriskās domas skatījumā kā fenomena mērogu palielināšanās rezultāts un attiecīgo apvienību pretlikumīgo dar-

⁴⁴ Piotrowski, G. 2013. Social movement or subculture: Alterglobalists in Central and Eastern Europe. *Interface: a journal for and about social movements*. 5(2), 399–421.

⁴⁵ Blackman, S. 2010. Youth subcultures, normalisation and drug prohibition: The politics of contemporary crisis and change? *British Politics*. 5, 337–366. doi:10.1057/bp.2010.12

⁴⁶ European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017. Report: Organised Crime (SCTA/OCTA). *Europol*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>

⁴⁷ European Union. 2018. *Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity*. Strasbourg. <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

bību intensitātes būtiskas pastiprināšanās dēļ. Otrkārt, uzsākot un attīstot konfliktu lielās cilvēku masās, kas raksturīgas tieši futbola spēlēm, vairāku tūkstošu skatītāju piepildītos stadionos, fani ir pārdroši un tam bieži vien seko miesas bojājumu nodarīšana pilsoņiem un policijas darbiniekiem, materiālais kaitējums stadionu aprīkojumam un tiem blakus esošajiem uzņēmumiem, tirdzniecības vietām, transporta līdzekļiem utt. Treškārt, šādu apvienību pastāvēšana un aktivizēšanās ir sociālo un sociāli psiholoģisko procesu kompleksās ietekmes rezultāts mūsdienu sabiedrības attīstības posmā. Ceturtkārt, vienotas metodoloģijas un prakses trūkums attiecībā uz šī fenomena novēšanas pasākumiem negatīvi ietekmē tās efektivitāti.

Futbola fanus pētot kā neformālu grupu, ir lietderīgi precizēt, ko nozīmē šis jēdziens. Britu filozofs materiālists Tomass Hobss (*Thomas Hobbes*) pirmo reizi aprakstīja jēdzienu “grupa” kā “noteiktu cilvēku skaitu, kurus vieno kopīgas intereses vai kopīga nodarbošanās”.⁴⁸ Saskaņā ar filozofijas doktoru Ivanu Vedinu un Latvijas psihoterapeites Maijas Bisenieces uzskatiem, neformāla grupa “veidojas uz personīgo interešu vai simpātiju pamata”⁴⁹ un “ja tas viss zūd, piemēram, grupas locekļi viļas viens otrā, tad grupa izjūk”.⁵⁰ Papildus Dr. Vedins atzīmē, ka atsevišķos gadījumos neformālas grupas var ietilpt formālo grupu sastāvā.⁵¹ Pētot un analizējot futbola fanus, vairākkārt tiek arī konstatēts, ka dažas neformālās futbola fanu grupas tiešām ietilpst formālās līdzjutēju grupās (piem., Latvijas futbola fanu asociācijas,⁵² kas ir formāla grupa, biedru vidū ir pārstāvji no Latvijas “Ultras”⁵³). Apstiprinot iepriekš minēto zinātnieku secinājumus, salīdzinot tos ar futbola fanu grupas pazīmēm, autore pauž viedokli, ka futbola fanu grupa ir neformāla grupa, jo:

- grupas aktivitāte izpaužas kā dalībnieku, kurus saista kopīgas intereses, mijiedarbības biežums un pašizpaušmes vispārējie mehānismi. Piemēram, fanu regulārie futbola spēļu apmeklējumi vai kopīga spēļu skatīšanās, kopīga sava kluba atribūtikas izmantošana, kura atšķiras no citām, saukļu un plakātu kopīga izgatavošana, ko var uzskatīt par neformālas grupas pazīmēm. Bet, ja cilvēks tikai reizēm skatās Eiropas vai pasaules čempionāta valstu izlašu spēles, tad to ir grūti nosaukt par futbola fanu grupas pastāvīgu locekli;
- grupai ir raksturīga nepārtraukta iekšējo procesu dinamika, kas notiek redzamā vai slēptā formā. Ir grūti iedomāties, ka vismaz divas futbola spēles starp tām pašām komandām noritētu vienādi, piemēram, vieni un tie paši skatītāji izklīdz vienus un tos pašus saukļus stingri noteiktā laikā, vai vārti tiek gūti kādās konkrētās minūtēs. Katra futbola spēle atšķiras

⁴⁸ Hobbes, T. 1881. *Leviathan or The matter, forme and power of a commonwealth, ecclesiasticall and civil*. Oxford: James Thornton.

⁴⁹ Vedins, I. 2008. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots. 497. lpp.

⁵⁰ Biseniece, M. Grupas un to veidi. Vārdnīca. *Profizgl.lu*. <http://profizgl.lu.lv/mod/glossary/view.php?id=20125>

⁵¹ Vedins, I. 2008. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots. 497. lpp.

⁵² Latvijas futbola fanu asociācijā. <http://lffa.lv/?sadala=biedriba> (sk.18.01.2020)

⁵³ LATVIJAS ULTRAS futbola forums. <http://ultras.lv/> (sk.18.01.2020)

no citām ne tikai ar spēles dalībnieku rīcību laukumā, bet arī ar pašu fanu atbildes uzvedību. Tieši neatkārtojamā spēles dinamika padara visiem futbola spēles dalībniekiem 90 minūtes interesantas, spilgtas un aizraujošas;

- neformāla grupa ievēro savas īpašās normas un noteikumus, sekojot kopīgām izraudzītām vērtībām, ko tās locekļi aktīvi demonstrē. Arī futbola fani dzīvo pēc saviem noteikumiem, un, lai arī tie dažādās valstīs un reģionos ir atšķirīgi, viņiem visiem ir kopīgi rituāli. Piemēram, kad direktors paziņo komandas sastāvu, fani parasti skandē “savu” futbolistu uzvārdu, bet spēlētāja maiņu komandā ir pieņemts sagaidīt ar aplausiem, tādējādi, pateicoties no laukuma aizejošajam futbolistam par spēli;
- neformālajai grupai ir sava lomu struktūra ar izteiktām funkcionālajām slodzēm. Futbola faniem šī pazīme nav tik izteikta, jo grupas dalībnieki lielākoties satiekas tikai spēles norises laikā, bez mijiedarbības pirms vai pēc tās. Taču fanu grupai ar kriminogēno ievirzi (visā pasaulē futbola industrijas slengā šādu fanu grupu dēvē par “firmu”), kur ir izveidojies vienots kolektīvs, ir konkrēts lomu un uzdevumu sadalījums.

Vēsture liecina, ka neformālas grupas un apvienības ir “automātiska” reakcija uz sabiedrībā notiekošo sociālo procesu norises grūtībām. Tāpat kā pats futbols, arī futbola fanu subkultūra un tiem raksturīgie likumpārkāpumi ir radušies Lielbritānijā. Britu futbolā gadījumi, kuri saistīti ar futbola nekārtībām, ir vērojami jau kopš 13. gs. sākuma. Jau tajos laikos komandu fani un paši spēlētāji bieži stājās viens otram pretī pēc spēles beigām, lai noskaidrotu, kurš ir labāks arī ārpus futbola laukuma. Tomēr mūsdienu tipa futbola huligānisms, kura paudējs ir šī jaunā subkultūra, parādījās Lielbritānijā tikai 20. gs. 50. gadu beigās.⁵⁴

20. gs. 50. gadu beigās britu sabiedrība piedzīvoja sarežģītu savas attīstības periodu.⁵⁵ Valsti skāra sistēmiskā krīze, kurā finanšu problēmas izplatījās starp iestādēm, līdz tā ietekmēja visu monetāro un finanšu sistēmu ar nopietnām globālām ekonomiskām sekām un jo īpaši smagā stāvoklī tolaik nonāca jaunatne.⁵⁶ Jauniešu vidū lielu popularitāti ieguva radikālas komunistiskās idejas.⁵⁷ Idejas guva panākumus, pirmkārt, strādājošo vidū. Lielbritānijas lielpilsētu apkārtnes jauniešiem nebija darba, pietiekamas izglītības, līdzekļu izklaidei, bet galvenais – tiem nebija nākotnes perspektīvu.⁵⁸ Tas viss radīja spēcīga sociālā sprādziena draudus. Britu valdošā elite, kurai bija liela pieredze sociālo konfliktu risināšanā, ātri atrada izeju no

⁵⁴ Bodin, D. 2003. *Le Hooliganisme*.

⁵⁵ Quinault, R.. 2001. Britain in 1950. *History Today*. 51(4). <https://www.historytoday.com/archive/britain-1950>

⁵⁶ Gamble A. 1994. *Britain in decline: economic policy, political strategy, and the British state*. 4th ed. New York: ST. MARTIN'S PRESS, INC.,

⁵⁷ Rowlands, J. 2001. *Policing European Football Hooliganism*.

<http://people.exeter.ac.uk/watupman/undergrad/rowlands/index.htm>

⁵⁸ Mack, J. and Lansley, S. 1985. *Poor Britain*. London: George Allen & UNWIN.

situācijas: tā nodrošināja jaunatnei bezdarbnieka pabalstu, bet izklaidei piedāvāja pieejamu un izklaidējošu futbolu.⁵⁹

Pakāpeniski Lielbritānijas fanu azarts pieauga, un viņiem vairs nepietika ar komandu atbalstu pašmāju futbola spēlēs. Viņi sāka sekot komandām visā valstī, kā rezultātā sadursmes starp dažādu klubu faniem kļuva neizbēgamas.⁶⁰ Tomēr, jāpiebilst, ka Lielbritānijas valdības reakcija bija tūlītēja: likumi kļuva daudz stingrāki; tika izveidotas īpašas kartotēkas, kuras bija paredzētas nopietnākajiem un sabiedrībai bīstamākajiem likumpārkāpējiem.⁶¹ Daudzi huligāni nonāca cietumā, citi tika cauri ar mūža aizliegumiem apmeklēt futbola spēles.⁶² Policija iefiltrēja fanu grupās informatorus, noskaidrojot līderus un novēršot iespējamās naidīgo grupu sadursmes jau pašā sākumā⁶³. Visbeidzot stadioni tika aprīkoti ar videonovērošanas kamerām, tāpēc britu fani sāka aizvien vairāk izpausties ārpus Lielbritānijas⁶⁴. Autore pievienojas pētījumā paustajam, uzskatot, ka tieši atzīmētajā laika periodā izveidojās jauna subkultūra – futbola fanu subkultūra ar kriminogēnajām izpausmēm.

Jebkura subkultūra aug un attīstās kā ļaundabīgs audzējs, kam viegli veidojas metastāzes.⁶⁵ Tāpēc ātri sākās veiksmīgs futbola fanu subkultūras un tās radītās agresijas eksports kontinentālajā Eiropā un vēlāk – PSRS. 20. gs. 80. gadu sākumā futbola vardarbības problēma pastāvēja jau visā Eiropā. Nonāca līdz tam, ka pēc traģiskajiem notikumiem Beļģijā 1985. gadā, kad Eiropas Čempiona kausa izcīņas finālspēlē starp FK "Juventus" un FK "Liverpool" futbola nekārtību rezultātā bojā gāja 39 fani.⁶⁶ Tā kā spēle tika pārraidīta tiešraidē, šī traģiskā aina apceļoja teju visu pasauli. Lielbritānijas varas iestāžu stingru pasākumu veikšanas rezultātā daudzas huligāniskās grupas, apzinoties soda neizbēgamību, pašas atgriezās likumam paklausīgā dzīvē.⁶⁷ Mūsdienu posmā britu futbola huligāni ieguva skaidras, tā saucamā, *casual*

⁵⁹ Mack, J. and Lansley, S. 1985. Poor Britain. London: George Allen & UNWIN.

⁶⁰ Beckham, G. 2001. The Price of Passion: The Banishment of English Hooligans from Football Matches in Violation of Fundamental Freedoms. *Hastings Int'l & Comp. L. Rev.* 25(4). https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1556&context=hastings_international_comparative_law_review

⁶¹ Frosdick, S. and Newton, R. 2006. The Nature and Extent of Football Hooliganism in England and Wales. *Soccer & Society.* 7(4), 403–422. DOI: 10.1080/14660970600905703

⁶² Beckham, G. 2001. The Price of Passion: The Banishment of English Hooligans from Football Matches in Violation of Fundamental Freedoms. *Hastings Int'l & Comp. L. Rev.* 25(41). https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1556&context=hastings_international_comparative_law_review (25.08.2019.)

⁶³ Brick, Carlton. 2000. Taking offence: Modern moralities and the perception of the football fan. *Soccer & Society.* 1(1), 158–172. DOI: 10.1080/14660970008721256

⁶⁴ Stead, D. and Rookwood, J. 2007. Responding to football disorder, policing the British football fan. *Journal of Qualitative Research in Sports Studies.* 1(1), 33–41.

⁶⁵ Armstrong, G. and Hobbs, D. 1994. Tackled from behind. In R. Giulianotti, N. Bonney and M. Hepworth, eds. *Football, violence and social identity.* London: Routledge. 196–228.

⁶⁶ Young, K. 1986. The killing field: Themes in mass media responses to the Heysel Stadium riot. *International Review for the Sociology of Sport.* 21, 252–264.

⁶⁷ Elliott, D. and Smith, D. 1993. Football stadia disasters in the United Kingdom: Learning from tragedy? *Industrial & Environmental Crisis Quarterly.* 7(3), 205–229. <https://doi.org/10.1177/108602669300700304>

(t. i., parasts)⁶⁸ stila pazīmes. *Casuals* (parastie) ir britu huligānismam raksturīga kustība, kas izpaužas jaunā ģērbšanās stilā ar noteiktu dārgu zīmolu izmantošanu (*Barbour, Fred Perry, Ben Sherman* u. c.) un ignorē kluba krāsas, lai izvairītos no policijas vai pret faniem vērstas vardarbības.⁶⁹

Pārmaiņas angļu sabiedrības struktūrā radīja turīgu un izglītotu jauniešu kustību, kas piešķīra tai lielu noslēgtību un aprēķinu: “veicamās akcijas tiek sīki plānotas nedēļām, notiek informatīvie kari, tiek veiktas uzmanību novērsošas darbības.”⁷⁰ Līdz ar to naidīgo grupējumu sadursmes sāka notikt attālu no stadioniem un vairumā gadījumu par tām jau iepriekš vienojās līderi internetā vai pa mobilo tālruni.⁷¹ Fani bija kļuvuši mobilāki un apdomīgāki.

Lai gan futbola huligānisms vēsturiski ir saistīts ar Lielbritānijas futbola klubiem, šodien tā ir pasaules problēma. Neskatoties uz to, ka sabiedrībā pastāv viedoklis, ka, ja vietējie fani ir pietiekami likumpaklausīgi vai valsts masu informācijas līdzekļos šis jautājums netiek atspoguļots, tad šī problēma konkrētajā valstī nav aktuāla. Nebūtu pareizi piekrist šim apgalvojumam, jo papildus nacionālajām futbola līgām, piemēram, ir arī Eiropas līga *UEFA*.⁷² Eiropas līgas izspēlē piedalās klubi, kuri nacionālā čempionāta sezonas beigās ir ieņēmuši noteiktu vietu turnīra tabulā atkarībā no *UEFA* reitinga, kā arī nacionālo kausu uzvarētāji, ja tie nav ieguvuši tiesības piedalīties Čempionu līgā pēc nacionālā čempionāta rezultātiem. Sekojoši *UEFA* Eiropas līgas ietvaros savos pašmāju stadionos, piemēram, Latvijas FK pieņem dažādus ārzemju klubus. Un jāatzīmē, ka ne visiem šiem klubiem ir likumpaklausīgi fani.

Tālāk tiks aplūkota futbola līdzjutēju klasifikācija⁷³, kuru piedāvā autore pēc ārzemju autoru zinātnisko rakstu un slēgto futbola interneta kopienu satura analīzes.

Izmantojot dedukcijas metodi, autore pilnībā piekrīt ASV pētnieku vispārējam futbola pasākumu apmeklētāju iedalījumam, kas tiek veidots pamatojoties uz personas attieksmi pret futbola spēli:

1. Epizodiski skatītāji:

- nejūt līdzī nevienai komandai;
- daudzi no tiem skatās tikai pasaules un Eiropas čempionātus;
- vai futbolā orientējas pavisam slikti, vai arī skatās tikai populārākās futbola līgas;

⁶⁸ Spaaij, R. 2006. *Understanding Football Hooliganism. A Comparison of Six Western European Football Clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

⁶⁹ Dinu Guțu. 2017. ‘Casuals’ culture. Bricolage and consumerism in football supporters’ culture. Case study – Dinamo Bucharest Ultras’. *Soccer & Society*. 18(7), 914–936. DOI: 10.1080/14660970.2015.1067794

⁷⁰ Buford, B. 1990. *Among the Thugs*. London: Harvill Secker.

⁷¹ Sengupta, K. 1999. Football hooligans used Net to arrange battles. *Independent*.

<https://www.independent.co.uk/news/football-hooligans-used-net-to-arrange-battles-1111600.html>

⁷² *UEFA.com*. About. UEFA Europa League <https://www.uefa.com/uefaeuropaleague/about/>

⁷³ Eiropas zinātnes un futbola kopienā nav vispārpieņemtas futbola fanu klasifikācijas, un katra valsts tos iedala saskaņā ar vēsturi un normatīviem aktiem.

- šo grupu pārsvarā neinteresē konkrēta komanda, to interesē skaista spēle.

2. Līdzjutēji bez kriminogēnajām izpausmēm:

- atbalsta konkrētu komandu;
- pārdzīvo par to, zina visus pamata sastāva un rezerves spēlētājus, komandas vēsturi, kolekcionē programmas, publikācijas, atribūtiķus un visu, kas attiecas uz mīļāko komandu;
- daudzi ģeogrāfiskās atrašanās dēļ reti apmeklē stadionus, citi var dzīvot tajā pilsētā, kur mīt mīļākā komanda, bet vecuma, ģimenes stāvokļa vai citu iemeslu dēļ arī biežāk skatās futbolu televīzijā.

3. Līdzjutēji ar kriminogēnajām izpausmēm (visā pasaulē šo līdzjutēju grupu sauc par faniem.

Vārds “fans” ir cēlies no vārda “fanātiķis” (lat., *fanaticus* – “apsēsts, vardarbīgs”) – subjekts, kurš pārdzīvo ārkārtīgu, nepārvaramu piesaisti konkrētam objektam: personībai vai cilvēku grupai.⁷⁴ Savukārt valsts valodas centrs, atbildot uz autores jautājumu par termina “fan” atbilstību latviešu valodai, ņemot vērā, ka tiek aprakstītas Lielbritānijas futbola līdzjutēju grupas “spectators, supporters, fans”, informēja, ka neiebilst, ja trešo līdzjutēju grupu uzrunā par “faniem”, kamēr vien tā atbilst kontekstam, ietilpst abu pārējo līdzjutēju grupu atveides sistēmā un tekstā tiek atbilstoši definēta⁷⁵ (sk., 1. pielikumu). Fanu kustību sportā var vērtēt divējādi. Pirmkārt, kā sabiedrības fenomenu kopumā, kas raksturīgs visiem sporta veidiem. Otrkārt, kā fanu apvienību darbošanos attiecībā uz vienu objektu: a) konkrētu sportistu (vai sportistu pāri daiļslidošanā); b) sporta komandu vai klubu. Visvairāk attīstījās, izplatījās un ieguva popularitāti Latvijā un visā pasaulē tāda skatītāju fanātiķu kustība, kuras dalībnieki jūt līdzīgu vienam vai otram FK):

- tāpat kā līdzjutēji bez kriminogēnām izpausmēm, atbalsta noteiktu komandu;
- ir aktīvākie futbola mīļi;
- parasti ir organizēti;
- ne tikai regulāri apmeklē savas mīļākās komandas spēles, bet arī dodas līdzī komandai valstī un pasaulē;
- organizē atbalsta pasākumus tribīnēs, kas bieži pārtop konfliktos un, rezultātā, likumpārkāpumos;
- kaujas ar citu komandu faniem un tiesībsargu iestāžu pārstāvjiem, lauž krēslus u.tml.;

⁷⁴ Oxford dictionary. <https://lv.oxforddictionaries.com/definition/FAN%C4%80TI%C4%B6IS>

⁷⁵ 1. pielikums.

- neskatoties uz to, daudzi no viņiem, lai cik tas arī nebūtu dīvaini, futbolu izprot slikti, tiem svarīgāk ir izpausties; kautiņš ar citas komandas faniem ir svarīgāks par futbolu.⁷⁶

Protams, ka ne vienmēr ir iespējams noteikt skaidru robežu starp atsevišķām kategorijām un kategorijām kopumā. Kā iepriekš minēts, pirmās divas kategorijas ir salīdzinoši likumpaklausīgi līdzjutēji. Līdz ar to ir nepieciešams pievērst uzmanību detalizētāk trešās grupas – fanu ar kriminogēnajām izpausmēm – analīzei.

Saskaņā ar informāciju, kas ir iegūta no futbola fanu slēgtajām interneta kopienām un nedaudzajiem ārzemju autoru zinātniskajiem darbiem, pasaules futbola industrijā pastāv divi galvenie fanu veidi ar kriminogēnajām izpausmēm⁷⁷: “Ultras” un “Futbola huligāni”.

“Ultras”. Mūsdienu jēdziens “ultras”, kurš tiek izmantots ne tikai futbola subkultūrā, bet arī zinātniskajā pasaulē, radās no termina *ultrá* – persona, kurai ir galēji politiski vai reliģiski uzskati vai ekstrēmāki viedokļi, nekā citiem tās pašas politiskās partijas ietvaros.⁷⁸ Termins *ultrá* tika izmantots, lai kopumā (neatkarīgi no politiskās orientācijas) apzīmētu futbola fanus, kuri pārkāpj likumu.⁷⁹ Saskaņā ar britu profesora un kriminologa Alberto Testa (*Alberto Testa*)⁸⁰ pētījumu, termins (*ultra*) ar līdzīgu mūsdienu nozīmi pirmo reizi parādījās Francijā Burbonu restaurācijas vai t. s. monarhu varas atjaunošanas laikā (1815–1830), kad vārds *ultrá-royaliste* norādīja uz partizānu lojalitāti pret absolūto monarhiju. Ultrarojālisti jeb *Ultra* bija politisks grupējums, kurš pārstāvēja galēji labējo (reakcionāro) monarhistu spārnu⁸¹. Šodien zinātnieku aprindās pastāv divas teorijas, kā radies futbola subkultūras – “Ultra” (ekstrēmāli noskaņoti fani) jēdziens,⁸² kas balstās uz vēsturisko pieeju. Saskaņā ar Antonio Roversi (*Antonio Roversi*) teoriju⁸³ pirmie itāļu fanu smagie likumpārkāpumi notika 20. gs. 70. gados, savukārt Leičesteras universitātes Pētniecības centra sociologi kritizē šo apgalvojumu, atsaucoties uz faktu, ka 1959. gadā FK “Napoli” un FK “Bologna” spēles laikā 65 cilvēki gu-

⁷⁶ Wann, D. L., Melnick, M. J., Russel, G. W. and Pease, D. G. (2001). *Sports fans: The psychology and social impact of spectators*. New-York: Routledge.

⁷⁷ Tie ir divi galvenie fanu veidi, kuri atzīti visā pasaulē. Tāpat arī vairākās Eiropas un pasaules valstīs pastāv virkne apakšveidi. Šie apakšveidi netiks izskatīti.

⁷⁸ Cambridge Dictionary <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ultra>

⁷⁹ Testa, A. 2009. The UltraS: An Emerging Social Movement? *Review of European Studies*. 1(2). DOI: 10.5539/res.v1n2p54

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Davies, P. 2002. *The Extreme Right in France, 1789 to the Present: From De Maistre to Le Pen*. London: Psychology Press.

⁸² Tālāk tiks sniegta vēsturiskā termina “Ultras” parādīšanās futbola nozarē, kas sākotnēji tika piemērots tikai Itālijas faniem ar kriminogēnām izpausmēm, analīze. Vēlāk šo terminu sāka lietot, aprakstot noteiktas fanu grupas visā pasaulē, ieskaitot Latviju.

⁸³ Roversi, A. 1992. Calcio, tifo e violenza. Bologna: Il Mulino. Quoted in Testa, A. 2009. The UltraS: An Emerging Social Movement? *Review of European Studies*. 1(2). DOI: 10.5539/res.v1n2p54

va traumas, kad skatītāju masas iekļuva futbola laukumā.⁸⁴ Līdz ar to jēdziena “ultra” parādīšanos itāļu futbolā var iedalīt 4 posmos⁸⁵ un tādējādi apvienot abas teorijas.

Šādas futbola fanu dažādības rašanās ir saistīta ar Itālijas politisko situāciju 20. gs. 60. un 70. gadu beigās.⁸⁶ Šajā laikā fani pārcēla savas emocijas un agresiju saistībā ar daudzajiem politiskajiem protestiem valstī uz futbola stadionu.⁸⁷ Par otro attīstības posmu var uzskatīt 20. gs. 80. gadu notikumus, kurus ietekmēja britu fanu huligānisms. Trešais posms ir viens no galvenajiem, jo, saskaņā ar A. Testa teoriju⁸⁸, tieši šajā periodā kustība “Ultra” kļuva par “Ultras”, un parādījās jauns jēdziens futbola subkultūrā – kolektīvā mentalitāte jeb *Mentalità Ultras*.

Neskatoties uz jaunizveidoto kolektīvo identitāti, “atšķirībai” ir galvenā nozīmē “Ultras” skatījumā, it īpaši Itālijā, kur šādu neformālo grupu veidošanā galvenā loma vienmēr piederējusi politikai.⁸⁹ Politiskā ietekme apvienojumā ar grupas “Ultras” identitāti strukturizē šādu grupu mijiedarbību visā valstī. Jebkuri komandu sporta veidi iedala dalībniekus draugos un ienaidniekos. Taču tikai futbolam ir raksturīgs “beduīnu sindroms”: drauga draugs ir draugs, bet drauga ienaidnieks ir ienaidnieks.⁹⁰ Tieši šis apstāklis ietekmēja Itālijas “Ultras” pirmās paaudzes nopietnos likumpārkāpumus (un ietekmē vēl joprojām), kad sadursmes notika pēc municipālām pazīmēm – “Viņi nav no mūsu pagalma” (piem., FK “Intern” un FK “Milan”), “Viņi nav no mūsu pilsētas” (piem., FK “Vicenza” un FK “Verona”) vai starp politiskajiem pretiniekiem (piem., starp komunistisko FK “Livorno” un tradicionāli labējo FK “Lazio”).

Par ceturto “Ultras” kustības veidošanās posmu var uzskatīt 21. gs. sākumu – patēriņa laikmetu. Mūsdienu grupas “Ultras” veidojas attiecībā uz patēriņu, kurš ir saistīts ar kultūru, komunikāciju, izklaidi vai noteiktu produktu modi, tomēr iepriekšējās vērtības un vienojošie uzskati joprojām paliek spēkā, jo ir pamats “Ultras” kustībai.

⁸⁴ Testa, A. 2009. The UltraS: An Emerging Social Movement?. *Review of European Studies*. 1(2). DOI: 10.5539/res.v1n2p54

⁸⁵ Podaliri, C. and Balestri, C. 1998. The Ultras, racism and football culture in Italy. In: A. Brown, ed. *Fanatics! power, identity, and fandom in football*. London: Routledge.

⁸⁶ Hilwig, S.J. 2009. *Italy and 1968*. London: Palgrave Macmillan.

⁸⁷ Doidge, M. 2017. The Italian Ultras: From Local Divisions to National Co-operation. In: B. García and J. Zheng, eds. *Football and Supporter Activism in Europe*. London: Palgrave Macmillan,

⁸⁸ Testa, A. 2009. The UltraS: An emerging social movement? *Review of European Studies*. 1(2). DOI: 10.5539/res.v1n2p54

⁸⁹ Podaliri, C. and Balestri, C. 1998. The Ultras, Racism and Football Culture in Italy. In A. Brown, ed. *Fanatics! power, identity, and fandom in football*. London: Routledge.

⁹⁰ Murphy, P. et al. 1990. *Football on Trial: Spectator Violence and Development in the Football World*. London: Routledge.

Neskatoties uz to, ka daudzi autori, zinātniskās kopienas un tiesībaizsardzības iestādes mēdz uzskatīt “Ultras” par faniem, kuriem ir agresīva vai vardarbīga ievirze, 21. gadsimtā šai teorijai ir radušies pretinieki.

Saskaņā ar futbola fanu slēgto interneta kopienu analīzi, personīgajām sarunām ar nacionālās “Ultras” grupu pārstāvju, agresijas starp futbola faniem teorijas oponentu pētnieciskajiem darbiem – grupa “Ultras” ir arī sociāla telpa izklaidei⁹¹, kas nav saistīta ar noziedzīgiem nodarījumiem.

Mūsdienu Eiropas grupas “Ultras” ir futbola kustības aktīvisti. Tieši viņi gatavojas spēlei ilgu laiku, izmēģina uzstāšanos, saukļus un veido plakātus mīļākā kluba atbalstam. “Ultras” ir strukturēta grupa, kurā ir stingra hierarhija. Parasti mūsdienu šāda tipa pārstāvji labi komunicē ar cita kluba pārstāvjiem, dažkārt pat ar spēlētājiem un treneriem, kā arī aktīvi sadarbojas ar kārtības uzturētājiem (valsts vai pašvaldības policiju, kā arī juridisko personu, kurai izsniegta licence apsardzes darbības veikšanai un ar kuru sporta pasākumu organizators ir noslēdzis līgumu par sabiedriskās kārtības un drošības, kā arī ugunsdrošības prasību izpildi pasākuma laikā, vai organizatora norīkotas personas, kas pasākuma laikā gādā par sabiedriskās kārtības, drošības un ugunsdrošības prasību ievērošanu)⁹², ar tiem apspriežot spēles snieguma detaļas. “Ultras” ir diezgan stingri iekšējie noteikumi (goda kodekss), tāpēc viņi ir disciplinēti un vienoti. Piemēram, goda kodeksā tiek formulēti šādi fanu pamatprincipi:⁹³

- jebkurā situācijā atbalstīt savu mīļāko klubu, neskatoties uz spēles gaitu un rezultātu;
- būt uzticīgiem klubam un aizstāvēt komandas intereses;
- neļauties pretinieku provokācijām un pašiem tos neprovocēt;
- nesēdēt spēles laikā;
- nepieļaut grupas locekļu agresīvās reakcijas, kā arī visas sarunas, kas neattiecas uz spēli vai komandu.

“Futbola huligāni” ir fani, kuriem policija pievērš īpašu uzmanību tajās valstīs, kurās ir attīstīta futbola fanātisma kustība un par kuru visbiežāk tiek runāts plašsaziņas līdzekļos. Tie ir visaktīvākie un agresīvākie pārstāvji, kuri pozicionē sevi kā futbola fanu kustības eliti.

Ir vērts atzīmēt, ka “futbola huligānisms” nav sinonīms huligānismam administratīvo vai krimināltiesību izpratnē. Saskaņā ar vienu no starpdisciplināras zinātnes konfliktoloģijas

⁹¹ Sebra, D. 2017. Ultra groups as social space for leisure. *Physical Culture and Sport Studies and Research*. 74 (1), DOI: 10.1515/pcssr-2017-0013

⁹² Mežeckis J. 2017. *Latvijas futbola federācijas Drošības reglaments*. https://lff.lv/files/documents/106/Drosibas_reglaments_2018_.pdf

⁹³ Дихорь, В.А., et al. (2017). *Основы психологии футбольных болельщиков. Учебное пособие*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета. 19.

teorijām, konfliktu pamatā ir divas vai vairāk puses, kuras apstrīd vienu un to pašu resursu.⁹⁴ Līdz ar to, atšķirība ir tā, ka no konfliktoloģijas teorijas viedokļa, sabiedriskās kārtības pārkāpumus, tajā skaitā arī huligānismu, var novērst, ja abas puses var vienoties, kas parasti tiek izslēgts futbola huligānismā, jo futbola huligāni konfliktē paša konflikta dēļ⁹⁵. Futbola huligāniem apstrīdamais resurss ir paša konflikta esamība.

Kā minēts iepriekš, futbola subkultūras iedīgļi radās Lielbritānijā. Tātad arī galvenie futbola fanu tipi radās tur, bet jāatzīmē, ka, lai arī tips “Ultras” parādījās Itālijā, tā pamatā bija britu fanu tradīcijas.

Jēdziens “huligāns” attiecas uz 19. gs. Angliju.⁹⁶ Sākotnēji jēdziens “huligāns” tika izmantots tikai kā cilvēka, kurš nodarbojās ar jebkurām pretlikumīgām darbībām, apzīmējums.⁹⁷ Savukārt jēdziens “futbola huligāns” parādījās Lielbritānijā 20. gs. 60. gadu vidū. Neskatoties uz to, ka vispārpieņemtas šī jēdziena definīcijas nav, Lielbritānijā futbola huligāns ir cilvēks, kurš ir tendēts uz trokšņainu, iespējams, noziedzīgu, ar futbolu saistītu uzvedību, bet galvenais, darbība vērsta uz cīņu, kautiņu.⁹⁸

Tāpat arī atšķirībā no jebkura cita fana, kurš iesaistās / var iesaistīties konfliktā spontāni, piemēram, pārmērīgas alkohola lietošanas rezultātā, futbola huligāni konfliktu ar līdzīgām pretinieku grupām uzskata par vienu no saviem galvenajiem mērķiem. Viņi piešķir dalībai šādos konfliktos lielāku nozīmi nekā dalībai futbola komandas, ar kuru tie sevi asociē, atbalsta īstenošanai.

Daudzi zinātnieki savos darbos ir mēģinājuši atrast šīs cīņas starp futbola faniem socioloģiskos iemeslus. Tomēr lielāka daļa piekrīt amerikāņu zinātnieka Maikla D. Smita (*Michael D. Smith*) secinājumam par to, ka šādā uzvedībā nav viena vai dominējoša faktora. Futbola huligānus motivē arī tieksme pēc izklaides, emocionālā pārdzīvojuma un sava ar kautiņiem saistītā statusa, etniskās, reliģiozās vai citas naidošanas.⁹⁹

Šīs kustības rašanās laikā tās pārstāvji pulcējās organizētās, mazās un neformālās grupās pēc radniecības, draudzības un apkārtnes principa.¹⁰⁰ Saskaņā ar brāļu Brismonu (*Brismon*), kuri paši nav uzskatāmi viennozīmīgi par pētāmās subkultūras figūrām, darbiem lielākā daļa no pirmajiem futbola huligāniem bija tie, kas nākuši no nacionālistiskās skūtgālvju (*skin-*

⁹⁴ Kaija, S. 2013. Juridiskās konfliktoloģijas loma juristu sagatavošanā. No: *SABIEDRĪBA, INTEGRĀCIJA, IZGLĪTĪBA Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2013.gada 24.-25.maijs* <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/issue/viewFile/12/20>

⁹⁵ Leeson, P.T. et al. 2012. Hooligans. *L'économie des conflits*. 122(2), 213-231.

⁹⁶ Ir daudz pētniecisku darbu, kuros autori ir vienprātīgi, ka vārds “Huligāns” ir cēlies Anglijā no Īrijas imigranta uzvārda “Hoolihan” vai “Hooligan”, kurš terorizēja vienu no Londonas rajoniem 19. gadsimtā.

⁹⁷ Pearson, G. 1983. *Hooligan. A history of respectable fears*. London: Palgrave.

⁹⁸ Leeson, P. T. et al. 2012. Hooligans. *L'économie des conflits*. 122(2), 213-231.

⁹⁹ Smith, M. D. 1983. *Violence and Sport*. Toronto: Butterworth. 152.

¹⁰⁰ Leeson, P. T. et al. 2012. Hooligans. *L'économie des conflits*. 122(2), 213-231.

heads) kustības, tomēr šīs subkultūras loma viena futbola fanu tipa – huligānu – veidošanā ir pārspīlēta.¹⁰¹

Atšķirt futbola huligānus no citiem faniem var pēc īpašā apģērba stila (parasts, angl. *casual*) – visbiežāk britu sporta zīmolu apģērbs un noteikti baltas sporta kurpes. Tribīnēs tie mēģina turēties kopā ar “Ultras”, bet ārpus arēnas to ceļi strauji šķiras. No “Ultras” tos arī var viegli atšķirt – tie ļoti reti valkā kluba krāsas, maksimāli tas var būt polo kreklis ar kluba emblēmas krāsām.

Mūsdienu preventīvo pasākumu galvenā problēma dažās Eiropas valstīs, arī Latvijā, ir tā, ka daudzi zinātnieki un/vai kārtības uzturētāji un sabiedrība kopumā neredz atšķirību starp “ultras” un “futbola huligāniem”. Tomēr atšķirības starp tiem ir lielas, tāpēc arī profilaktiskajām metodēm jābūt atšķirīgām. Tā, piemēram, “futbola huligāni” vienmēr meklēs vardarbīgus konfliktus ar citu klubu faniem, turklāt bieži vien iepriekš organizētās vietās.¹⁰² Savukārt “Ultras” var kļūt vardarbīgi tikai tad, ja, piemēram, viņi uzskata, ka citu klubu fani, policijas un kārtības sargi izturas pret viņiem negodīgi vai uzvedas draudīgi.¹⁰³

Tomēr galvenā atšķirība ir šāda:

- “Ultras” agresija un likumpārkāpumi sporta sacensībās parasti būs spontāni;
- “Futbola huligānu” agresija un likumpārkāpumi vienmēr tiek rūpīgi izplānoti un organizēti, izmantojot mūsdienu saziņas līdzekļus.

Katra fanu kustība sastāv no organizētiem grupējumiem un vienkāršiem faniem, kuri nepieder pie fanu apvienībām. Turklāt organizēto grupu daudzums pastāvīgi mainās.

Futbola fanu ar kriminogēnajām izpausmēm organizētajiem grupējumiem, kā jau tika iepriekš minēts, ir specifisks nosaukums (futbola industrijas slengā) – “firma”.¹⁰⁴ Liela “firma” parasti veidojas no virknes patstāvīgo “mobu”¹⁰⁵, kuri apvienojas pēc teritoriāla principa. Šobrīd “firma” ir visizplatītākā futbola huligānu organizācijas forma. Katru “firmu” var veidot simti un pat tūkstoši ekstremāli noskaņoti fani, savukārt “mobs” ir mazāks un mobilāks veidojums.¹⁰⁶

¹⁰¹ Brimson, D. and Brimson, E. 1996. *Everywhere We Go: Behind the Matchday Madness*. London: Headline Book Publishing. 54.

¹⁰² UEFA. 2011. *Справочник UEFA для сотрудников по работе с болельщиками*. http://www.sdeurope.eu/wp-content/uploads/2016/04/UEFA_SLO_Handbook_rus.pdf

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Leeson, P. T. et al. (2012). Hooligans. *L'économie des conflits*. 122(2), pp. 213–231.

¹⁰⁵ Дихорь, В. А. et al. (2017). *Основы психологии футбольных болельщиков*. Учебное пособие. Екатеринбург: Издательство Уральского университета. С. 21.

¹⁰⁶ Murphy, P. et al. 1990. *Football on Trial: Spectator Violence and Development in the Football World*. New York: Routledge. 92.

Katras “firmas” kodols ir neliela autoritatīvāku, aktīvāku un vairāk pieredzējušu fanu grupa līdz pat 40 cilvēkiem. Pārējā “firmas” daļa, tā saucamais “kaujas sastāvs”, ir jaunieši, kuri ir fiziski sagatavoti kauņiem, un kuru vidējais vecums ir 25 gadi. Vairāk par hierarhiju “firmās” ir grūti ko piezīmēt, jo, piemēram, Austrumeiropā tā ir diezgan primitīva: līderis un pamatsastāvs. Bez šaubām, katrā “firmā” ir cilvēki, kuri nodarbojas ar finansēm, jo, pirmkārt, tā ir neatņemama jebkuras grupas sastāvdaļa.¹⁰⁷ Otrkārt, nav iespējams organizēt kopīgo fanu futbola spēles apmeklēšanu, izgatavot plakātus, ko fani ņem līdzi, un vēl virkni darbību bez finansiāla atbalsta. Autore uzsver, ka fanu grupas finansēšanas jautājumu ir nepieciešams nošķirt atsevišķam pētījumam. It īpaši šis pētījums būtu aktuāls tajos reģionos, kur ir pierādīta saikne starp futbola fanu grupām un organizētas noziedzības grupām (piem., Bulgārijā¹⁰⁸ un Serbijā¹⁰⁹). Līdz ar to autore šī pētījumā ietvaros futbola fanu darbības finansēšanu neizskatīs.

Katrai “firmai” jāievēro sava veida nerakstīts “goda kodekss”¹¹⁰, kurā paredzēts, ka kauņos var piedalīties tikai huligāni, nav atļauts izmantot jebkura veida ieroci, kauņam jānotiek ar vienādu dalībnieku skaitu no abām pusēm.¹¹¹ Sīkāk par šo kodeksu un tā lomu organizētā fanu grupā tiks runāts nākamajā nodaļā.

Katrai lielai grupai parasti ir savs nosaukums, savs reklāmplakāts ar grupējuma logotipu, kuru tie izkar stadionos.

Ir grūti noteikt pētāmās subkultūras vecuma struktūru kopumā. Fanu vidū ir daudz cilvēku brieduma un vecākos gados, kuri var ierasties stadionā kopā ar ģimeni. Bet, ja runā par organizētajām fanu grupām, tad to galveno daļu veido aptuveni 25 gadus jauni cilvēki. Līderi vienmēr ir vecāki cilvēki. Ne visi var apvienot tradicionālo fanu dzīvi ar ģimeni, nopietnu darbu, tāpēc bieži vien ap 30 gadu vecumu cilvēks nedaudz attālinās no aktīvajām darbībām, kuras saistītas ar futbolu, bet tas nenozīmē, ka viņš pārstāj būt uzticīgs sava kluba faniem.

Tāpēc var secināt, ka futbola fanu subkultūra ir sociāli daudzslāņaina. Vienā grupā var būt pavisam jauni skolēni, studenti, cilvēki savas karjeras sākuma posmā ar minimāliem ienā-

¹⁰⁷ Глебова, Д. И. 2014. Футбольный фанатизм в России: феномен, типология, структура. *Молодежный научно-технический вестник*. (2). <http://sntbul.bmstu.ru/doc/687138.html>

¹⁰⁸ Crime UooDa. 2002. *Results of pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries: Global programme against transnational organized crime*. https://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf

¹⁰⁹ GI_TOC. 2019. Hotspots of Organized Crime in the Western Balkans; Local vulnerabilities in a regional context. *The GI_TOC*. <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2019/05/Hotspots-Report-English-13Jun1110-Web.pdf>

¹¹⁰ Brimson, D. 2000. *Barmy Army: The Changing Face of Football Violence*. London: Headline Book Publishing. 71.

¹¹¹ Pearson, G. 2009. The researcher as hooligan: Where ‘Participant’ observation means breaking the law. *International Journal of Social Research Methodology*. (12), 243–255.

kumiem un arī veiksmīgi cilvēki, kuriem ir savs business. Futbola fanu ar kriminogēnajām izpausmēm detalizētāks portrets būs sīkāk aprakstīts 1.3. nodaļā.

Nobeigumā, lai atbildētu uz jautājumu, kādā veidā grupa kļūst par noziedzīgas uzvedības katalizatoru, ir jāizpēta grupu normas, morālās vērtības, kuras ir raksturīgas neformālajām grupām, to saturs. Grupas normas rada un uztur pati grupa, un tās var būtiski atšķirties no vispārpieņemtām morāles normām un nostādnēm. Tās ir vienas no visbūtiskākajām un stabilākajām grupas iezīmēm, pamatojoties uz kurām, ir iespējams pietiekami droši spriest par grupas sociālo orientāciju, kā arī prognozēt tās atsevišķu locekļu uzvedību.

Izklaides grupu pāraugšanas process grupās ar kriminogēnajām izpausmēm un pēc tam noziedzīgajās grupās notiek divējādi:¹¹²

- pirmkārt, līdera vai līderu grupas ar kriminālām nosliecēm vai pieredzes ietekmē,
- otrkārt, pakāpeniski, bet sistemātiski kāpinot prettiesisko darbību raksturu, izdarot likumpārkāpumus, sākumā maznozīmīgus, un vēlāk – noziegumus.

Jāsaka, ka šie faktori gandrīz vienādi ietekmē arī futbola fanu apvienību veidošanos. Tomēr šo grupējumu izteikti iekšēji konfidenciāls raksturs neļauj pilnā mērā noteikt līderu un autoritāšu ietekmi, kuriem ir jau krimināla pieredze. Tikmēr, analizējot informāciju, kura iegūta, veicot fanu ar kriminogēnajām izpausmēm anonīmo aptauju un analizējot interneta vietnes un fanu literatūru, rodas iespēja apgalvot, ka virknē Eiropas lielpilsētu pastāv un aktīvi attīstās futbola fanu apvienības ar kriminogēno ievirzi. To apliecina grupu huligānisma izpausmes, kautiņi, kuros nereti piedalās no 30 līdz 1000 cilvēkiem, masu nekārtību un vandālisma aktu organizēšanas un izdarīšanas fakti, kuru rezultāts nav salīdzināms ar citu noziegumu rezultātiem ne materiālu (nodarītā kaitējuma apjoms), ne fizisku (cietušo skaits) parametru izteiksmē. Līdz ar to autore uzskata, ka grupu līderu loma un ietekme šādos masu pasākumos ir ievērojama, jo masu nekārtību un vandālisma aktu organizēšanas un vadīšana ir tieši saistīta ar līdera personību un spēju vadīt pūļus.

Attiecībā uz aprakstīto grupējumu locekļu kriminogēnās aktivitātes pakāpes paaugstināšanos, saskaņā ar aptaujāto fanu rezultātiem, 62% pēdējo divu futbola sezonu (2015–2017) laikā vairākkārt ir izdarījuši administratīvos pārkāpumus un noziedzīgos nodarījumus, no kuriem 84% tika izdarīti grupā. 38% izdarīto nenožēlo un līdzīgā situācijā rīkotos tāpat.

Nemot vērā iepriekšminēto, var secināt, ka tuvākajos gados šīs problēmas aktualitāte nemazināsies. Turklāt attiecīgas profilaktiskas, universālas Eiropas barjeras neesamība var neizbēgami veicināt šādu apvienību kvalitatīvu pārtapšanu stabilās, organizētās un stingri strukturētās apvienībās.

¹¹² Антонян, Ю.М. 1975. *Социальная среда и формирование личности преступника. Неблагоприятное влияния на личность в микросреде*. Учебное пособие. Москва: РИО Акад. МВД СССР. 60.

1.2. Futbola fanu subkultūra, tās vieta kriminālajā vidē

Mišels Fuko (*Michel Foucault*) uzskatīja, ka “klasiskajā (klasiskā kriminoloģijas skola, 18. gs. – autores piebilde) laikmetā pagalmos vai sabiedrības “plaisās” pastāvēja neskaidra, pieļauta un bīstama “ārpus likuma” vai vismaz tāda, kas izslīdēja no varas nagiem, zona; nēnoteikta telpa, noziedzības veidošanās vieta un patvērums. Tur nejauši vai liktenīgi sadūrās nabadzība, bezdarbs, viltība, cīņa ar tiem, kam pieder vara, atteikšanās pildīt pienākumus, likuma pārkāpumi un organizētā noziedzība”.¹¹³ Telpa, pār kuru varai nav kontroles, ražoja profesionālos noziedzniekus, kuri vairumā gadījumu nodeva savas prasmes mantojumā. Noziedzības iedzimtība kļuva par iemeslu tam, lai Čezāre Lombrozo (*Cesare Lombroso*) sāktu runāt par noteiktu cilvēku un pat veselu grupu bioloģisku noslieci uz noziegumu izdarīšanu.¹¹⁴

Tomēr vēlāk noziedzīgās uzvedības bioloģiskās teorijas noraidīja lielākā daļa pētnieku, kuri pievērsās noziedzības sociālajiem un sociāli kulturālajiem iemesliem. Gabriels Tarde (*Gabriel Tarde*), kurš pazīstams ar saviem masu psiholoģijas pētījumiem, pievērsās noziedzības un noziedzīgas uzvedības skatīšanai un it īpaši noziedzīgas uzvedības atkarībai ne tik daudz no bioloģiskiem faktoriem (iedzimtības), cik no noteiktu uzvedības attieksmju uztveres personības socializācijas procesā.¹¹⁵ Saprotams, ka indivīds, kuru no mazām dienām ir audzinājusi un ietvērusi noziedzīgā vide, uztver šīs vides ideoloģiskās vērtību normas un noteikumus, kā arī konkrētas noziedzīgās darbības noteiktas iemaņas.

Edvīns Sazerlends (*Edwin Sutherland*) galveno noziedzīgas uzvedības cēloni saskatīja sabiedrības sociālajā dezorganizācijā.¹¹⁶ Atsevišķu personu un grupu noziedzīgās uzvedības izpausmes nosaka nevis iedzimtas īpašības, bet gan sociālie faktori.¹¹⁷

Zināms, ka sabiedrībā dominējošajai kultūrai nav universāls raksturs attiecībā uz visiem tās locekļiem, kā rezultātā rodas cilvēku grupas, kuras mēģina izveidot savu alternatīvo vai pat to noliedzošo kultūru. Alternatīvo, relatīvi patstāvīgo un noslēgto kultūras sistēmu kādas citas kultūras sastāvā dēvē par **subkultūru**. Subkultūras rašanās un pastāvēšanas galvenie kritēriji ir specifisks dzīvesveids, savas normas, vērtības, paražas, uzvedības manieres.¹¹⁸ Tomēr, būtiski arī atzīmēt to, ka rakstā “Subkultūras jēdziena teorētiskās robežas” Rīgas Stradi-

¹¹³ Foucault, Michel. 1995. *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. Translated from the French by Alan Sherida. New York: Random House.
https://monoskop.org/images/4/43/Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995.pdf

¹¹⁴ Lombroso, C. 2006. *Criminal Man*. Translated by M. Gibson and N. Hahn Rafter. Duke University Press.

¹¹⁵ Wilson, M. S. 1954. Pioneers in criminology I--Gabriel Tarde (1843-1904). *J. Crim. L. Criminology & Police Sci.* 45, 3 <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4218&context=jclc>

¹¹⁶ Sutherland, E. H., Cressey, Donald R., Luckenbill, David F. 1992. *Principles of Criminology*. Altamira Press; 11th ed.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Lapiņa, M. u. c. 2009. *Ierosmes mācību priekšmeta “Kulturoloģija” apguvei*. Metodiskais materiāls. Rīga: Izglītības satura un eksaminācijas centrs. 34.

ņa universitātes komunikācijas fakultātes asoc. prof. Ilva Skulte un lektors Normunds Kozlovs norāda, ka subkultūras jēdziena noskaidrošana ir apgrūtināta fundamentālā pamatkoncepta “kultūra” dēļ, kuram vien ir vairāk nekā 200 iespējamo definīciju.¹¹⁹ Papildus jāņem vērā, ka līdzās “subkultūras” terminam dažādas kultūras apakšformas raksturo arī citi termini, ar kuru palīdzību tiek pētīti citi kultūratšķirību aspekti un kuri robežojas, krustojas un daļēji savstarpēji pārklājas ar subkultūras termina aprakstīto nozīmes lauku (kontrkultūra, andergraunda kultūra, sociālās kustības, lokālie tīklojumi, sociālās stratas, dzīves stili u. c.).¹²⁰ Tomēr, gan promocijas darba autore, gan iepriekš minētie Rīgas Stradiņa universitātes pētnieki ir klasiskās subkultūras definīcijas piekritēji, tas ir Nila Smelzera (*Neil Smelser*)¹²¹ interpretācijai: “Par subkultūru sauc normu un vērtību sistēmu, kas atšķir grupu no sabiedrības vairākuma”.

Viens no pirmajiem zinātniekiem, kurš pētīja subkultūras fenomenu, bija amerikāņu sociologs Alberts Koens (*Albert Cohen*). Pēc viņa domām, kriminālā subkultūra ir pretrunā ar sabiedrībā dominējošajām vērtībām, un cilvēks, nokļūstot noziedzīgā grupā, uztverot tās subkultūru, it kā atbrīvojas no citiem sociālajiem aizliegumiem, turklāt to pārkāpšana bieži vien ir viena no kriminālās subkultūras normām.¹²²

Saskaņā ar subkultūru teorijām grupas locekļiem vienmēr ir stabila vērtību sistēma, kas atšķiras no sabiedrībā esošās vērtību sistēmas.¹²³ Nokļūstot šādā grupā, cilvēks lielā mērā attīstās saskaņā ar apkārtējo cilvēku noteikumiem un normām, neuztverot atsevišķas kultūras vērtības kopumā.¹²⁴ Šādā situācijā indivīds neizbēgami meklē attiecības ar līdzīgiem cilvēkiem, nosaka savas darbības morālos stimulus, balstoties uz grupas aizsardzību. Tieši šādā veidā apvienojas nepilngadīgie likumpārkāpēji, narkomāni, prostitūtas, klaidoņi un ubagotāji.

Šīs parādības izpēte rāda, ka subkultūra veidojas tādu cilvēku integrācijas rezultātā, kuru uzskati, aktivitātes un dzīvesveids ir pretrunā (neatbilst) dominējošajiem, vai arī tie tos pasludina un akceptē.¹²⁵ Šeit var runāt par sarežģītu subkultūru veidošanās sociāli ekonomisko priekšnoteikumu (indivīdu sociālās neviendabīgas, nevienlīdzības, netaisnības, “sociālās nekārtības”) un subkultūru kopienu veidošanās sociāli psiholoģisko faktoru (nepieciešamības cilvēkiem apvienoties, gūt psiholoģisko atbalstu, vajadzības “tikt saprastam”, pašapliecināties

¹¹⁹ Skulte, I., Kozlovs, N. 2007. Subkultūras jēdziena teorētiskās robežas. http://profizgl.lu.lv/pluginfile.php/32786/mod_resource/content/0/Pielikums_5._tzzmai.Subkultzzras_jzzdziena_teorzztiskzzs_robezzas.pdf

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Smelser, N., 1994. *Sociology*. 5th edition. London: Pearson.

¹²² Cohen, A. 1955. *Delinquent Boys. The Culture of the Gang* Glencoe. N. Y.

¹²³ Bordua, D. J. 1961. Delinquent subcultures: Sociological interpretations of gang delinquency. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 338(1), 119–136.

¹²⁴ Thrasher, F. M. *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.

¹²⁵ Agnew, R. and Kaufman, J. 2017. *Anomie, Strain and Subcultural Theories of Crime*. London: Routledge. Taylor & Francis Group.

sev līdzīgo vidū u. tml.) savstarpēju sasaisti. Un, ja kultūras jēdziens tiek saprasts kā cilvēka dzīvības process, kas nodrošina sociālo mantojumu, bet dzīvesveids – kā salīdzinoši noturīgas, sociālo mantojumu nodrošinošas konkrētai sabiedrībai (grupai, šķirai) piemītošas dzīvības procesa formas, tad kopiena, kurā pārsvarā ir vērtības, normas, uzvedības veidi, kuri atšķiras no sabiedrībā dominējošajiem (“vispārpieņemtajiem”), veido vērtību un normatīvo subkultūru (bohēmas, narkotisko, reliģiozo kulta, kriminālo utt.).¹²⁶

Ar kriminālo subkultūru tiek saprasts garīgo un materiālo vērtību, kuras regulē un organizē kriminālo kopienu dzīvi un noziedzīgo darbību, kopums, kas veicina to dzīvotspēju, saliedētību, kriminālo aktivitāti un likumpārkāpēju paaudžu pēctecību.¹²⁷ Kriminālā subkultūra, tāpat kā jebkura subkultūra, pēc būtības ir agresīva.¹²⁸ Tā iebrūk oficiālajā kultūrā, devalvējot tās vērtības un normas, implantējot tajā savus noteikumus un atribūtiku.

Jāatzīmē, ka subkultūras pētīšanu kopumā sarežģītu padara vairāki apstākļi:

- 1) vairāku tās veidu esamība;
- 2) augsta tās mainīguma pakāpe;
- 3) sava veida īpašu zināšanu un vērtību sistēmas mākslīga uzturēšana.

Tomēr pat šīs problēmas esoši pētījumi nacionālajā un ārzemju kriminoloģijā nerada nekādas šaubas, ka subkultūrai ir negatīva slodze uz personību, veidojot tajā negatīvus uzskatus, orientācijas, pasaules redzējumu. Kā pareizi norāda ārzemju speciālisti, jaunu cilvēku pievienošana noziedzīgai subkultūrai notiek ne tikai nejauši¹²⁹, bet galvenokārt pēc pamatīgi pārdomāta plāna un aprēķina: “Organizētās noziedzības līderi un aktīvie dalībnieki prasmīgi kultivē kriminālo ideoloģiju, kas piemērojama ne tikai kriminālajam, bet arī normālajam dzīvesveidam, attaisnojot to vadīto noziedzīgo kopienu noziedzīgo darbību”.¹³⁰ Pētnieki arī atzīmē, ka tieši subkultūra kļūst par savstarpējās kriminalizācijas neformālās grupās galveno faktoru.¹³¹

Kriminālajai subkultūrai visos laikos un lielākajā daļā pasaules valstu ir raksturīgas šādas iezīmes: specifisks pasaules redzējums un ideoloģija; uzvedības noteikumi un aizliegumi; īpaša valoda – “žargons” un “argo” folklorā; vairumā gadījumu ir īpaša ārēja atribūtika:

¹²⁶ Гишинский, Я. И. 2002. *Криминология. Курс лекций*. СПб.: Питер. 258.

¹²⁷ Blackman, S. J. 2014. Subculture theory: an historical and contemporary assessment of the concept for understanding deviance. *Deviant Behavior*. 35 (6), 496–512.

¹²⁸ Black, P. 2014. Subcultural Theories of Crime. In: J. S. Albanese, ed. *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. doi:10.1002/9781118517383.wbeccj254.

¹²⁹ Densley, J. A. and Stevens, A. 2014. 'We'll show you gang': The subterranean structuration of gang life in London. *Criminology and Criminal Justice, Online*. doi:10.1177/1748895814522079

¹³⁰ *Криминология: Учебник для вузов*. 2005. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма. 912.

¹³¹ Ferrell, J. 1995. Culture, crime, and cultural criminology. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*. 3(2) pp. 25-42. <https://www.albany.edu/scj/jcipc/vol3is2/culture.html>

tetovējumi, apģērbs vai noteikti tā valkāšanas veidi.¹³² Tas viss kopumā atšķir profesionālos noziedzniekus no parastajiem iedzīvotājiem, pārvēršot tos par slēgtu kopienu tai nepiederošajai sabiedrībai.

Atsevišķi ir jāpievērš uzmanība cilvēkiem (līderiem), kuri veido noziedzīgās vides ideoloģiju un kuri visvairāk ietekmē kriminālās subkultūras vērtības. Saskaņā ar daudzām pieejamajām Austrumeiropas un Rietumeiropas kriminālo autoritāšu intervijām un autobiogrāfijām varam secināt, ka lielākā daļa no tiem faktiski attiecinā uz sevi Frīdriha Nīčes (*Friedrich Nietzsche*) supercilvēka tēlu¹³³: “Kriminālās autoritātes ir ļoti godprātīgi cilvēki, cilvēki ar godu, sirdsapziņu un kuri tur doto vārdu. Ja viņi kaut kur arī piemēro neordināras metodes, tad tikai attiecībā uz ļoti negodīgām personām”.¹³⁴

Tomēr šāds kriminālo līderu slavinājums, ko atbalsta kriminālo aprindu pārstāvji, rada potenciālus draudus tam, ka sabiedrības apziņa tiek kriminalizēta, galvenokārt, jaunākās paaudzes apziņa, jo tās vecums ir pakļauts romantizācijai, “spēcīgu personību” idealizēšanai un vēlmei līdzināties tai. Īstenībā uz to arī orientējas kriminālās ideoloģijas propagandisti, cenšoties piesaistīt jauniešu uzmanību un sagatavot jaunus noziedzīgo kopienu pārstāvjus, kuru uzticība “noziedzīgajai idejai” ir atkarīga tieši no tā, cik pievilcīgi to acīs izskatīsies noziedzīgās pasaules un noziedzīgās romantikas “ideāli”.

Kriminālās subkultūras īpatnības lielākoties var izpausties noteiktas indivīdu grupas likumpārkāpumos, pateicoties tām vērtībām, kas būtībā ir pretrunā ar vispārpieņemto kultūru. Parasti kriminālās subkultūras paudēji ir dažādu vecuma grupu pārstāvji, kuri atrodas cietumā, vai brīvībā, bet ar kriminālām prasmēm. Kriminālā atribūtika ir sava veida identifikācijas sistēma, bet kriminālā subkultūra kļūst par līdzekli, lai iepazītu pasauli. Tādējādi saskaņā ar kriminālās subkultūras teoriju noziedzīga uzvedība ir specifiskas audzināšanas un apmācības rezultāts, kuru gaitā tiek apgūtas deformētas koncepcijas un vērtības.

Runājot par subkultūras daudzveidību, jāpievērš uzmanība tās salīdzinoši jaunajam veidam – futbola fanu subkultūrai, precīzāk, futbola fanu subkultūrai un tās vietai kriminālajā subkultūrā.

Pēc autores domām, kriminālās subkultūras galvenie elementi un iezīmes pilnīgi sakrīt ar futbola fanu subkultūras elementiem un iezīmēm, neskatoties uz to, ka pašlaik ir izvērstā

¹³² Омигов, В.И. 2011. Профессиональная преступность: её современное содержание. *Криминология: вчера, сегодня, завтра*. (21), 54–58.

¹³³ Nietzsche, Friedrich. *Thus Spoke Zarathustra*. <http://www.gutenberg.org/files/1998/1998-h/1998-h.htm>

¹³⁴ Сергеева. Ю. 2007. Интервью с криминальным авторитетом Андреем Корсином http://www.rudnikov.com/article.php?ELEMENT_ID=19520

plaša kampaņa ar lūgumu pārtraukt tiesībsardzības iestādēm, žurnālistiem un zinātnieku aprindām fanus mākslīgi kriminalizēt.¹³⁵

Sociālo parādību, ko var saukt par futbola fanātismu, ir pilnīgi iespējams un pat nepieciešams aplūkot no dažādām pozīcijām. Lietderīgi ir aplūkot futbola fanus vismaz no trim pozīcijām: kā sabiedrisku kustību, kā sociālu grupu un kā īpašas subkultūras nesēju. Termins “fanu kustība” tiks izmantots divās nozīmēs. Pirmkārt, apzīmējot sociālo kustību, kas atbalsta konkrētu FK, otrkārt, apzīmējot nacionālo fanu kustību, kas apvieno visus fanus, neatkarīgi no tā, kuru klubu viņi atbalsta un kādās attiecībās viņi ir ar citu klubu faniem. Pētot futbola fanātismu, ir nepieciešams arī noskaidrot jautājumu par to, kas būtu jāuzskata par futbola fanu un kas ir vienkārši līdzjutējs. Šis jautājums ir strīdīgs, un pat paši fani to nav pilnībā apzinājuši. Tomēr ir vairāki kritēriji, saskaņā ar kuriem līdzjutēji tiek uzskatīti par futbola faniem. Pirmkārt, aktīva pašmāju komandas spēļu apmeklēšana. Otrkārt, ikgadēji vairāki izbraucieni uz citām pilsētām. Treškārt, futbola fanu subkultūras pārzināšana un pieņemšana.

Katra fanu kustība sastāv no noteikta skaita izveidojušos grupu (turpmāk – fanu grupa vai fanu grupējums) un ievērojama skaita neorganizētu fanu.¹³⁶ Fanu grupas parasti sastāv no 15–30 cilvēkiem, kuri izpilda noteiktu lomu kopumu un ievēro noteiktas normas.¹³⁷ Lielākajai daļai grupu ir īpašas tradīcijas, kuru neievērošanas gadījumā attiecībā uz to var tikt piemēroti attiecīgi ietekmēšanas pasākumi (to var publiski piekaut, izteikt neuzticību un izslēgt no grupas, “uzlikt sodu”).¹³⁸ Tomēr lielākajai daļai neoficiālo fanu grupu šīs prasības vēl nav pārāk bargas, un, pat ja fans pārkāpj minētas tradīcijas, bet ir labās attiecībās ar pārējiem šīs fanu grupas locekļiem, ir maz ticams, ka viņam tiks piemērotas sankcijas.

Neorganizētie fani neveidojas nekādos grupējumos kustības ietvaros, tomēr viņi ir iesaistīti sociālajos tīklos, piedalās ievērojamā kolektīvo darbību daļā un tādā veidā neizkrīt no kustības.¹³⁹ Iepriekšminētais ļauj runāt par to, ka fanu kluba kā vides, kuras ietvaros tiek veidota specifiska subkultūra, centrālais komponents ir attiecīgas prasības attiecībā uz faniem un fanu kustības locekļu uzvedības varianti (piem., pašmāju spēļu apmeklēšana un izbraukumi ar komandu uz citām pilsētām, specifiska uzvedība stadionos un speciālas simbolikas izmantošana utt.).

¹³⁵ 2019. *Fans Against Criminalisation: F.A.C. Football fans not criminals.*

<http://fansagainstcriminalisation.com/more-about-fac/>

¹³⁶ Bjelajac, S. 2005. *The Social structure of football fans in the city of Split.* <http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/SBjelajac1.pdf>.

¹³⁷ Personīgā komunikācija ar futbola fanu subkultūras pārstāvjiem.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ Personīgā komunikācija ar futbola fanu subkultūras pārstāvjiem.

Fanu subkultūra būtībā ir opozicionāra attiecībā pret sabiedrības vispārējo kultūru, jo tās mērķis ir radīt savu dzīves stilu.¹⁴⁰ Turklāt tā ir konfliktējoša. Ļoti bieži konflikti rodas spontāni vai pēc dažu neformālu fanu grupu locekļu iniciatīvas. Vairumā gadījumu viss konflikta potenciāls (bieži vien tam ir vardarbīgs raksturs) tiek īstenots subkultūras iekšienē, attiecībā uz citām fanu kustībām, citu komandu pielūdzējiem un darbiniekiem, kas spēles laikā nodrošina tiesisko kārtību.

Tāpat kā jebkura veida subkultūrā futbola fanu subkultūrā ir vairāki tās elementi, kuriem ir ļoti nozīmīga kriminoloģiskā informācija. Izpētot tās tipoloģiskās iezīmes, var atrast tādas raksturīgas iezīmes kā individuālo tiesību ignorēšanu, kas izpaužas agresīvā, nežēlīgā un ciniskā attieksmē pret “svešiniekiem”, vājajiem, vairāku grupas apziņā stingri reglamentētu atribūtu klātbūtnē, līdzjutības pret cilvēkiem trūkumā, cilvēka darba nenovērtēšanā, kas izpaužas vandālismā utt.¹⁴¹

Viens no attiecīgās subkultūras uzvedības atribūtiem ir nerakstītais fanu konfliktu kodekss. Saskaņā ar šo “likumu” futbola fanu grupējuma locekļiem ir jāievēro vairāki noteikumi:

1. Kautiņos nedrīkst iesaistīties līdzjutēji, jākaujas tikai “huligāniem” vai fanu grupas locekļiem.
2. Komandu līdzjutēji nedrīkst tikt pakļauti jebkādai diskriminācijai, jo īpaši, fani nedrīkst mēģināt atņemt citu līdzjutēju kluba atribūti.
3. Kautiņu laikā aizliegts izmantot jebkura veida durošus vai griezošus priekšmetus.
4. Faniem ir jānoskaidro savas attiecības ar dūru palīdzību, neizmantojot nekādus pie rokas esošos palīg līdzekļus: nūjas, kastetes u. c.
5. Jebkura sadarbība ar tiesībsardzības iestādēm ir aizliegta. Šādas “normas” neievērošanas gadījumā (piem., aizturētais fans izdod citus nekārtību dalībniekus), persona ne tikai nekavējoties tiks izslēgta no fanu grupas, bet arī grupas locekļi to sodīs par “kauna” radīšanu visai grupai.¹⁴²

Protams, praksē šie noteikumi ne vienmēr tiek ievēroti un bieži tiek uzskatīti par novecojušiem “vecās fanu skolas” noteikumiem. Piemēram, sadursmju un kautiņu laikā starp fanu grupām pastāv “pilnveidots” princips: “Ja nēsā atribūtus, esi gatavs atbildēt par to”, neatkarīgi no tā vai esi līdzjutējs vai fans. Runājot par grupu kautiņiem un cīņām starp naidīgiem faniem, tad, ņemot vērā autores novērojumus, var secināt, ka kautiņu, kuros tiek izman-

¹⁴⁰ Форум парней Ф.К.В. 2010. *Особенности латвийского фан – движения*. Available from Internet: <http://www.fkv-lads.lv/forum/viewtopic.php?p=49942&sid=32b60e4bc1f3606da629d31193575da9>

¹⁴¹ Czop, A. and Juszcak, A. 2017. Subculture of stadium hooligans – pathology or crime? Security dimensions. *International and National Studies*. (21), 142–158.

¹⁴² Personīgā komunikācija ar futbola fanu subkultūras pārstāvjiem.

totas tikai dūres, nemēdz būt. Kā minimums fani ir bruņoti ar jostām, ar metāla plāksnēm vai pudelēm, un dažkārt kautiņos tiek pielietoti metāla piederumi, akmeņi, steki utt. Tāpēc kautiņi beidzas ar diezgan smagu kaitējumu, kas neizslēdz arī nāves gadījumus.

Vairāk vai mazāk skaidri spēkā ir tikai noteikums, kurš aizliedz jebkādas sakarus ar policiju. Ziņas par to, ka fani ir kontaktējušies ar policiju, ir ārkārtīgi reti, un tas ir izņēmums.¹⁴³ Tas ir saistīts ar to, ka neformālo fanu grupu līderi un kriminālās subkultūras atbalstītāji sākotnēji iedveš savos biedros domu par to, ka viņu personiskās drošības garantētājs ir tikai grupējums, un pret policijas darbiniekiem tiem ir jāizturas ar neuzticību.¹⁴⁴

Ja pievērsties ārvalstu futbola fanātisma pieredzei, tad jāatzīst, ka Eiropas valstu sabiedrībām šī ir viena no nopietnākajām problēmām, kas saistīta ar likumpārkāpumiem sporta industrijā. Masveida grautiņi, ko rīko dažādu klubu un nacionālo komandu fani, beidzas ar desmitiem ievainoto, sagrautiem veikaliem un pat nogalinātiem cilvēkiem. Tā, piemēram, pavisam nesen Itālijas tiesībsardzības iestādes saskarās ar notikumiem, kas atgādināja vienu no brutālākajiem 20. gs. 80. gadu fanu grupējumu cīņu periodiem. 2018. gada aprīlī FK "Roma" fani sarīkoja izrēķināšanos ar FK "Liverpool" faniem, izmantojot jostas, pudeles, akmeņus un pat āmus, ievainoja cilvēkus, kas guva dažādu smaguma pakāpju savainojumus.¹⁴⁵ Latvijas futbola vēsturē nav tik daudz fiziskas vardarbības precedentu, bet apzināts kaitējums otram tiek nodarīts regulāri.

Interesanti, ka parasti fanu konfliktos visā pasaulē dominē trīs veidu gadījumi. Pirmkārt, starp komandu, kas atrodas vienā pilsētā, faniem. Piemēram, ir zināms attiecību saspīlējums starp itāļu komandu "Inter" un "Milan", "Roma" un "Lazio", spāņu "Real" un "Atletico", Maskavas "Spartak" un "CSKA" utt. Šo faktu ir diezgan viegli izskaidrot ar cīņu par dažādiem resursiem, kā arī ar sadursmju biežumu un skaitu starp šo komandu faniem. Ja komandas atrodas dažādās pilsētās, to fani sastopas tikai 2–3 reizes gadā, un, ja vienā, tad daudz biežāk. Tā rezultātā nelielas sadursmes var pakāpeniski pārtapt ilgstošajā savstarpēja naidīgumā.

Otrkārt, starp tradicionālajām konkurējošām pilsētām. Gandrīz katrā valstī ir pilsētas vai reģioni, kuru attiecības ir vai nu vēsturiski sarežģītas, vai arī šīs pilsētas ir konkurenti kādā sabiedrisko attiecību jomā. Viens no slavenākajiem piemēriem ir Madrides un Barselonas un Madrides un Bilbao (neoficiālā basku galvaspilsēta) attiecības. Šādas sarežģītas nacionālās attiecības tīši vai netīši tiek projicētas uz futbola komandu un viņu fanu attiecībām, pārvēršot

¹⁴³ Eksperta intervija.

¹⁴⁴ Futbola fanu slēgto interneta grupu analīze.

¹⁴⁵ Gannon, T. and Gordon, J. 2018. Two Roma fans arrested for attempted murder of Liverpool fan outside anfield. *The sun*. <https://www.thesun.co.uk/sport/football/6135004/liverpool-roma-fans-attack-champions-league-latest/>

komandas par principiāliem konkurentiem, bet fanus – par ienaidniekiem. Pašlaik gandrīz katrai fanu grupai ir atbilstoša simbolika, kas visbiežāk ir to pārstāvēto klubu emblēmas. Patlaban visā pasaulē notiek plaša futbola atribūtikas ražošana, tāpēc var sastapties ar visdažādāko simboliku un atribūtiķu. Tādēļ ir iemesls veidot šīs dažādās atribūtikas zināmu tipizāciju. Pirmās tipizācijas pamatā var ievietot kluba simbolikas piederumus.¹⁴⁶ Šajā gadījumā no konkrēta fana viedokļa simbolika un atribūtika tiks iedalīta piecās grupās:

1. Savas komandas simbolika.
2. Draudzīgu fanu kustību simbolika.
3. Naidīgo fanu kustību simbolika.
4. Fanu kustību, ar kurām šīs komandas faniem nav nekādu attiecību, simbolika.
5. Aizliegtā simbolika.

Pirmās četras grupas var analizēt no atšķirīgiem aspektiem, piemēram, nacionālās līgas, Eiropas ietvaros, jauktās fanu kustību attiecības utt. Tāpēc šajā darbā katra grupa atsevišķi netiks skatīta. Tomēr attiecībā uz piekto grupu pastāv kopīgs saraksts ar Eiropas aizliegto simboliku futbolā. Šādu atribūtu klātbūtne futbola faniem nozīmē kriminogēnu izpausmi, kā rezultātā uz to tiek attiecināts ne tikai morālais sabiedrības nosodījums, bet arī, atkarībā no Eiropas valstu tiesību aktiem, administratīvā vai kriminālatbildība.

Saskaņā ar rokasgrāmatu par visā Eiropā aizliegto futbola simboliku visus simbolus var iedalīt šādās grupās:¹⁴⁷

- 1) izplatītie ultralabējo apzīmējumi un simboli: svastika, ķeltu krusts, Kukluksklans, Balto spēks / Balto lepnums, Zobrats, Ādolfa Hitlera SS divīzija, Dirlevangera SS divīzija, Bergmana bataljons, Triskelions, “Asins un gods” (B&H – starptautiskais neonacistu skinhedu tīkls), Mizentropa divīzija, Āmurs un zobens, Hammerskins (paramilitārais neonacistu skinhedu tīkls), SS divīzijas “Miroņgalva” galvaskauss, Vācijas impērijas militārais karogs, Trešā reihe militārais karogs, nacistu ērglis, Melnā saule, zīme SA, atsauces uz “Āru” mantojumu vai “Balto pārkumu”, novēlējums “ar labunakti kreisie” – *Good night left side* – šis simbols vienmēr attēlo vardarbības ainu;
- 2) rūnas: rūna “Zig” / SS emblēma, Wolfsangel (Vilka āķis), rūna “Gibor” (zīmi izmantoja nacistiskā Vācija kā dažādu apakšnodaļu simbolu, ieskaitot SS 2. tanku divīziju “Das Reich” un plānu “Vilkatis” (rūnas plaši izmanto neonacistu futbola fani visā Eiropā, Tivac / rūna “Tyur” (SA apmācību skolas (triecienvienības) emblēma nacistiskajā Vācijā. Tāpat

¹⁴⁶ Marci, D. 2012. Cottingham. Interaction Ritual Theory and sports fans: Emotion, symbols, and solidarity. *Sociology of Sport Journal*. 29, 168–185.

¹⁴⁷ 2016. *Monitoring Discriminatory Signs and Symbols in European Football*. The guide. London: Network fare. https://www.farenet.org/wp-content/uploads/2016/10/Signs-and-Symbols-guide-for-European-football_2016-2.pdf

to izmantoja “Hitleriskā jaunatne” un SS. Stadionos galvenokārt sastopama uz plakātiem), rūna “Odal” (nacistiskajā Vācijā bija “Hitleriskās jaunatnes” emblēma. Pēc Otrā pasaules kara to izmantoja aizliegtā Vācijas neonacistu organizācija “Jaunie vikings”. Stadionos parādās uz plakātiem), Dzīvības rūna (Dzīvības rūna un Cilvēka rūna – universāls nacionālistisko kustību simbols un to izmantoja dažādas neonacistu organizācijas, piemēram, Amerikas nacionālā alianse. Dažkārt parādās stadionos uz plakātiem), Nāves rūna / rūna “Ir” (Nāves rūna tika izmantota Waffen-SS kapos kopā ar “Dzīves rūnu”, bet vēlāk to pieņēma Nacionālā alianse un citas neonacistu organizācijas. Bieži izmanto ultralabējās grupas stadionos, lai godinātu savu ideoloģisko līderu piemiņu);

- 3) burti un kodi: 14 (amerikāņu neonacista Deivida Leina “14 vārdu” kods: “Mums ir jāaizsargā pati mūsu pilsētas pastāvēšana un balto bērnu nākotne), 18 (apzīmē pirmo un astoto vācu alfabēta burtu = AH = Adolf Hitler), 28 (nacistu skinhedu tīkla kods “Asins un gods”), 88 (nozīmē sveicienu “Heil Hitler”), Konfederācijas karogs, Ziga-Zaga (sākotnēji radies no britu–Jamaikas muzikālā žanra, saukli pieņēma neonacisti un izmanto, lai aizvietotu sveicienu “Sieg Heil”, kas aizliegts daudzās valstīs. Bieži vien saukli pavada ar nacistu sasveicināšanās žestu), 100% (atsauce uz ticību ideju, ka baltās izcelsmes cilvēkiem ir “tīras” āru vai balto saknes), “Meine Ehre heißt Treue” (Mans gods ir uzticībā – sauklis, ko izmantoja SS karaspēks Otrā pasaules kara laikā), “Gott mit uns” (Dievs ar mums – devīze bija iegravēta Vermahta kareivju dunču rokturos Otrā pasaules kara laikā), B&H (abreviatūra “Asins un gods”), HH (abreviatūra “Heil Hitler”), NS (nacionālsociālisma vai nacionālsociālistu abreviatūra), WP vai WPSH (“Balto spēki” un “Balto skinhedu spēki” abreviatūra), WPWW (“White Pride World Wide” – Baltais lepnums visā pasaulē), RaHoWa (saīsinājums no Racial Holy War – abreviatūra, ko izmantoja neonacisti, lai aicinātu uz “Svēto rasu karu” “balto rasi” pret etniskajām minoritātēm un ebrejiem, kā rezultātā tiktu nodibināta “āru vara” visā pasaulē), ZOG (“Cionistu okupācijas valdība” (Zionist Occupational Government) atsaucas uz sazvērestības teoriju un dažu neonacistu ticību tam, ka ebreji ir sagrābuši valsts varu viņu valstīs.);
- 4) apģērba zīmolu marķējumi un uzdrukas – pastāv virkne neonacistu zīmolu apģērba un apģērba ar rasistiskiem lozungiem un uzrakstiem uz tā;
- 5) konkrētas valsts simboli – daudzas no iepriekšminētajām, diskriminējošām zīmēm un simboliem vienprātīgi izmanto rasisti un neonacisti visā pasaulē, bet eksistē arī citi konkrētāki un plaši izmantoti simboli atsevišķās valstīs. Tie bieži ir saistīti ar nacionālistiskajām kustībām, vēsturiskajiem notikumiem, attiecīgo valstu izteikti labējām politiskajām partijām vai godina to “līderus” un noziedzīgos “iedvesmotājus”;

6) citi diskriminējoši plakāti un attēli: atsaucies uz nacistiem un koncentrācijas nometnēm, atsaucies uz Ādolfu Hitleru un mazāk populāriem neonacistu noteikumiem, antisemītiski plakāti, islamofobijas attēlojumi, citas ksenofobijas un cita veida aizspriedumu formas, teroristu un slepkavu glorifikācija, motivējot to ar rasu naidu, atsaucies uz džihādu, homofobija, seksisms, cilvēku ar ierobežotām spējām aizvainošana.

Tādā veidā dažādi simbolikas tipi asociējas ar dažādām emocijām: no draudzīgās līdz naidīgajai.¹⁴⁸ Tāpēc ar šo tipizāciju ir saistīti vairāki noteikumi, kas nosaka ne tikai fana uzvedību, piemēram, viņa attieksmi pret faniem ar citu komandu simboliku un atribūtiem, bet arī tiesībsardzības iestāžu rīcību. Spēja atpazīt fanu kustības simbolu var palīdzēt novērst teju jebkuru likuma pārkāpumu, ko var izdarīt futbola fans.

Arī vienas un tās pašas komandas dažāda atribūtika ir atšķirīga nozīme. Šeit var izšķirt trīs galvenās grupas:¹⁴⁹

1. "Kauju organizēšanas" atribūtika.
2. Fanu grupu atribūtika.
3. Vispārējā fanu atribūtika.

Tiek uzskatīts, ka sistēmas slenga leksikā visbiežāk ir ietverti ne tikai anglicismi (vārdi, kas piesātināti ar angļu valodu), bet arī vārdi, kas pārņemti no vulgāra, pazemināta sarunvalodas stila, izmantojot dažādus vārddarināšanas veidus (vārdu saīsinājumi, vārdu pāreja no vienas stilistikas kategorijas citā, atsevišķu vārdu nozīmes tēlainības un emocionālās nokrāsas pastiprināšana).¹⁵⁰

Fanu slenga kriminoloģisko nozīmi, kā futbola fanu subkultūras atribūtu, ir grūti novērtēt. Īpaša sarunvalodas dialekta iekļūšanas fanu vidē risks nav izdomāts pārspīlējums. Nozīmīgs fanu slenga kriminoloģiskais elements ir tā ietekme uz uztveri. Ir skaidrs, ka dzīvesveids un noteikumi veido slengu, bet jau izveidotais slengs nosaka dzīvesveidu un noteikumus.

Futbola fanu slenga nezināšana neļauj neinformētam cilvēkam pienācīgi piedalīties sarunās ar faniem, jo, pirmkārt, vārdu krājums ir pietiekami liels, otrkārt, daudziem vārdiem un frāzēm ir papildu nozīme, un, treškārt, ir jāzina ne tikai slengs, bet arī jāzina fanu kustībā pa-

¹⁴⁸ Marci, D. 2012. Cottingham. Interaction Ritual theory and sports fans: Emotion, symbols, and solidarity. *Sociology of Sport Journal*. 29, 168–185.
<https://pdfs.semanticscholar.org/06e3/ca3181f51f1b5bfd0abd53a8574caf4a507a.pdf>.

¹⁴⁹ Secinājumu pamatā bija interneta vietnes, video, kas veltīti futbola faniem, kā arī datu, kas iegūti, veicot novērojumus Eiropas un valstu stadionos, analīze.

¹⁵⁰ Ernstone V. 1999. *Latviešu valodas slenga leksika: Promocijas darbs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, LU.

https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/37207/Ernstone_V_Latviesu_valodas_slenga_leksika_1999o.pdf?sequence=1&isAllowed=y

stāvošie notikumi. Fanu slenga zināšanas var būtiski atvieglināt tiesībsardzības iestāžu darbinieku darbu, kas saistīts ar tiem izvirzīto operatīvi profilaktisko uzdevumu pildīšanu.

Austrumeiropā fanu slenga veidošanu zināmā mēra ietekmēja angļu valoda, sākot ar “hooligan” un beidzot ar daudzu fanu grupu angļiskajiem nosaukumiem. Protams, katra valstī ir savi specifiski termini (futbola slengs), kuri sastopami tikai šīs valsts teritorijā vai nodrošinot tiesisko kārtību futbola spēles ar komandu no konkrētas valsts citas valsts teritorijā laikā. Ņemot vērā to, ka autore analizē futbola fanu kriminogēno izpausmi Latvijā un ārzemēs, šajā nodaļā ir aplūkots tikai futbola slengs angļu un krievu valodā. Šādu izvēli ietekmēja fakts par to, ka Latvijas futbola subkultūru vēsturiski visvairāk ir ietekmējušas Krievijas un Lielbritānijas fanu kustības. Attiecībā uz citām valstīm, kas tiek analizētas šajā darbā, arī tika veikta selektīvā analīze, un tika sniegti futbola fanu vispārpieņemtie angļu valodas termini, jo futbola subkultūra kopumā radās Lielbritānijā, līdz ar to arī galvenie termini (slengs, žargons) daudzu valstu teritorijā ir aizgūti no angļu valodas. Visi piemēra nolūkā sniegtie termini tiek skatīti tikai kā futbola fanu slenga piemēri. Šie piemēri nav pilnīgs terminu, ko izmanto futbola fanu subkultūrā, saraksts.

Pētījumi rāda, ka futbola fanu slengam piemīt galvenokārt metaforas, bieži vien militāras, agresīvas vai komiskas, izsmejošas, kā arī slenga, žargona vārdi un frāzes.¹⁵¹ Tomēr, no vienas puses, fanu slenga parādīšanās galvenais mērķis, acīmredzami, ir nošķirt un izolēt fanu kustību no pārējās pasaules, noteikt dalīšanu pēc “savs” un “svešs” kritērijiem.

Piemēram, futbola fanu slengā tiek izšķirtas daudzas tematiskās grupas, kuras ietver svarīgāko jēdzienu un priekšstatu nosaukumus:¹⁵²

- 1) “savējo” apzīmējumi: *troublemaker* (problēmu radītājs) – fans, kurš tieši vada / piedalās huligānu akcijās; šedvelis (angļu *shadewell*) – fanu nemanāma iekļūšana svešā sektorā ar mērķi izraisīt kautiņus;
- 2) “svešo” apzīmējumi: tinpot – slikts, mazs FK, kurš nekad nav uzvarējis, kuram ir ļoti maz fanu un kuram, kā likums, ir slikts stadions; *scum* – citas futbola komandas, parasti vietējās, fani vai personāls; *кузьмич* – cilvēks, kurš nepiedalās akcijās un parasti ierodas uz spēlēm ar saulespuķu sēkliņām, alu un fanu svilpi; *glory seeker* – kāds, kurš dod priekšroku, jo īpaši futbolā, komandai tikai tāpēc, ka tā ir populāra un bieži ieņem godalgotas vietas, tāpēc tiem arī izdodas kļūt par slavas daļu;

¹⁵¹ Терпелец, Ж. Футбольный дискурс: Языковая вариативность и национальная специфика (на материале французского и английского языков). *Филологические науки Вопросы теории и практики*. 8(86), 338-394. <http://www.gramota.net/materials/2/2018/8-2/38.html>

¹⁵² Березовский, К. С. 2011. *ЖАРГОН ФУТБОЛЬНЫХ ФАНАТОВ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ ЯВЛЕНИЕ*. Молодёжь и наука. Сборник материалов. Красноярск. <https://core.ac.uk/download/pdf/38637685.pdf>

- 3) speciāliem mērķiem paredzēto telpu nosaukumi: *pub* – alus bārs; *тошиловка* – policijas iecirknis vai slikta ēdnīca;
- 4) stadionu nosaukumi: *Лужа* – Maskavas stadions “Lužniki” (Лужники); *стадик, стадио, эстадио, стадо* – stadions;
- 5) fanu apģērba, apavu un galvassegu nosaukumi: *роза / розетка* – šalle ar kluba atribūtiķu; *beis* – beisbola cepure; *цветá* – kluba merčendaizinga atribūtika: šalle, t-krekls u. c.;
- 6) futbola spēļu nosaukumi: *договорняк* – līgumspēle; *derby* – divu komandu no vienas pilsētas tikšanās vai divu komandu, kuras atrodas turnīra tabulā pirmajās ailēs, tikšanās; *слив* – komandas zaudējums par naudu vai pēc iepriekšējas vienošanās;
- 7) futbola sezonu nosaukumi: “zelta sezona” – futbola sezona, kurā kāds fans apmeklējis visas komandas spēles;
- 8) futbola terminoloģija: *банка* – vārtu guvums (*забить банку* – gūt vārtus); *def* (no angļu *defender*) – aizsargs; *haf* (no angļu *half-back*) – pusaizsargs; *kiperis* (no angļu *goal-keeper*) – vārtsargs; *straikēris* (no angļu *striker*) – centra uzbrucējs; *stoperis* – atbalsta aizsargs; *What a cracker!* (krekeris, skaistulis u. c.) – parasti to izmanto attiecībā uz tādiem meistariem kā Messi, Ronaldo un citiem, jo šie vārdi tiek izmantoti, kad spēlētājs gūst vārtus no liela attāluma, izraisot liksmības sprādzienu stadionā; *That was a sitter* – nieka lieta.

Futbola fanu lingvistiskā darbība neaprobežojas tikai ar mutisko saziņas veidu. Fani pauž arī savas domas un emocijas uz komandu karodziņiem vai plakātiem, kas tiek izstādīti spēles laikā. Ārpus stadiona komandas fani paziņo savas domas, izmantojot fanu žurnālus (*fanzines*), tiešsaistes blogus un diskusiju vietnes (forumus). Viņi mēdz izmantot neformālu valodu, kas dažkārt kļūst aizskaroša, it īpaši, kad vēršas pie konkurējošo komandu faniem. To drukātie teksti atšķiras ar savu oriģinalitāti, jo tajos valodu formas ir hibrīdas – jauniešu valoda un konkrētas subkultūras valoda ir sagatavota mediju formā.

Cits neaizstājams subkultūras atribūts ir iesaukas un segvārdi. Personīgie novērojumi, kā arī dažādu avotu satura analīze liecina, ka gandrīz katram otram neformālas fanu apvienības ar kriminogēno ievirzi loceklim ir kāda iesauka vai segvārds. Iesaukas nevar uzskatīt par nekaitīgu parādību. Tās ir neaizstājams asociālas subkultūras, kurā izpaužas savstarpējo attiecību likumpārkāpēju vidē īpatnības, atribūts.¹⁵³ Fanu vidū iesaukas veic ne tik daudz personas sociālā statusa apzīmēšanas vai pazemošanas funkcijas, kā ir tās cildināšanas vai tās īpašnieka cienīgo īpašību, vai tā izskata pazīmju atspoguļošanas līdzeklis.¹⁵⁴ Līderiem iesau-

¹⁵³ Романова, Н. М. 2013. Криминальные группы и криминальная субкультура. *Психология и право*. 3(1). http://psyjournals.ru/files/58348/psyandlaw_2013_1_Romanova.pdf

¹⁵⁴ Корецкий, Д. А. И Тулегенов, В. В. 2006. *Криминальная субкультура и ее криминологическое значение*. Монография. СПб.: Юридический центр Пресс.

kas parasti ir labskanīgas (*Pūķis* “Дракон”, *Profesors* “Профессор”), personām, kuras atrodas grupas hierarhijas zemākajos pakāpienos, – mazāk labskanīgas (*Rieksts* “Орех”, *Zārks* “Тробо”), visiem pārējiem – var būt pat aizvainojošas. Sekojoši fanu likumpārkāpēju iesaukās atspoguļojas to personas īpatnības, kuras iespiedušās grupas apziņā.¹⁵⁵

Visbiežāk ir sastopamas iesaukas, kas atspoguļo personas izskatu, fiziskās vai psiholoģiskās īpašības un uzvedību, asociālās darbības īpatnības, saīsināti un grozīti vārdi un uzvārdi.¹⁵⁶ Raksturīgi, ka iesaukās atspoguļojas:¹⁵⁷

- 1) fiziskās attīstības trūkumi (*Līkais* “Косой”, *Kuprītis* “Горбун”);
- 2) personības un uzvedības negatīvās īpašības (*Pumpa* “Прыщ”, *Bacilis* “Бацилла”, *Sunturis* “Собачник”, *Fretka* “Хорек”, *Skrūve* “Винт”, *Briesmonis* “Чудовище”);
- 3) vārdu un uzvārdu iesauku labskanība;
- 4) ironiska pretējās personības īpašības uzsvēršana (par skumju skatienu – “Jautrais”; par garu augumu – “Puika”; stulbs un neapķērīgs – “Inteliģents”; par “saldenu” raksturu – “Sīrups”);
- 5) asociālās uzvedības īpatnības (tāds, kas izrāda pārmērīgu agresiju – *Haizivs* “Акула”, tāds, kas bieži dodas izbraukumos – *Robinsons* “Робинзон”, tāds, kas sēdējis Marseļā, tas, kas ienīst musulmanismu – “Marseļas cūka” “Свинья марсельская”);
- 6) sociāli reliģiozā izcelsme (*Žīds* “Жид”, *Latvietis* “Латыш”, *Ukrainis* “Хохол”);
- 7) personas stāvoklis grupas hierarhijā (*Vadonis* “Вождь”, *Karalis* “Король”, *Barons* “Барон”, *Skrūve* “Винт”).

Izpētot futbola fanu subkultūras īpatnības, var teikt, ka aiz tās ārēji “nekaitīgās” būtības, slēpjas stipri kontrkulturāls raksturs, jo pati piederība fanu grupējumam jau pauž protestu pret sabiedrībā pastāvošajām normām un vērtībām un attaisno uzvedību, kurai nereti ir pretlikumīgs un krimināli sodāms raksturs. Turklāt futbola fanu subkultūras pievilcību nosaka:

- plašas darbības jomas un iespēju pieejamība, lai pašpārliecinātos un kompensētu neveiksmes;
- pats kriminālās darbības process, kas ietver risku, ekstremālas situācijas un apvīts ar nepatīkamu romantiku;
- visu morāles un tikumisko aizliegumu ignorēšana;

¹⁵⁵ Eksperta intervija.

¹⁵⁶ Backshall, P. H. 2018. *Violence F.C.: West Perth Football Hooligans 1984-86*. North Carolina: Lulu Press, Inc.

¹⁵⁷ Cawthorne, N. 2012. *Football Hooligans*. Constable & Robinson Ltd.

- balstīšanās uz juridiskās izpratnes trūkumu par sekām, galvenokārt, jauniešiem, kuru vidū var izcelt juridisko zināšanu trūkumu, sociāli tiesisko infantilismu, tiesiskās kultūras trūkumu, sociāli tiesisko negativismu un cinismu.

Tādējādi, pamatojoties uz pētāmās parādības veikto analīzi un pieejamo literatūru par šo tematu, var teikt, ka futbola fanu subkultūra ieņem stabilu vietu kriminālajā subkultūrā, vienlaikus saglabājot raksturīgas iezīmes, kurām bieži ir krimināla nozīme un kuras veicina tās masveida reproducēšanu futbola cienītāju vidū. Šīs subkultūras daudzveidības iepriekšminētie elementi ļauj formulēt šīs parādības koncepciju. Futbola fanu subkultūra ir sava veida uzvedības noteikumi futbola faniem, kuri balstīti uz izveidotām un pastāvošām uzvedības normām, kuras izriet no kopīgās grupas prettiesiskās uzvedības darbības futbola spēļu laikā vai saistībā ar tiem, konkrētu saziņas valodu ("fanu" slengs) un ārējo atribūtiku.

Kriminalizācija, kā sociokulturāla parādība, var rasties anomijas apstākļos, kad normu neesamība padara objektīvi neizbēgamu cilvēka dezorientāciju vērtību un dzīves stratēģiju izvēlē, izpludinot robežas starp morāli atzīstamām un amorālām attieksmēm, vajadzību apmierināšanas un mērķu sasniegšanas devianto paņēmieni pozitīvu uztveri.¹⁵⁸

Futbola fanu subkultūra ieņem patstāvīgu vietu sabiedrības kultūrā, bet tai piemīt antisociāla būtība, jo tās rašanās un pastāvēšana ir tieši saistīta ar prettiesiskām darbībām, kas neizbēgami liek to pielīdzināt citiem objektiem, kam nepieciešama dziļa izpēte un analīze.

1.3. Likumpārkāpumus izdarījušo futbola fanu kriminoloģiskais raksturojums

Izpratne par noziedzīgas uzvedības mehānismiem prasa padziļinātu to personu īpatnību izpēti, kuras izdarījušas likumpārkāpumus. Personība ir gan cilvēka socializācijas rezultāts, gan aktīvs subjekts, kam piemīt brīvas gribas un izvēles iespējas. Attiecībā uz likumpārkāpēja personību tiek veikts liels skaits dažādu pētījumu. Zinātnieki analizē likumpārkāpēju sociālos un demogrāfiskos raksturojumus, viņu ģimenes vides īpatnības, dzīvesveidu, vērtību orientāciju, tiesisko apziņu, interešu un vajadzību sistēmu, pašvērtējumu, pretenziju līmeni, psiholoģiskās aizsardzības un pašattaisnošanās mehānismus un citus parametrus, kas ir saistīti ar likumpārkāpēja uzvedību. Kriminoloģijas zinātne socioloģiskās pieejas ietvaros ņem vērā konkrētās sabiedrības sociālo apstākļu ietekmi uz konkrētu personības negatīvo īpašību veidošanos un izpausmi, kas kombinācijā ar dažādiem citiem faktoriem var to novest līdz deviantai un noziedzīgai uzvedībai.¹⁵⁹ Šajā gadījumā tiek izskatītas sociālās pozīcijas un lomas, perso-

¹⁵⁸ Agnew, R. and Kaufman, J. M. 2010. *Anomie, Strain and Subcultural Theories of Crime*. London: Routledge.

¹⁵⁹ Ķipēna, V. un Vilks, A. 2004. *Kriminoloģija*. Rīga: Nordik.

nu, kas veic noziegumus, demogrāfiskās īpašības, to līdzības un atšķirības no tā saucamajiem likumīgajiem pilsoņiem.

Jaunu noziedzīgu nodarījumu radīšana pastarpināti izraisa to detalizētu izpēti, kuras neatņemama sastāvdaļa ir likumpārkāpēja personības izpēte. Šādas likumpārkāpumu novēršanas problēmas aktualitāte kā likumpārkāpumi, ko veic futbola fani, izpaužas arī tajā, ka izskatāmo subjektu personiskajām īpatnībām vēl nav pievērsta pienācīga uzmanība ne tikai Latvijas zinātnieku vidū; arī praktiski visā pasaulē atsevišķa fanu personība, kura izdarījusi likumpārkāpumu, ir atstāta novārtā. Saistībā ar šo tāda strīdīga un mazizpētīta problēma kā futbola fanu, kas veic likumpārkāpumus, personības problēma, rada lielu interesi.

Runājot par likumpārkāpēja personību, jāņem vērā tāds tipisku sociāli demogrāfisku, morālu un psiholoģisku īpašību komplekss, kas biežāk sastopams likumpārkāpēju vidū attiecībā uz noteiktām nelikumīgām darbībām, nekā citu cilvēku vidū. Tajā pašā laikā daudzi kriminologi ir atzīmējuši, ka nav tādas vienotas un unikālas personības īpašības, kas izraisītu uzvedības novirzes un atšķirtu tās personas ar noslieci uz šādu uzvedību, no personām, kuras ievēro sociālās normas.¹⁶⁰ Tas īpaši attiecas uz tiem, kuri likumpārkāpumu ir veikuši vienu reizi, situācijas un impulsīvas reakcijas dēļ. Tāpēc viņiem ir grūti atrast statistiski noturīgas personības īpatnības, kas nosaka noziedzīgu uzvedību. Protams, arī likums liek ņemt vērā vainīgā personības īpašības un stāvokli, taču praksē nepiedāvā visu tās īpašību pilnīgu izpēti. Šāda pieeja bieži vien izraisījusi pretrunīgus uzskatus par noziedznieka personības jēdzienu. Tā, piemēram, Īans Māršs (*Ian Marsh*) atzīst, ka krimināllikuma pārkāpēju negatīvās personiskās īpašības piemīt daudziem cienījamiem pilsoņiem.¹⁶¹

Kriminoloģijas zinātne socioloģiskās pieejas ietvaros ņem vērā konkrētās sabiedrības sociālo apstākļu ietekmi uz konkrētu personības negatīvo īpašību veidošanos un izpausmi, kas kombinācijā ar dažādiem citiem faktoriem var to novest līdz deviantai un noziedzīgai uzvedībai. Šajā gadījumā tiek izskatītas sociālās pozīcijas un lomas, personu, kas veic noziegumus, demogrāfiskās īpašības.

Zinātniskajā literatūrā ir atzīmēta virkne personu, kuras izdarījušas likumpārkāpumus, kriminoloģisko īpašību parametru, taču vairumam autoru tā ir balstīta uz noziedznieka personības struktūras koncepciju, kas izstrādāta kopējās kriminoloģijas teorijas ietvaros. Piemērotākā ir pieeja, saskaņā ar kuru personas, kuras izdarījušas pārkāpumu, īpašības jāapkopo šādās grupās:

¹⁶⁰ Boduszek, D. and Hyland, P. 2011. The theoretical model of criminal social identity: Psycho – social perspective. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*. 4(1), 604–615.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.834.5308&rep=rep1&type=pdf>

¹⁶¹ Marsh, I. et al. 2006. *Theories of Crime*. Oxon: Routledge.

1. Sociāldemogrāfiskie dati (dzimums, vecums, izglītība utt.).
2. Sociālais statuss.
3. Morālās un psiholoģiskās īpašības (tiesiskās apziņas līmenis u. c.).
4. Krimināltiesiskās pazīmes.¹⁶²

Iepriekšminētās personības struktūras pazīmēm prettiesiskas uzvedības novērtēšanā jāparādās nešķiramā vienotībā, lai gan to nozīmīgums subjektīvo iemeslu atklāšanā nevar būt vienāds. Minēto pazīmju tradicionālu izskatīšanu nosaka ne tik daudz zinātniski mērķi, cik zināma empīriskā materiāla ierobežotība un vēlme kaut kādā veidā apvienot kvantitatīvo un kvalitatīvo analīzi. Pilnībā piekrītot šādai personības izpētes pieejai un atklājot sociālās determinācijas mehānismu, tika veikta divu fanu grupu “Ultras” un “Futbola huligāni” izpēte.¹⁶³ Aptaujas laikā 11 no 164 (6,71% no kopskaita) respondentiem norādīja, ka neuzskata sevi nedz par “Ultras”, nedz par “Futbola huligāniem”, bet ir vienkārši līdzjutēji, kuri pēdējo divu futbola sezonu laikā ir izdarījuši likumpārkāpumus. Protams, ir grūti apgalvot, ka pētījuma rezultāti tieši norāda uz stingri noteiktām nelikumīgas rīcības ievirzes likumsakarībām, kā arī stingri noteiktām personiskajām īpašībām. Tīkmēr datu apkopošana par personām, kas pārkāpj likumu, ļauj precīzi prognozēt šāda veida likumpārkāpēju pārkāpumu dinamiku, to ietekmes uz citām sociālajām parādībām un procesiem, kā arī zinātniski pamatoti pret tām veidot organizētu cīņu.

Sociāldemogrāfiskās pazīmes ietver:

- dzimumu,
- vecumu,
- tautību,
- sociālo piederību,
- izglītību,
- ģimenes stāvokli utt.

Dzimums. Pārsvārā izskatāmos pārkāpumus veic vīriešu dzimuma personas – 97,56% respondentu no kopējā skaita bez piesaistes pie kāda fanu veida. No pirmās grupas aptaujātajām personām (“Ultras”) – sieviešu dzimuma personas ir 2,41%. No otrās grupas aptaujātajām personām (“Futbola huligāni”) – sieviešu dzimuma personas ir 1,43%. Neskatoties uz to, šī personu grupa (sievietes) gan “Ultras”, gan “Futbola huligānu” vidū veica pilnīgi visus aptau-

¹⁶² Афанасьева, О.Р. и Гончарова, М.В. 2016. Криминологический портрет личности преступника. *Вестник Московского государственного областного университета*. Серия: Юриспруденция. 3. <https://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/10020> [sk. 16.04.2018.]

¹⁶³ Pētījums tika veikts saskaņā ar speciāli izstrādātu anketu, kura aprobēta doktorantūras programmas praktiskajā nodarbībā * A. Vilka vadībā. Aplūkojot likumpārkāpēju – futbola fanu – īpatnības, autors vadījās pēc nostājas, ka nav tādas personības, kas neizbēgami izdarītu likumpārkāpumu, ka ne kādas iedzimtas īpašības, bet gan sociāli nosacītas īpašības, kuras izpaužas antisociālos uzvedības aktos, noved pie pārkāpuma izdarīšanas.

jā norādītos kriminālos un administratīvos pārkāpumus. Personu grupā, kuras sevi uzskata par parastiem faniem – sieviešu īpatsvars – 9,09%. Līdz ar to var secināt, ka sieviešu veiktie tieši ar futbolu saistītie likumpārkāpumi visbiežāk ir spontāni.

Zemais sieviešu kriminālās aktivitātes līmenis izskatāmajā likumpārkāpumu veidā salīdzinājumā ar vīriešiem izskaidrojams gan ar fizioloģiskiem (fiziskā spēka nepietiekamība lai piedalītos grupu kautiņos, citu vardarbīgu darbību veikšana), gan sociālās kārtības faktoriem, kur sievietes loma sabiedrībā un ģimenē neparedz agresivitāti no sievietes puses,¹⁶⁴ kā arī interesi par futbolu un ieradumu apmeklēt futbola spēles.

Tikmēr plašsaziņas līdzekļu un interneta kopienų satura analīze liecina, ka jauniešu meiteņu līdzdalības intensitāte neformālo jaunatnes organizāciju un apvienību kustībā pieaug.¹⁶⁵

Vecums. Cilvēka noziedzīgās uzvedības raksturs daudzējādā ziņā ir atkarīgs no viņa vecuma, jo vecuma īpatnības ir personības sociālo izmaiņu rezultāts.¹⁶⁶

Veiktā analīze parādīja, ka neatkarīgi no piederības pie pirmās vai otrās fanu grupas, personas, kurām ir nosliece uz pārkāpuma izdarīšanu, ir personas no 21 līdz 30 gadiem. Izskatot likumpārkāpēju vecuma struktūru, redzams, ka krimināldarbība pieaug, pieaugot pusaudžiem un viņu kriminogēnās situācijas virsotne iestājas vidēji 25 gadu vecumā. Tādējādi pirmās grupas fanu, kuri izdarījuši administratīvo pārkāpumu, un fanu, kuri izdarījuši noziedzīgo nodarījumu, vecuma struktūra var būt iedalīta (sk. 1.1. tab.).

1.1. tabula

Likumpārkāpēju – futbola fanu ("Ultras")* vecuma raksturojums, %

Pārkāpuma veidi	Vecuma intervāls, gadi			
	no 14 līdz 20	no 21 līdz 30	no 31 līdz 40	no 41 līdz 50
Tikai administratīvi pārkāpumi	23,53	52,94	23,53	0
Tikai noziedzīgie nodarījumi	0	58,33	25	16,67
Gan administratīvie pārkāpumi, gan noziedzīgie nodarījumi	0	53,85	44,23	1,92

*Divi respondenti atteicās atbildēt uz jautājumu par izdarītajiem pārkāpumiem.

¹⁶⁴ Lindsey, L. L. *Gender Roles: A Sociological Perspective*. 5 ed. London: Routledge.

¹⁶⁵ Toffoletti, K. 2015. *Sexually transmitted fandom? Why women really follow AFL*. *The Conversation*. [An independent, not for-profit media outlet that uses content sourced from academics and researchers] <http://theconversation.com/sexually-transmitted-fandom-why-women-really-follow-afl-37910>

¹⁶⁶ Ulmer, J.T. and Steffensmeir, D. 204. The age and crime relationship: Social variation, social explanations. In: K. M. Beaver, et al., eds. *The Nurture Versus Biosocial Debate in Criminology: On the Origins of Criminal Behavior and Criminality*. London: Sage Publication. 377–296.

Iegūto datu analīze liecina, ka lielāko daļu pārkāpumu starp “Ultras” ideoloģijas piekritējiem veic vecuma grupā no 21 līdz 30 gadiem. No kopējā respondentu skaita – vairāk nekā 50% ir no grupas vecumā līdz 30 gadiem.

Detalizēti izskatot atbildes par šīs respondentu grupas izdarīto pārkāpumu veidiem, var secināt, ka fani, kuri sevi uzskata par “Ultras”, kopumā tiecas veikt prettiesiskas darbības, ir diezgan impulsīvi un emocionāli, jo pēdējo divu sezonu laikā tie lielākoties (gandrīz 63% no kopējā respondentu skaita vecumā no 21 līdz 30 gadiem) veica gan administratīvi, gan krimināli sodāmas darbības¹⁶⁷:

- 1) administratīvie pārkāpumi – 19,57%;
- 2) noziedzīgie nodarījumi – 15,22%;
- 3) gan administratīvie pārkāpumi, gan noziedzīgi nodarījumi – 60,87%.

Tāpat autore vēlas atzīmēt, ka fani, kuri uzskata sevi par “Ultras”:

- 1) vecumā no 14 līdz 20 gadiem veic vienīgi administratīvos pārkāpumus (galvenokārt sīko huligānismu, t. i., sabiedriskās kārtības pārkāpumus);
- 2) vecumā no 31 līdz 40 gadiem, tāpat kā grupa vecumā no 21 līdz 30 gadiem, pēdējo divu sezonu laikā galvenokārt (75%) veica gan administratīvos pārkāpumus, gan noziedzīgus nodarījumus;
- 3) ceturtajā vecuma grupā no 41 līdz 50 gadiem tiecas veikt kriminālsodāmus nodarījumus.

Otrās grupas fani, kuri izdarījuši administratīvo pārkāpumu un fanu, kuri izdarījuši kriminālpārkāpumu, vecuma struktūra var būt iedalīta (sk. 1.2. tab.).

1.2. tabula

Likumpārkāpēju – futbola fanu (“Futbola huligāni”)* vecuma raksturojums, %

Pārkāpuma veidi	Vecuma intervāls, gadi			
	no 14 līdz 20	no 21 līdz 30	no 31 līdz 40	no 41 līdz 50
Tikai administratīvie pārkāpumi	16,67	66,66	16,67	0
Tikai noziedzīgie nodarījumi	0	62,5	31,25	6,25
Gan administratīvie pārkāpumi, gan noziedzīgie nodarījumi	4,26	55,31	38,30	2,13

*Viens respondents atteicās atbildēt uz jautājumu par izdarītajiem pārkāpumiem.

¹⁶⁷ 2 (4,34%) respondenti atteicās atbildēt uz jautājumu par izdarītajiem pārkāpumiem.

Iegūto datu analīze liecina, ka lielāko daļu pārkāpumu starp “Futbola huligāniem” veic vecuma grupā no 21 līdz 30 gadiem. No kopējā respondentu skaita – 59% respondentu ir no grupas līdz 30 gadiem.

Detalizēti izskatot atbildes par šīs respondentu grupas izdarīto pārkāpumu veidiem, var secināt, ka fani, kuri uzskata sevi par “Futbola huligāniem”, tāpat kā “Ultras”, tiecas veikt jebkādu prettiesiskus nodarījumus, bet šajā respondentu grupā dominē kriminālsodāmie nodarījumi:¹⁶⁸

- 1) administratīvie pārkāpumi – 9,76%;
- 2) noziedzīgie nodarījumi – 24,39%;
- 3) gan administratīvie pārkāpumi, gan noziedzīgie nodarījumi – 63,41%.

Pārējās vecuma grupās, kuras uzskata sevi par “Futbola huligāniem”, dominē šādas prettiesiskas darbības:

- 1) vecumā no 14 līdz 20 gadiem 67% respondentu pēdējo divu sezonu laikā ir veikuši gan administratīvos pārkāpumus, gan noziedzīgus nodarījumus;
- 2) vecumā no 31 līdz 40 gadiem, tāpat kā grupa vecumā no 21 līdz 30 gadiem, pēdējo divu sezonu laikā, galvenokārt (75%) veikuši gan administratīvos pārkāpumus, gan noziedzīgus nodarījumus;
- 3) ceturtajā vecuma grupā no 41 līdz 50 gadiem tiecas veikt kriminālsodāmus nodarījumus.

Pamatojoties uz iegūtajiem un analizētajiem datiem, var secināt, ka, neatkarīgi no pierības pie kādas futbola fanu kustības, visvairāk prettiesisku nodarījumu tiecas veikt personu grupās no 21 līdz 30 gadiem. Pārējās vecuma grupās likumpārkāpumu veidu īpatsvars vidēji sakrīt grupā “Ultras” un grupā “Futbola huligāni”.

Respondentu grupā, kuri sevi uzskata par parastiem līdzjutējiem, vecuma un prettiesiskā nodarījuma veida attiecība atspoguļota 1.3. tabulā.

1.3. tabula

Likumpārkāpēju – līdzjutēju vecuma raksturojums, %

Pārkāpuma veidi	Vecuma intervāls, gadi			
	no 14 līdz 20	no 21 līdz 30	no 31 līdz 40	no 41 līdz 50
Tikai administratīvie pārkāpumi	0	66,67	33,33	0
Tikai noziedzīgie nodarījumi	0	60	40	0
Gan administratīvie pārkāpumi, gan noziedzīgie nodarījumi	0	66,67	33,33	0

¹⁶⁸ 1 (2,44%) respondents atteicās atbildēt uz jautājumu par izdarītajiem pārkāpumiem.

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, var secināt, ka respondentu grupā, kas sevi neapzīmē kā “Ultras” vai “Futbola Huligānus”, prettiesiskie nodarījumi galvenokārt arī tiek veikti vecumā no 21 līdz 30 gadiem. Respondentu vidū vecumā no 14 līdz 20, un no 41 līdz 50 gadiem nav konstatēts neviens likumpārkāpums. Tāpēc var secināt, ka šajā vecuma intervālā piederībai konkrētai fanu grupai ir liela nozīme.

Izglītība. Personu, kas izdarījušas noziegumus, izglītības raksturojumam ir svarīga kriminoloģiskā nozīme, jo tā ir saistīta ar personības kultūras raksturojumu, sociālo statusu, kontaktpersonu loku, dzīves plāniem un to īstenošanas iespējām. Pēc Enriko Moretti¹⁶⁹ (*Enrico Moretti*) un Lenca Ločnera¹⁷⁰ (*Lance Lochner*) domām, izglītības līmenis nosaka prasību loku, kas piemīt vainīgajiem. Nepietiekama kultūras vajadzību attīstība tiek aizpildīta ar nevaldāmu pieejamās izklaides patērēšanu un prieku līdz pat noziegumu izdarīšanai.¹⁷¹

Fanu, kas izdarījuši gan administratīvos pārkāpumus, gan noziedzīgus nodarījumus izglītības līmenis atspoguļots 1.4. tabulā.

1.4. tabula

Likumpārkāpēju – futbola fanu izglītības līmenis, %

Fanu grupa	Nepabeigta vidējā izglītība	Vidējā izglītība	Profesionālā izglītība	Nepabeigta augstākā izglītība	Augstākā izglītība
“Ultras”	1,21	8,43	6,02	18,07	66,27
“Futbola huligāni”	0	7,14	2,86	21,43	68,57

1.4. tabulas dati un iepriekšminētie dati par vecumu (pārkāpumi gan “Ultras”, gan “Futbola huligānu” vidū galvenokārt notiek vecumā no 21 līdz 30 gadiem) var liecināt, ka šīs likumpārkāpēju grupas izglītības un inteliģences līmenis ir pietiekami augsts salīdzinājumā ar līdzīgu personu grupu – ielu huligāniem¹⁷², ņemot vērā to, ka mūsdienu pasaulē, jo īpaši Eiropas daļā, augstākās izglītības klātbūtne nav noteiktas iedzīvotāju daļas prerogatīva, bet tā ir kļuvusi pieejama gandrīz visiem, neatkarīgi no apstākļiem un iespējām. Tāpat augstākā izglītības vairāk nekā 66% respondentiem abās aplūkotajās grupās liecina, ka, pirmkārt, tieši ve-

¹⁶⁹Moretti, E. 2005. Does education reduce participation in criminal activities. *Symposium on Social Costs of Inadequate Education, Teachers' College*. http://www.equitycampaign.org/events-page/equity-symposia/2005-the-social-costs-of-inadequate-education/papers/74_Moretti_Symp.pdf

¹⁷⁰ Lochner, L. and Moretti, E. 2004. The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-Reports. *The American Economic Review*. 94(1), 155–220. <https://eml.berkeley.edu/~moretti/lm46.pdf>

¹⁷¹ Messner, S. F. 1988. Research on cultural and socioeconomic factors in criminal violence. *Psychiatric Clinics of North America*. 11(4), 511–525. doi.org/10.1016/S0193-953X(18)30466-0.

¹⁷² Бурлаков, В. и Кропачев, Н. 2019. *Криминология: Учебное пособие*. 2-е изд. Стандарт третьего поколения. Санкт-Петербург: Питер, 67 с.

cumā no 21 līdz 30 tiek iegūta augstākā izglītība, un otrkārt, neskatoties uz prettiesisku nodarījumu līdzību ar parastiem ielu noziedzniekiem (huligāniem), futbola fanu kriminoloģiskais portrets ar kriminogēnajām izpausmēm drīzāk līdzinās “Balto apkaklīšu”¹⁷³ noziedznieku kriminoloģiskajam portretam. Tāpēc var uzskatīt, ka attiecīgā likumpārkāpēja motivācija nav saistīta ar augstākās izglītības iestāžu pozitīva mikroklimata trūkumu, kas savukārt ietekmē preventīvo metožu izvēli cīņā ar futbola pārkāpumiem. Šajā gadījumā ar izglītības programmu vien nepietiks, jo, piemēram, uz jautājumiem: “Vai ir zināms, ko ir aizliegts darīt un ko nedrīkst ienest stadionā apmeklējot spēli?” un “Vai ir zināms, kāda atbildība paredzēta par pārkāpumiem, kas ir izdarīti pirms, pēc vai spēles laikā?”, 96% no aptaujāto respondentu kopskaita atbildēja, ka viņiem ir zināms, kādi nodarījumi ir pretlikumīgi un 84% zina, kāda atbildība viņiem draud par to izdarīšanu.

No vienas puses, kā teica Mariana Raita Edelmane (*Marian Wright Edelman*), Bērnu aizsardzības fonda prezidente¹⁷⁴: “Izglītība ir paredzēta citu cilvēku dzīves uzlabošanai, un, lai atstātu savu kopienu un pasauli labāku, nekā jūs to atradāt.” No otras puses, pēc autores domām, izglītība mūsdienās negarantē veiksmīgas karjeras veidošanu, darba vietas ieguvu. Arī godīgs darbs negarantē materiālo labklājību. Savukārt veiksmīgu deviantu piemēri, viņu nesodāmība (92,07% no aptaujātajiem respondentiem apliecināja, ka par izdarīto viņi netika saukti pie atbildības), mudina neievērot un pārkāpt likumus. Tāpēc, pēc autores domām, analizējamā kriminoloģiskā portreta problēma ir tāda, ka futbola faniem nav pietiekamu prasmju pareizi virzīt sabiedrībā visas augstskolā iegūtās pozitīvas īpašības. Autore vēlas atzīmēt, ka neprasme pareizi virzīt pozitīvas iemaņas nav atkarīga tikai no pašas fanu subkultūras, bet arī no sabiedrības kopumā. Lielākā sabiedrības daļā apzināti kriminalizē futbola fanu subkultūru un tādējādi liek tās pārstāvjiem cīnīties ar dominējošo viedokli par futbola faniem tieši caur prettiesisko rīcību.

Analizējot futbola fanu portretu ar kriminogēnajām tieksmēm, daudzi autori ir vienprātis, ka šādas uzvedības pamatā ir mērķtiecības trūkums sasniegt panākumus izglītības un darba aktivitātēs, sabiedriskajā darbā, kā rezultātā parasti šādu cilvēku vērtējumu un izvēļu sistēma arvien vairāk orientējas uz brīvā laika jomu.¹⁷⁵ Tieši šeit tiek fiksētas hipertrofētas vajadzības un intereses, kas saistītas ar informācijas meklēšanu, darbībām, kas nozīmīgas šai mikrovidei u.tml. Atšķirībā no personības ar pozitīvām interesēm un vajadzībām, ko apstipri-

¹⁷³ Gottschalk, P. and Gunnesdal, L. 2018. *White-Collar Crime in the Shadow Economy: Lack of Detection, Investigation and Conviction Compared to Social Security Fraud*. Palgrave Pivot.

¹⁷⁴ Edelman, M. W. 1992. *The Measure of Our Success: A letter to My Children & Yours*. Boston: Beacon Press.

¹⁷⁵ Мейтин, А. А. 2005. *Преступления футбольных болельщиков. Криминологическая характеристика преступлений, совершаемых футбольными болельщиками, и их предупреждение*. ШО Баярд.

na sabiedrība, iepriekšminētajiem likumpārkāpējiem laika pavadīšana tiek nostiprināta paradumos, kuri noved pie sociāli negatīvu vajadzību veidošanās. Piemēram, 42% no visiem aptaujātajiem respondentiem apstiprināja, ka viņu brīvais laiks ir tieši saistīts ar alkohola lietošanu. Tādējādi, deformējot attīstības vajadzības, tiek izstrādāti sociāli bīstami, prettiesiski ieradumi, lai tos apmierinātu. Attiecīgajā mikrovidē, futbola fanu vidē, kuri sevi identificē kā “Ultras” un “Futbola huligānus”, augsti tiek vērtēts izklaidē izmantot, kā jau tika atzīmēts, alkoholu, tiek demonstrēta nevērība pret sabiedriskās uzvedības normām, tiek kultivēts naidis pret noteikto profesiju pārstāvjiem vai nacionālais, etniskais un rasu naidis.

Papildus autore atzīmē, ka ārvalstu zinātnieku iegūtie dati par futbola fanu izglītības līmeni pilnīgi atbilst autores iegūtiem datiem. Saskaņā ar Serbijas Kriminālistikas un Policijas akadēmijas docentu grupas pētījuma rezultātiem ap 69% no aptaujātiem vardarbīgiem faniem Serbijā ir augstākā vai nepabeigtā augstākā izglītība.¹⁷⁶ Savukārt Urāla Federālās universitātes pētnieki, veicot pētījumu par futbola fana psiholoģiju, arī konstatējuši, ka 54% no aptaujātiem futbola faniem ir augstākā izglītība.¹⁷⁷ Jāpiebilst, ka Latvijas ekspertu vidū tiek uzskatīts, ka vietējie fani ir aptuveni 30 gadu vecumā, ar augstāko izglītību un ieņem vadošus amatus.¹⁷⁸ Līdz ar to, autorei nav pamata apšaubīt minēto rezultātu objektivitāti un patiesīgumu.

Ģimenes stāvoklis. Daudzi pētnieki ir pierādījuši, ka ģimene spēj antikriminogēni ietekmēt personu.¹⁷⁹ Sociālajā aspektā ģimene kā sabiedrības šūna ir faktors, kas stabilizē personības stāvokli, veicot savu sociālo lomu funkcijas. Tomēr ne katra ģimene rada veselīgu, morāli un psiholoģiski stipru atmosfēru. Tur, kur audzinoša ietekme netiek veikta pienācīgā līmenī, tiek atzīmēts sadzīves konfliktu skaita pieaugums, psiholoģiskā atsvešinātība, formalisms audzinošu funkciju veikšanai u.tml.¹⁸⁰ Nelabvēlīgu faktoru ietekmes intensitāte ietekmē ļaunprātīgas uzvedības stereotipus un pastiprina personības deformāciju.

Ir pilnīgi skaidrs, ka vērtējamās likumpārkāpēju grupas vecuma īpatnības ietekmē ģimenes stāvokli. Starp aptaujātajiem faniem, kuri izdarījuši likumpārkāpumus, vairāk nekā puse nav precējušies (nav precējušās) – 56,71% no kopējā respondentu skaita. Turklāt “Futbola huligānu” vidū neprecēto ir vairāk, nekā “Ultras” vidū – 62,86% un 49,40%. Šajā sakarā var teikt, ka nodarītā nozieguma saistību ar funkcionālo atkarību var atklāt, analizējot ģimenes

¹⁷⁶ Baic, V., Ivanovic, Z., and Popovic, S. 2017. *Socio-demographic characteristics of violent fan groups at football matches*. Acta Kinesiologica Vol.11 No.1.
<http://www.actakin.com/PDFS/BR1101/SVEE/04%20CL%2006%20VB.pdf>

¹⁷⁷ 2017. Основы психологии футбольных болельщиков: учебное пособие. Екатеринбург : Издательство Уральского университета. 57. с.

¹⁷⁸ Ekspertu intervija. 3. pielikums.

¹⁷⁹ Petrosino, A., Derzon, J. and Lavenberg, J. 2009. The role of the family in crime and delinquency: Evidence from prior quantitative reviews. *Southwest Journal of Criminal Justice*. 6(2), 108–132.

¹⁸⁰ Шестаков, Д. А. 2003. *Семейная криминология: криминофамилистика*. Юридический центр.

attiecību raksturu, kas dažos gadījumos darbojas kā atturošs faktors, bet citos – rada un paātrina noziegumu izdarīšanu.

Dzīvesvieta. Aptaujas rezultāti liecina par to, ka futbola fani, kas brīvi dalās savā kriminālajā pieredzē, dzīvo Latvijas kaimiņvalstu teritorijā. Starp aptaujātajiem faniem, kuri izdarījuši likumpārkāpumus:

- 11,59% no kopējā respondentu skaita ir no Baltijas valstīm (Latvijas, Lietuvas, Igaunijas);
- 57,31% no Krievijas;
- 31,10% no pārējām Austrumeiropas valstīm (piem., Polija, Ungārija, Rumānija, Baltkrievija, Ukraina).

Piedalīties aptaujā piekrita personas galvenokārt no kaimiņvalstīm, jo pēc vietējas kustības “Ultras” pārstāvja vārdiem, fani, kas izdarījuši likumpārkāpumus no Rietumeiropas, ar retiem izņēmumiem izplata informāciju par izdarīto nodarījumu, ņemot vērā bailes no valdības un tiesībsardzības iestādēm.¹⁸¹ Aptauja veikta anonīmi 3 valodās: latviešu, angļu un krievu valodā.

Sociālais stāvoklis. Kriminoloģiskie pētījumi fiksē personību sociālo pozīciju un lomu īpatnības visās noziedznieku kategorijās. Cilvēka ieņemamais stāvoklis, kā arī dažādu pienākumu pildīšana nereti nosaka viņa personīgo īpašību īpatnības, uzliek tām noteiktu nospiedumu, attīstot vienas īpašības un nomācot citas.¹⁸²

1.5. tabula

Likumpārkāpēju – futbola fanu sociālais statuss, %

Fanu grupa	Valsts iestādes darbinieks	Uzņēmējs	Strādnieks, zemnieks	Algots darbinieks	Studēnts	Skolnieks	Bezdarbnieks
“Ultras”	13,25	18,07	8,43	45,78	9,64	0	4,82
“Futbola huligāni”	10	24,29	1,43	47,14	1,43	0	15,71

1.5. tabulā norādītie dati liecina par pietiekami augstu īpatsvaru likumpārkāpēju vidū, kuriem ir darbs. Turklāt pārsteidz fakts, ka gan “Ultras”, gan “Futbola huligānu” vidū ir personas, kas pārstāv valsti. Ne mazāks procents fanu likumpārkāpēju ir arī uzņēmēju vidū. Tāpēc, ņemot vērā, ka lielākajai daļai personu ir gan augstākā izglītība, gan darbs, var secināt, ka

¹⁸¹ Interesanti, ka bailes no soda ir, bet tās neapstādina likumpārkāpēju no pretlikumīga nodarījuma.

¹⁸² Tittle, C. R., Villemez, W. J. and Smith, D. A. 1978. The myth of social class and criminality: An Empirical assessment of the empirical evidence. *American Sociological Review*. 43(5), 643–656.

lielākoties saikne starp futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm un viņu intelektuālo līmeni, spēju noteikt, kas ir prettiesisks nodarījums u. tml., nav.

Aplūkojot likumpārkāpēju personības izmaiņas, jārunā ne tik daudz par sociāldemo-grāfiskajām īpatnībām, cik par dziļākām subjektīvām pārmaiņām morāles un tiesiskās apziņas stāvoklī, noziedzīgas uzvedības motivācijā.

Pirmkārt, analizējot šo likumpārkāpēju grupu, jārunā par personas **morālo, psiholoģisko un tiesisko raksturojumu**. Personu, kuras izdara likumpārkāpumus, morālajā un tiesiskajā apziņā tiek konstatēta ne tikai dziļa deformācija, kas daļēji bija raksturīga arī agrāk¹⁸³, bet arī nepieļaujami zems līdzatbildības līmenis sociālajā kopībā.

1.6. tabula

Personīgā attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu (pārkāpumu), %

Fanu grupa	Nožēloju, man nebi- ja taisnība	Sirdsapziņas pārme- tumu nav	Nenožēloju un lī- dzīgā situācijā rīko- šos tāpat	Nav atbildes
“Ultras”	10,84	46,99	40,96	1,20
“Futbola huligāni”	8,57	47,14	42,86	1,43

Analizējot iegūtos aptaujas datus par personisko attieksmi pret izdarīto pārkāpumu, vairāk nekā 85% aptaujāto neizjūt nekādus sirdsapziņas pārmetumus un aptuveni 40% no tiem līdzīgā situācijā atkal izdarītu līdzīgu pārkāpumu. Kā rezultātā var secināt, ka futbola fans, kurš tiecas veikt prettiesiskus nodarījumus, ir savtīga persona, ņemot vērā, ka personas uzskati un principi ir augstāki par sabiedrības tiesībām uz drošību kopumā.

Emocionālās un gribas jomā personām, kuras izdarījušas likumpārkāpumus futbola sa-censību norises laikā, visbiežāk tiek fiksēta pavājināta kauna sajūta, vienaldzīga attieksme pret citu cilvēku pārdzīvojumiem, nevaldāmība, rupjība, melīgums, tie nav paškritiski. Emo-cionālā nelīdzsvarotība, godkāre, stūrgalvība, nejūtīgums pret citu ciešanām, agresivitāte – to var attiecināt uz visbiežāk sastopamajām aplūkojamo pārkāpēju kategorijas iezīmēm. Turklāt runa nav par vecuma īpatnībām, kuras būtu raksturīgas lielākai daļai jauniešu kopumā, proti, par kriminogēnām nobīdēm, deformācijām morāli emocionālajā, morālajā jomā, kas raksturī-gas tieši personām, kuras izdara likumpārkāpumus. Pēc vairāku zinātnieku domām (J. M. An-tonjans (Ю. М. Антонян), М. Ј., Jeņikejevs (М. И. Еникеев) V. Ј. Eminovs (В. Е.

¹⁸³ Антонян, Е. А. 2014. *Личность рецидивиста: криминологическое и уголовно-исполнительное исследование: ДИСЕРТАЦИЯ*. МОСКВА, МГЮА.
https://msal.ru/common/upload/DISSERTATSIYA_Antonyan_E.A. pdf

Эминов)¹⁸⁴, Melita Šmideberga (*Melitta Schmideberg*)¹⁸⁵, Pers Olafs Vikstroms (*Per-Olof Wikström*)¹⁸⁶ u. c.), noziedzīgu motīvu veidošanā nozīmīgi ir dati par personas rīcību, uzskatiem tieši pirms pārkāpuma izdarīšanas, jo tajos atspoguļojas personība.

1.7. tabula

Izdarīto pārkāpumu motīvi un apstākļi %

Fanu grupa	Grupas (stila) politika un principi	Personīgie motīvi	Pārmērīga alkohola lietošana	Narkotisko vielu neatļauta lietošana	Nav atbildes	Viss minētais	Viss minētais, bet bez alkohola vai narkotisko vielu lietošanas
“Ultras”	21,69	20,48	25,30	0	1,20	7,23	24,10
“Futbola huligāni”	40	12,86	8,57	1,43	2,86	12,86	21,43

Tā, saskaņā ar aptaujas rezultātiem, gan “Ultras”, gan “Futbola huligānu” vidū, galvenā motivācija, lai izdarītu prettiesisku nodarījumu, ir tieši ietekme no grupas, kurai tie pieder. Tāpēc pamatiemesli, kuriem jāpievērš uzmanība, izstrādājot profilaktiskos pasākumus cīņā ar analizētajiem pārkāpumiem, ir analizēto kustību politika, noteikumi un principi kopumā un jo īpaši atsevišķās grupās.

Kopības, pienākuma, sirdsapziņas, drosmes u. tml. jēdzieni bieži tiek pārdomāti, ņemot vērā grupas intereses. Viena no personības fundamentālajām vajadzībām ir tieksme realizēt sevi, panākt noteiktus rezultātus darbībā, uzvedībā, mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem un redzēt sevi savās un citu acīs noteiktā līmenī, respektējot apkārtējo cilvēku viedokli.¹⁸⁷

Ņemot vērā gūtos aptaujas rezultātus, var secināt, ka futbola fanu, kas atrodas “Ultras” un “Futbola huligānu” grupās, dzīves mērķi tiek novirzīti uz biedru grupas psiholoģiskā komforta rakstura, īslaicīga baudījuma, patērēšanas, labuma gūšanas pusi. Veicot amorālu un prettiesisku rīcību, viņi tiecas visādi “aizstāvēt” savus motīvus, izkropļoti negatīvi novērtē upuru

¹⁸⁴ Антонян, Ю. М., Еникеев, М. И., и Эминов, В. Е. 1996. *Психология преступника и расследования преступлений*. Москва
https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2014/09/30/_antonian_yu.m._psihologiya_prestupnika_i_ras sledovaniya_prestupleniy.pdf

¹⁸⁵ Schmideberg, M. 1947. Psychological factors underlying criminal behavior. *The Journal of criminal law and criminology, including the American journal of police science*. 37(6), 458–476.

¹⁸⁶ Wikström, P. O. H. 2014. Why crime happens: A situational action theory. *Analytical sociology: Actions and networks*. 74–94. <http://www.ssp-samraadet.dk/media/1378/why-crime-happens.pdf>

¹⁸⁷ Cohen, Geoffrey, Sherman, David K.. 2014. The psychology of change: Self-Affirmation and social psychological intervention. *Annual review of psychology*.

uzvedību. Viņiem ir skaidri fiksēta, kā jau minēts iepriekš, atzinības vai “izpratnes” nostāja par lielāko daļu pārkāpumu, savas atbildības par prettiesisku uzvedību noliegums un pilnīga ignorēšana.

Personības sociāli psiholoģiskās pazīmes¹⁸⁸ ļauj saprast noziedzīgas uzvedības iemeslus un ietver sevī plašu personības iekšējo pozīciju (vajadzības, intereses, morāli ētiskās pozīcijas, gribas, sajūtu utt.) spektru un nosaka to virzību, orientāciju, noturības pakāpi pret negatīvo faktoru iedarbību. Pētījumu rezultāti, ko veica daži zinātnieki – Maikls Līmans, Gerijs Poters (*Michael Lyman, Gary Potter*)¹⁸⁹, Daniels Boduzeks, Filips Hailands (*Daniel Boduszek, Philip Hyland*)¹⁹⁰, norāda, ka starp personām, kuras izdarījušas noziegumus grupā, dominē personas ar pakļāvīgu (padevīgu), t. i., ietekmējamu raksturu, kas tieši saistīts ar uzticību. Tieši pakļāvība lielā mērā izskaidro vienprātību, kas tiek novērota noziedzīgās grupās, kur nav konstatēti nekādi aizdomīgi gadījumi dalībnieku vidū.

Kriminoloģiskā zinātnē ir noteikts, ka, jo smagāks noziegums tiek izdarīts, jo lielāka demoralizācija raksturo personību¹⁹¹. Tādējādi noziedznieka personība atšķiras no likumpaklausīga cilvēka personības, galvenokārt, ar vērtību un normu pārkāpšanu, morāli psiholoģisko īpašību deformāciju, demonstratīvu vispārpieņemto uzvedības normu ignorēšanu, antisociālu attieksmi un negatīvu dzīves pozīciju.

Tiešie personīgās destruktīvās darbības cēloņi var būt arī personības intelektuālo, gribas un emocionālo īpašību defekti, īpaši tādi, kas rada negatīvas rakstura iezīmes – paaugstinātu konformitāti, ietekmējamību, vājumu, intelektuālu un emocionālu trulumu, kā arī nevaldāmību un aizkaitināmību¹⁹².

Daudzi pētnieki atzīmējuši faktu, ka tādā apvienojumā kā pūlis atsevišķu cilvēku uzvedība var būt pretrunā morālajām īpašībām, citām individuālām īpatnībām, kas saasinās, izšķīst apvienošanās psiholoģijā, pūlī.¹⁹³ Pūlis aizēno cilvēku personiskās atšķirības un mazina intelektuālās spējas. Ikviens tiecas līdzināties kaimiņam, ar kuru viņš sazinās.

¹⁸⁸ Kalvāns, Ē. 2017. *Mūsdienu personības teorijas: mācību līdzeklis*. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

¹⁸⁹ Lyman, M.D. and Potter, G.W. 2007. Theories of organized criminal behavior. In: *Organized Crime*. 4 ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs. 59-83.

¹⁹⁰ Boduszek, D. and Hyland, P. 2011. The theoretical model of criminal social identity: Psycho-social perspective. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*. 4(1), 604-615.

¹⁹¹ Hollin, C.R. 2002. *Psychology and Crime Psychology and Crime an Introduction to Criminological Psychology*. London: Routledge.

¹⁹² Лысак, И. В. 2004. *Философско-Антропологический анализ деструктивной деятельности современного человека*. Ростов-на-Дону; Таганрог: Изд-во СКНЦ ВШ, Изд-во ТРТУ.

¹⁹³ Wijermans, F. E. H. 2011. *Understanding Crowd Behaviour: Simulating Situated Individuals*. Groningen: University of Groningen, SOM research school.

Dalība noziedzīgā nodarījumā vai administratīvajā pārkāpumā, %

Fanu grupa	Individuāli	Grupā bez iepriekšējas vienošanās	Grupā pēc iepriekšējas vienošanās
“Ultras”	19,28	55,42	25,30
“Futbola huligāni”	12,86	34,29	52,86

Tādējādi saskaņā ar aptaujas rezultātiem 80,72% respondentu no “Ultras” kustības ir izdarījuši likumpārkāpumus grupā. No tiem 55,42% bez iepriekšējas vienošanās un 25,30% pēc iepriekšējas vienošanās, kā rezultātā var secināt, ka šai personu grupai ir raksturīgi spontāni, kā jau minēts iepriekš, emocionāli un tūlītēji prettiesiskie nodarījumi. Savukārt administratīvo pārkāpumu īpatsvars “Futbola huligānu” grupā ir nedaudz lielāks nekā “Ultras” vidū – 87,15%. Tāpat ir atšķirība pārkāpumos pēc iepriekšējas vienošanās. “Futbola huligānu” vidū prettiesiskus nodarījumus grupā bez iepriekšējas vienošanās veica 34,29% aptaujāto un pēc iepriekšējas vienošanās – 52,86%. Tādējādi var secināt, ka, izstrādājot profilaktiskos pasākumus cīņai pret futbola huligānu likumpārkāpumiem, par pamatu var ņemt Ministru kabineta rīkojumus par organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plāniem (piem., Ministru kabineta 2018. gada 28. februāra rīkojums Nr. 90 Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. gadam¹⁹⁴).

Raksturojot futbola fanus, kuri izdarījuši likumpārkāpumus, jāpievērš uzmanība tam, ka viņiem bieži piemīt šādas spilgti izteiktas raksturīgas pazīmes kā impulsivitāte un aizkaitināmība, sociālo normu ignorēšana un noturīgu kontrolmehānismu novājinātība, agresivitāte un cietsirdība, atdarināšana un viegla negatīvās ietekmes uztvere un psihi nestabilitāte.¹⁹⁵ Šīs personības iezīmes viņus vieno ar personām, kas veic huligānismu un vandālismu. Pēc dažu autoru domām, personības antisociālumu, tās dziļumu var noteikt tieši situācija.¹⁹⁶

Antisociālo attieksmju kopums, nepietiekami stabils dzīves stāvoklis, noziedzīgie mērķi un motīvi izpaužas kā kriminālās uzvedības raksturs, vainīgā loma noziedzīgā grupā, izdarīto noziegumu metodes un sekas, kas atspoguļojas likumpārkāpēju krimināltiesiskajās pazīmēs.

¹⁹⁴ Ministru kabineta rīkojums Nr. 90 Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.-2020. Gadam. 28.02.2018. *Latvijas Vēstnesis*. 45.

¹⁹⁵ Swann, W. B. and Buhrmester, M. D. 2015. Identity fusion. *Current Directions in Psychological Science*. 24(1), 52–57.

¹⁹⁶ Molchanova, Elena. (2018). Психологические особенности футбольных болельщиков: Фанаты и хулиганы. *Russian Journal of Education and Psychology*. 9(7), 167–188. DOI: 10.12731/2218-7405-2018-7-167-188.

Viens no faktoriem, kas norāda uz personības sociālo orientāciju, ir sodāmības esamība. Starp aptaujātajiem faniem, krimināllietās vai administratīvajā atbildībā iesaistīto personu īpatsvars bija 18,29% (“Ultras”: 13,25%; “Futbola huligāni”: 25,71%).

Tomēr sodāmības trūkums ne vienmēr liecina, ka persona nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Saskaņā ar aptaujā iegūtajiem datiem vairākkārt izvairīties no atbildības par nodarīto pārkāpumu, kas saistīts ar futbolu, ir izdevies 92,07% respondentu (“Ultras”: 92,77%; “Futbola huligāni”: 97,4%).

Tas ļauj secināt, ka lielākā daļa futbola fanu, kuri ir izdarījuši vismaz vienu likumpārkāpumu un nav saukti pie atbildības, ir morāli un psiholoģiski gatavi likumpārkāpumu izdarīšanai arī turpmāk.

Prakse rāda, ka grupu dažādu noziedzīgu nodarījumu veikšana ilgu laiku un bez soda noved pie tā, ka pēc katra jauna nodarījuma šādas grupas arvien vairāk iegūst organizācijas iezīmes, kas izteiktas relatīvi fiksētā noziedzīgo lomu hierarhijā. Analizējot nacionālās un ārvalstu interneta vietnes par grupveida sadursmēm starp naidīgajiem fanu grupējumiem, ir pietiekami skaidri redzama līderu un grupas dalībnieku loma un citi gaidāmajās un pagātnes cīņās radītie nosacījumi.

Ņemot vērā iepriekšminēto, var secināt, ka lielākoties futbola fani, kuri veic likumpārkāpumus, ir jaunieši ar sliktiem paradumiem, tendencēm uz pastāvīgu antisociālu uzvedību. No tiem nejauši pārkāpumus veic tikai daži. Pārējiem raksturīgi:

- pastāvīga nevērība pret vispārpieņemtām uzvedības normām (ļauņprātība, atrašanās alkohola reibumā, pilsoņu aizskaršana, sabiedriskās mantas bojāšana u. c.);
- sekošana negatīvajiem piemēriem un fanu subkultūras tradīcijām, kas veicina naidīguma kultivēšanu starp fanu grupējumiem;
- sistemātiska ļauņprātība, atriebība, rupjība, vardarbīgas rīcības izpausmes, tostarp situācijās, kurās nav konfliktu;
- ir vainīgi konfliktu situāciju radīšanā ar tiesībsardzības institūciju pārstāvjiem, kas futbola sacensību laikā nodrošina likumu un kārtību;
- intereses par sporta sacensību norisi neesamība (atšķirībā no “īstiem” faniem), un pretēji, konflikta iemeslu meklēšana sacensību laikā;
- potenciāla gatavība veikt prettiesiskas darbības gan pirms un pēc futbola spēlēm, gan to norises laikā.

Noteiktās īpašības un personības iezīmes, kas lielā mērā nosaka kriminālās uzvedības raksturu, visiem futbola faniem nav pilnīgi vienādas. Tomēr, pamatojoties uz konstatētajām pazīmēm, ir iespējams nošķirt grupas, kurām ir nepieciešama agrīna un tieša profilaktiska iedarbība, kā arī īpaša kontrole, ņemot vērā lielu noziegumu izdarīšanas varbūtību. Savukārt tas ļaus precīzāk noteikt profilaktiskās ietekmes objektus un diferencēt darbu noziegumu novēršanā.

2. Futbola fanu kriminogēnās izpausmes

2.1. Futbola fanu kriminogēno izpausmju veidi

Juridiskie, sociālie un morāles jautājumi, kas saistīti ar prettiesisko darbību, vienmēr bijuši ekspertu un visas sabiedrības uzmanības centrā. Noziedzība tieši skar nozīmīgas sabiedrības un valsts pastāvēšanas jomas. Noziedzība zinātniskajā literatūrā tiek definēta kā negatīva parādība, kurai piemīt savas likumsakarības, kvalitatīvi un kvantitatīvi raksturlielumi, šīs parādības dēļ sabiedrībai tiek nodarīts ļaunums, un tās apkarošanai nepieciešami speciāli pasākumi.¹⁹⁷ Taču daudzi kriminologi savos zinātniski pētnieciskos darbos atzīmē, ka atslēga noziedzības izpratnei ir nevis konkrētu noziegumu izpētē, bet gan tādu izpausmju noteikšanā, kas noved pie prettiesiskas rīcības, izraisa, sekmē noziedzību kopumā.¹⁹⁸ Autore atzīmē, ka promocijas darba ietvaros jēdziens “izpausme” ir jāuzstver kā darbība. Tas, kas noved pie prettiesiskas rīcības, izraisa, sekmē noziedzību kriminoloģijas ietvaros, ir nosaukts par kriminogēnu (latīņu *crimen* – noziegums + sengrieķu *genos* – dzimšana).¹⁹⁹ Līdz ar to promocijas darbā, lai apzīmētu darbības, kas izraisa, sekmē, noziedzību, tiek lietots vārdu savienojums “kriminogēnās izpausmes”.

Vēsturiski komandas sporta veidi ir piesaistījuši ievērojamu skatītāju skaitu, tos novēršot no ikdienas darbiem un problēmām.²⁰⁰ Notiekošais sporta laukumā spēj novest gan aktīvus sporta fanus, gan arī vienkāršos skatītājus vispārējas jautrības un eiforijas stāvoklī, vai arī depresijas un vilšanās stāvoklī. Ir novērota tieša sakarība starp fanu emocijām un sacensību norises gaitu. Tādējādi gaisotne, ko rada futbola fani, veido psiholoģisku iedarbību uz spēlētājiem, bet spēle un futbolistu emocijas bieži vien noved skatītājus emociju pārņemšanas stāvoklī (angļu valodā – *Emotional contagion* – psiholoģiskās attieksmes nodošana no vienas personas vai cilvēku grupas citiem cilvēkiem sociāli psiholoģiskais mehānisms, emocionālā ietekme tieša kontakta apstākļos un personības iekļaušana noteiktos psihiskos stāvokļos²⁰¹), kas izraisa agresijas, konfliktu un nelikumīgu darbību pieaugumu ar smagām sekām. Tas tieši

¹⁹⁷ Ķipēna, K., un Vilks, A. 2004. *Kriminoloģija*. Mācību grāmata. Rīga: Nordik.

¹⁹⁸ Laub, J. H., Sampson, R. J. 1993. Turning points in the life course: Why change matters to the study of crime. *Criminology*. 31(3), 301-325. Gottfredson, M. R., and Hirschi, T. 1990. A general theory of crime. Stanford: Stanford University Press, Quoted in Richerson, P.J., Vila, B.J. and Mulder, M.B. 1991. *Principles of Human Ecology*. USA: University of California Davis and University of Wyoming. 285.
<http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Richerson/BooksOnline/101text.htm>

¹⁹⁹ Letonika.lv vārdnīca. <https://www.letonika.lv/>

²⁰⁰ Lombardo, M. P. 2012. On the evolution of sport. *Evolutionary Psychology*. 10(1), 1–28.
DOI: 10(1):147470491201000101.

²⁰¹ Hatfield, E., Cacioppo, J. T. and Rapson, R. L. 1993. Emotional contagion. *Current Directions in Psychological Science*. 2(3), 96–100. doi.org/10.1111/1467-8721.ep10770953

atbilst angļu filozofa Oldesa Hakslija (*Aldous Huxley*) hipotēzei, ka sports var pildīt ne tikai radošas, bet arī graužošanas funkcijas sabiedrībā.²⁰²

Pastāv daudzi ārzemju pētnieciskie darbi par kriminogēnām izpausmēm gan sportā kopumā²⁰³, gan arī tieši futbolā.²⁰⁴ No tā var secināt, ka zinātniskajā sabiedrībā futbola fanu uzvedība tiek uzskatīta par potenciāli noziedzīgu uzvedību. Starptautisko un nacionālo futbola organizāciju amatpersonas, FK vadība arī ierobežo fanu uzvedību stadionos, tādējādi norādot, ka minētā uzvedība (vardarbība, agresivitāte, pirotehnikas lietošana, kā arī sacensību drošības reglamenta normu un tiesisko normu pārkāpumi kopumā) ir novirze no vispārpieņemtajām sabiedrības normām.

Valsts izcelšanās teorijas “Sporta teorija” autors Hosē Ortega i Gasets (*José Ortega y Gasset*) pievērsis uzmanību apstāklim, ka pirmatnējā sabiedrībā pastāvēja daudz militāra un fiziska rakstura rituālu, pārbaudījumu, un, lai realizētu šādas sacensības, tika radītas īpašas institūcijas, kuru funkcijas līdzinās valsts funkcijām; piemēram, “jauniem vīriešiem katrā to nobriešanas posmā bija jāiziet noteikti pārbaudījumi. Šādus rituālus nodrošināja pieaugušie vīrieši, autoritatīvākie kopienas locekļi. Tie, kas neizturēja pārbaudījumu, varēja tikt pakļauti zināmai negatīvai citu kopienas locekļu ietekmei. Fiziski attīstītākie un veiksmīgākie fiziskajos pārbaudījumos vīrieši pakāpeniski sāka izcelties no primitīvās kopienas viendabīgās struktūras un izveidoja militārās aristokrātijas šķiru. Vājākie un mazāk piemērotie primitīvās sabiedrības locekļi tika atstumti fizisku sacensību rezultātā un veidoja cilvēku šķiru, kas strādāja īpaši smagu fizisku darbu. Tā radās divas galvenās sociālās šķiras – tie, kas pārvalda (pārvaldnieki), un tie, kuri tiek pārvaldīti (pārvaldāmie).”²⁰⁵ Vadoties pēc spāņu filozofa teorijas var secināt, ka sports gan pilda cilvēces fiziskās attīstības funkcijas, bet var būt arī agresijas un vardarbības rašanās pamatā.

Nemotivētas agresijas un vardarbības gadījumi gan sporta laukumā²⁰⁶, gan tā apkārtnē²⁰⁷ un pat ģimenē²⁰⁸ ar katru gadu vairāk kļūst par ierastu parādību.²⁰⁹ Alens Gutmans

²⁰² Huxley, A. 1937. *Ends and Means. An Enquiry into the Nature of Ideals and into the Methods Employed for their Realization*. London: Harper&Brothers. 187.

²⁰³ Lee, J. W. and Lee, J. C. 2009. *Sport and Criminal Behavior*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.

²⁰⁴ Ramón Spaaij. 2006. *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs*.

²⁰⁵ Ortega, J. G. 2001. The sportive origin of the state. In: J. G. Ortega, ed. *Toward a Philosophy of History*. Chicago: University of Illinois Press. 29–33.

²⁰⁶ UEFA.com. 2019. *Disciplinary matters: Inside UEFA*. Available from: <https://disciplinary.uefa.com> [viewed 04.08.2019.].

²⁰⁷ Hilliard, R. and Johnson, C. 2018. *Sport fan attitudes and willingness to commit aggressive acts*. 41, 305-329. <https://www.researchgate.net>

²⁰⁸ 2018. *The Not-So-Beautiful Game*. National center for domestic violence. <https://www.ncdv.org.uk/the-not-so-beautiful-game/>

(Alen Guttmann), profesors un ASV sporta vēsturnieks, nonāca pie šīs problēmas (agresija sportā) caur neomarksisma kritiku kā paskaidrojošu modeli, kas uzlūko sportu par vienu no seksuālās enerģijas sublimācijas mehānismiem, uzskatot, ka, ja seksuālie impulsi paliktu apspiesti, tad tie varētu izrauties ārpus politiskas revolūcijas veidolā, ko kapitālisms novērš sevis saglabāšanas nolūkā.²¹⁰

Tostarp Alens Gutmans ir piekritējs agresijas novēršanas metodei ar sporta starpniecību: “Ja šī teorija ir pareiza, tad agresijas apspiešana ar sporta palīdzību veicina tās samazināšanos citās sabiedrības dzīves jomās. Saniknots jauniešs, kurš izgāž savas dusmas futbola sadursmju laikā, izmanto sociāli pieņemamu veidu, kā paust destruktīvas emocijas, kas var citā situācijā izraisīt slepkavības vai izvarošanas gadījumus”.²¹¹ Tomēr šī teorija joprojām nav guvusi atbalstu citu pētnieku vidū. Tādējādi vairums pētījumu liecina, ka noziedzīgie nodarījumi tiek veikti ne tikai futbola spēles norises laikā, bet arī pirms un pēc tās, un par šo noziedzīgo nodarījumu upuriem kļūst ne tikai konkurējošo futbola komandu fani, bet arī ar futbolu vispār nesaistīti cilvēki.²¹²

Vācu filozofs Ērihs Fromms (*Erich Fromm*) savā monogrāfijā “Cilvēka destruktivitātes anatomija” spriež, ka cilvēkam ir priekšnosacījumi agresivitātei, kas ierasti izpaužas ar pirmsnāves draudiem, taču tie ir salīdzinoši attāli no dzīvnieciskās agresivitātes, jo visbiežāk cilvēka agresija ir tieksme, nosliece uz slepkavību kā pašmērķis, vēlme nodarīt ciešanas bez jebkāda iemesla, nevis savas dzīvības saglabāšanas dēļ, bet gan tādēļ, ka tas sniedz gandarījumu.²¹³ Tomēr agresivitāte cilvēkam nepiemīt vienmēr, līdzpārdzīvojums satur cilvēku un tikai tā (līdzpārdzīvojuma) robežu šķērsošana padara agresiju iespējamu.²¹⁴

Futbola nozarē identificēti divi agresijas veidi – verbālā²¹⁵ un fiziskā agresija²¹⁶. Futbola fanu verbālā agresija izpaužas kā:

²⁰⁹ Welle, D. 2019. Greek football plagued by hooligans and violence. *DWnews*. <https://www.dw.com/en/greek-football-plagued-by-hooligans-and-violence/a-48008499>

²¹⁰ Гуттман, А. 2016. От ритуала к рекорду: Природа современного спорта. Москва: Издательство Института Гайдара, Цитировано из Мезинов, В.О. 2016. *Спорт: агрессия, насилие и власть*. Наука. Искусство. Культура. 2 (10) 177 с.

²¹¹ Гуттман, А. 2016. От ритуала к рекорду: Природа современного спорта. Москва: Издательство Института Гайдара, Цитировано из Мезинов, В.О. 2016. *Спорт: агрессия, насилие и власть*. Наука. Искусство. Культура. 2 (10) 179 с.

²¹² Kirby, S., Francis, B. and O'Flaherty, R. 2013. Can the FIFA World Cup Football (Soccer) tournament be associated with an increase in domestic abuse? *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 51 (3). doi: 10.1177/0022427813494843

²¹³ Fromm, E. 1992. *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York: Holt Paperbacks. 4.

²¹⁴ Мезинов, В. О. 2016. Спорт: агрессия, насилие и власть. *Наука. Искусство. Культура*. 2 (10) 180. <https://readera.ru/journal-1401010/issues/2016/2-10-14022814>

²¹⁵ Rocca, K. A. and Vogl-Bauer, S. 1999. Trait verbal aggression, sports fan identification, and perceptions of appropriate sports fan communication. *Communication Research Reports*. 16(3), 239–248. DOI: 10.1080/08824099909388723

²¹⁶ Tenenbaum, G., Stewart, E., Singer, R.N. and Duda, J. 1997. Aggression and violence in sport: An ISSP positionstand. *The Sport Psychologist*. 11(1), 1–7.

- futbola spēles gaitas apspriešana negatīvā gaismā;
- komandas saukļu izkliegšana;
- dziesmu dziedāšana komandas atbalstam;
- negatīvas izpausmes pret komandu / spēlētāju;
- negatīvas izpausmes pret pretinieku komandu / spēlētāju;
- negatīvas izpausmes pret pretinieku komandas faniem;
- rasistisku un ksenofobisku saukļu izkliegšana;
- neapmierinātības izpausmes pret futbola amatpersonām (piemēram, draudu izteikšana tiesnesim, FK un / vai federācijas vadības apvainošana).

Verbālas agresijas veidu klasifikācijā vērts atsevišķi izcelt un analizēt negatīvu izpausmju grupu, jeb tā saukto “naida runu” (*hate speech*). Saskaņā ar Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas ziņojumu²¹⁷ tieši sportā bieži sastopami dažādi naida un neiecietības veidi, ieskaitot antisemitismu, islamofobiju, homo- un transfobiju, rasismu, afrofobiju, seksismu, ksenofobiju, kas noved ne tikai pie verbālās, bet arī fiziskās vardarbības. Rezultātā tas traucē sacensību gāram, kas ir dabisks sporta elements, to piesārņojot un sagrozot.

Lai saprastu, kādus vārdus un frāzes varētu identificēt kā naida runu, ir svarīgi saprast šī jēdziena vispārīgo nozīmi.

Robeža starp runu, kas tiek uzskatīta par rupju, un to, kas tiek uzskatīta par aizvainojošu, ir diezgan smalka, jo saskaņā ar daudziem starptautiskajiem un nacionālajiem tiesību aktiem izteiksmes brīvība tiek atzīta par vienu no galvenajām cilvēktiesībām. Piemēram, to, cik lielā mērā izteiksmes brīvība tiek ierobežota, var izsecināt no starptautiskiem tiesību dokumentiem: 1950. gada Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECK), 1969. gada Starptautiskās konvencijas par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu (CERD) un 1976. gada Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām (SPPPT) u. c.

Saskaņā ar ECK 10. pantu²¹⁸, ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus, tomēr šo tiesību īstenošana ir pakļauta nepieciešamiem ierobežojumiem, *inter alia*, “lai aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības”. Attiecībā uz CERD²¹⁹ un SPPPT²²⁰ ir ļoti būtiski minēt CERD 4. panta (a) apakšpunktu un SPPPT 20. pantu. Šie panti klasificē kā sodāmu nodarījumu “jebkāda veida rasu pārkāpumu vai naidu balstītu ideju izplatīšanu” un “jebkādu rīcību, kas

²¹⁷ Beus Richembergh, G. 2019. *Stophate speechand acts of hatred in sport*. <http://website-pace.net/documents/19879/5799621/20190307-HateSpeechSport-EN.pdf/9af93dfe-5798-489f-9254-2efe12ae8981>

²¹⁸ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144 (858/859), 13.06.1997.

²¹⁹ Starptautiskā konvencija par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu. *Latvijas Vēstnesis*. 243 (1703), 30.07.1999.

²²⁰ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām (16.12.1966.) *Latvijas Vēstnesis*. 243 (1703), 30.07.1999.

aizstāv nacionālu, rasu vai reliģisku naidu un kūda uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību”.

Kaut arī lielākajā daļā Eiropas valstu ir pieņemti atsevišķi tiesību akti, ar ko tiek aizliegta un definēta naida runa, Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – Tiesa) atsaucas uz Eiropas Padomes definīciju, kas ir šāda: “Naida runa pārklāj visas izteiksmes formas, kas izplata, mudina, veicina vai attaisno rasistisku naidu, ksenofobiju, antisemitismu vai citas naida formas, kas balstītas uz neiecietību, iekļaujot: neiecietību, kas nāk no agresīva nacionālisma, etnocentrisma, diskriminācijas un naida pret minoritātēm, migrantiem un ārvalstu izcelsmes cilvēkiem.”²²¹

Tomēr jāpiebilst, ka Tiesas faktu lapā par naida runu (2012. gads) norādīts: “Tiesa savos konstatējumos piesardzīgi vērtē atšķirību starp, no vienas puses, patiesu un nopietnu kuldīšanu uz ekstrēmismu, un, no otras puses, personu tiesībām (tostarp žurnālistiem un politiķiem) brīvi paust savus uzskatus un “aizskart, šokēt vai traucēt citus”.²²²

Rasistisku²²³ un homofobisku²²⁴ dziesmu skandēšana kļuva par vienu no galvenajām futbola funkcionāru problēmām, jo ir ļoti grūti noteikt, cik tālu ir tiesiski atļauts izmantot zināma rakstura dziesmas tieši pirms futbola spēles, tās norises laikā un tieši pēc tās.²²⁵

Pēc Lielbritānijas vadošā sporta lietu izmeklēšanas prokurora Nika Havkina (*Nick Hawkins*) domām, “Futbolā noteikti ir vieta atbilstošam humoram, un mēs nedrīkstam to izlaist no redzesloka.”²²⁶ Neskatoties uz to, ja robeža starp humoru un aizvainojošu uzvedību tiek pārkāpta, šāda dziesmu skandināšana ir klasificējama kā naida noziegums.

Lai saprastu, kur tieši ir robeža starp humoru un aizvainojošu uzvedību, var šķirt četras nepieņemamu vārdu un frāžu grupas. Nepieņemami vārdi un frāzes var tikt šķirtas tādās kategorijās kā rase / reliģija; seksuālā orientācija; dzimums; invaliditāte.

²²¹ Europe Co. 1997. *Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech” adopted on 30 October 1997*. 106–108.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>

²²² European Court of Human Rights judgment in: *Handyside v. the United Kingdom* (no. 5493/72), § 49, 7.12.1976 In: 2012. *The European Court of Human Rights factsheet on Hate speech*.

www.rgsl.edu.lv/uploads/files/ECtHR_fact_Sheet_on_hate_Speech.pdf

²²³ Sky Date. 2019. *How often, if at all, have you seen or heard racist songs, chants, gestures, abuse or any other racist behaviour when attending a professional or semi-professional football match?: Tabs*.

https://interactive.news.sky.com/FOOTBALLRACISM_TABS_2019_1.pdf

²²⁴ Cleland, J., Magrath, R. and Kian, T. 2017. The Internet as a site of decreasing cultural homophobia in Association Football: An online response by fans to the coming out of Thomas Hitzlsperger. *Men and Masculinities*. 21(1), 91-111. <https://pdfs.semanticscholar.org/de68/51dc125c693a729187427f033b3939ce1489.pdf>

²²⁵ UAR. 2006. *Tackling racism in club football: A guide for clubs*. Second Unite against racism conference https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefa/KeyTopics/448328_DOWNLOAD.pdf

²²⁶ The Crown Prosecution Service. *Football hooligans face ban from World Cup and Euros under CPS guidelines*. 23.08.2013.

http://www.cps.gov.uk/news/latest_news/football_hooligans_face_ban_from_world_cup_and_euros_under_cps_guidelines/

Progresējošākā un pretrunīgākā ir tā nepieņemamo vārdu un frāžu grupa, kas attiecas uz rasi un reliģiju. Kā minēts Eiropas tīkla pret nacionālismu, rasismu, fašismu, atbalstot migrantus un bēgļus, bukletā, “rasismam futbolā ir vairākas formas [...] rasistiskas dziesmas un apvainojumi pret afrikāņu spēlētājiem, dažādas etniskās piederības spēlētāju diskriminācija vai rasistiskas un neonacistiskas propagandas izplatīšana [...]”.²²⁷

Rasistisko dziesmu redzamākie incidenti ar futbola fanu līdzdalību gan stadionā, gan ārpus tā ir šādi:

- daži futbola fani izmanto rasistiskas, antisemitiskas vai islamofobiskas dziesmas ne tikai pret pretējās komandas spēlētājiem vai faniem, bet arī pret kādu konkrētu spēlētāju. Serbijas FK “Borac Cakac” (*Borac*) fani uzvilka Kukluksklana kapuces un izlika plakātus ar vēstījumu “Šim spēlētājam jāiet prom, neviens viņu šeit negrib” un “Dienvidi sacelsies atkal” demonstrācijā pret *Borac* spēlētāju Maiku Tamvanjēru (*Mike Temwanjera*) no Zimbabves. Maiks Tamvanjērs bija *Borac* neonacistisko fanu grupas rasistisko izpausmju mērķis un 2006. gada aprīlī viņam *Borac* fani fiziski uzbruka tieši pie paša stadiona;²²⁸
- UEFA kausa spēlē 2008. gada 12. martā starp Sanktpēterburgas FK “Zenit” un Marseļas FK “Olympique” spēles laikā pret trim melnādainiem Marseļas komandas spēlētājiem tika vērstas rasistiskas izpausmes. “Zenit” fani viņiem meta virsū banānus un imitēja pērtiķu radītās skaņas;²²⁹
- citi ar futbolu saistīti incidenti sistemātiski notiek Romā, kur vietējo FK fani derbija²³⁰ laikā savās dziesmās iekļauj antisemitiskas frāzes: “Anna Franka vairs nerakstīs, bet mēs nopirsim nelielu ziepju gabaliņu” (runājot par ebrejiem, kuri tika “pārvērsti ziepēs” Aušvicā); “Aušvica ir jūsu dzimtene; krāsnis ir jūsu mājas”;²³¹
- futbola stadions nav vienīgā vieta, kur futbola fani izmanto aizvainojošus izteikumus, ne-saistot savas darbības ar spēli. Tas var notikt jebkur, pat blakus ciema skolai pa ceļam uz futbola spēli. Tāds incidents notika skolā 2013. gada 5. septembrī. Sinans Goksens (*Sinan Gökçen*), Eiropas Romu tiesību centra (ERTC) mediju un komunikācijas eksperts, preses

²²⁷ UNITED for Intercultural Action (European network against nationalism, racism, fascism and in support of migrants, refugees and minorities). Football without racism. Thematic leaflet No.4. 19.05.2008.

http://www.unitedagainstracism.org/wp-content/uploads/2015/07/FootballLeaflet_GB.pdf

²²⁸ Fare network (an umbrella organisation that brings together individuals, informal groups and organisations driven to combat inequality in football and use the sport as a means for social change). 17.10.2006. Racist incident at Borac Cacak in Serbia. <http://farenet.org/news/racist-incident-at-borac-cacak-in-serbia/>

²²⁹ UNITED for Intercultural Action (European network against nationalism, racism, fascism and in support of migrants, refugees and minorities). Football without racism. Thematic leaflet No.4. 19.05.2008.

http://www.unitedagainstracism.org/wp-content/uploads/2015/07/FootballLeaflet_GB.pdf

²³⁰ No angļu valodas – derby – vietējo komandu sacensības.

<https://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/questions/157>

²³¹ Edwards, C. 2013. Football fans use Anne Frank in anti-Jew attack. *The Local*. [an English-language digital news publisher]. <https://www.thelocal.it/20131206/football-fans-use-anne-frank-in-anti-jewish-dig-against-rivals>

relīzē norādīja, ka “saskaņā ar oficiālo policijas ziņojumu, 2013. gada 5. septembrī viņi saņēma zvanu par to, ka pilns futbola fanu autobuss apstājās pie ciema skolas. [...] Grupa izkāpa no autobusa un draudēja romu tautības skolēniem. Viņi dziedāja valsts himnu un Transilvānijas himnu (Šeklera himna) un izkliedza rasistiskus, pret romiem vērstus izteicienus (“netīrie čigāni, mēs drīz atgriezīsimies”). Viņi ar žestiem draudēja pārgriezt bērniem rīkles. Oficiālajā policijas paziņojumā tika norādīts, ka autobuss bija ceļā no Debreceņas uz Bukaresti, uz Rumānijas un Ungārijas komandu futbola spēli. Turklāt šī skola jau iepriekš ir bijusi iesaistīta rasistiskā skandālā. Šogad kāds šīs skolas skolotājs tika atbrīvots no darba par rasistiskiem komentāriem par romu tautības cilvēkiem [...] Fakts, ka bijušais skolotājs arī bija autobusā, liecina par to, ka skola kā mērķis tika izvēlēta apzināti.”²³²

Attiecībā uz pārējām trim nepieņemamu vārdu un frāžu grupām, Liverpūles FK vadība ir paveikusi lielisku darbu. Cīnoties pret visa veida diskrimināciju, viņi visiem saviem darbiniekiem ir izsnieguši sarakstu ar “nepieņemamiem” vārdiem un frāzēm. Sarakstā ir atrodami tādi vārdi, ko ikdienas dzīvē daudzi cilvēki uzskatītu par pieņemamiem (piemēram, čigāns, lesbiete, kroplis), bet futbola kontekstā fani, lietojot šādus vārdus spēles laikā, tieši pirms tās vai pēc tās, var pat tikt saukti pie kriminālatbildības. Endijs Hanters (*Andy Hunter*), *The Guardian* žurnālists, šajā sakarā minēja:

“Liverpūles saraksts ar to, kas “parasti ir aizvainojošs un ko klubs uzskata par nepieņemamu”, tika izsniegts visiem pilna laika un gadījuma darbiniekiem, kuriem ir saskarsme ar publiku spēļu dienās vai ikdienā. Riši Džainu, Liverpūles sociālās integrācijas speciālistu, kurš palīdzēja apkopot vadlīnijas, savā publikācijā citē arī Endijs Hanters, sakot, ka “rokasgrāmata [...] ir izstrādāta ar mērķi sniegt informāciju par jaunākajām tiesību normām attiecībā uz vienlīdzību, iekļaujot informāciju par to, kāda terminoloģija ir uzskatāma par pieņemamu un kāda par nepieņemamu. Šīs informēšanas programmas ļauj mūsu darbiniekiem atpazīt neatbilstošu valodu un veikt nepieciešamās darbības, lai nodrošinātu to, ka Enfildas stadionā nav nekāda veida diskriminācijas.”²³³

Visdiskutablākais vārds šajā sarakstā saskaņā ar Lielbritānijas plašsaziņas līdzekļiem ir vārds “Yid” (žīds) un visas tā formas.

Problēma radās tajā brīdī, kad ebreju un neebreju izcelsmes Totenhemas fani sevi regulāri sauca par “žīdu armiju”, bet kluba spēlētājus par “Yiddos” (žīdiem). Atbildot uz vairākām sūdzībām, Futbola asociācija (FA) publicējusi vadlīnijas, saskaņā ar kurām visi futbola fani, kas izmanto šo terminu, var tikt saukti pie kriminālatbildības, arī Totenhemas fani. FA

²³² Gökçen, S. 2013. *Hungary: Police Fail to Act Against Racist Violence as Football Fans Target Romani Schoolchildren*. The European Roma Rights Centre (ERRC). [a Roma-led international public interest law organisation]. <http://www.errc.org/article/hungary-police-fail-to-act-against-racist-violence-as-football-fans-target-romani-schoolchildren/4189>

²³³ Hunter, A. 2013. Liverpool issue list of 'unacceptable' words to fight discrimination. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/football/2013/jul/30/liverpool-unacceptable-words-discrimination>.

paziņoja, ka “termina lietošana publiskā vidē var tikt pielīdzināta noziedzīgam nodarījumam un ka šie fani var tikt saukti pie kriminālbildības, un, ka var tikt piemērots potenciāli ilgstošs aizliegums apmeklēt futbola spēles.”²³⁴ Tas nozīmē, ka, ja kāds lieto nepieņemamu vārdu attiecībā uz sevi pašu, tas tiks uzskatīts par naida runu un persona var tikt saukta pie kriminālbildības.

Saskaņā ar ebreju hronikas žurnālista Stīvena Pollarda (*Steven Pollard*) rakstā teikto, Lielbritānijas bijušais premjerministrs Deivids Kamerons (*David Cameron*) uzskata, ka:

“Totenhemas fani, kas lieto vārdu “žīds” savos dziedājumos, nebūtu saucami pie kriminālbildības – tiklīdz, cik viņus tam nemotivē naidi. [...] Ir jādama par cilvēka noziedzīgo nodomu. Ir atšķirība starp Totenhemas faniem, kuri paši sevi sauc par žīdiem, un kādu, kurš sauc kādu par žīdu, to domājot kā apvainojumu.”²³⁵

Viens no galvenajiem bijušā premjerministra Devida Kamerona oponentiem ir Donalds Pīters Herberts (*Donald Peter Herbert*), vadošais cilvēktiesību aizstāvis Lielbritānijā, kurš uzskata, ka:

“tas ir tāpat kā pateikt, ka tad, ja sieviete nicinoši izsakās par citu sievieti, ir pieņemami [...] pat tad, ja tas nāk no Totenhemas faniem, tas tik un tā ir vienkāršs rasisms. Mēs saprotam, kas tas ir grūti un kādam pat neērti, tomēr, mūsaprāt, tā ir pareizā nostāja. [...] Nevēlos savus bērnus vest uz futbola spēli, kur man būtu jādzird antisemitiski dziedājumi.”²³⁶

Te jāpiebilst, ka D. P. Herberta vārdi ir arī pamatoti ar 1986. gada Sabiedriskās kārtības likuma (Lielbritānija) 5. pantu un 18. panta 1. daļu, kur noteikts, ka persona, kas izmanto draudošus, aizskarošus vai aizvainojošus vārdus vai uzvedību, vai izrāda jebkādu rakstisku materiālu, kas ir draudošs, aizskarošs vai aizvainojošs, ir atzīstama par vainīgu nodarījumā, ja:

- “tas notiek tādas personas dzirdamības vai redzes lokā, kurai tas var izraisīt naidu, trauksmi vai diskomfortu”, un
- “tā šādā veidā vēlas uzskūdit rasu naidu vai ņemot vērā visus apstākļus, šādi visdrīzāk tiks uzskūdīts rasu naidi”.²³⁷

Lielbritānijas tiesību akti attiecībā uz futbola spēlēm un ar tām saistītajām nekārtībām kopumā²³⁸ citās jurisdikcijās plašā mērogā atzīst par efektīvākajiem šajā jomā. Kā minēts ar futbolu saistīto noziedzīgo nodarījumu kriminālvajāšanas politikā:

²³⁴ Press Association. 2013. FA warning on use of word 'Yid' by all supporters including Tottenham's. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/football/2013/sep/11/fa-tottenham-hotspur>

²³⁵ Pollard, S. 2013. Cameron: Yid not hate speech when it's Spurs. *The Jewish Chronicle*.

<https://www.thejc.com/news/uk-news/david-cameron-yid-is-not-hate-speech-when-it-s-spurs-1.48884>

²³⁶ Mokbel, S. 2012. You just don't get it, Spurs: Chanting 'Yid Army' is racist, blasts Herbert. *The Daily Mail*. <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2229658/Yid-row-Tottenham-fans-racist-claims-Peter-Herbert.html>

²³⁷ *Public Order Act 1986*. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>

“Tiesību aktu panākumi, jo īpaši aizliegumu apmeklēt futbola spēles²³⁹ panākumi, ir tajā, ka pārkāpējiem ir liegta iespēja atrasties futbola spēļu tuvumā, kas ir atturējis citus iesaistīties vardarbībā un nekārtībās un ir ļāvis samazināt spēļu laikā dežurējošo policistu skaitu. Tas ir panākts, kombinējot fanu pašregulāciju, augstas kvalitātes policijas izmeklēšanu, savācot neapstrīdamus pierādījumus, un pamatīgas kriminālvajāšanas, kur tas ir atbilstoši.”²⁴⁰

Neraugoties uz to, ka Latvijas fani tiek uzskatīti²⁴¹ par salīdzinoši likumpaklausīgiem (salīdzinājumā ar kaimiņvalstu Krievijas, Baltkrievijas Republikas, Lietuvas faniem), negatīvas izpausmes ir novērojamas arī pašmāju stadionos. Taču ir jāatzīmē, ka visbiežāk šāda veida izpausmes ir saistītas ar neapmierinātību ar darbu, vai ar oficiālajiem pārstāvjiem no futbola federācijas, vai arī ar politisko situāciju pasaulē, kas apliecina šīs problēmas unikalitāti.

Tā, 2013. gadā FK “Metta” / LU saņēma sodu no LFF Disciplinārlietu komisijas par to, ka tribīnēs bija izkārts plakāts ar tekstu “Go home LFF – you`re drunk”, kas tulkojumā no angļu valodas nozīmē “Ej mājās, LFF, tu esi piedzērusies”. LFF DK nolēma sodīt “Metta” / LU klubu par “fanu grupas neētiska rakstura izkārtnes izmantošanu” ar 300 latu lielu naudas sodu.²⁴²

Bieži Latvijas Republikas stadionos ir dzirdama nenormatīva leksika ne tikai attiecībā uz notiekošo laukumā, bet arī uz ģeopolitisko situāciju pasaulē. Kas savukārt nozīmē, ka saraksts ar verbālās agresijas veidiem katru gadu atjauninājams un dažreiz ir maināms tā saturs. Piemēram, Latvijas un Armēnijas futbola izlašu spēlē “Skonto” stadionā Rīgā, 2014. gadā mūsu komandas fani aktīvi dziedāja dziesmu “pret” Putinu, tādējādi vērsoties pret Krievijas agresiju Ukrainā.

Savu uzvedību fani izskaidroja ar vēlmi atbalstīt Ukrainu un noskaidrot, cik daudz patriotiski noskaņotu fanu atrodas konkrētajā sektorā:

“Meldiņš “Putin huilo” radās Ukrainas futbola ultru vidū šopavasār pēc tam, kad Krievija aneksēja Krimu. Ideja to izmantot Latvijas un Armēnijas spēlē radusies spontāni, un tā ik pēc brītiņa skandēta visu 90 minūšu garumā, jo “cilvēkiem patika un viņi bija uz viena viļņa”. “Skonto” stadiona H sektorā tradicionāli Latvijas izlases spēlēm līdzīti visaktīvākie fani, kurus dēvē par ultrām. Šo spēli klātienē vēroja vairāk nekā simt ultru, un, Bērziņa-Lāča vērtējumā, tautību sadalījums ir aptuveni 80 procenti latvieši, bet 20 procenti krievvalodīgie. “Bijām pārsteigti, ka tik daudz cilvēku atbalstīja un dziedāja lī-

²³⁸ CPS. 2016. *Football Related Offences and Football Banning Orders: Legal guidance*.

<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/football-related-offences-and-football-banning-orders>

²³⁹ Football Banning Orders carry a minimum duration of three years, meaning hooligans face a ban from travelling to a range of important upcoming football matches should they commit football-related crime.

²⁴⁰ CPS. 2016. *Football Related Offences and Football Banning Orders: Legal guidance*. Annex A: NPCC and CPS Prosecution Policy. Prosecution Policy for Football Offences. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/football-related-offences-and-football-banning-orders>

²⁴¹ 3. pielikums. Intervija ar Latvijas Futbola federācijas infrastruktūras un reģionālās attīstības komitejas locekli Guntaru Indriksonu (šīs komitejas funkcijās iesaistīts arī drošības jautājumi).

²⁴² LETA. 2013. Metta/LU saņem 300 latu sodu par fanu vēstījumu LFF. *LA.lv*. <http://www.la.lv/mettalu-sanem-300-latu-sodu-par-fanu-vestijumu-lff/>

dzi,” Edvards norāda, ka fanu sektors bijis vienots. “Ir tādi krievi, kas tiešām atbalsta ukraiņus, un ir arī neitrālie – viņi idejiski varbūt neatbalsta dziesmas pausto ideju, taču tusē ar mums un padzied. Viņi katrā ziņā ir pret karu.”²⁴³

Pie futbola fanu fiziskās agresijas ir pieskaitāms:

- valsts/privātā īpašuma bojāšana;
- priekšmetu mešana futbola laukumā;
- raķešu aizdegšana un mētāšana;
- kautiņi (starp faniem, faniem un visiem iesaistītiem futbola industrijas pārstāvjiem);

Fizisko agresiju un tās veidus pilnā mērā ir aprakstījuši Lielbritānijas zinātnieki sporta tiesību jomā, un tie ir apstiprināti normatīvajos aktos, konkrēti, 1991. gada Futbola aktā (primārais normatīvais akts jeb parlamenta akts²⁴⁴) par likumpārkāpumiem:

- Priekšmetu mešana – oficiālā futbola spēlē par pārkāpumu tiek uzskatīta jebkādu priekšmetu mešana – (a) uz spēles laukuma vai jebkuras spēles laukumam piegulošās teritorijas, kur parasti skatītāji netiek ielaisti, vai (b) jebkurā vietā, kur skatītāji vai citas personas uzturas vai var uzturēties bez likumīgas atļaujas vai likumīga attaisnojuma (pienākums to pierādīt).
- Iziešana uz spēles laukuma – oficiālā futbola spēlē par pārkāpumu tiek uzskatīta personas iziešana uz spēles laukuma vai ieiešana jebkurā spēles laukumam piegulošā teritorijā, kur parasti skatītāji netiek ielaisti, bez likumīgas atļaujas vai likumīga attaisnojuma (pienākums to pierādīt).²⁴⁵

Ar 1985. gada Sporta pasākumu aktu (alkohola kontrole u. tml.):

- tiek aizliegts ceļā uz spēlēm speciālajos autobusus un vilcienos vest alkoholu, kā arī atrašanās tajos alkohola reibumā tiek kvalificēts kā likumpārkāpums;
- tāpat par likumpārkāpumu ir uzskatāms mēģinājums iekļūt norises vietā alkohola reibumā vai ienest alkoholu;
- nest līdzī (pēc drošības kontroles) vai lietot alkoholu futbola laukuma redzamības zonā spēles laikā;
- būt alkohola reibumā spēles laikā vai

²⁴³ Sturiška, I. 2014. Futbola fani vēršas pret Putinu. *LA.lv*. <http://www.la.lv/futbola-fani-pret-putinu%E2%80%A9/>

²⁴⁴ 2019. Dalībvalstu tiesības – Anglija un Velsa. *e-justice.europa.eu*. https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-lv.do?member=1

²⁴⁵ *Football (Offences) Act 1991*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/19/contents>

- līdzī uz spēli nest uzliesmojošus priekšmetus vai ugunošanas piederumus (tostarp arī aizliegums uz visa veida ieročiem saskaņā ar Lielbritānijas prokuratūras vadlīnijām par ar futbolu saistītu pārkāpumu kriminālvajāšanu²⁴⁶).²⁴⁷

Likumā arī tiek noteiktas policijas pilnvaras veikt kratīšanu un aizturēt par kāda no šiem nodarījumiem izdarīšanu aizdomās turētās personas.

Neskatoties uz to, ka Lielbritānijā joprojām ir spēkā pilnīgs alkohola lietošanas aizliegums stadionos, gan 20. gs. 80. gadu beigās (kad Lielbritānijā tika uzsākta futbola huligānisma apkarošanas politika), gan līdz šim daudzi izpildvaras un futbola industrijas pārstāvji uzskata, ka fanus vēl jo grūtāk ir kontrolēt, kad viņi piedzēras jau pirms spēles sākuma.²⁴⁸

Jāatzīmē, ka visā pasaulē kopā ar tiesībaizsardzības iestādēm, valsts futbola federācijām ir izstrādāti apmeklētāju uzvedības noteikumi stadionā, tostarp ir arī Latvijā. Piemēram, saskaņā ar LFF DPR 4.2. p. noteikumiem – **Pasākuma norises vietā ir aizliegta:**

- alkoholisko dzērienu tirdzniecība (izņemot alu, iepriekš to saskaņojot ar LFF);
- bērnu un jaunatnes pasākumu laikā alkoholisko dzērienu tirdzniecība;
- pārtikas produktu (t. sk. dzērienu) tirdzniecība metāliskā vai stikla iepakojumā; 4.2.4. Pārtikas produktu (t.sk. dzērienu) tirdzniecība iepakojumā, kas pārsniedz 0,5 litru tilpumu.²⁴⁹

Saskaņā ar LFF DPR 5. p. noteikumiem – **Prasības apmeklētājiem:**

1. **Apmeklētājiem var tikt liegta iekļūšana** pasākuma norises vietā, vai tas var tikt izraidīts no pasākuma bez jebkādas kompensācijas, ja apmeklētājs atsakās aizliegtās lietas atstāt ārpus pasākuma norises teritorijas vai arī apmeklētājs nepiekrīt personīgo mantu apskatei, kā arī tad, ja kārtības uzturētāja pamatotā ieskatā apmeklētāja uzvedība:

- rada riskus savai un citu pasākuma apmeklētāju veselībai un drošībai;
- ietekmē citu apmeklētāju iespējas netraucēti vērot pasākumu;
- ietekmē pasākuma gaitu;
- var bojāt vai bojā pasākuma norises vietas vai rīkotāja īpašumu;
- pārkāpj normatīvos aktus;
- pārkāpj LFF DRP vai citus noteikumus, kas jāievēro pasākuma laikā, piemēram, neievēro pasākuma norises vietā noteiktus ierobežojumus:

a) iekļūšanu spēles laukumā vai apmeklētājiem aizliegtās un slēgtās telpās;

²⁴⁶ CPS. 2019. Football Related Offences and Football Banning Orders. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/football-related-offences-and-football-banning-orders>

²⁴⁷ *Sporting Events (Control of Alcohol etc.) Act 1985*. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/57/contents>

²⁴⁸ Slater, M. 2018. EFL boss calls for review of 'blanket ban' on alcohol during matches. *Independent*. <https://www.independent.co.uk/sport/football/football-league/efl-premier-league-drinking-alcohol-law-matches-a8601181.html>

²⁴⁹ 2017. Latvijas Futbola federācija. *Latvijas Futbola federācijas drošības pasākumu reglaments*. http://lff.lv/webroot/file/uploads/files/dokumenti/Reglamenti/2018/Drosibas_reglaments_jauns_2018_.pdf

- b) stāvēšanu evakuācijas ceļos;
- c) kāpšanu uz pasākuma norises vietas struktūrelementiem;
- d) priekšmetu vai vielu mēšanu uz spēles laukumu vai pūlī, vai kādam citam apmeklētājam;
- e) smēķēšanu neatļautā vietā.

2. Pasākuma teritorijā ir aizliegts ienest un vai lietot:

- visa veida ieročus un paš aizsardzības ierīces;
- dūmu sveces, pirotehniskas lāpas vai jebkurus sprādzienus imitējošus un pirotehnikas izstrādājumus;
- ugunsnedrošas, sprāgstošas, indīgas, toksiskas un kodīgi smaržojošas vielas;
- viegli uzliesmojošus priekšmetus vai vielas;
- radioaktīvus materiālus;
- narkotikās un psihotropās vielas;
- profesionālo foto un video tehniku (ar noņemamiem objektīviem);
- lāzeriekārtas;
- lielgabarietas lietas vai somas (izmērs lielāks par 5 litri);
- skaņas pastiprināšanas ierīces, taures, svilpes, bungas u. c., (izņemot ar LFF rakstisku saskaņojumu);
- radio raidītājus;
- karogus vai plakātus, kuru ienešana pasākuma teritorijā iepriekš nav saskaņota ar LFF (izņemot spēlētāju komandu valsts karogus, kas nav lielāki par 2 m x 1,5 m);
- karogus ar jebkura cita materiāla kātiem izņemot plastmasu, vai ja plastmasas kāts garumā pārsniedz 1,5 m;
- visa veida dzērienus un ēdienus (neatkarīgi no iepakojuma);
- papīra ruļļus;
- lidojošus priekšmetus (radio vadāmi, bezpilota objekti u. c.);
- sporta inventāru (bumbas u. c.);
- jebkuru citu objektu, kas pēc rīkotāja domām, var radīt apdraudējumu vai traucējumu citiem apmeklētājiem vai pasākumam.

3. **Pasākuma teritorijā aizliegts lietot** atribūtiku un transparentus vai izmantot skandēšanu, izsaukumus un žestus, kas izraisa sociālu, rasu, reliģisku, nacionālu un starpvalstu naidu, kā arī norāda uz sociālu, rasu, reliģisku, nacionālu un starpvalstu pārkāpumu.

4. **Pasākuma teritorijā aizliegts atrasties** ejās, uz kāpnēm, radīt šķēršļus skatītāju un dalībnieku kustībai, kāpt uz krēsliem, lēkāt, sarakot prettiesisku darbību imitāciju, atrodies tri-

bīnēs, rāpties uz norobežojumiem, margām, apgaismes ierīcēm, mastiem, nesošajām konstrukcijām, radīt kaitējumu sporta būves un skatītāju īpašumam, kā arī iziet spēles laukumā.

5. **Pasākuma teritorijā aizliegts rīkot** jebkādas politiskas akcijas.
6. **Pasākuma teritorijā aizliegts izmantot** tādas apģērba detaļas, citus priekšmetus un uzvedības metodes, kas aizsedz pasākuma apmeklētāja seju.
7. **Apmeklētājam jāievēro**, ka atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem bērns, kurš nav sasniedzis 16 gadu vecumu nakts laikā (laiks no 22.00 līdz 6.00) nedrīkst atrasties sabiedriskā vietā bez vecāku, aizbildņa, audžuģimenes, bērnu aprūpes iestādes vadītāja vai viņu pilnvarotas pilngadīgas personas klātbūtnes.²⁵⁰

Turpinot, Lielbritānijas normatīvo aktu analīzi ir vērts pievērst uzmanību 1989. gada Lielbritānijas Futbola skatītāju aktam, saskaņā ar kuru ar futbola spēli saistītie pārkāpumi ir:

- pārkāpumi, kas saistīti ar pasākuma apmeklēšanās noteikumu pārkāpšanu, t. i., ienākt pasākuma norises teritorijā bez derīgas biļetes vai atrasties sēdvietā vai stāvvietu zonā, kas neatbilst iegādātās biļetes vērtībai un / vai biļetē norādītajai zonai vai sēdvietai;
- pārkāpumi, kas ietver personas draudus pielietot vardarbību pret citu personu;
- pārkāpumi, kas ietver vardarbības pielietošanu vai draudus pret īpašumu;
- pārkāpumi, kas ietver personas vardarbības pielietošanu vai draudus attiecībā uz citu personu, ja tie izdarīti ceļā uz oficiālu futbola spēli vai atceļā no tās;
- visi pārkāpumi, kas ietver vardarbības pielietošanu vai draudus pret īpašumu, ja tie izdarīti, personai esot ceļā uz oficiālu futbola spēli vai atceļā no tās;
- biļešu pārdošana, ja to veic tam nepilnvarotas personas.²⁵¹

Tas, ka Lielbritānijā tika veikti pasākumu kompleksi, lai nodrošinātu normatīvo aktu ievērošanu, cīņā pret rasismu stadionos un ar biļešu spekulantiem, ir saistīts ar 20. gs. 80. gadu notikumiem, kad Lielbritānija pārdzīvoja huligānisma nebijušu bumu. Kautiņi stadionos, monētu un citu priekšmetu mešana no skatītāju sēdvietām spēles dalībniekiem, rasistiski saukļi melnādaino futbolistu virzienā, kā arī fanu masveida savstarpējās sadursmes, kā arī ar policiju, kļuva par futbola neatņemamu sastāvdaļu. Nomācošā gaisotne noplukušajās arēnās, kurās nebija pieejamas pat elementāras ērtības, atgrūda no futbola pieklājīgu publiku.²⁵²

²⁵⁰ 2017. Latvijas Futbola federācija. *Latvijas Futbola federācijas drošības pasākumu reglaments*. http://lff.lv/webroot/file/uploads/files/dokumenti/Reglamenti/2018/Drosibas_reglaments_jauns_2018_.pdf

²⁵¹ *Football Spectators Act 1989*. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>

²⁵² Spaaij, R. 2005. *The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective*. <http://ramonspaaij.nl/wordpress/wp-content/uploads/PAPER-CESH.pdf>

Lai gan ir daudz pētniecisko projektu un juridisko dokumentu par futbola huligānismu, problēma, ar ko saskaras visi pētnieki, politiķi un juristi, ir tāda, ka nav vienotas šādas neli-kumīgas darbības definīcijas.

Termins “huligānisms” pirmo reizi tika lietots britu policijas ziņojumos 1898. gada vasarā. Gandrīz droši var apgalvot, ka tas ir atvasināts no īru uzvārda *Hulihans*, kas figurēja kā komisks īru vārds 19. gs. 80. un 90. gadu koncertzāļu dziesmās un laikrakstos.²⁵³

Uzvedība, kas tagad ir pazīstama kā “futbola huligānisms”, radās Lielbritānijā 20. gs. 60. gadu sākumā un ir saistīta, pirmkārt, ar spēļu translēšanu televīzijā (futbols pieejams vis-iem) un, otrkārt, ar fanu nesankcionētu iziešanu laukumā (izpaužot personīgu neapmierinātību par notiekošu laukumā) u. tml.²⁵⁴ Citās Eiropas valstīs līdzīgas uzvedības iezīmes parādījās aptuveni pēc desmit gadiem, 20. gs. 70. gadu sākumā.²⁵⁵

Mūsdienās vardarbības un huligānisma uzliesmojumi ir novērojami gandrīz visās fut-bola spēlēs. Kamēr zinātnieki cenšas noteikt galvenos šī fenomena iemeslus mūsu sabiedrībā, starptautiskajām institūcijām, valdībām un pašvaldībām, klubiem, sporta asociācijām un dau-dzām privātpersonām ir smagi jāstrādā, lai novērstu un apspiestu vardarbību ikdienas sporta pasākumos.²⁵⁶

Jāatzīst, ka ar futbola spēlēm saistītā vardarbība ietekmē Eiropas valstis dažādi. Futbo-la huligānisms ir progresējoša parādība, kas, pirmkārt, vērsta pret tiesnešiem, tad uz konkurē-jošo fanu grupu konfrontācijām un galu galā iziet ārpus futbola laukuma un ir novērojama pilsētā.²⁵⁷ Turklāt, kā to norādījis Eiropas Sporta departaments, katra valsts, kurā nav šādu problēmu nacionālajā līmenī, var saskarties ar huligānismu starptautisko futbola spēļu laikā, tāpēc “futbola huligānisms” ir pasaules mēroga parādība.

Pārsvarā visās Eiropas valstīs ir termina “huligānisms” definīcija, ir formulēti “huligā-nismā” izpausmju veidi, tomēr “futbola huligānisms” nav tik viegli definējams jēdziens. Pie-mēram, plašsaziņas līdzekļos dažāda veida incidenti ir raksturoti kā “futbola huligānisms” diezgan nenoteikti.²⁵⁸ Roterdamas Erasmus universitātes Starptautisko un Eiropas sporta tie-sību profesora Roberta Siekmāna (*Robert Siekmann*) pētījumā par futbola huligānismu, konsta-tēts, ka minētais jēdziens gandrīz visos plašsaziņas līdzekļos ir gan plašs, gan izplūdis, kā arī

²⁵³ Online Etymology dictionary. s.v. “hooligan”. <http://www.etymonline.com/index.php?term=hooligan>

²⁵⁴ Marsh, P., et al. 1996. *Football Violence in Europe*. Oxford: The Amsterdam Group; The Social Issues Re-search Centre.

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ *Sport Department of the Council of Europe*. 2005. Prevention of violence in sport. http://www.coe.int/t/dg4/sport/resources/texts/T-RV_2005_08_EN_Rapport_Lisbonne_FINAL_rev.pdf

²⁵⁷ *Sport Department of the Council of Europe*. 2005. Prevention of violence in sport. http://www.coe.int/t/dg4/sport/resources/texts/T-RV_2005_08_EN_Rapport_Lisbonne_FINAL_rev.pdf

Ibid., p. 65.

²⁵⁸ Siekmann, R. et al. 2004. *Football Hooliganism with an EU Dimension: Towards an International Legal Framework*. Report for the European Commission, T.M.C. Asser Instituut. 39.

nav vienotas termina interpretācijas pieejas. Starptautiskos un ES tiesību aktos situācija ir apmēram tāda pati. Piemēram, gan Eiropas konvencijā par skatītāju pārkāpumiem un rupju uzvedību sporta pasākumos un īpaši futbola sacensību laikā (1985. gads),²⁵⁹ gan Eiropas Padomes konvencijā par integrētu pieeju drošībai, aizsardzībai un pakalpojumiem futbola sacensībās un citos sporta pasākumos (2016. gads) nav izstrādātas šī jēdziena definīcijas.

Tomēr jāpiebilst, ka dažās ES dalībvalstīs pastāv specializēti tiesību akti, kur ir arī sastopami “futbola huligānisma” izpausmju veidi, no kā var secināt, kā definējams “futbola huligānisms”. Nīderlandes Karaliskā futbola asociācija 2015. gadā sadarbībā ar Nīderlandes valdību ieviesa jaunu, uzlabotu versiju tam, ko viņi dēvējuši par Futbola likumu (*Dutch – Voetbalwet*).²⁶⁰ Tas piešķir lielākas pilnvaras Nīderlandes FA un vietējiem pilsētu mēriem,²⁶¹ aizliegt miera traucētāju klātbūtni gan futbola stadionā, gan pat pilsētā, kur notiek spēle. Analizējot minēto Nīderlandes likumu, Roterdamas Erasmus universitātes starptautisko un Eiropas sporta tiesību profesors Roberts Sikmans ar kolēģiem secinājis, ka “futbola huligānisms” varētu būt noziedzīga darbība, kas notiek futbola spēles norises laikā, tieši pirms vai pēc tās. Parasti šādas darbības notiek spontāni, tomēr to var arī iepriekš organizēt bandas, kas sevi saista ar FK un vienojas tikties un cīnīties pret bandām no citiem klubiem stadiona apkaimē, bet dažreiz arī tālu no visiem stadioniem.²⁶²

Problēma, ar ko saskaras visi futbola huligānisma pētnieki, kuri cenšas definēt minēto terminu, ieskaitot promocijas darba autori, ir tāda, ka vienam pētniekam specifisks incidents ar fanu dalību var būt “smaga vardarbība”, citam tāda pati uzvedība var būt “relatīvi nekaitīga izpausme”.²⁶³ Nav objektīva veida, kā izvēlēties no šiem aprakstiem, un šeit īsti nelīdz arī futbola spēļu notikumu videoierakstu noskatīšanās, jo konkrētā darbība tik un tā ir jāinterpretē un jāievieto kādā konceptuālā ietvarā, kas to padara saprotamu un jēgpilnu.²⁶⁴

Līdz ar to, autoresprāt, kriminoloģijā pētāmā termina definīcija varētu būt veidojama, izmantojot čehu politologa Džosefa Smolika (*Josef Smolík*)²⁶⁵ darbību uzskaitījumu, bez šo darbību krimināltiesiska novērtējuma: “Futbola huligānisms no ekstrēmisma viedokļa”, kur

²⁵⁹ Siekmann, R. C. R. 2012. *Introduction to International and European Sports Law Capita Selecta*. The Hague: T.M.C. Asser Press, P. 336.

²⁶⁰ 2019. *Voetbalwet: Royal Belgian FA* <https://www.belgianfootball.be/nl/zelf-actie/clubs/wedstrijden-veiligheidsinfo/voetbalwet>

²⁶¹ NGB. *Burgemeesters.In*. <https://www.burgemeesters.nl/files/File/Printversies/printversievoetbalwet.pdf>

²⁶² Siekmann, R. et al. 2004.. *Football Hooliganism with an EU Dimension: Towards an International Legal Framework*. Report for the European Commission, T.M.C. Asser Instituut.

²⁶³ Marsh, P. et. al. 1996. *Football Violence and Hooliganism in Europe. Football Violence in Europe*. Oxford: The Amsterdam Group; The Social Issues Research Centre. 45.

²⁶⁴ *Ibid*.

²⁶⁵ Specializācija ir terorisms, organizētā noziedzība, galēji labējie, galēji kreisie, patriotisms, drošības jautājumi, kriminoloģija un kriminālpolitika, kolektīvā vardarbība, politiskā un starpkultūru psiholoģija un dažādu jauniešu subkultūru (panku, futbola fanu, skinheads) etnogrāfiskie pētījumi.

futbola huligānisms ir aprakstīts kā nesankcionēta iziešana uz laukuma, objektu sviešana uz spēles laukuma un spēlētājiem, traucēšana, vandālisms, vārdiski un arī vardarbīgi konflikti, kas noved pie agresijas huligānu un tiesnešu, huligānu un spēlētāju, pašu huligānu grupu starpā.²⁶⁶ Tomēr, autore piebilst, ka bez šaubām, arī šis uzskaitījums nav pilnīgs, jo, piemēram, mūsdienu tehnoloģiju aktīva izmantošana dažādos nolūkos un veidos arī var būt daļai no futbola huligānisma.

Jāpiebilst, ka ir arī pētnieku grupa, kas apgalvo, ka nav juridiska termina “futbola huligānisms” definīcijas, jo tas ir sociāli veidots vispārējs termins, ko lieto, lai aprakstītu nekārtības izraisītu un / vai vardarbīgu futbola fanu uzvedību diapazonā no vārdiskas aizskaršanas līdz kautiņiem un sadursmēm.²⁶⁷ Tomēr, autoresprāt, atšķirību noteikšana starp ar futbolu saistīto huligānismu un nesaistīto ir tikai pirmais, bet visbūtiskākais solis ceļā uz “futbola fanu kriminogēno izpausmju” konceptualizāciju.

Kā svarīgāko kriminogēno izpausmju pazīmi futbola fanu vidū ir jāatzīmē to grupveida raksturs. Saskaņā ar Grieķijas profesora N. L. Smokoviti (*N. L. Smokoviti*) teoriju, sociālais konflikts bieži ir pūļa nestrukturētas uzvedības rezultāts²⁶⁸. Savukārt fiziskā agresija futbola fanu starpā parādās tieši pūlī.

Pirmoreiz pūļa teorija tika pieminēta 19. gs. beigās Eiropā, to izstrādāja franču psihologs, sociologs, antropologs un vēsturnieks Gustavs Lebons (*Gustave Le Bon*). Saskaņā ar G. Lebona teoriju jeb tā saukto inficēšanās teoriju – ar cilvēkiem notiek dramatiskas pārmaiņas, kad tie kļūst par pūļa sastāvdaļu. Prātīgi cilvēki pārvēršas par cietsirdīgiem un aptrakušiem zvēriem, kuri ir spējīgi veikt tādu rīcību, ko viņi pat nespēja iedomāties, atrodoties ārpus pūļa. G. Lebons izšķir trīs atšķirīgus kolektīvos uzvedības avotus²⁶⁹, kas ir skaidri saskatāmi arī futbola faniem:

- 1) anonimitātes sajūta, kas cilvēkam piešķirt spēku, atrodoties pūlī (nereti futbola fani, veicot likumpārkāpumus, uzvelk balaklavas maskas un nenosauc vārdus. Fanu pūlī var sadzirdēt tikai segvārdus);
- 2) prettiesiska rīcība, kas izplatās pūlī kā vīruss, kas tiek nodots no viena cilvēka otram (nereti viena fana devianta uzvedība, piemēram, nenormatīvas leksikas izklieģšana, tiek pārtver-

²⁶⁶ Smolik, J. 2004. Football hooliganism from the standpoint of extremism. *Středoevropské politické studie*. 6(4). <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4052/5268>

²⁶⁷ Poulton, E. 2012. Not another football hooligan story? Learning from narratives of true crime and desistance. *Internet Journal of Criminology*. 1–20. http://www.internetjournalofcriminology.com/Poulton_Football_Hooliganism_IJC_Dec_2012.pdf

²⁶⁸ Smokoviti, N. L. 1994. *Sociology-Society and Social Life*. Athens-Piraeus: Stamoulis Publications. In: Kleomenis, L., 2005. *Deviant behaviour of Greek football spectators: Doctoral thesis*. Budapest: Semmelweis University of Budapest. 17.

²⁶⁹ Le Bon, G. 1896. *The Crowd. A Study of the Popular Mind*. New York: THE MACMILLAN CO. Kindle edition.

ta no citu fanu puses, un no tribīnēm jau ir sadzirdama masveida nepiedienīgu izteikumu lietošana);

- 3) pūlī cilvēki kļūst par viegli iespaidojamiem, it kā atrastos hipnozes varā; viņi akli uzticas un paklausīgi izpilda fanātisko līderu norādes (piemēram, masveida politiskie protesti ar futbola fanu līdzdalību).

Praksē ir zināmi arī vienpersoniski likumpārkāpumu darbību fakti, ko paveikuši fani vienatnē (piemēram, neapmierināts ar tiesāšanu fans pārlīdis pār norobežojumam un meties virsū spēles tiesnesim spēles norises laikā). Taču viņu uzvedība pārsvarā ir citu fanu kūdīšanas rezultāts, vai arī plānotas akcijas sākums, kad likumpārkāpēja aizturēšana var pāraugt masveida nekārtībās un sadursmēs ar darbiniekiem, kuri nodrošina sabiedrisko kārtību spēles norises laikā. Šādas veida vienpersoniskas huligāniskas parādības slēpj sevī briesmas, ne tikai kā atbalstu pārējiem, bet arī iespēju citiem “nākt palīgā” nepieciešamības gadījumā.

Paša nodarījuma intensitātes un efektivitātes paaugstināšanās vairāku personu pūliņu apvienošanās rezultātā, izraisa nodarījuma bīstamības pieaugumu. Briesmas palielinās, pateicoties tam, ka nodarījums šajā gadījumā tiek pozicionēts kā tieša iedarbība uz cietušo (cietušajiem) vairāku personu akumulētu pūliņu rezultātā, ko pirmie vienmēr uztver citādi, nekā tad, ka būtu izdarīti vienpersoniski. Tas daudz nopietnāk samazina cietušā spēju saglabāt neaizskartas viņa sociālās intereses. Grupas ekscesu dalībniekiem ir vairāk iespēju ātrāk un veiksmīgāk veikt ieplānoto darbību, nodarot cietušajam nesalīdzināmi smagāku kaitējumu.

Tādējādi galvenajai preventīvo metožu daļai cīņā ar futbola fanu fizisko agresiju ir jābūt novirzītai uz indivīdu un viņa atšķirtību no neformālās apvienības ar kriminogēnajām izpausmēm.

Papildus nepieciešams skart jautājumu par sekām, ko izraisa futbola fanu kriminogēnās izpausmes. Futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm ir gan vizuāls, gan arī slēpts raksturs. Līdz ar to sekas var būt visdažādākās. Pie vizuāla rakstura izpausmēm, piemēram, var attiecināt demonstratīvus, bezkaunīgus huligānisma un vandālisma aktus, kas ir paveikti sabiedriskajās vietās (biežāk stadionos un tiem pietuvinātajās teritorijās) dienas laikā, atklāti, esot lielam aculiecinieku skaitam; masveida grautiņi sporta un citās ēkās, kas nodara milzīgus materiālos zaudējumus un nereti nodara kaitējumu citu komandu faniem vai arī vienkāršiem garāmgājējiem. Kā arī citas izpausmes, kas izraisa pamatotas bailes dominējošas, satracinātu fanu masas priekšā un demoralizē iedzīvotājus. Pie slēptiem ir attiecināms apstāklis, ka futbola fanu apvienības pēc sava rakstura un virzības satur organizētas noziedzīgas grupas pazīmes (strukturēta grupa, kuru veido trīs vai vairāk personas, kas pastāv kādu laika posmu un darbo-

jas saskaņoti ar nolūku izdarīt vienu vai vairākus smagus noziegumus vai noziedzīgus nodarījumus²⁷⁰), kas var kalpot par fundamentu organizētai noziedzībai.

Autoresprāt, nepieciešams arī atzīmēt, ka ne katra kriminogēnā izpausme vai futbola fanu likumpārkāpums, kas nesaistās ar sporta aktivitātēm, ir attiecināmas uz futbola subkultūras likumpārkāpumam kopumā, un kā sekas šī darba ietvaros pētītas netika.

Par piemēru var kalpot dzīvesbiedres un divu bērnu slepkavība, ko veica Karlo Lisi (*Carlo Lissi*) pirms Lielbritānijas un Itālijas FK futbola spēles noskatīšanās. Viņš to bija paveicis personīgu motīvu vadīts, nevis saistīts ar futbola pasauli vai futbola subkultūras politiku motīvu vadīts.²⁷¹ Futbola spēles pieminēšanai šajā gadījumā ir netiešs raksturs, kā nesaistīts ar nozieguma izdarīšanu.

Pirmkārt, futbola fanu kriminogēnās izpausmes praktiski vienmēr ir noteiktas ar teritoriālajām robežām, t. i., ar izdarīšanas vietu. Kopumā par to nelikumīgo darbību vietu kļūst stadioni, tiem tuvākās teritorijas, arī futbola spēļu translācijas vietas.

Otrkārt, vēl viena īpatnība ir likumpārkāpuma speciālais subjekts – fans, t. i., persona, kas ir ieradusies “just līdzī” futbola spēles gaitai vai vērot to televīzijā brīvā laika pavadīšanas vietā, vai kas pavada atbalstāmo komandu citā apdzīvotajā vietā, vai ir oficiālo “fanu klubu” biedrs vai neformālo apvienību (fanu) biedrs. Šī apsvērto pārkāpumu pazīme (speciālais subjekts) ir ļoti nozīmīga profilaktiskajā darbā. Likumpārkāpēja – futbola fana – personība atšķiras ar īpašu pazīmju virkni.

Treškārt, šo likumpārkāpēju atšķirīga iezīme ir tāda, ka viņi rada apdraudējumu plašam sabiedrības lokam, nodarot kaitējumu ne tikai atsevišķas personas interesēm, bet gan drošiem dzīves apstākļiem sabiedrībai kopumā.

Ja runa ir par likumpārkāpumiem, ko veic futbola fani, ir nepieciešams arī pievērst uzmanību tam, kur tie tiek veikti (norises vieta), kad (gadalaiks, nedēļas dienas, diennakts stunda) un kas to veicis (likumpārkāpēja personība, piederība pie konkrētas futbola fanu grupai). Šī profilaktiski nozīmīgā informācija ir nepieciešama, lai diferencētu attiecīgos pasākumus un veiktu profilaktiskas iedarbības objektu konkretizāciju. Ņemot vērā šādu pieeju, visas futbola fanu kriminogēnās izpausmes var nosacīti iedalīt trīs grupās, par pamatu ņemot laika aspektu:

1. “Pirms spēles” (tiek veiktas līdz futbola spēles sākumam, ārpus stadiona).
2. “Stadiona” (tiek veiktas stadiona teritorijā, pārsvarā futbola spēles laikā).

²⁷⁰ 2001. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību 2.a. pants. *Latvijas Vēstnesis*.

²⁷¹ 2014. Milan man killed family over unrequited love. *The Local* it. <https://www.thelocal.it/20140616/milan-man-killed-family-over-unrequited-love>

3. “Pēc spēles” (tiek veiktas pēc futbola spēles, ārpus stadiona).

Šāda veida grupēšana palīdz ne tikai konkretizēt līdzīgus pēc sastāva likumpārkāpumus, noskaidrot iespējamo laiku un to norises vietu, bet arī noteikt to raksturu, īpatnības, virzību un virkni citu kriminoloģiski nozīmīgu pazīmju.

“Pirms spēles” likumpārkāpumiem raksturīga vieta ir stacija, sabiedriskā vai cita transporta pietura, kas ir pa ceļam uz stadionu, kur gaidāma spēles norise. Tieši šajās vietās fanus atbraucējus gaida pretējas komandas fanu grupas, kas arī iniciē grupveida kautiņus. Pretlikumīgām šādu grupu darbībām vienmēr ir konkrēts adresāts – otras komandas fani. Vietējo komandu faniem ir savas teritorijas priekšrocības, skaitliskais pārsvars dalībniekiem, kas jau ir sagatavojuši uzbrukuma ieročus, likumpārkāpuma sakarā, un citi apstākļi, kas ļauj vietējiem faniem gūt pārsvaru pār pretiniekiem šāda veida sadursmēs, kaut arī cietušo skaits var būt līdzīgs abās pusēs. Šādu darbību motīvu pamatā izvirzās tādi zemiski dzinuļi, kā atribības kāre un naidis pret citas komandas faniem. Kā tipiski noziegumi šādai grupai ir grupveida huligānisms, miesas bojājumu nodarīšana dažādās smaguma pakāpēs, un virkne saistītu noziegumu (piemēram, laupīšana, tīša mantas iznīcināšana un bojāšana utt.).

“Stadiona” likumpārkāpumiem arī ir sava specifika. Galvenokārt tie tiek izdarīti sporta kompleksa ietvaros futbola spēles laikā. Šo likumpārkāpumu spektrs var aptvert ne tikai grupveida huligānismu un miesas bojājumu nodarīšanu, bet arī masveida nekārtības, mantas bojāšanu, vardarbības piemērošanu pret kārtības uzturētājiem u. c. Šajā sakarā kriminoloģiskajā ziņā interesi izraisa arī informācija par priekšmetiem, ko izmanto fani, metot tos uz futbola laukumu, spēlētājiem, tiesnešiem, kārtības uzturētājiem un citiem faniem.

Fanu subkulturai ir raksturīga cīņa ar sistēmu. Vairāki Eiropas pētnieki, piemēram, Rietumlondonas universitātes lietišķās kriminoloģijas profesors Alberto Testa (*Alberto Testa*) ar Londonas universitātes kriminoloģijas asociētais profesors Gerijs Armstrongs (*Gary Armstrong*)²⁷², Krētas universitātes socioloģijas katedras profesors Jiannis Zaimakis (*Yiannis Zaimakis*)²⁷³, Lodzas universitātes Socioloģijas institūta docents Marcins Gonda (*Marcin Gońda*)²⁷⁴, Belgradas universitātes, Etnoloģijas un antropoloģijas katedras pētnieks Ivan Djordjević²⁷⁵, Barselonas universitātes asociētais profesors Karls Vinas (*Carles Viñas*) ar

²⁷² Testa, A. and Armstrong, G. 2010. Purity and danger: policing the Italian neo-fascist football UltraS. *Criminal Justice Studies*. 23(3), 219–237. DOI: 10.1080/1478601X.2010.502345

²⁷³ Zaimakis, Y. 2018. Football fan culture and politics in modern Greece: the process of fandom radicalization during the austerity era. *Soccer & Society*. 19(2), 252–270. DOI: 10.1080/14660970.2016.1171214

²⁷⁴ Gonda, M. 2013. Supporters movement “Against Modern Football” and sport mega events: European and Polish contexts. *Przegląd Socjologiczny [Sociological Review]*. 62(3), 85–106.

²⁷⁵ Djordjević, I. and Pekić, R. 2018. Is there space for the left? Football fans and political positioning in Serbia. *Soccer & Society*. 19(3), 355–372. DOI: 10.1080/14660970.2017.1333678

Amsterdamas universitātes profesoru Ramonu Spaaiju (*Ramón Spaaij*)²⁷⁶ uzskata, ka fanu ideoloģijas pamatā ir anarhisms. Līdz ar to ierobežojumu esamība motivē tos pārkāpt. Prieks par gaidāmo sadursmi ar otras komandas faniem, vēlme izteikt sajūsmu vai sašutumu par spēles iznākumu, izmantojot degošas lāpas, petardes, iemest kādam ar smagu priekšmetu, jau ir sava veida fanu uzvedības modelis. Turklāt neformālas fanu uzvedības normas ļauj un pat veicina šādas darbības, un personas, kuras tās izdara, saņem neformālas grupas locekļu apstiprinājumu un atzinumu.

Pirmkārt, tas viss kopā ar citiem faktoriem izraisa masveida aizliegto priekšmetu nokļūšanu stadionā un tam atbilstošas sekas. Vispopulārākie priekšmeti, protams, ir pudeles un dažādu dzērienu skārdenes, ar ko nāk fani uz stadionu, kā arī dažādas uzliesmojošas ierīces (raķetes, petardes, dūmu bumbas, signālraketes u. c.). Pasaulē, piemēram, skatītāji met arī mobilos telefonus, ūdens krānus, burkas ar sliekām, banānus u. c.²⁷⁷ Ārpus stadiona speciāli sagatavotajās vietās un slēptuvēs fani nereti slēpj arī citus priekšmetus, kas ir labāk piemēroti miesas bojājumu nodarīšanai (metāla nūjas, beisbola nūjas, kastetes, nažus, sprādzes u. c.). Tieši šie priekšmeti tiek izmantoti dažādu fanu grupējumu plānoto sadursmju laikā. Jāatzīmē, ka neformālās uzvedības normas, kas var būt pārņemtas un papildinātas no visas pasaules, jeb tā sauktais futbola fanu “tradīcijas” kopā ar citiem noteikumiem²⁷⁸ ietver aizliegumu izmantot cīņā asus priekšmetus, nūjas, kastetes utt. Tikmēr praksē šie noteikumi netiek ievēroti, kā arī futbola huligāni nešķiro vienkāršus līdzjutējus no faniem.

Otrkārt, nelikumīgu darbību iemesli var būt gan objektīvi radušies futbola spēles norises laikā (neobjektīva tiesāšana, atbalstītās komandas zaudējums, pārmērīgi aktīvās darbības no kārtību uzturētāju puses, aizturot likumpārkāpējus utt.), gan arī subjektīvie (iepriekš ieplānotas huligānisma akcijas, provokatīvas darbības attiecībā pret policijas darbiniekiem un citas komandas faniem).

Trešās grupas “Pēc spēles” likumpārkāpumi var tikt realizēti no gan zaudējušās, gan uzvarējušās komandas fanu puses. Iedvesmoti ar uzvaru vai arī apbēdināti par zaudējumu, fa-

²⁷⁶ Spaaij, R. and Viñas, C. 2013. Political ideology and activism in football fan culture in Spain: a view from the far left. *Soccer & Society*. 14(2), 183–200, DOI: 10.1080/14660970.2013.776467

²⁷⁷ Pasaules futbola vēsture ir zināmi arī diezgan interesanti gadījumi, kad šāda veida nelikumīga fanu rīcība bija saistīta ar dažādu objektu mešanu spēļu laikā. Tā 2000./2001. g. Itālijas čempionāta laikā starp “Inter” un “Atalanta” izlaistie fani atņēma vienam no faniem motociklu, atvilka to uz tribīnēm un nometa no augstākā līmeņa. <https://www.telegraph.co.uk/sport/football/international/4776830/Today-in-Sport-Italian-fans-shame-a-great-footballing-nation.html> (25.08.2019) Citā gadījumā Katalonijas fani spēles laikā starp “Real” un “Barcelona” izmeta uz “Nou Camp” laukuma cūkas galvu. <https://www.bbc.com/sport/football/45956352> (25.08.2019.)

²⁷⁸ Iepriekšminētās tradīcijas detalizētāk tika aprakstīti pirmajā nodaļā, tomēr šajā apakšnodaļā ir vērts atzīmēt dažus pamatnoteikumus: kaušanās nevajadzētu iesaistīties parastajiem faniem, kauties var tikai fanu grupu locekļi; parastus fanus nedrīkst pakļaut nekādi diskriminācijai, tai skaitā fanu grupu locekļiem nevajadzētu mēģināt atņemt viņiem klubu atribūtus; fanu grupu locekļiem jānoskaidro savas attiecības tikai ar dūrēm, neizmantojot nekādus palīgīdzekļus; jebkāda sadarbība ar tiesībsardzības iestādēm ir aizliegta utt.

ni var izpaust savu uzkrājušos agresiju jebkuru personu virzienā. Taču vairums gadījumos par viņu nelikumīgo darbību upuriem kļūst pretējās puses fani. Fanu grupas, kas izklīst pa ielām pēc spēles un ir uzkaršus ar pieklājīgu daudzumu alkohola, līdzās vardarbīgām darbībām nereti veic arī daudzas vandālisma akcijas, graujot visu savā ceļā. Satracināto fanu daudzveidība, to nevaldāmība un mobilitāte, ļauj dažiem no tiem veikt arī virkni citu noziedzīgu nodarījumu mantkārīgu tieksmju dēļ (zādzības un laupīšanas) savdabīgas procesijas laikā (pa ceļam uz dzīvesvietu, sabiedriskā vai cita transporta pieturvietu).

Papildus autore atzīmē, ka bieži vien konstatējamās arī “iniciatīvās” kriminogēnās izpausmes, kas laikā ziņā nav saistītas ar konkrēto futbola spēli, bet tiek veiktas, motivējot tās ar neapmierinātību par spēles rezultātu, fanu uzvedību vai citu savstarpēju pretrunu dēļ. Tā dēvēto “iniciatīvo” likumpārkāpumu specifika ir ietverta iepriekš plānotos grupveida kautiņos starp neformālo fanu grupējumu dalībniekiem. Šāda veida akciju organizēšana kopumā gultas uz apvienojumu vadītājiem, kuri vienojas par tikšanos norises vietā un laiku, plānojamo dalībnieku skaitu, lietošanā atļautajiem nozieguma rīkiem utt. Šādu masveida sadursmju iemesli grupējumu dalībnieku vidū bieži vien mēdz būt arī:

1. Savstarpējās etniskās pretrunas un teritoriālās pretenzijas, piemēram, 1990. gada 13. maijā Zagrebā notika futbola spēle, kas vēsturē iegāja kā naida spēle. Tās bija vairāk nekā tikai sporta sacensības, patiesībā tieši šis notikums kļuva par simbolisku punktu, kas Dienvidslāvijas vēsturi sadalīja “pirms” un “pēc”. Vairāki tūkstoši Horvātijas un Serbijas līdzjutēju futbola spēles laikā stadionā uzsāka grandiozu kauju. Tieši futbola spēle kļuva par katalizatoru vardarbības ķēdei valstī, kas no tā brīža turpināja pieaugt un galu galā pārvērtās karā.²⁷⁹
2. Ilgstoši eksistējošs savstarpējais naidīgums, piemēram, 20. gs. 90. gadu sākumā izcēlās konflikts starp Holandes FK “Ajax” un “Feyenoord” faniem. Tāpat kā lielākajā daļā šādu sīvu konfrontāciju, fanu attiecības stipri pārsniedza vienkārša futbola robežas. Šeit ir īpašs moments – atšķirība starp abu pilsētu veidoliem. Roterdama, pirmkārt, ir rūpniecības metropole, kurā pārsvarā mīt strādnieku šķira, kura nav ilgi jāmudina uz izrēķināšanos, savukārt Amsterdamā ir gan skaista pilsēta, gan arī augstās kultūras centrs. Taču tiklīdz policija sāka cīnīties ar vandāļiem stadionu iekšpusē, divu FK huligāniskie grupējumi pārvietoja kaujas lauku ārpus futbola laukumiem. Rezultātā policija sastapās ar nopietnām grūtībām, jo vairs nespēja novērst sadursmes, bet tikai iespēju robežās reaģēja uz tām.²⁸⁰

²⁷⁹ Mills, R. 2009. It all ended in an unsporting way: Serbian football and the disintegration of Yugoslavia, 1989–2006. *The International Journal of the History of Sport*. 26(9), 1187–1217.

https://ueaeprints.uea.ac.uk/40786/1/It_all_ended_in_an_unsporting_way.pdf

²⁸⁰ Giulianotti, R. 1999. *Football, a Sociology of the Global Game*. Polity Press, Cambridge.

3. Dažādi psiholoģiska rakstura kompleksi, piemēram, “kluba aizsargāšana” vai “idejas aizsargāšana”. Šādā gadījumā kā agresijas pamatojums izvirzās deklarējamie (motīvu veidojamie) iesākumi “nesamierināmas” cīņas nepieciešamības veidolā ar citu ideju paudējiem un uzvedības veidiem. Savukārt konkrētās vardarbības darbības tiek kanonizētas “sadursmju veidā” ar citu komandu faniem. Grupveida darbības, kuru gaitā tiek noķerti pretējās puses biedri un smagi piekauti. Šādas pozīcijas realizācija var tikt īstenota, izmantojot ne tikai vardarbīgas akcijas, ieskaitot piekaušanu un grupveida kautiņus, bet arī citas darbības, kas ir vērstas pret citu grupējumu biedriem (laupīšana, īpašuma iznīcināšana un tā bojāšana u. tml.).

Līdz ar to, autore uzskata, ka futbola fanu kriminogēnās izpausmes ir prettiesiskas un kaitīgas, tās apdraud cilvēku attiecību sistēmu sabiedrībā, sabiedrisko mieru, normālus apstākļus darbam un atpūtai, kā arī personas tiesību un likumīgo interešu realizēšanu. Papildus var arī tikt nodarīts kaitējums personas dzīvībai un veselībai, fizisku un juridisku personu mantiskajām interesēm. Šāda likumpārkāpumu dažādība ir relatīvi patstāvīgs krimināltiesisks, kā arī kriminoloģisks izpētes objekts, kam gala mērķis ir efektīva personas, sabiedrības un valsts aizsardzība pret noziedzīgiem nodarījumiem un noziegumu prevencija.

2.2. Futbola fanu kriminogēno izpausmju kriminoloģiskais raksturojums

Katra zinātniskā pētījuma veiksmes priekšnoteikums ir metodiskā kultūra. Tajā pašā laikā pareizā metodoloģija ir “starta laukums” tam, lai izpētītu pārkāpumus, to sociālās sakarības, tiesiskās problēmas, noziedzīgas uzvedības psiholoģiju, kā arī to novēršanas organizatoriskos jautājumus.²⁸¹ Reālajā dzīvē tiesību pārkāpumi izpaužas kā atsevišķs tiesību normas pārkāpums, ko izdarījusi konkrēta persona, un kā tiesību pārkāpuma veids, ko izdarījis konkrēts personu kontingents. Lai novērstu tiesību pārkāpumus un to veidus, šim nolūkam ir nepieciešama pietiekama informācija.

Kriminoloģiskā raksturojuma objektīvi elementi ietver statistiku, ziņas par tiesību pārkāpumu sociālajiem apstākļiem (situāciju) (sociāli politiskā, ģeopolitiskā, sociāli ekonomiskā, ģeogrāfiskā aspektā u.tml.).²⁸² Ņemot vērā to, ka ne visās Eiropas valstīs ir pieejama vai tulkota angļu valodā statistika par futbola fanu izdarītajiem likumpārkāpumiem, autore kriminoloģiskā raksturojuma objektīvo elementu analīzē izskatīs Eiropas Padomes “Gada/sezonas ziņojumu (2016) par vardarbību, nekārtībām un citām aizliegtām darbībām futbola spēlēs”.

²⁸¹ *Noziedzība Latvijā: metodoloģiskās un metodiskās problēmas*. Latvijas Zinātnes padomes Ekonomikas un juridisko zinātņu nozares pētījumā projekta izstrādes informatīvi analītiskais biļetens. Rīga, 1996. Citēts pēc: Vilks, A. un Ķīpēna, K. 2004. *Kriminoloģija*. Rīga: Nordik.

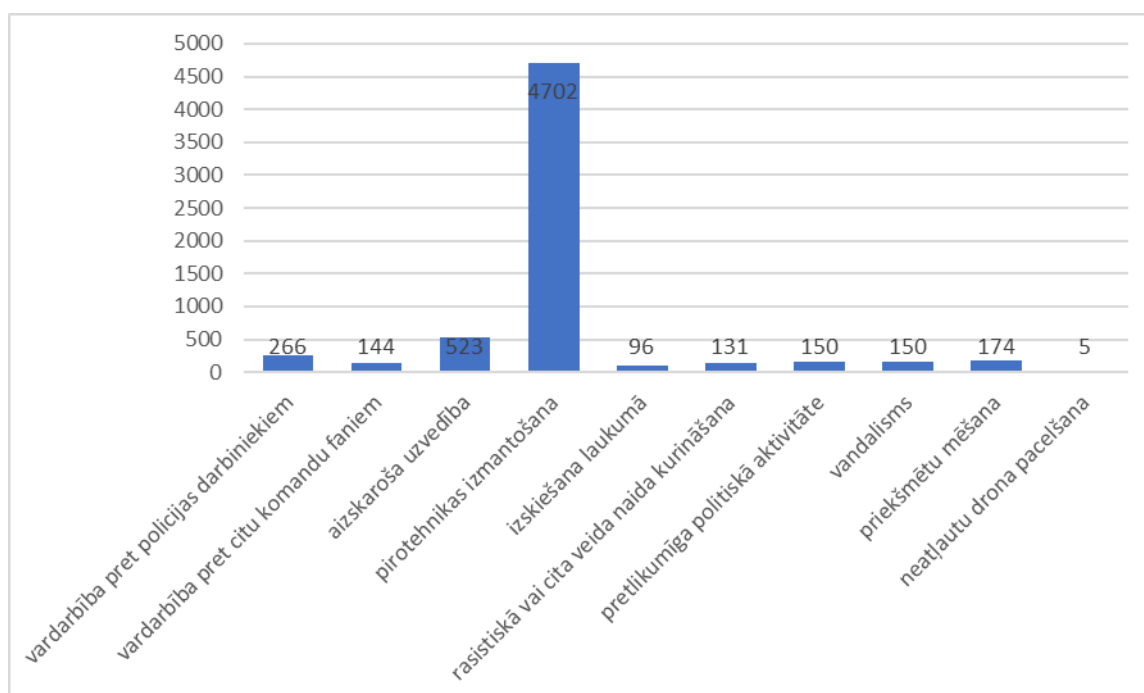
²⁸² Езикаян, В. И. 2011. *Криминология: учебное пособие*. Новочеркасск: ЮРГТУ. 92.

Šis ziņojums ir jau otrais izdevums kopīgā projekta “Eiropas Padomes standartu veicināšana un stiprināšana drošības, apsardzes un pakalpošanas jomā futbola spēlēs un citos sporta pasākumos (ProS4 +)” ietvaros, ko finansē Eiropas Komisija un Eiropas Padome un ko īsteno Eiropas Padome. Projekts ietver vairākus apakšprojektus, ieskaitot vienu, kura mērķis ir izveidot uzticamu datu un informācijas vākšanas procesu par futbola incidentiem, kas saistīti ar vardarbību, nekārtībām un citiem noziegumiem Eiropā. Mērķis ir nodrošināt ticamu faktisko bāzi ikgadējai kvantitatīvai un kvalitatīvai pašreizējo tendenču analīzei, identificēt jaunas problēmas un tādējādi noteikt darba prioritātes. Šī redakcija tika publicēta 2018. gada martā, un datus attiecīgai analīzei iesniedza 29 valstis: Austrija, Beļģija, Bosnija un Hercegovina, Bulgārija, Čehija, Dānija, Igaunija, Francija, Somija, Vācija, Gruzija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Itālija, Latvija, Lihtenšteina, Lietuva, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Rumānija, Krievijas Federācija, Serbija, Slovēnija, Spānija, Šveice, Lielbritānija, Ukraina. Pirmā šī dokumenta redakcija realizējās kā izmēģinājuma projekts, kurā tika iekļauti NFIP dati no 17 dalībvalstīm.

Saskaņā ar minēto dokumentu kopējais incidentu, kas saistīti ar profesionālajām futbola spēlēm, skaits 2016. gadā ir bijis 14 994. Līdz ar to incidenti tika reģistrēti 93% spēļu, kas tika spēlētas nacionālajā un starptautiskajā līmenī. Tas tieši pierāda, ka futbola fanu reālais likumpārkāpumu līmenis gan valsts, gan Eiropas līmenī ir divreiz augstāks nekā *UEFA* reģistrētais (47%).²⁸³ Līdz ar to ir pamatota nepieciešamība veikt statistisko datu vākšanu un kriminoloģisko analīzi visas Eiropas līmenī. Protams, atšķirības valstu tiesiskajā regulējumā un incidentu reģistrēšanas metodoloģijā ietekmē galīgo procentuālo lielumu, tomēr tam vajadzētu piesaistīt visu ieinteresēto pušu uzmanību valstiskā līmenī. Statistiskajai metodei (ne tikai ziņātnē) ir jāveido jebkura objektīva pētījuma pamats, taču tiesībsardzības iestādes nacionālajā līmenī pārsvarā pēta vispārzināmos likumpārkāpumu veidus, savukārt iepriekšminēto paveidu ignorē kā neatkarīga veidu.

Pamatojoties uz datiem, kas tiek apkopoti ProS4+ projekta ietvaros, ir iespējams noteikt futbola fanu nodarīto tiesisko pārkāpumu struktūru.

²⁸³European Union. 2018. *Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity*. Strasbourg. <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

Ar futbolu saistītie, reģistrēti pārkāpumi sporta kompleksos (stadionā) 2016. g. sezonā²⁸⁴

Futbola fanu visizplatītākais likumpārkāpums stadiona teritorijā ir:

- pirotehnikas lietošana – 65% no kopējā reģistrēto pārkāpumu skaita;

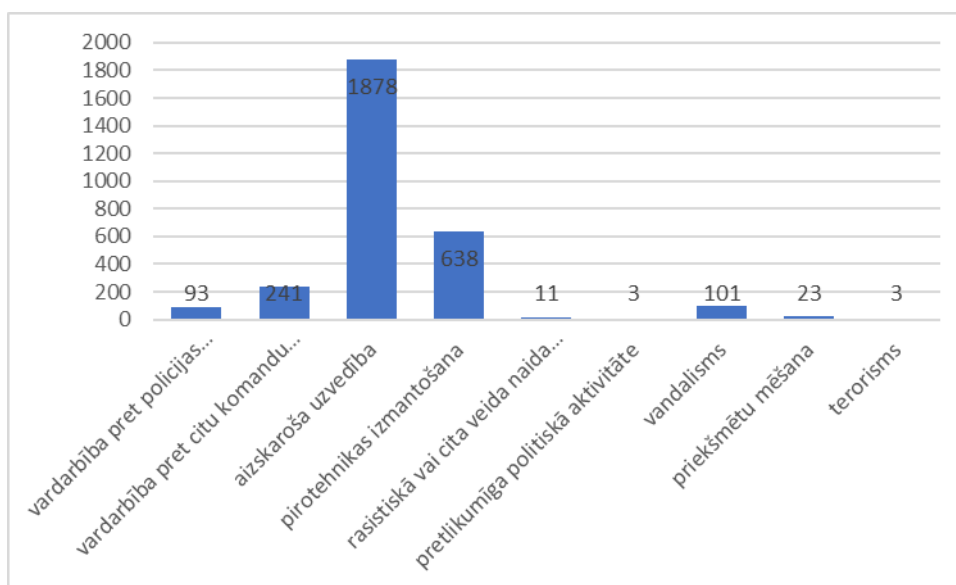
Fanu vardarbīgā izturēšanās stadionā ir izpaužas šādi:

- huligānisms vai aizskaroša uzvedība – 523 gadījumi (7,29% no kopējā reģistrēto likumpārkāpumu skaita);
- vardarbība pret policiju – 266 (3,70%);
- priekšmetu mešana – 174 (2,42%);
- vandālisms – 150 (2,09%);
- nelikumīga politiska darbība – 150 (2,09%).²⁸⁵

²⁸⁴ European Union. 2018. Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity. Strasbourg. <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

²⁸⁵ *Ibid.*

Ar futbolu saistītie reģistrēti tiesību pārkāpumi ārpus sporta kompleksa (stadiona)

2016. g. sezonā²⁸⁶

Atšķirībā no fiksētajiem pārkāpumiem sporta kompleksa (stadiona) teritorijā, likum-pārkāpumus ārpus stadiona raksturo agresīva fanu uzvedība:²⁸⁷

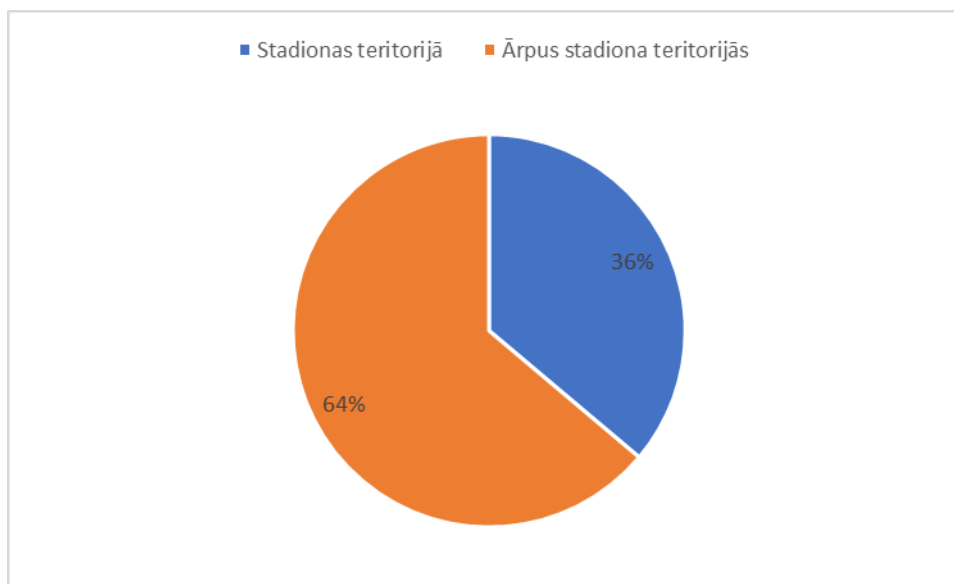
- aizskaroša uzvedība – 1 878 (60% no visiem reģistrētajiem incidentiem);
- vardarbība pret pretinieku faniem – 241 (7,70%);
- vandālisms – 101 (3,22%);
- vardarbība pret policiju – 93 (2,97%).

Stadiona teritorijā un ārpus tā nelikumīga pirotehnikas lietošana ir nopietna problēma – 638 (20%). Kas savukārt izraisa jautājumu par visu sporta pasākumu organizēšanā iesaistīto pušu atbildību, ko var atrisināt tikai ar kopīgu darbu integrētas pieejas ietvaros.²⁸⁸

²⁸⁶ European Union. 2018. Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity. Strasbourg. <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ 2015. gadā autore sagatavoja un prezentēja Latvijas Futbola Federācijas pārstāvjiem Ieteikumus attiecībā uz prettiesisko pirotehnikas (signālraketes, dūmu bumbas, uguņošana) lietošanu futbola laukumos. Kā arī minēti ieteikumi tika apspriesti un saņemts zinātniskais atbalsts 2016.gadā Starptautiskās sporta tiesību asociācijas (IASL) 22. kongresā “Mega Events in Sport: Legal Environment”, Krievija, Soči.

Ar futbola spēli saistītas aizturēšanas 2016. g. sezonā²⁸⁹

Saskaņā ar projekta ProS4 + datiem par iepriekšminētajiem likumpārkāpumiem 2016. gada sezonā tika aizturēti 6716 cilvēki (2427 stadiona teritorijā un 4289 ārpus tā).²⁹⁰ Stadionā aizturēti 36,13%, bet ārpus tā – 63,87% no kopējā aizturēto skaita. Jāatzīmē arī, ka saskaņā ar datiem, kurus sniegušas šī projekta dalībvalstis, kopumā tika reģistrēti 14 994 likumpārkāpumi, taču aizturēta par to izdarīšanu bija tikai puse, proti, 44,79% no kopējā likumpārkāpumu skaita. Autore norāda, ka tas varētu būt saistīts ar daudziem vietējiem apstākļiem, t. sk. tiesisko regulējumu, kuriem nepieciešams atsevišķs pētījums nacionālajā līmenī.

Projektā ProS4 + tika apkopoti arī dati par piespriesto sodu skaitu krimināllietās un administratīvajās lietās par likumpārkāpumiem, kuri saistīti ar futbolu. Kopumā 2016. gada sezonā valstu tiesas piesprieda 5722 kriminālsodus un / vai administratīvos sodus. Interesanti arī atzīmēt, ka daudzās valstīs ne tikai FK, līgu un federāciju vadības līmenī, bet arī nacionālajā līmenī (piem., Lielbritānijā²⁹¹) ir fiksēts tāds soda veids un / vai preventīvs pasākums, kā aizliegums apmeklēt futbola spēles. Norādītajā laika posmā tika izdoti 9223 rīkojumi par aizliegumu apmeklēt futbola spēles (6053 – 65% izdeva tiesību aizsardzības iestādes, bet 3170 – 35% izdeva valsts futbola institūcija vai FK).²⁹²

²⁸⁹ European Union. 2018. *Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity*. Strasbourg <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

²⁹⁰ *Ibid.*

²⁹¹ Football Spectators Act 1989, s.14A. – 14J. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>

²⁹² European Union. 2018. *Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity*. Strasbourg <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

Autoresprāt, minētais dokuments pierāda, ka fanu kustība ir sarežģīts izaicinājums valsts varas iestādēm un citām ieinteresētajām personām, kuru uzdevums ir nodrošināt savu pilsoņu, kā arī viesu drošību un labklājību. Papildus ir arī atbalstāms minētā dokumentā izteiktais secinājums, ka drošības nodrošināšanā sporta pasākumos jābūt iesaistītai gan valsts policijai, gan apsardzes firmām, kas sadarbojas un viena otru papildina.²⁹³

Ņemot vērā, ka minētajā dokumentā huligānisms ir dominējošā daļa kopējā fanu izdarīto pārkāpumu masā, pēc autores domām, huligānisms uzskatāms par “starta laukumu” turpmākajai noziedzīgai darbībai, bet, vājinot cīņu pret to, pieaug smago vardarbīgo noziegumu skaits. Vardarbība kā visbīstamākā noziedzīgā nodarījuma forma ir universāls dažādu noziegumu instruments. Šis apstāklis izraisa nopietnas izmaiņas gan pašā motivācijā, gan noziedzīgo darbību raksturā, gan vardarbības subjektu un cietušo personības īpatnībās. Stabila futbola fanu huligānisko izlēcienu eskalācija futbola spēļu pārraides laikā liecina par viņu rīcības sabiedriskā kaitīguma līmeņa paaugstināšanos. Vienlaikus vardarbība ir ne tikai līdzeklis nelikumīgu personīgo interešu sasniegšanai, grupu problēmu risināšanai, bet bieži vien kļūst par parastu uzvedības normu. Huligāni, kas rīkojas vardarbīgi, mēģina pierādīt citai personai savu pārkāpumu, spēku un nesodāmību, ņemot vērā viņu anonimitāti. Tādas personas, kas apvienotas grupās, nepārtraukti meklē iemeslu tuvcīņai. Tiek uzskatīts, ka tie, kas izvairās no konfliktiem, pārkāpj futbola fana goda kodeksu, bet viņu nodarītie bojājumi vai tiesībsargsardzības iestāžu darbinieku aizkaršana ir pareizais veids, kā iegūt cieņu no sev līdzīgiem.

Neskatoties uz nežēlību, kas tiek izrādīta iekšējās sadursmēs, jebkuras nacionālās līgas fani, kad atrodas ārpus valsts, vienojas par kopīgām huligāniskām darbībām un nekārtībām (piem., Itālijā).²⁹⁴ Bieži vairāku valstu fani apvienojas pēc ģeopolitiskās situācijas pasaulē. Tā, piemēram, 2016. gada Eiropas futbola čempionāta laikā labējā fanu grupējuma “PSG”²⁹⁵ pārstāvji, neizmantojot ieročus, organizēja uzbrukumu Horvātijas un Turcijas nacionālās komandas faniem. Starp citu, šajā dienā starp šīm komandām notika spēle, taču sakarā ar to, ka šīs valstis ir draudzīgās attiecībās, pret faniem no Francijas viņi turējās pretī kopā. Ir zināmi arī gadījumi, kad vienas valsts indivīds pievienojas citas valsts faniem, lai organizētu vai turētos pretī cīņā pret citas valsts faniem pēc personiskās un politiskās pārliecības. Tā, piemēram, pateicoties interneta kopienu saturiskajai analīzei, atklājās Latvijas un Baltkrievijas fanu dalība masu cīņās Krievijas un Ukrainas grupu sastāvā (vēlāk šis fakts tika atspoguļots arī nacionāla-

²⁹³ European Union. 2018. Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity. Strasbourg <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

²⁹⁴ Guschwan, Matthew. 2017. *Football Fandom in Italy and Beyond: Community Through Media and Performance*. Routledge. 1st ed.

²⁹⁵ Parīzes “Saint-Germain” ir Francijas FK, kas bāzēts Parīzē. Tas ir septiņas reizes izcīnījis Francijas čempionu titulu, kā arī 12 reizes ieguvis Francijas kausu.

jos plašsaziņas līdzekļos).²⁹⁶ Tādējādi sadursmēm starp “naidīgiem” faniem ir grupu (masas) raksturs, un viņu nelikumīgās darbības nereti tiek organizētas un plānotas iepriekš. Tā rezultātā ar grupu apdraudējumiem palielinās dalībnieku manevrētspēja, viņiem ir vairāk iespēju ātrāk un veiksmīgāk īstenot ieplānoto nodarījumu, nodarot cietušajiem nesamērīgi lielāku kaitējumu.

Autores ilgtermiņa slēgto interneta kopienu²⁹⁷ novērošana un saturiskā analīze parāda, ka gandrīz pirms katras pasaulē populārāko futbola līgu spēles citas komandas fanus “sveic” ar apvainojošiem kliegzieniem, ritmiski vicinot dūres, jau pie stadiona. Jāatzīmē, ka starp fanu grupējumiem pastāv un tiek uzturēts pastāvīgs naids, ko var izskaidrot ar prestižu motīvu un ietekmes sfēru paplašināšanos citu grupējumu teritorijās (pilsētas, rajoni vai arī pagalmi, kur dzīvo vai pavada brīvo laiku pretējas komandas fani), kā rezultātā grupējums iegūst attiecībā pret citiem līdera pozīciju, sāk diktēt viņiem savus nosacījumus. Ņemot to vērā, fanu grupas demonstrē savas varas un teritoriālās pretenzijas.

Analizējot futbola fanu izdarīto pārkāpumu faktus²⁹⁸, jāatzīmē, ka izdarīto pārkāpumu teritoriālā nošķirtība var pārsniegt stadiona un tam pieguļošās teritorijas robežas, virzoties uz organizatoru apvienību iepriekš sarunātām vietām, fanu “pulcēšanās” vietām, parku, skvēru un dzelzceļa staciju teritorijām.²⁹⁹ Grupu sabiedriskās kārtības pārkāpumi atšķiras ar ilgumu un tos raksturo dažāda intensitāte, sava veida impulsivitāte, kas lielā mērā ir atkarīga no fanu atbalstāmās komandas spēles rezultativitātes. Turklāt grupu sadursmju taktika starp faniem var mainīties. Vairumā gadījumu kaušanās notiek, kad klāt ir daudz jauniešu. Stihiskums, kas neizslēdz varbūtību, ka fanu vidū ir organizators, kā arī nekārtību izcelsmes un attīstības subjektu liels skaits noved pie tā, ka attīstās kolektīvā psiholoģija, tā sauktā pūļa psihofizioloģija, kuras specifika un solidaritātes viltus uztvere lielā mērā nosaka nestabilo dalībnieku pieaugošo tendenci uz agresīvām darbībām aplūkojamo ekscesu laikā.³⁰⁰ Tikmēr nekārtības var uzsākt arī mazas grupas, kuru parādīšanās ir balstīta uz manevrēšanas spējām, mobilitāti un slepenību, uz kurām neakcentē uzmanību tiesībsargsardzības iestāžu darbinieki.

²⁹⁶2016. Krievijas futbola huligāniem kautiņos pret angļiem esot palīdzējuši arī cilvēki no Latvijas. *Jauns.lv*. <https://jauns.lv/raksts/sports/22446-krievijas-futbola-huliganiem-kautinos-pret-angliem-esot-palidzejusi-ari-cilveki-no-latvijas>

²⁹⁷ Daudzos sociālajos tīklos (piemēram, *Facebook*, *Instagram*) ir slēgtas futbola fanu grupas (iekļūt grupā var ar šīs grupas administratora atļauju), kurās dalībnieki (lielākoties kustību “Ultras” vai “Hooligans” pārstāvji) dalās ar informāciju, viedokļiem, pieredzi, fotogrāfijām, kuras lielākoties saistītas ar pretlikumīgām darbībām gan stadionā, gan ārpus tā.

²⁹⁸ European Union. 2018. *Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity*. <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946>

²⁹⁹ Brimson, D. and Brimson, E. 1996. *Everywhere We Go: Behind the Matchday Madness*. London: Headline Book Publishing.

³⁰⁰ Сигеле, С. 2011. *Преступная толпа. Опыт коллективной психологии*. Перевод с французского. Москва: Академический проект.

Apkopojot iepriekšminēto no kriminoloģiskās pieejas viedokļa, futbola fanu nelikumīgās darbības būtība un īpatnības var izpausties šādi:

- nelikumīgo apdraudējumu vardarbīgais raksturs, ko biežāk nosaka huligāniski un citi zemiski motīvi;
- augsta latentuma pakāpe;
- futbola fanu grupu nelikumīgas darbības izplatība;
- nesamērīgas sociālās sekas, kas rodas sabiedriskās kārtības traucējumu laikā stadionos un ārpus tiem (mazā gadījumu skaitā ir iespējams kompensēt zaudējumus, bet reizēm tas nav iespējams);
- fanu nelikumīgo uzbrukumu nosacītība, ņemot vērā organizatoru iepriekš ieplānotās darbības, ar objektīvi attīstošiem apstākļiem;

3. Futbola fanu kriminogēno izpausmju prevencija

3.1. Futbola fanu kriminogēno izpausmju determinanti

Šajā apakšnodaļā autore apskatīs un analizēs futbola fanu kriminogēno izpausmju ietekmējošos faktoros.

Lai sekmīgi izstrādātu pilnvērtīgas un pamatotas noziedzības novēršanas programmas atsevišķiem noziedzīgu nodarījumu veidiem, viens no būtiskajiem un nozīmīgākajiem priekšnosacījumiem ir noskaidrot noziedzību ietekmējošos faktoros.³⁰¹ Noziedzību ietekmējošie faktori pieder pie fundamentālajām un aktuālākajām problēmām kriminoloģijas zinātnē.³⁰² Kriminoloģijas zinātnē ir noteikts, ka noziedzībai vai tās atsevišķiem veidiem nav noteicošā un galvenā cēloņa.³⁰³ Tomēr pasaulē darbojas cēloņu un seku likums, kas izpaužas tādējādi, ka viena parādība (cēlonis) noteiktos apstākļos likumsakarīgi un nepieciešami rada citu parādību (sekas).³⁰⁴ Līdz ar to, aprakstot kriminogēno procesu cēloņus un noziedzības vadošo spēku būtiskos apstākļus, ir jāizmanto termins “faktors”.³⁰⁵

Noziedzības cēloņu pētīšana kļūst sevišķi aktuāla sakarā ar sociāli ekonomiskās situācijas saasināšanos, morāles un tikumības līmeņa pazemināšanos mūsdienu sabiedrībā.³⁰⁶ Kriminoloģijas zinātne izšķir trīs noziedzības cēloņu līmeņus:

- 1) noziedzības vispārīgie cēloņi – kā jau tika iepriekš minēts, nav iespējams noteikt galveno, vispārējo noziedzības cēloni;
- 2) atsevišķu noziegumu grupu cēloņi – ir uzskatāms par šīs klasifikācijas metodoloģisko trūkumu, jo ir pārāk šaura izpratne un kā rezultāts varētu būt atsevišķa kriminoloģijas speciāla pētījuma objekts;
- 3) konkrēta nozieguma cēloņi – cilvēka personība, kas ir noziedzīga nodarījuma subjekts.³⁰⁷

Dr. iur. Aldona Kipāne, analizējot Mičiganas Austrumu universitātes kriminoloģijas un socioloģijas profesora Verneru J. Einstadtera (*Werner J. Einstadter*) un Sandjego Valsts universitātes kriminoloģijas profesora Henriju Stjuarta (*Henry Stuart*) noziedzības cēloņu formulējumu, secinājusi, ka tajā ir ietverti četri elementi: materiālais cēlonis – cilvēka loma

³⁰¹ 2004. *Kriminoloģija: Mācību grāmata*. 2004. Latvijas Neatkarīgo kriminologu asociācija. Papild. izd. Rīga: NORDIK. 197.

³⁰² Baumanis, J. 2008. *Noziedzības determinantu izzināšanas problēmas: disertācija*. Latvijas Policijas akadēmija, Krimināltiesību katedra. Rīga. 6.

³⁰³ 1997. *Криминология: Учебник*. Под ред. акад. В.Н. Кудрявцева, проф. В.Е. Эминова. М.: Юристъ. 512.

³⁰⁴ Kuzņecova, A. *Filozofijas pamati: Studiju palīgīdzeklis*. Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija Vadības un komunikāciju zinātnes katedra.

³⁰⁵ 2004. *Kriminoloģija: Mācību grāmata*. Latvijas Neatkarīgo kriminologu asociācija. Papild. izd. Rīga: NORDIK. 198.

³⁰⁶ Gabrieljans, A. 2014. *Eitanāzijas fenomens krimināltiesiskajā, kriminoloģiskajā un medicīniski bioloģiskajā aspektā: promocijas darbs*. RSU. 67.

³⁰⁷ Vedins, I. 2008. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots. 277.

(cilvēks nepieciešams, lai eksistētu noziedznieks, noziedznieku grupa); sākotnējais noziedzības cēlonis – attiecas uz faktoriem, kuri mudina indivīdu rīkoties noteiktā veidā (iepriekšēja pieredze pirms nozieguma izdarīšanas); formālais noziedzības cēlonis – attiecināms, lai konkrētu uzvedību definētu kā noziedzīgu nodarījumu un personu dēvētu par noziedznieku; nolūka cēlonis – attiecināmi uz mērķi vai gala rezultātu, kas noved pie noteiktas uzvedības.³⁰⁸ Līdz ar to autore uzskata, ka futbola fanu kriminogēno izpausmju faktorus ir iespējams noteikt, analizējot futbola fana personību kopumā un atsevišķi, kā konkrēta noziedzīga nodarījuma subjektu.

Jebkuras krīzes parādības sabiedrībā, kas izpaužas kā sabiedrības apziņas transformācija, neizbēgami noved pie indivīdu garīgās darbības izmaiņām. Individuālās apziņas un uzvedības pārveides formas ir ļoti daudzveidīgas, bet lielākā daļa no tām ir agresijas līmeņa paaugstinājums. Šo faktu var novērot gan oficiālajos kopsavilkumos par noziedzības dinamiku, gan pētnieku veikto pētījumu rezultātos, gan praktisko darbinieku ekspertu vērtējumos, gan pamatotās pilsoņu bailēs par savu dzīvi un veselību. Tādējādi, autore sprāt, par to, ka kriminālās rīcības struktūra mainās un atjaunojas, ir nepieciešama dziļa noziedzības determinācijas procesu izpēte, proti, visu sociālo, ekonomisko, politisko, psiholoģisko un citu faktoru kompleksa analīze, kas nosaka agresijas līmeņa pieaugumu sabiedrībā.

Kriminogēno motivāciju noteicošās īpašības var būt šādas:

- 1) kriminālās tieksmes, kuru priekšmets ir pati noziedzīgā darbība, tās izdarīšanas process;
- 2) hipertrofiski amorālas tieksmes, kuru apmierināšanu reāli nevar nodrošināt likumīgā veidā, vai kas ir saistīta ar skaidru kriminālu risku;
- 3) hipertrofiska vēlme iegūt materiālu labumu vai statusu, kas neatbilst to apmierināšanas likumīgā veidā reālajām iespējām;
- 4) vēlme piederēt pretlikumīgas ievirzes grupai, iegūt kriminālu autoritāti utt.;
- 5) izteikta naidīga attieksme pret noteiktiem indivīdiem vai citām ar likumu aizsargātām sociālām vērtībām;
- 6) rakstura akcenti, kas izpaužas kā psihiski traumējoši pārdzīvojumi, kuru izlādēšana likumīgā veidā ir apgrūtināta vai neiespējama.³⁰⁹

Noziedzībai kā negatīvai sociālai parādībai piemīt savi rašanās un veidošanās avoti. Viens no sabiedrības pašsaglabāšanās mērķiem ir savlaicīga šādu avotu apzināšana un neitralizācija. Ignorēšana vai nepietiekama uzmanība šai darbībai rada postošas sekas sabiedrībai,

³⁰⁸ Einstadter, W.J. and Henry, S. 2006. *Criminological Theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions*. USA, Rowman & Littlefield Publisher, INC. In: A. Kipane. 2015. *Seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas: promocijas darbs*. RSU. 167.

³⁰⁹ Пастушеня, А. Н. 2007. *Криминальная психология: Учебно-методический комплекс*. Минский институт управления. Минск: Изд-во МИУ.

līdz pat sabrukšanai. Mūsdienu pasaulē ir pietiekami daudz šādas ignorēšanas formas un tās seku piemēri. Līdz ar to futbola fanu likumpārkāpumu mazināšanai preventīvo pasākumu ignorēšana nav pieļaujama.

Futbola fanu prettiesiskas rīcības problēmas aktualitāti nosaka ekonomiskā, morālā un ideoloģiskā krīze. Sabiedrībā notiekošie procesi piešķir jauniešiem plašākas pašapliecināšanās iespējas ne vien tradicionālo socializācijas institūciju ietvaros, bet arī ārpus tiem. Par vienu no “ārējām” pašapliecināšanās iespējām ir kļuvušas dažādas neformālas jauniešu apvienības. Ekonomiskās destabilizācijas un kopīgās, sociālās spriedzes apstākļos jaunieši nokļūst visneaizsargātākajās sociālajās grupās. Vispārpieņemtu vērtību sabrukums, pragmatisko iekārtu neattīstība, tradicionālo socializācijas un audzināšanas institūciju deformācija un bezpalīdzība, izspiešana no reālās dzīves virtuālajā dzīvē, liek jauniešiem kompensēt dzīves neveiksmes ar pieejamiem līdzekļiem. Sabiedriskajā apziņā jau pilnībā darbojas visatļautības psiholoģija, galējais egoisms, cinisms, centieni sasniegt mērķi ar jebkādiem līdzekļiem.

Runājot par sociālekonomisko situāciju, sabiedriskās apziņas stāvokli un psiholoģiju, to ietekmi uz jaunatnes uzvedību, īpaši neformālo futbola fanu apvienību locekļiem, ir nepieciešams to apskatīt sīkāk. Jauniešu noziedzība ir sava veida simptoms, kas liek spriest par slimīgu sabiedriskā organisma centra stāvokli: ekonomika, politiskās struktūras, sociālie mehānismi, kultūra, tiesiskā sistēma utt.³¹⁰ Rezultātā jauniešu noziedzības apzināšana veicina visaugstākā līmeņa vispārēju uzdevumu risināšanu un tādējādi iziet tālāk par kriminoloģisko problēmu ietvariem.

Pirms raksturot futbola fanu kriminogēno izpausmju faktorus, būtiska kriminoloģiska nozīme ir vēl vienam psiholoģiskam efektam. Jaunatnes vidū uzkrājas “gaidīšanas nogurums”, t. i., neapmierinātības uzkrāšanās ar to, ka nav attaisnojušās dabiskās sociālās cerības, varas iestāžu solījumi par dzīves uzlabošanos, par labāku jauniešu stāvokli, un notiek novirzīšanās no šādu pārmaiņu perspektīvas.³¹¹

Runa ir par sociāli psiholoģisko fonu, kam raksturīgas vilšanās sajūta, pieviltās cerības, nogurums no pastāvīgi jaunām problēmām, aizkaitinājums par bezdibeņa padziļināšanos starp nabadzīgo un bagāto cilvēku ienākumu līmeņiem. Šādās situācijās izdarīto noziedzīgo nodarījumu būtiska psiholoģiskā nokrāsa ir agresija³¹², turklāt bieži vien nemotivēta.

³¹⁰ Apine, I. 2005. Nepilngadīgo noziedzības 21.gadsimta seja. *Latvijas Vēstnesis*.
<https://www.vestnesis.lv/ta/id/101070>

³¹¹ Мейтин, А. А. 2005. *Преступления футбольных болельщиков: криминол. характеристика и их предупреждение: монография*. М.: Шк. охраны Баярд. 231.

³¹² 2010. Наций ОО. Генеральная Ассамблея: *Шестьдесят пятая сессия. 24-е пленарное заседание*.
<https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/65/PV.24>

Jēdziens “gaidīšanas nogurums” ir aktuāls arī Latvijas jauniešiem. Tā, piemēram, saskaņā ar “Jaunatnes politikas analītisko pārskatu” būtiskākie iemesli, kas pamudinājuši jauniešus aizbraukt no Latvijas, ir šādi (jauniešiem bija atļauts izvēlēties vairākus iemeslus): vēlme uzlabot savas dzīves kvalitāti (57%), Latvijas nākotnes perspektīves trūkums (50%), iespēja nopelnīt vairāk, strādājot ārzemēs (48%), finansiālas grūtības (43%).³¹³

Vienlaikus notiek pārmaiņas morāli tikumiskajā sfērā: morālu un ētisku orientieru zaudēšana, kas ļauj novērtēt cilvēku uzvedību kā cienīgu vai necienīgu, un pēc tam arī morālo principu izmaiņas, ko iepriekš atbalstījusi spēcīga ideoloģiskā darbība³¹⁴. Šāda ideoloģiskā “stieņa” vājināšana daļēji veicina likumdošanas atpalikšanu no reālās dzīves. No vienas puses, cilvēku acu priekšā notiek apjomīgi ekonomiskie noziegumi, kas kaitē valstij un pilsoņiem (piem., naudas “atmazgāšana”³¹⁵ u.tml.), no otras – likumdošanas neviennozīmīgums vai attiecīgā normatīvā akta, pieredzes, kvalifikācijas un/vai cīņas metodes trūkums.

Rezultātā pārmaiņas sociāli psiholoģiskajā sfērā noved pie izkropļotas izpratnes par noziedzības vietu noziedznieku sociālajā apziņā. Piemēram, zinātnieki no Lielbritānijas ir atklājuši interesantas un nozīmīgas demogrāfiskās atšķirības izpratnē par noziedzību un sodu:

- vecāka gadagājuma cilvēki daudz biežāk atbalsta sodīšanas krimināltiesiskuma politiku nekā jaunieši;
- cilvēki ar noteiktiem ideoloģiskiem uzskatiem (piemēram, konservatīvisms vai reliģiskais fundamentālisms), tiecas atbalstīt soda sankcijas likumpārkāpējiem;
- personas, kurām ir lielas bailes no noziedzības, izrāda nosodošu attieksmi pret likumpārkāpējiem;
- kriminālās viktimizācijas pieredze neietekmē attieksmi pret noziedzību un sodu.³¹⁶

Tātad, ja agrāk nozieguma izdarīšanai sekoja, izņemot kriminālsodu, virkne citu sociālās iedarbības pasākumu, bet pats noziedznieks, pat bijušais, tika uzskatīts par lielākā vai mazākā mērā sabiedrības izstumto, tad pēdējos gados pakāpeniski nozieguma izdarīšana noteiktai iedzīvotāju daļai vairs nav apkaunojoša, pārkāpējs nereti turpina palikt cienījams sabiedrības biedrs. Runa ir par atsevišķu sabiedrības slāņu vērtību novirzi kriminālās struktūras virzienā.

³¹³ 2017. *Jaunatnes politikas analītiskais pārskats: 2017*. Rīga; Aalītisko pētījumu un stratēģijau laboratorija https://www.izm.gov.lv/images/jaunatne/IZM_Jaunatnes-politikas-analitisks_parskats_2017.pdf

³¹⁴ Brown, K. E. and Lynne Milgram, B. 2009. *Economics and Morality: Anthropological Approaches: Monographs*. Altamira Press. <http://www.urbanlab.org/articles/economics/Brown%202009%20-%20Economics%20and%20Morality.pdf>

³¹⁵ FATF. 2018. *Professional Money Laundering, FATF, Paris, France*. www.fatf-gafi.org/publications/methodandtrends/documents/professional-money-laundering.html

³¹⁶ Wood, J.L. and Viki, G. T. 2001. *Public Attitudes to Crime and Punishment: A Review of the Research*. UK: Esmee Fairbairn Charitable Trust. <https://core.ac.uk/download/pdf/322997.pdf>

Kriminogēno situāciju kopumā un atsevišķās jomās ietekmē arī atdarināšanas fakti noziedzīgā vidē, kuri ir nozīmīgi kriminoloģiski, atspoguļojoties galvenokārt nozieguma izdarīšanas un kriminālās ievirzes veidos. Šis apstāklis kopumā ar asu kultūras rakstura pretestību starp modi un paražu ir viens no nozīmīgākajiem noziedzības determinantiem.³¹⁷ Daži zinātnieki to dēvē par jauniem socializācijas defektiem dažādos mikrovides veidos.³¹⁸ Pašlaik jaunieši kļūst par masveida kriminogēnās iedarbības objektiem negatīvu parādību kompleksam, kas demonstrē totālu agresiju ar ļaunākajiem “masu kultūras” paraugiem, ieviešot apziņā vardarbības, cietsirdības, tiesiskās negativitātes utt. kultu.³¹⁹

Pētot neformālo jaunatnes organizāciju kriminogēnos procesus, var izprast noziedzības un modes savstarpējo saistību uz tradīciju sašķelšanas un kriminogēna modes nozīmes fona. Tādējādi tie futbola fanu grupējumi Austrumeiropā, kas radušies 20. gs. 90. gadu sākumā, tai skaitā arī Latvijā³²⁰, ir radījuši ļoti neviendabīgu sociāli ideoloģisku subkultūru, kuru vispārējā veidā var nosaukt par futbola fanu subkultūru. Šajā subkultūras daudzveidībā ir ļoti atšķirīgas ideoloģiskās sastāvdaļas: no ekstrēmistu grupējumiem līdz dažādām sporta un izglītojošām sabiedrībām ar patriotisku virzību, no neslēptas kriminalitātes līdz “nevainīga” fanātisma subkultūras propagandēšanai. Ņemot vērā šo tēlu daudzveidību, tiem nereti ir kopīgās iezīmes – rupja spēka kults, vardarbīga dzīves problēmu risināšanas veida veicināšana, sociālā aizlieguma pārkāpuma attaisnošana, negatīva attieksme pret ar likumu sankcionētu kārtību. Austrumeiropas futbola fanu subkultūru var uzskatīt par reakciju uz modernu tajā laikā komunistiskās ideoloģijas morāles un tikumības kritiku.

Iepriekšminētie iemesli, kas reproducē personības negatīvo psiholoģisko iekārtu veidošanos, rada vispārēju jauniešu noziedzības fonu. Tomēr tiešai ietekmei uz likumpārkāpumiem, ko veic futbola fani, jāpievērš uzmanība tiem faktoriem un apstākļiem, kas nosaka vardarbību stadionos un sporta kompleksos, masu nekārtības un huligānu izgājienus ielās, vandālisma un pretcīņas aktus ar policijas darbiniekiem, veicot fanu izsekošanu spēlē vai pēc spēles mājās.

Izskatot futbola fanu likumpārkāpumus, var atzīmēt, ka šis pusaudžu un jauniešu noziedzības veids kopumā ir pakļauts kopējām likumsakarībām, no kurām svarīgākā ir enerģijas aprites problēma, sociālā aktivitāte sabiedriski atbalstāmajā vai pieļaujamajā virzienā.

³¹⁷ Алексеев, А.И., Герасимов, С.И. и Сухарев, А.Я. 2001. *Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы*. Монография. М.: Норма.

³¹⁸ *Ibid.*

³¹⁹ Patton, D. et al. 2014. Social media as a vector for youth violence: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*. 35. DOI: 10.1016/j.chb.2014.02.043.

³²⁰ Voins, V. 2004 Kad sporta līdzjutēju kaislības sit devīto vilni. *Latvijas Vēstnesis*. 11. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/83373>

Neapmierināta pašapliecināšanās vajadzība noved pie mēģinājumiem realizēt sevi negatīvās aktivitātēs (“Herostrāta komplekss”) – vardarbība, noziegumi vai retrītisms – alkohols, narkotikas utt.³²¹ Sporta fani, īpaši futbola, kā arī citi neformālo jauniešu apvienību locekļi pēc savas dabas pārstāv reālu spēku un draudus jau skaitliski vien. Tos vieno gatavība būt pūlim, lai gan katrs no viņiem jūt iekšējo vājumu, instinktīvi izvairās no individuālās atbildības un tiecas būt “barā”, lai piesaistītu uzmanību kolektīva varai. Viņi paši izgatavo uzliesmojošas raķetes un dūmu sveces, aiznes to visu uz tribīnēm, lai baudītu labpatiku un mesu tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem vai citas komandas fanu sektorā.³²² Apreibināti ar kvantitāti, šādas personas iegūst zināmu anonimitāti, kas viegli veicina viņu atbrīvošanos no kontroles.³²³ Viņu agresivitāte ir nežēlīga, bezjēdzīga un glēvulīga, bet azarta dēļ viņi riskē.³²⁴ Šajos pārkāpumos izpaužas izteikta subjekta vardarbīga orientācija, tās sociāli psiholoģiskais trūkums, izkropļotas pašapliecinājuma vajadzības, naidīgums, galējais cinisms un cietsirdība pret apkārtējiem, nespēja izjust empātiju. Šo pārkāpumu noteikšanā nozīmīgu lomu spēlē zemākās zemapziņas motivācijas psihe veidošanā. Daži zinātnieki izšķir tā saucamos neadaptīvos motīvus, kas rada uzvedību, kura ir pretrunā ar personības dzīves interesēm – “bezmantkārtīga riska fenomēns”.³²⁵ Tā ir tāda cilvēka aktivitātes īpatnība, kurai piemīt acīmredzami neadekvāta tendence rīkoties pretēji adaptīvām tieksmēm virs iekšējā un ārējā situācijas sliekšņa.

Kriminoloģisko pētījumu ietvaros izdala vairākus faktorus, kuri ietekmē likumpārkāpumus. Atkarībā no kriminoloģiskā pētījuma dziļuma un detalizācijas pakāpes kriminoloģijā izšķir 400 līdz 500 faktorus, kuri lielākā vai mazākā mērā ietekmē noziedzīgos nodarījumus, nosaka izmaiņu tendences (t. sk. klimatiskie apstākļi, saules aktivitātes paaugstināšanās u. c.).³²⁶ Apzinot faktorus, kuri ietekmē futbola fanu kriminogēnas izpausmes, autore sagrupēja tos šādā secībā:

1. **Fiziskie veicinošie faktori** ir priekšmeti, kas palielina likumpārkāpēja spējas vai palīdz pārvarēt prevencijas pasākumus (piem., tālruņi ļauj futbola fanu grupas līderim organizēt jebkuru prettiesisku rīcību, atrodoties attālināti no grupas, bet pretējās komandas fanu pro-

³²¹ Borowitz, A. 2005. *Terrorism for Self-glorification: The Herostratos Syndrome*. London: Kent State University Press. http://www.kentstateuniversitypress.com/wp-content/uploads/preview/9781612774152_preview.pdf

³²² Westbrook, J. 2016. The ugly side of the beautiful game. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-35402735>

³²³ Elias Canetti. 1962. *Crowds and Power*. Translated by C. Stewart. New York: The Viking Press. <http://cast.bap.net/arc590s14/wp-content/uploads/sites/28/2014/04/canetti-CrowdsPower.pdf>

³²⁴ Grigoleit, P. 2013. Male Football Hooligans Are Doing Gender through Physical Violence, München. *GRIN Verlag*. <https://www.grin.com/document/280165>

³²⁵ Багадирова, С. К. И Юрина, А. А. 2011. *Материалы к курсу Психология личности (раздел Теории личности): Учебное пособие*. в 2 ч. Ч. 1. Майкоп: Изд-во Магарин О. Г.

³²⁶ Vilks, A., Usatjuka, N. 1999. Par noziegumu faktoriem šodienas Latvijā (turpinājums). *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 240/241 <https://www.vestnesis.lv/ta/id/19464>

vocējoša uzvedība paaugstina adrenalīna līmeni, kas var izpausties agresivitātē). Citi fiziskie veicinošie faktori ir fiziskās vides daļa:³²⁷

- sporta sacensības kā fanu agresijas faktors;
- telpiskie faktori.

2. **Sociālie veicinošie faktori** sekmē noziedzību vai nekārtības, palielinot ieguvumus no noziedzīga nodarījuma, likumīgus tiesību aktu neievērošanas attaisnojumus vai rosinot uz tiesību aktu neievērošanu (piem., jaunu vīriešu grupas var izveidot atmosfēru sabiedrībā, kas rosina huligānisku uzvedību sporta pasākumos, grupējumi un organizētās noziedzības tīkli veicina noziedzīgas darbības, izmantojot savus biedrus):³²⁸

- sociāli politiskie faktori;
- situācijas faktori, piemēram, sākuma laiks un pūļa lielums;
- futbola fanu subkultūra.

3. **Apreibinošo vielu faktors** palielina likumpārkāpēju spējas ignorēt riskus un morālus aizliegumus (piem., lai mazinātu satraukumu, daži likumpārkāpēji pirms noziedzīga nodarījuma dzer alkoholu vai lieto narkotikas):³²⁹

- alkohola vai narkotisko, psihotropo un citu apreibinošo vielu ietekme.

Fiziskie veicinošie faktori:

- **sporta sacensības kā fanu agresijas ietekmējošs faktors.** Minētam faktoram noteikti ir būtiska loma, ko var pamatot ar Bernes universitātes docētāja Dr. Alēna Brečbela (*Alain Brechbühl*) ar kolēģiem³³⁰, Roterdamas Erasmus universitātes asociēta profesora, Dr. Olivera Marjē (*Olivier Marie*)³³¹ un Eindhovenas tehnoloģiju universitātes docenta Līndera van der Meija (*Leander van der Meij*) ar kolēģiem³³² veiktajiem pētījumiem šajā jomā. Minētajos pētījumos ir redzama cēloņsakarība starp to, kas notiek futbola laukumā, un futbola fanu kriminogēnajiem izpausmēm. Analizējot pārkāpumus, ko izdarīja futbola fani, autore arī konstatēja, ka bieži parādās tieši ar sacensībām saistītais faktors, kas bija par pamatu prettiesiskai darbībai: mīļākās komandas zaudējums, pārdzīvojumi par futbolistu

³²⁷ Klarks, R.V., Eks, D.E. 2010. *Noziedzības analīze 60 soļos*. Tulkojusi Veckalne, A. Rīga: Valsts Policija, 79.

³²⁸ *Ibid.*

³²⁹ Klarks, R.V., Eks, D.E. 2010. *Noziedzības analīze 60 soļos*. Tulkojusi Veckalne, A. Rīga: Valsts Policija, 79.

³³⁰ Brechbühl, A. A., Schumacher Dimech, Schmid, O.N. and Seiler, R. 2017. Escalation vs. Non-escalation of fan violence in football? Narratives from ultra fans, police officers and security employees. *Sport in Society*. 20(7), 861–879.

³³¹ Marie, O. 2016. Police and thieves in the stadium: Measuring the (multiple) effects of football matches on crime. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (Statistics in Society)*. 179(1), 273–292.

³³² Meij, Van der L., Klauke, F., Moore, H.L., Ludwig, Y.S., Almela, M. and Lange, van P.A.M. 2015. Football fan aggression: The importance of low basal cortisol and a fair referee. *PLOS One*.10(4), 14.

neveiksmīgu spēli, kā arī neobjektīvu tiesāšanu.³³³ Augstāk minētajos pētījumos ir arī pierādīts, ka pastāv vardarbības līmeņa pieaugums rajonā, kur notiek futbola spēle. Tomēr teorētiskā pamatojumā šim secinājumam ir arī trūkumi, jo šobrīd pietrūkst salīdzinošu pētījumu, t. i., zinātnieki apkopo un analizē tos datus, kas ir iegūti nacionālajā līmenī, līdz ar to nav iespējams pārliecinoši apgalvot, vai minētais faktors ietekmē kriminoloģisko izpausmju pastāvību futbola fanu subkultūrā kopumā, vai tikai konkrētajā reģionā un / vai valstī;

- **telpiskie faktori** izpaužas tādā veidā, ka tas, kādā mērā konkurējušie fani tiek nošķirti viens no otra, ietekmē to kriminogēnās izpausmes. Līdz ar to būtiska nozīme ir kā stadiona lielumam, tā arī efektīvai pūļa nošķiršanas un vadības stratēģijai, lai novērstu likumpārkāpumu skaitu, jo, atrodoties vienā telpā gan stadionā, gan ārpus tā (piem., fanu zonā), konkurējušie fani nespēs uzvesties likumpaklausīgi.³³⁴ Līdz ar to autore uzskata, ka jānodrošina stadionu pakāpenisku piepildīšanu un atbrīvošanu, paredzot atsevišķu ieeju / izeju visiem pasākuma apmeklētājiem: skatītājiem, līdzjutējiem un faniem (proti, nosakot biļetē konkrētu ieeju / izeju un laiku, kad tā būs atvērta). Papildus būtu vēlams nodrošināt kādu pozitīvu pasākumu uzreiz pēc spēles, lai neapmierināto līdzjutēju un fanu emocijas “atdzistu”.

Sociālie veicinošie faktori:

- **sociāli politiskie faktori.** Zinātniski pētniecisku pierādījumu par sociāli politisko faktoru ietekmi uz futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm ir maz. Neapšaubāmi, sociāli politiskie aspekti atsevišķos gadījumos provocē futbola fanu prettiesiskās rīcības. Tomēr to diez vai var uzskatīt par futbola fanu kriminogēno izpausmju vadošo, ietekmējošo faktoru. Pirmkārt, veiktās aptaujas rezultātos³³⁵ ir redzams, ka futbola fanu ar kriminogēnajām izpausmēm vidū bezdarbnieku skaits ir neliels (9,15%). Otrkārt, kā jau tika minēts ievadā, futbola fanu piedalīšanās politiskajos protestos ir uzskatāma par sekām, nevis cēloni, jo tieši gatavība prettiesiski rīkoties ir iemesls tam, ka futbola fani nereti ir protestējošo vidū.
- **situācijas un ar spēles gaisotni saistīti faktori, piemēram, sākuma laiks un pūļa lielums.** Vairāki zinātnieki secinājuši, ka tieši šis faktors ir vadošais, runājot par futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm. Helsinku universitātes Kriminoloģijas un tiesiskās politikas institūta direktors Dr. Miko Alotnēns (*Mikko Aaltonen*) un Austrumu Somijas universitātes docents Dr. Jiri Pasonēns (*Jyri Paasonen*), veicot pētījumu par to, vai Somijai ir nepiecie-

³³³ Meij, Van der L., Klauke, F., Moore, H.L., Ludwig, Y.S., Almela, M. and Lange, van P.A.M. 2015. Football fan aggression: The importance of low basal cortisol and a fair referee. *PLOS One*.10(4), 14.

³³⁴ Meij, Van der L., Klauke, F., Moore, H.L., Ludwig, Y.S., Almela, M. and Lange, van P.A.M. 2015. Football fan aggression: The importance of low basal cortisol and a fair referee. *PLOS One*.10(4), 14.

³³⁵ 2. pielikums.

šama futbola apmeklēšanas aizlieguma sistēma (un līdzīgiem publiskiem pasākumiem),³³⁶ viņu Lielbritānijas kolēģis, kriminoloģijas docents Dr. Džeimijs Klelands (*Jamie Cleland*) un Astonas universitātes profesors Dr. Eliss Kašmors (*Ellis Cashmore*) pētījumā par futbola fanu attieksmi pret vardarbību Lielbritānijā,³³⁷ kā arī Nīderlandes zinātnieks Dr. D.P. Šāps (*D.P. Schaap*) ar kolēģiem futbola huligānisma apkarošanas pasākumu novērtējumā Nīderlandē³³⁸ konstatējuši:

- a) nav nozīmes, kurā mēnesī tiek organizētas spēles, bet ir būtiski, kurā dienā (sestdienās tiek reģistrēti vairāk likumpārkāpumu nekā pārējās dienās);
- b) pasākuma vieta un sākuma laiks – noteiktajās vietās un laikā (pārsvarā atkarīgs no alkohola lietošanas kultūras valstī) tiek reģistrēts vairāk likumpārkāpumu, piemēram, Lielbritānijā sestdienu vakaros futbola spēles ir retums, gan stadionos, gan arī TV raidījumos;
- c) papildus ietekmē arī tumsa: gaišā dienas laikā tiek reģistrēts mazāk likumpārkāpumu (interesanti ir arī konstatēts, kā tumsa ietekmē likumpārkāpumu skaitu pārsvarā ārpus stadiona);
- d) spēles rezultātam pārsvarā arī nav statistiskas nozīmes, bet fanu grupu lielumam un tam, cik no tiem apmeklēja minēto spēli ir, jo likumpārkāpumi tiek reģistrēti vairāk tajās spēlēs, kuros bija lielāks pūlis, piemēram, otrajā futbola līgā, kur spēles iznākumam nav nozīmes turnīra tabulā, varētu būt reģistrēts vairāk likumpārkāpumu, nekā Virslīgā, jo pirmajā gadījumā apmeklējums fanu vidū ir lielāks.

Savukārt Izraēlas kriminoloģijas un psiholoģijas profesori: Dr. M. Bensimons (M. Bensimon) un Dr. E. Bodners (E. Bodner) pētījumā par futbola dziesmu un saukļu ietekmi uz agresijas līmeni konstatēja, ka fani, kuri spēles laikā bija piedalījušies kolektīvajā dziedāšanā, izjūt augstāku agresijas līmeni. Tomēr, tāpat kā diskusijās par cēloņsakarībām starp alkohola lietošanu un vardarbīgu vai antisociālu izturēšanos, ir grūti pateikt, vai dziesmas un saukļi izraisa agresiju, vai arī otrādi,³³⁹

- **fanu subkultūra.** Norvēģijas kriminologi, veicot ieslodzīto subkultūras pētījumu, izmantojot metodi, kas paredzēja viņu komunikācijas uzraudzību piespiedu kopdzīves

³³⁶ Paasonen, J. and Aaltonen, M. 2017. Does Finland need an entry-ban system for football matches (and similar public events)? Examining the current state of regulation and security issues. *Security Journal*. 30(4), 1064–1079. Doi: [org/10.1057/sj.2016.5](https://doi.org/10.1057/sj.2016.5)

³³⁷ Cleland, J. and Cashmore, E. 2016. Football fans' views of violence in British football: Evidence of a sanitized and gentrified culture. *Journal of Sport and Social Issues*. 40(2), 124–142. Doi: [org/10.1177/0193723515615177](https://doi.org/10.1177/0193723515615177)

³³⁸ Schaap, D., Postma, M., Jansen, L. and Tolsma, J. 2015. Combating hooliganism in the Netherlands: An evaluation of measures to combat hooliganism with longitudinal registration data. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 21(1), 83–97.

³³⁹ Bensimon, M. and Bodner, E. 2011. Playing with fire: The impact of football game chanting on level of aggression. *Journal of Applied Social Psychology*. 41(10), 2421–2433.

apstākļos, ierobežotā telpā, pierādīja, ka cietuma subkultūra negatīvi ietekmē ieslodzīto korekciju.³⁴⁰ Tādējādi, kriminālā subkultūra pati par sevi ir likumpārkāpuma ietekmējošs faktors.³⁴¹ Iepriekš autore jau ir noteikusi gan futbola fanu subkultūras vietu kriminālajā vidē, gan pierādījusi ar aptaujas rezultātiem³⁴², ka noteicošais faktors izdarītos likumpārkāpumos ir tieši grupas (stila), kurai respondents piederēja, politika un principi. 61,59% respondentu norādīja, ka katrā likumpārkāpuma gadījumā bija arī citi ietekmējošie faktori, bet kopumā prettiesiska rīcība bija saistīta tieši ar futbola fanu subkultūru.

Apreibinošo vielu faktors:

- **alkohola vai narkotisko, psihotropo un citu apreibinošo vielu ietekme.** Vairāki ārvalstu pētnieki, piemēram, Dānijas Aarhus universitātes lektors Dr. Rasmuss Bidholms Larsens (*Rasmus Beedholm Laursen*)³⁴³ un Liverpūles Džona Mūra universitātes docētājs Dr. Peters Milvards (*Peter Millward*)³⁴⁴ uzskata, ka tieši alkohola lietošana ir viens no futbola fanu kriminogēno izpausmju veicinošiem faktoriem. Šim secinājumam ir arī empīrisks pierādījums, kas izriet no autores veiktās aptaujas rezultātiem – 26,83 % no visiem respondentiem atbildējuši, ka viņu izdarītie likumpārkāpumi ir tieši saistīti ar pārmērīgu alkohola lietošanu (17,68% – tikai alkohola lietošana, 9,15% – vairāki cēloņi, tai skaitā alkohola lietošana)³⁴⁵. Autore vērš uzmanību tam, ka alkohola ietekme gan uz futbola fanu rīcību atsevišķi, gan uz sabiedrību kopumā joprojām prasa pamatīgus pētījumus, tāpēc ka pilnīga alkohola aizliegšana diez vai spēs uzlabot situāciju. Teorētiski³⁴⁶ un empīriski³⁴⁷ pierādījumi apgalvojumam par narkotisko un psihotropo vielu lietošanas ietekmi uz futbola fana kriminogēnajām izpausmēm autores veiktā pētījuma rezultātos nav atrodami, jo futbola fanu vidū netiek atbalstīta narkotisko vielu lietošana.

Ir arī svarīgi atzīmēt, ka neviens no minētajiem faktoriem nerodas atsevišķi un tie ir savstarpēji cieši saistīti. Nīderlandes zinātnieki Dr. R. Brauns (*R. Braun*) un Dr. R. Vligenharts (*R. Vliegenthart*) pierādīja, ka riska spēlēm (tās ir spēles starp komandām, kam ir jau

³⁴⁰Mathiesen, T. 1965. *The Defences of the Weak: a Study of Norwegian Correctional Institution* London: Tavistock Publ., 272 p.

³⁴¹Иванова, А. 2016. Криминальная культура как детерминант преступности. *Всероссийский криминологический журнал*, 10 (4), 673.

³⁴² 2. pielikums.

³⁴³ Beedholm Laursen, R. 2017. Danish police practice and national football fan crowd behaviour. Dialogue or coercive force? *Soccer and Society*. 20(2), 325–340.

³⁴⁴ Millward, P. 2009. Glasgow Rangers supporters in the city of Manchester: The degeneration of a “fan party” into a “hooligan riot”. *International Review for the Sociology of Sport*. 44(4), 381–398.

³⁴⁵ 2. pielikums.

³⁴⁶Strang, L. et al. 2018. *Violent and Antisocial Behaviours at Football Events and Factors Associated with these Behaviours: A Rapid Evidence Assessment*. Santa Monica: RAND Corporation.

³⁴⁷ 2. pielikums.

vēsturiska konfrontācija), policijas represijām, atspoguļojumam plašsaziņas līdzekļos, bezdarba līmenim un agresīvai spēlei vienlaicīgi ir statistiski nozīmīga ietekme uz futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm.³⁴⁸

Latvijas kriminoloģiskie pētījumi pēdējo gadu laikā prettiesisku nodarījumu jomā sporta jomā, drīzāk to trūkums liecina, ka tiesībsardzības institūcijas nav pietiekami adaptētas mūsdienīgiem cīņas apstākļiem ar sportisku ekstrēmismu nedz materiāli tehniskajā, nedz organizatoriskajā (un vadības), nedz metodiskajā, nedz profesionālajā plānošanā.

Likumpārkaņumu prevencija Latvijas sporta industrijā vēl nav kļuvusi par prioritāro virzienu nedz likumdevēja, nedz visu policijas dienestu darbībā. Līdz ar to, autoresprāt, ir jāpievērš vairāk uzmanības:

- 1) darba organizācijai, aktīvo personu neformālo apvienību atklāšanai, kuras iesaista nepilngadīgos grupās;
- 2) darba organizācijai, lai iegūtu informāciju par pulcēšanās vietām, skaitu, nodomiem, kā arī neformālo grupu līderiem un aktīviem dalībniekiem. Parasti neformālo apvienību locekļi nonāk policijas darbinieku redzeslokā tikai pēc tam, kad viņi jau ir izdarījuši prettiesiskus nodarījumus.

Ārzemju valstu prakse rāda, ka lielas futbola fanu sadursmes īpaši “skaļo” spēļu dienās ne vienmēr ir iespējams novērst³⁴⁹, pat ja ir speciāli dienesti, kas strādā šajā vidē, un kuriem ir aģentu tīkli.³⁵⁰ Tāpēc ignorēt šo jautājumu nav lietderīgi gan Eiropas valstīs, gan Latvijā, kur problēma ir aktuāla galvenokārt Eiropas turnīru ietvaros, kad tiek pieņemti citu valstu fani. Jāņem vērā, ka šīs problēmas risināšanas pamatā ir visu institūciju sadarbība, ieskaitot akadēmisko jomu, gan vietējā līmenī, gan Eiropas un pasaules līmenī.

Jāatzīmē, ka Austrumeiropas futbola fani ir radušies vēl padomju laikos. Pilsoņu uzvedības totālās kontroles laikā par izņēmumu nekļuva arī futbola fani. Jauniešu aizraušanos padomju vara uzskatīja par “svešu padomju sabiedrībai” ar visām no tās izrietošajām sekām³⁵¹. Reakcija bija atbilstoša – aizliegt jebkādas apvienošanās un grupējumus. Milicijas darbinieki aktīvi atklāja fanus: jakas nozīmīte varēja kļūt par iemeslu, lai neielastu stadionā,

³⁴⁸ Braun, R. and Vliegthart, R. 2008. The contentious fans: The impact of repression, media coverage, grievances and aggressive play on supporters 'violence. ' *International Sociology*. 23(6), 796–818.

³⁴⁹ Sturmey, P., Poutvaara, P. and Priks, M. 2017. Prevention of football hooliganism: A Review of the evidence. In: P. Sturmey, ed. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*. doi:10.1002/9781119057574.whbva111

³⁵⁰ Hawksley, R. 2014. James Bannon: 'Football hooliganism is like trench warfare'. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/men/thinking-man/10888767/James-Bannon-Football-hooliganism-is-like-trench-warfare.html>

³⁵¹ Далтэ, А. И. 2017. *Молодые фанаты футбольных клубов: организация деятельности*. Екатеринбург: Институт социального образования. <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/6666/1/16Dalte2.pdf>

nemaz nerunājot par “pilnīgi noziedzīgu šalli”.³⁵² Varai bija daudz vairāk iespēju ietekmēt konkrēto personu, kā arī veikt vispārīgās prevencija akciju: “Zīmīgas tiesas huligāniem, reāli soda termiņi un pat visnekaitīgākā atvešana uz miliciju varēja izvērsties viņiem par lielām nepatīkšanām: no lasīšanas par saspringtu starptautisku stāvokli un komjaunatnes lomu valsts stāvokļa nostiprināšanā naidīgā pasaulē līdz izslēgšanai no komjaunatnes un liegšanai iestāties kādā prestižā augstskolā. Tādējādi stingri audzināšanas un tiesiskā rakstura pasākumi pozitīvi ietekmēja neformālo fanu grupējumu skaitu. Tādējādi bailes un nenovēršamība apturēja vardarbības vilni stadionos. Turklāt fanus apturēja ne tik daudz fiziskā ietekme no milicijas darbinieku puses, cik bažas kaitēt savai reputācijai nākotnē”.³⁵³

Analizējot pieejamos ārzemju avotus par cīņu ar prettiesiskajām futbola fanu darbībām, jāatzīmē, ka vairums mūsdienu autoru ir vienisprātis, ka lielākoties diskriminācijas tiesiskums ir efektīvs pret huligānisko vardarbību.³⁵⁴ Tomēr nav noliedzams, ka visam ir jāpāliek samērīgu seku robežās, jo, piemēram, nepamatota asaru gāzes izmantošana var radīt nepatīkamas sekas un radīt cietsirdīgākas fanu grupas.³⁵⁵

Cīņa ar futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm ir neiedomājama bez savlaicīgas nekārtību izraisītāju atklāšanas un viņu saukšanas pie atbildības. Pasaules futbola praksei jau ir vairāki piemēri efektīvai šo jautājumu risināšanai. Ja Latvijas faniem bailes no atbildības un sodīšana par huligāniskiem izgājieniem ir visai apšaubāmas, kā arī Latvijas valsts policijas iecietība ir lielāka, tad ārzemēs pat šķietami nenoziņmīgs likumpārkāpums neatstāj varas iestādes vienaldzīgas, un vainīgās personas tiek pakļautas bargai atbildībai. Tādā veidā Skotijā, Edinburgas FK “Hibernian” fans tika ieslodzīts cietumā uz 100 dienām par agresīvu uzvedību pret citas futbola komandas kapteini spēles laikā: viņš pārlēca pāri reklāmas vairogiem un izsvieda bumbu.³⁵⁶ Autoresprāt, ja kaut kas līdzīgs notiktu Latvijā, labākajā gadījumā fana rīcību varētu kvalificēt saskaņā ar LAPK 167. pantu – Sīkais huligānisms, uzliekot naudas sodu no septiņdesmit līdz piecsimt eiro. Tomēr, sporta industrijā valda autonomijas princips, tas nozīmē kā par minēto rīcību tiks sodīts vai nu spēlēs organizators vai FK, kuru atbalsta šis fans pēc LFF darbību un iekšējo noteikumu reglamentējošiem dokumentiem. Papildus autore vērš uzmanību faktam, ka pienākums nodrošināt policijas klātbūtni stadionā spēles organiza-

³⁵² Маннанов, Айваз. 2008. *Я – Фанат*. Москва: Росмэн.

³⁵³ Мейтин, А. А. 2005. *Преступления футбольных болельщиков: (криминол. характеристика и их предупреждение)*. Монография. М.: Шк. охраны Баярд.

³⁵⁴ Sturme, P., Poutvaara, P. and Priks, M. 2017. Prevention of football hooliganism: A review of the evidence. In: P. Sturme, ed. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*. doi:10.1002/9781119057574.whbva111

³⁵⁵ Poutvaara, P. and Priks, M. 2009. Hooliganism and police tactics. *Journal of Public Economic Theory*. 11. 441–453. DOI: 10.1111/j.1467-9779.2009.01417.x.

³⁵⁶ 2019. Hibernian fan jailed for 100 days after confronting Rangers captain. *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/football/2019/apr/08/hibernian-fan-jailed-100-days-rangers-captain-james-tavernier>

toram nav, tas var būt jebkurš licencēts apsardzes uzņēmums, līdz ar to par prettiesisku rīcība sabiedrība var arī vispār neuzzināt.

Noslēgumā var rasties jautājums, kāpēc masu nekārtības ir retums, rīkojot citus sporta pasākumus (piem., hokejā vai volejbolā). Absolūtais vairākums likumpārkāpumu pētnieku sporta pasākumos uzskata, ka futbola komandu fanu un cienītāju (atšķirībā no citu sporta veidu cienītājiem) ir daudz vairāk³⁵⁷, bet pretstats starp viņiem jau ir tradīcija neatkarīgi no spēles iznākuma.³⁵⁸ Tāpat pastāv uzskats, ka masu nekārtības nav atkarīgas no fanu piederības pie kāda sporta veida, bet viņu attīstības iemesls ir atsevišķu neformālu organizāciju plānotie akti, kuri visvairāk ir tieši futbolā.³⁵⁹ Papildus autore uzskata, kā vairākos sporta veidos sacensības notiek slēgtās telpās, kur ir ierobežots apmeklētāju skaits (piem., sporta arēnā), vai sacensības apmeklē vairāk pieaugušo cilvēku, piem., sievietes ar bērniem, kas noteikti ir par pamatu tam, ka pārējos sporta veidos prettiesiskas darbības no līdzjutēju puses ir retums.

Brīvā laika neorganizētība, sociālās kontroles trūkums, vājš profilaktiskais darbs noved pie jauniešu un pusaudžu konsolidācijas neformālajās negatīvas ievirzes grupās, kurās grupējumu līderu negatīvās ietekmes rezultātā veidojas sava subkultūra ar savu savstarpējo attiecību sistēmu. Šis aspekts ir ļoti raksturīgs futbola fanu apvienībām. Neformālo grupu negatīvo ietekmi uz pusaudžiem un jauniešiem nav iespējams pārtraukt ar viņu izolāciju no grupas, jo pēdējā nodrošina tiem nepieciešamo sociālo un emocionālo komfortu. Tomēr jāmeklē racionāls un efektīvs ceļš šīs problēmas atrisināšanai vispārējās noziegumu profilakses uzdevumu risināšanā.

3.2. Futbola fanu kriminogēno izpausmju vispārējie un speciālie preventīvie pasākumi

Krimināllikums nosaka, ka soda mērķis ir panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.³⁶⁰ Tādējādi tiek veidota soda saikne ar:

- 1) Sekundāro (speciālo) prevenciju (lai persona, kas jau notiesāta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, neizdarītu likuma pārkāpumus atkārtoti);
- 2) Primāro (vispārējo) prevenciju (lai personas, kuras nav notiesātas par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, neizdarītu likuma pārkāpumus).³⁶¹

³⁵⁷ Milojević, S., Simonović, B., Janković, B., Otašević, B. and Turanjanin, V. 2013. *Youth and Hooliganism at Sports Events*. Belgrade: OSCE. <https://www.files.ethz.ch/isn/180014/English.pdf>

³⁵⁸ Ward, R. 2002. *Fan violence: Social problem or moral panic? Aggression and Violent Behavior*. 453-475.

³⁵⁹ Spaaij, R. F. J. 2007. *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football clubs*. Amsterdam: Vossiuspers.

³⁶⁰ Kronberga, I. 2013. *Noziedzīgu nodarījumu prevencija, kā kriminālsoda mērķis*. LU 73. Zinātniskā konference Krimināltiesisko zinātņu sekcijs: veltīta Krimināllikuma 15 gadiem: [prezentācija]. <https://www.slideshare.net/providus/ilona-kronberga-lu73konference>

Lai gan prevencija visbiežāk minēta kā noziedzības novēršanas metode, tā ir piemērojama ne tikai, lai novērstu ar krimināltiesību normām tieši aizliegtas darbības, bet arī jebkuras citas darbības, kuras nav saskaņā ar sabiedrības kopdzīves normām, tai skaitā nerakstītām.³⁶² Līdz ar to šī darba ietvaros tiek lietots tieši prevencijas jēdziens, lai apzīmētu jebkuru antisociālas uzvedības vai normatīvo aktu pārkāpumu novēršanas mērķtiecīgi plānotu metožu kopumu.

Prevencijas būtība ir jāsaprot saskaņā ar starpdisciplināro pieeju sociālo zinātņu ietvaros – prevencija:

- ir maģisks vārds, ko izmanto dažādās nozarēs, galvenokārt veselības aprūpē, un nozarēs, kas saistītas ar bērniem: bērnu aizsardzība, seksuālā izmantošana, ekonomiskā ekspluatācija, emocionālā agresija un vardarbība skolā (ņirgāšanās), bērnu pornogrāfija u. c.;³⁶³
- ir mērķtiecīgi plānotu metožu sistēma, kas veidota no savstarpēji saistītiem instrumentiem, kas dod iespēju iejaukties notikumos vai cilvēka uzvedībā, lai novērstu likuma pārkāpumu pirms tas noticis;³⁶⁴
- ir gan valsts, gan pašvaldības uzdevums, kur valstij ir piekritīga prevencijas plānošana, atbalsts un sabiedrības informēšana, bet pašvaldībās organizējams individuālais prevencijas darbs: valsts un pašvaldību darbam prevencijas jomā jābūt koordinētam.³⁶⁵

Prevencijas ideja ir arī policijas tiesību kodols, jo policijas darbība ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu un citu likumpārkāpumu novēršanu, personu un sabiedrības drošības garantēšanu, sabiedriskās kārtības un citu interešu aizsardzību.³⁶⁶

Prevencija sastāv no divu veidu pasākumiem:

- 1) proaktīvā rīcība, kas ietver dažādas plašākai sabiedrībai paredzētas informatīvas kampaņas, izglītojošus pasākumus;
- 2) reaktīvā rīcība (dažādu risku konstatēšana, vadības un novēršanas sistēmas, kuras saistītas ar aktīvu rīcību, iejaukšanos konkrēta indivīda rīcībā).

³⁶¹ Kronberga, I. 2013. Noziedzīgu nodarījumu prevencija, kā kriminālsoda mērķis. LU 73. Zinātniskā konference Krimināltiesisko zinātņu sekcija: veltīta Krimināllikuma 15 gadiem: [prezentācija]. <https://www.slideshare.net/providus/ilona-kronberga-lu73konference>

³⁶² Kronberga, I. 2013. Noziedzīgu nodarījumu prevencija, kā kriminālsoda mērķis. LU 73. Zinātniskā konference Krimināltiesisko zinātņu sekcija: veltīta Krimināllikuma 15 gadiem: [prezentācija]. <https://www.slideshare.net/providus/ilona-kronberga-lu73konference>

³⁶³ RIVA GAPANIJA, P. [RIVA GAPANY Paola]. *Nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencija*. Secinājumi.. http://providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/P%C4%93t%C4%ABjuma%20secin%C4%81jumi_LV.pdf

³⁶⁴ Kronberga I. 2011. *Likumpārkāpumu prevencija jeb neiespējamā misija (I)*. <https://lvportals.lv/norises/240579-likumparkapumu-prevencija-jeb-neiespejama-misija-i-2011>

³⁶⁵ Kronberga, I. 2019. *Nepilngadīgo personu likumpārkāpumu prevencija kā kriminālsoda mērķis*. Promocijas darbs. Rīga.: Latvijas universitāte.

³⁶⁶ Matvejevs, A. 2017. Sabiedrības drošība un prevencija policijas tiesībās. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*. 2(79), 4–9.

Daudzās valstīs vērojamas arvien pieaugošas bažas par vardarbību kopumā un jo īpaši attiecībā uz vardarbību futbolā. Negadījumi, kas saistīti ar vardarbību pirms, pēc un futbola spēles norises laikā, visā pasaulē skar ne tikai fanus, bet arī komandas, futbolistus, tiesnešus un sabiedrību kopumā. Šajā sakarā ir paredzēts veikt nepieciešamos pasākumus, lai aizsargātu fanus, spēlētājus, tiesnešus, tiesībsardzības institūciju darbiniekus un citas personas, kas nodrošina drošību futbola sacensību norises laikā, kā arī citus pilsoņus, jo masu nekārtības un grupveida huligānisma formas izpaužas arī ārpus stadioniem.

Nav šaubu, ka futbola fanu nelikumīgo darbību apkarošanas praksei vajadzētu būt daudzdimensionālai. Tas nozīmē, ka šāda veida pārkāpumu prevencijas problēma nedrīkst aprobežoties tikai ar tiesībsardzības institūciju darbības problemātiku; tiesību izpildi un likumdošanu, lai gan tas ir ļoti svarīgi. Tajā jāiekļauj visu valsts un sabiedrisko institūciju darbība, kas orientēta uz likumpārkāpumu prevenciju, to faktoru bloķēšanu.³⁶⁷ Jāsaka, ka likumpārkāpumu prevencijā ir visdažādākie objektīvi un subjektīvi fakti, notikumi un parādības, tostarp arī cilvēku rīcība, kurai ir kriminogēna nozīme. Bez šaubām, katrā konkrētajā gadījumā jāpiemēro vislietderīgākais preventīvo pasākumu komplekss, kas atbilst specifiskajiem apstākļiem radītajā situācijā.

Likumpārkāpumu prevencijas ietvaros ir jārunā arī par noziedzības apkarošanu kopumā, kur preventīvie pasākumi un kriminālatbildība ir savstarpēji saistīti noziedzības apkarošanas virzieni, jo bez kriminālatbildības un soda nav iespējama krimināllikuma preventīva iedarbība uz antisociālām un nestabilām personām. Abi virzieni ir nepieciešami, tomēr katrs savā laikā: pirms likumpārkāpuma izdarīšanas – preventīvie pasākumi, pēc – kriminālatbildība un sods. Preventīvos pasākumos pirms likumpārkāpuma izdarīšanas varētu ietilpst nelabvēlīgu personības veidošanās apstākļu noskaidrošana un neitralizācija, kā arī mikrovides uzlabošana.³⁶⁸ Kriminālatbildības pasākumos iekļaujamā preventīva ietekme uz personām, kuras jau izdarījušas noziegumus, lai nepieļautu to atgriešanos uz noziedzīgā ceļa.³⁶⁹

Likumpārkāpumu prevencijas sistēma Latvijā ir grupēta šādi:

- 1) vispārējā – regulējums ir atrodams politikas dokumentos un tiesību aktos (lielākoties veic valsts un pašvaldības policija) un
- 2) individuālā – ko veic pašvaldību sociālie dienesti un citas iestādes cilvēku dzīvesvietās.³⁷⁰

³⁶⁷ Dijk, van J. J. M. and Waard, de J. 1991. A two-dimensional typology of crime prevention projects: With bibliography. *Criminal justice abstracts*. 483–503.

³⁶⁸ Ķipēns, K. un Vilks, A. 2004. *Kriminoloģija. Mācību grāmata*. Rīga: Nordik.

³⁶⁹ Krastiņš, U. 2007. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. *Jurista Vārds*. 11 (464).

³⁷⁰ Kronberga, I. 2013. *Preventīvie piespiedu līdzekļi kā valsts prevencijas sistēmas sastāvdaļa*. Konference Cilvēktiesību samērošana un preventīvo piespiedu līdzekļu izpratne: materiāli.

Gan iekšlietu institūciju, gan citu valsts un sabiedrisko organizāciju veikto futbola fanu izdarīto pārkāpumu preventīvo pasākumu organizēšanas pilnveidošanai jāsāk ar jaunas profilakses koncepcijas izstrādi, ņemot vērā jaunatnes politikas maiņu un Eiropas valstu iedzīvotāju domāšanas maiņu, kā arī pašreizējo ģeopolitisko situāciju. Papildus autore uzskatā, ka Latvijā ir jāattīsta starpinstitūciju sadarbības modeli³⁷¹ realizējot futbola fanu kriminogēno izpausmju prevenciju.

Līdz ar to futbola fanu vispārējie un speciālie preventīvie pasākumi turpmāk tiek analizēti šādā secībā:

1. Sociāli politiskie pasākumi.
2. Tiesiskie pasākumi.
3. Organizatoriskie pasākumi.

Sociāli politiskie pasākumi. Futbola fanu likumpārkāpumu prevencijas jautājumi ir līdzīgi jauniešu izdarīto likumpārkāpumu prevencijas jautājumiem, jo visvairāk futbola fanu, kā likumpārkāpēju, ir tieši vecuma grupā no 18 līdz 25 (saskaņā ar Jaunatnes likuma 1. pantu – jauniešis ir persona vecumā no 13 līdz 25 gadiem³⁷²). Līdz ar to, tie jāatrisina, izmantojot šādus pasākumus:

1. Sistēmas attīstības un vispārējās sociālās profilakses institūciju (dažādas institūcijas un organizācijas, kas orientētas uz jauniešu nodarbinātību kopumā un jo īpaši uz futbola faniem, kā arī izglītības darba vadīšana ar viņiem) darbības aktivizēšanu. Šajā sakarā ir aktīvi jāveido neformālas jauniešu asociācijas ar pozitīvu izklaides virzienu, piemēram, radošās asociācijas, interešu klubi, jauniešu iniciatīvas fondi, dabas aizsardzības kustība u. c.
2. Sistemātiska audzinoša ietekme, izmantojot pusaudžu tiesisko izglītību, un šajos nolūkos iesaistot kvalificētus pedagogus, psihologus, tiesību zinātniekus un tiesībaizsardzības institūciju darbiniekus.
3. Plašsaziņas līdzekļu iespēju izmantošana, lai uzsvērtu iekšlietu institūciju veiktos pasākumus, lai nepieļautu grupu huligānismu un masu nekārtības futbola spēļu laikā. Paredzot spēles ar paaugstinātu riska pakāpi, tiek veikti pasākumi, lai “izlīdzinātu” plašsaziņas līdzekļos neveselīgo aģitāciju attiecībā uz iespējamiem FK fanu un tiesībaizsardzības spēku konfliktiem.
4. Attiecīgo normatīvo aktu izstrāde un pieņemšana, kas ietver futbola fanu rīcības tiesisko regulējumu un atbildības pasākumus par prettiesisku darbību veikšanu utt.³⁷³

³⁷¹ Landmane, D., Rinkevics, A., Eināts, K. 2019. *Atkārtotu Likumpārkāpumu novēršanas pamatprincipi*. Rīga: Valsts policija.

³⁷² Jaunatnes likums: Latvijas Republikas likums. 28.05.2008. *Latvijas Vēstnesis*. 82

³⁷³ Мейтин, А. А. 2005. *Преступления футбольных болельщиков: (криминол. характеристика и их предупреждение): монография*. М.: Шк. охраны Баярд. 231.

Bez šaubām, izskatāmā pārkāpuma veida prevencijas jautājumiem jāietver arī tāds būtiskais moments kā fanu attiecību stiprināšana ar klubiem, uzticības attiecību dibināšana ar tiesībsargāšanas iestādēm, fanu kultūras līmeņa un morāles paaugstināšana. Šajā jomā dažās valstīs jau ir vērojama zināma attīstība.

Daļēji strukturētas intervijas laikā ar futbola sacensību drošības ekspertiem (ekspertu daļēji strukturēto intervijas formu un ekspertu atbildes sk. 3. pielikumā) tika uzdoti šādi jautājumi par faniem un klubiem, tiesībsargāšanas institūcijām:

1. Tagad visā Eiropā ir ļoti populāra tēma – savstarpējās sadarbības noregulēšana ar faniem. Kā, Jūsaprāt, ir jāveido šo sadarbību, galvenokārt, ar tās radikālāko daļu?
2. Vai Jūs uzskatāt, ka Jūsu valstī ir pietiekami labs sadarbības līmenis ar fanu klubiem? Vai Jūs varētu sniegt šīs sadarbības piemērus?
3. Jūsaprāt, kādi pašlaik ir galvenie izaicinājumi, veidojot sadarbību ar faniem?
4. Kas, Jūsaprāt, ir jāuzlabo dialogā starp faniem un drošības personālu?
5. Vai eksistē sadarbības mehānisms ar valsts tiesībsargājošām institūcijām?
6. Kādi ir sadarbības veidi?
7. Kādi pasākumi, Jūsaprāt, būtu nepieciešami, lai veicinātu / uzlabotu sadarbību un kādos līmeņos tas ir nepieciešams?

Apkopojot Andreja Madzjanovska³⁷⁴, Paolo Garraffa³⁷⁵, Igora Ponkina³⁷⁶ un Guntara Indriksona³⁷⁷ atbildes uz iepriekšminētajiem jautājumiem, autore ir izdarījusi šādus secinājumus par sadarbības pieredzi starp faniem un klubiem, tiesībsargāšanas institūcijām Ukrainā, Itālijā, Krievijā un Latvijā:

1. Pastāv problēma, ka nav skaidras izpratnes par to, kā un uz kādiem pamatiem veidot šīs attiecības, lai tās sekmētu fanu masu civilizētu izturēšanos, lai nemazinātos fanu interese par sportu un viņu aktivitāte sociāli pieņemamās formās. Jebkura sadarbība ir vēlama, bet rodas galvenā problēma – neatlaidīga nevēlēšanās iet uz kontaktu no fanu puses. Viņu ideoloģija ir tuva kriminālajai subkultūrai un nepiedāvā jebkādu sadarbību ar tiesībsargāšanas iestādēm.
2. Profesionāliem FK ir oficiāli fanu klubi, kurus atbalsta klubu administrācija, un kuri ir plaši iesaistīti klubu sociālajos projektos. Savukārt “Futbola huligānu” grupējumi savā fanu brigādē apvienojas neatkarīgi un ar FK vadītājiem nevēlas kontaktēties. Nereti minētie

³⁷⁴ Ukrainas prokuratūras vecākais padomnieks tieslietu jomā, Ukrainas Futbola federācijas drošības virsnieks, kā arī FK “Dinamo” viceprezidents drošības jautājumos.

³⁷⁵ Profesors (Link Campus University, Katānija), bijušais Itālijas Futbola federācijas valsts prokurora vietnieks, jurists, PhD in Law.

³⁷⁶ Dr. iur. profesors, Maskavas O.E. Kutafina Valsts tiesību universitāte (MSLA) (МГЮА).

³⁷⁷ Latvijas Futbola Federācijas Infrastruktūras un reģionālās attīstības komitejas loceklis.

grupējumi sadarbojas ar organizētu noziedzīgu grupējumu (pēdējie “šantažē” klubus, dažreiz mēģinot iekļūt to sociālajās struktūrās) vai ar radikālajām politiskajām organizācijām (galēji labējiem vai galēji kreisajiem). Unikāls (arī pagaidām vienīgais) mēģinājums fanu grupu informētības palielināšanai tika veikts 1996. gadā. To veica Itālijas brīvprātīgo asociācija (Emīlija-Romanjē) ar nosaukumu *UISP (Italian Union of Sports for all)*, un tā centās veicināt tikšanās starp “Ultras” grupām, veikt padziļinātus pētījumus ar vietējo administrāciju piedalīšanos un pasākumiem, kas vērsti uz fanu iesaistīšanu fanu tiesību un pienākumu jautājumos, vardarbību un rasismu stadionos, futbola mārketingu. Bet šai iniciatīvai diemžēl nesevoja neviens klubs.

3. No kluba administrācijas neatkarīgie fanu grupējumi savu ideoloģisko uzskatu dēļ kontaktējas negribīgi. FK regulāri maksā sodus par savu fanu kārtības pārkāpumiem stadionos un cenšas pastiprināt fanu sektoru apskates pasākumus. Tādējādi rodas pastāvīga abpusēja neizpratne.
4. Pastāvīga komunikācija uzlabotu dialoga kvalitāti un savstarpējo sapratni. Fanu grupu vadītājiem jābūt šādiem komunikatoriem. Jo augstāka viņu autoritāte grupējumā, jo struktūrētāka un vertikālāka ir fanu organizācija – jo vieglāk drošības dienestam paziņot savas prasības. Protams, drošības pasākumu bargumam atkarībā no katras spēles ir jāatšķiras, ņemot vērā fanu uzvedību un viņu solījumu izpildi iepriekšējās spēlēs.
5. Saskaņā ar Itālijas, Ukrainas un Krievijas likumiem policijai ir pienākums nodrošināt sabiedrisko kārtību stadionos (izņemot nacionālo kausu, kurā policija var iekļūt tikai noziedzīga nodarījuma gadījumā, piem., vardarbība, spiešanās, huligānisms). Tas attiecas uz visu apkārtējo stadiona teritoriju visā perimetrā.
6. Divas nedēļas pirms katras spēles klubs nosūta informāciju policijai, kur norāda spēles norises laiku, vietu, aptuveno skatītāju skaitu, komandu pārvietošanās maršrutus – viesus un viesu fanus. Notiek arī apmaiņa ar fanu “melnajiem sarakstiem”, sadarbība, lai identificētu personas (no sporta faniem), kuras izdarījušas pārkāpumus sporta pasākumu laikā (īsi pirms un uzreiz pēc tam) un saistībā ar sportu; sadarbība profilaktiskajā sporta objektu auditā (ieejas / izejas, atsevišķu plūsmu atdalīšana no citām utt.) un šādu objektu drošības nodrošināšana sporta pasākumu laikā; normatīvo aktu projektu apspriešana.
7. Nepieciešamie pasākumi sadarbības izveidošanai / uzlabošanai:
 - vienotas platformas izveide (interneta vietne, datubāze) par drošību Eiropā pēc analoģijas ar NFIP policijas platformu;
 - Eiropas likumdošanas apvienošana saskaņā ar Eiropas Padomes nozares konvenciju, pirmkārt, tas attiecas uz būtisku policijas tiesību un pienākumu paplašināšanu šajā jo-

mā (kā piemērs – uzlikt policijai pienākumu paaugstināta riska spēļu laikā strādāt tieši stadiona tribīnēs, kas attiecas uz paaugstināta riska kategorijām);

- vienotas Eiropas fanu, kuri izdarījuši pārkāpumus stadionos un kuriem būtu jāaizliedz iekļūt visos Eiropas stadionos (ar tiesas lēmumu un uz noteiktu laiku), “melnā saraksta” bāzes veidošana;
- pilnvarot klubus un federācijas ar tiesībām un pienākumu informēt pierobežas iestādes un konsulārās pārstāvniecības par huligāniem, kuriem nav vēlams piešķirt vīzu vai tiesības ieceļot valsts teritorijā futbola sacensību norises laikā.

Tiesiskie pasākumi. Savukārt tiesībaizsardzības iestādes var ierosināt attiecību nostiprināšanu, piemēram, politikas plānošanas dokumenta veidā, paredzot sadarbību ar FK, lai nodrošinātu sabiedrības drošību futbola sacensībās. Šajā dokumentā ir nepieciešams, pirmkārt, nosodīt visus iespējamus huligānisma un citu antisociālu fanu darbības faktus gan valsts, gan Eiropas līmenī. Otrkārt, pamatot un paust bažas par to, ka pastāv un tiek nostiprināta bīstama parādība – fanu un tiesībaizsardzības spēku konfrontācija un naidīgums, pamatojoties uz fanu pārkāpumiem un policijas vai drošības dienesta nepamatotu spēka izmantošanu. Šis dokuments var kļūt par pamatu nacionālajiem tiesību aktiem, kas reglamentē drošības organizatoriskās un tehniskās normas un sporta būvju ekspluatācijas noteikumus, apmeklētāju uzvedības noteikumus un tiesībaizsardzības institūciju un stadionu administrācijas atbildības pasākumus. Tā, piemēram, digitālās transformācijas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam saturiskajā ietvarā ir iekļauti tādi potenciāli attīstības virzieni kā digitālā drošība, digitālās prasmes, tostarp racionālas un efektīvas (savienojama, kiberdroša, ar augstu veiktspēju) digitālās infrastruktūras izveide tieslietu jomā – valsts nozīmes reģistru un to sniegto pakalpojumu attīstība (ieviešot mākslīgā intelekta un mašintulkošanas rīkus utt.), datu drošības un datu pielietojuma risinājumi.³⁷⁸ Savukārt informatīvajā ziņojumā par 2021.–2027. gada plānošanas perioda nozaru politiku pamatnostādņēm, norādīts, ka 2021.–2027. gada plānošanas periodam pamatnostādņu izstrāde iekšlietu nozarē šobrīd netiek plānota, taču paredzēts izstrādāt “Cilvēku tirdzniecības novēršanas plānu” trīs gadu periodam, kā arī sadarbībā ar citām atbildīgajām institūcijām veikt politikas plānošanu jautājumos par bērnu noziedzības novēršanu un bērnu aizsardzību pret noziedzīgu nodarījumu.³⁷⁹ Līdz ar to autore pamato nepieciešamību Sporta politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam darbības laikā potenciāli iespējamās rīcības vir-

³⁷⁸ Ministru kabineta rīkojums Nr. 95 “Par nozaru politiku pamatnostādņēm” 2021.–2027. gada plānošanas periodam. 04.03.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 48.

³⁷⁹ Informatīvais ziņojums “Par 2021.–2027. gada plānošanas perioda nozaru politiku pamatnostādņēm” 25.02.2020 <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40484149>

ziena ietvaros³⁸⁰, tas ir, sporta nozares finansēšana, pārvaldības sistēmas pilnveide, sporta infrastruktūras attīstība, veikt sporta tiesisko regulējuma pilnveidi šādā veidā:

1. Sporta un tiesisko noteikumu konsolidācija vienā likumā, tas ir Sporta likumā, lai būtu kārtība ne tikai kopējā sporta tiesiskā regulējumā, bet arī noteiktās sporta disciplīnās.
2. Sporta likuma struktūras maiņa, sadalot to vispārīgajā un sevišķajā daļā.
3. Sporta likuma sevišķajā daļā paredzēt nodaļu par Sporta pasākumu drošību, kurā būtu noteikts sporta organizāciju, sportistu, sporta darbinieku un sporta speciālistu, sporta skatītāju (iekļaujot vispārīgajā daļā šī jēdziena veidus un definīciju) un citu valsts un privāto institūciju pienākumu un atbildības regulējums un mehānisms gadījumos, ja Sporta likuma principi un noteikumi, valsts un ES sporta politikas vai citi attiecīgi un saistošie noteikumi tiek rupji pārkāpti vai konstatēta rīcība, kas saistīta ar futbola fanu prettiesisku rīcību, vai nodara citu kaitējumu sporta nozarei vai sabiedrības interesēm kopumā. Attiecīgi, paredzot Sporta likumā administratīvos pārkāpumus un sodus par tiem, kā arī institūciju kompetenci sodu piemērošanā, jo, saskaņā ar administratīvo pārkāpumu regulējuma dekodifikāciju, šobrīd notiek nozaru speciālo regulējumu grozīšana un papildināšana ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa sevišķajā daļā paredzēto administratīvo pārkāpumu sastāviem. Ņemot vērā, ka likumprojekta “Administratīvo sodu par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā likums” 3. nodaļā “Administratīvie sodi sabiedriskās kārtības jomā” nav paredzēts noregulēt drošības jautājumus sporta pasākumos, autore uzskata, ka ir nepieciešami vairāki minētie grozījumi un papildinājumi tieši Sporta likumā.
4. Iekļaujamie Sporta likuma sevišķajā daļā sporta līdzjutēju administratīvie pārkāpumi:
 - a. sporta pasākumu apmeklēšana cilvēku cieņu aizskarošā stāvoklī, tas ir alkohola vai narkotisko, vai citu apreibinošo vielu ietekmē;
 - b. aizliegtās atribūtikas nēsāšana, demonstrēšana sporta objekta teritorijā;
 - c. pasākuma organizēšanas kārtības noteikumu pārkāpšana, cilvēku vai īpašuma drošības apdraudēšana, iekļūstot spēles laukumā vai tādu priekšmetu mešanu, kas apdraud cilvēku drošību sporta pasākuma vai tā videotranslācijas laikā.

Lai noskaidrotu labākā tiesiskā regulējuma piemērus un iespējas piemērot analogiskus risinājumus Latvijas tiesību sistēmā, autore izskatīs Lielbritānijas un Francijas futbola fanu likumpārkāpumu prevencijas sistēmu. Pēc autores domām, šo valstu pieredze varētu tikt pārņemta arī Latvijas Republikā, jo Lielbritānijai, neskatoties uz atšķirīgu tiesību sistēmu, ir visbagātākā pieredze šajā jomā; kā arī Francijas pieredze kodifikācijas procesā (pirmās likumu

³⁸⁰ Informatīvais ziņojums “Par 2021.–2027.gada plānošanas perioda nozaru politiku pamatnostādņēm” 25.02.2020 <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40484149>

kodifikācijas mūsdienu izpratnē tika veidotas Francijā laika posmā no 1804. līdz 1810. gadam)³⁸¹ nepašaubāmi var kalpot par piemēru jebkurai romāņu ģermāņu tiesību sistēmas pārstāvei.

1. Lielbritānija

1. Lielbritānijas normatīvais regulējums, kas nosaka futbola fanu tiesības un pienākumus, kā arī atbildību, ietver šādus tiesību aktus:
 - 1989. gada Futbola skatītāju likums (galvenokārt piemērojams futbola spēlēm Anglijā un Velsā);³⁸²
 - 1991. gada Likums par futbola pārkāpumiem;³⁸³
 - 1985. gada Sporta pasākumu likums.³⁸⁴
2. Futbola skatītāja jēdziens un statuss: Analizējot sporta skatītājā jēdzienu kā speciālo attiecību subjektu, definīcija ir iekļauta tikai 1989. gada Futbola skatītāju likumā.³⁸⁵ Saskaņā ar minētā likuma 1. pantu 6. punktu futbola spēles skatītājs ir persona, kas ir nacionālās futbola sistēmas dalībnieks vai ir jebkādā veidā apveltīta ar šīs sistēmas tiesībām vai kā citādi apmeklēt futbola spēli. Persona neietilpst šāda futbola skatītāja jēdzienā, ja galvenais viņa uzturēšanās mērķis attiecīgajā telpā ir pakalpojumu sniegšana saistībā ar spēli vai ja šī persona apmeklē spēli žurnālistikas nolūkos. Likums paredz visu futbola fanu dalību nacionālajā futbola sistēmā, saskaņā ar kuru viņi tiek pakļauti zināmai kontrolei.
3. Futbola līdzjutēju izvietošana: Lielbritānijā pastāv diezgan stingri noteikumi attiecībā uz sporta pasākumu skatītāju izvietošanu sporta objektā. 1989. gada Futbola skatītāju likuma³⁸⁶ 1. panta 7. punktā ir ietverts jēdziens “licence uzņemt skatītājus”, kas ir licence, ko jebkurai telpai izsniedz atbilstoša licencētāja iestāde, ļaujot skatītājiem iekļūt sporta objekta telpās un skatīties tajās notiekošā futbola spēli. Gadījumā, ja skatītāji ir ielaisti vietā, kurā notiek futbola spēle, bez minētas licences, atbildīgo personu var sodīt saskaņā ar šī paša likuma 9. pantu ar naudas sodu, kas nepārsniedz likumā noteikto maksimālo apmēru un / vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem.
4. Pasākumi, kas piemērojami futbola līdzjutējiem: viens no efektīvajiem un biežāk piemērojamajiem pasākumiem, kas ir vērsts pret futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm visā pasaulē, ir aizliegums noteiktu laiku apmeklēt sporta pasākumus. Lielbritā-

³⁸¹ Bermann, G. A. and Picard, E. 2012. *Introduction to French Law*. Kluwer Law International.

³⁸² *Football Spectators Act 1989: UK Public General Acts*.

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>

³⁸³ *Ibid.*

³⁸⁴ *Ibid.*

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ *Ibid.*

nija nav izņēmums, un saskaņā ar 1989. gada Futbola skatītāju likuma³⁸⁷ 14. panta 4. punktu Lielbritānijas tiesām ir tiesības izdot izpildrakstu personām par aizliegumu iekļūt jebkurā vai noteiktā sporta objekta telpās, lai apmeklētu oficiālās futbola spēles Anglijā un Velsā. Turklāt šādus izpildrakstus var izdot attiecībā uz oficiālajām futbola spēlēm, kas notiek arī ārpus Anglijas un Velsas, un dot rīkojumu personām, uz kurām tie attiecas, noteiktajā laikā sazināties ar policijas iecirkni (kas atrodas konkrētas spēles teritorijā). Kontroles perioda ilgums, kura laikā var noteikt personas pienākumu ierasties policijas iecirknī: oficiālajām futbola spēlēm, kas notiek ārpus Anglijas un Velsas, ir piecas dienas pirms atbilstošās futbola spēles sākuma, kā arī diena, kurā tās beidzas (vai tiek pārtrauktas). Šāda kārtība paredz 1989. gada Futbola skatītāju likuma 14. panta 5. punkts.³⁸⁸ Kopējais aizlieguma (apmeklēt sporta pasākumu) minimālais termiņš ir trīs gadi attiecībā uz personām, kuras ir vainīgas noziedzīgā nodarījumā saskaņā ar minēto normatīvo tiesību aktu, kuras, pēc tiesas domām, var turpināt izdarīt likumpārkāpumus oficiālajās futbola spēlēs, un šāda izpildraksta maksimālais ilgums ir pieci gadi. Ja minēto izpildrakstu saņem persona, kurai ir piespriesta arī brīvības atņemšana, tad tās termiņš ir no sešiem līdz desmit gadiem (14.F panta 3. un 4. daļa).³⁸⁹ Personām, kas jebkad piedalījušās nemieros vai vardarbības aktos vai kuras bija šādu traucējumu ierosinātājas Apvienotās Karalistes teritorijā vai citur, var izdot ierobežojošu izpildrakstu uz laiku no diviem līdz trim gadiem (14.F panta 5. daļa).³⁹⁰ Pastāv iespēja arī izbeigt aizlieguma izpildrakstu pirms noteikta termiņa beigām, ja pagājis vismaz divas trešdaļas no visa piespriešamā laikposma, par kuru tika noteikts šāds aizliegums. Izskatot šādu personas lūgumu, tiesai ir jāņem vērā personas sabiedriskās bīstamības pakāpe, viņa viedoklis par aizlieguma izpildrakstu izdošanas brīžā, tās izdarītā nodarījuma raksturs un faktori, kas novedusi pie tā izdarīšanas, kā arī citi atbilstoši apstākļi un fakti (14.H pants).³⁹¹ Saskaņā ar 1989. gada Futbola skatītāju likuma 19.pantu 2A un 2B daļu, ja attiecīgā tiesībaizsardzības iestāde pamatoti uzskata, ka personai, pret kuru ir piemērots soda vieds – aizliegums apmeklēt futbola spēli – ir jāatrodas policijas iecirknī, lai novērstu iespēju tai prettiesiski rīkoties, ir jānosūta minētajai personai rakstisks paziņojums par pienākumu ierasties policijas iecirknī noteiktajā laikā vai laika posmā; papildus minētajā rakstiskajā paziņojumā persona var arī tikt

³⁸⁷ Football Spectators Act 1989: UK Public General Acts.

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>

³⁸⁸ *Ibid.*

³⁸⁹ *Ibid.*

³⁹⁰ *Ibid.*

³⁹¹ *Ibid.*

informēta par pienākumu noteiktajā laikā vai laika posmā nodot savu pasi policijas iecirknī, ja futbola spēle notiek ārpus Apvienotās Karalistes.³⁹² Persona, kas bez pamatota iemesla neievēro šīs prasības, tiek atzīta par vainīgu likumpārkāpuma izdarīšanā, par ko tai draud attiecīgs naudas sods (19. pants 6. un 7. daļa).³⁹³ Turklāt izskatāmais likums nosaka konstebla pilnvaras aizturēt vai arestēt personas, kuras pārkāpj aizlieguma nosacījumus. Piemēram, ja konsteblam ir pamatotas aizdomas par to, ka persona, kurai nav atļauts apmeklēt futbola spēli, mēģina slepeni iekļūt un palikt futbola stadiona teritorijā, tad viņam ir tiesības šo personu arestēt bez atbilstoša lēmuma (2. pants 4. daļa).³⁹⁴ 1989. gada Futbola skatītāju likuma 21A pants attiecas uz oficiālajām futbola spēlēm, kas notiek ārpus Anglijas un Velsas.³⁹⁵ Minētais pants piešķir tiesības konsteblam turēt personu apcietinājumā uz laiku, kas nepārsniedz sešas stundas, ja minētā persona jebkad piedalījies vardarbībā vai ir tās organizators Lielbritānijā vai citur, vai arī ir pamats uzskatīt, ka šī veida drošības līdzekļa piemērošana var novērst prettiesiskās rīcības un nemierus oficiālajā futbola spēlē. Vienlaikus konsteblam ir pienākums rakstiski informēt aizsturēto personu par viņa aizturēšanas iemeslu. Analizētais likums arī paredz iespēju noteikt citas aizlieguma prasības attiecīgajai personai pēc tiesas ieskatiem. Tajā pašā laikā, ja persona nepilda aizlieguma noteiktās prasības, tā tiek saukta pie kriminālatbildības un sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem un / vai naudas sodu (14J pants).³⁹⁶

5. Tomēr faniem, kuriem futbola spēles apmeklējuma mērķis nav atbalstīt klubu, bet gan cīnīties ar noteikumiem un sistēmu, gūt peļņu, jebkuri veidi, kā apkarot likumpārkāpumus, ir drīzāk izaicinājums, aicinājums uz rīcību. Pierādīt futbola kopienai un pasaulei kopumā savu pārkāpumu pār sistēmu ir neapšaubāmi deviantas uzvedības pazīme. Piemēram, finālturnīrā starp Liverpūles un Tottenhemas FK stadiona laukumā Madridē izskrēja meitene peldkostīmā, kuras parādīšanās pārtrauca spēli uz dažām minūtēm. Plašsaziņas līdzekļos vēlāk parādījās informācija, ka viņa nav futbola fane, bet gan modele, kas šo rīcību veikusi *PR* akcijas dēļ.³⁹⁷ Tomēr, ņemot vērā to, ka sešu gadu garumā, autore seko līdzī slēgtajiem futbola fanu forumiem, ir izdevies noskaid-

³⁹² Football Spectators Act 1989: UK Public General Acts.
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>

³⁹³ *Ibid.*

³⁹⁴ *Ibid.*

³⁹⁵ *Ibid.*

³⁹⁶ *Ibid.*

³⁹⁷ Tuckey, I. 2019. The Kinsey report Kinsey Wolanski – who is champions league final stalker, what's Vitaly uncensored and why did she run on the pitch?? *The Sun*.
https://www.thesun.co.uk/sport/football/9200959/kinsey-wolanski-champions-league-stalker-vitaly-uncensored-youtube/?utm_medium=Social&utm_campaign=sunfootballtwitter&utm_source=Twitter#Echobox=1559420480

rot, ka šai modelei ir attiecības ar slaveno futbola fanu no Krievijas – Vitāliju Zdorovecki (*Виталий Здоровецкий*), kuram tika aizliegts apmeklēt vairākas spēles, tai skaitā arī šo finālu. Pēc fanu, kas pazina V. Zdorovecki, vārdiem, tā bijusi viņa akcija – cīņa ar sistēmu. Pirmkārt, pierādījums, ka absolūti jebkurš cilvēks jebkurā veidā var izskriet uz laukuma. Otrkārt, viņš personīgi piedalījās šajā spēlē ar viltotajiem dokumentiem un grimu. Tas ir pierādīts fakts, jo ir arī citu fanu fotogrāfijas no šīs spēles, kā arī viņa konts *Instagram*³⁹⁸, kur viņš neslēpa savu klātbūtni šajā spēlē. Šis piemērs apliecina futbola fanātisma kriminoloģisko pētījumu nepieciešamību, lai noteiktu iespējamās cīņas metodes ar tā noziedzīgo daļu.

2. Francija

- 2.1. Sporta līdzjutēju atbildība par pārkāpumiem saistībā ar viņu sporta pasākumu apmeklēšanu un pārkāpumiem šādu sporta pasākumu laikā ir noteikta Francijas Sporta kodeksa (likums) normās.³⁹⁹ Francijas Sporta kodeksā ir ietvertas sporta pasākumu drošības garantijas. Piemēram, pienākums nodrošināt drošības dienestu klātbūtni sporta pasākumos parasti gulstas uz tā rīkotāju. Turklāt, ja sporta pasākuma apmeklētāju skaits pārsniedz 300 cilvēkus, viņu uzņemšanu attiecīgā sporta objekta teritorijā kontrolē drošības dienests (saskaņā ar šī normatīvā akta L.332–1 un L.332–2. pantu).⁴⁰⁰ Papildus sporta pasākuma organizatoram ir pienākums nodrošināt videonovērošanas sistēmas pareizu darbību sporta pasākumā (L.332–2–1 pants).⁴⁰¹ Par videonovērošanas sistēmas pareizas darbības nenodrošināšanu sporta pasākumā, organizatoram tiek uzlikts naudas sods 15 000 eiro apmērā (saskaņā ar Francijas Sporta kodeksa L. 332–2–1 pantu).⁴⁰²
- 2.2. Saskaņā ar Francijas Sporta kodeksa L. 332–3 pantu personai, kas izplata vai mēģina izplatīt alkoholiskos dzērienus sporta objekta teritorijā, kur notiek sporta pasākums vai tā video translāciju, draud sods ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam un naudas sods 7500 eiro apmērā.⁴⁰³ Par uzturēšanos alkoholiskā reibuma stāvoklī sporta pasākumā soda arī ar naudas sodu 7500 eiro apmērā.⁴⁰⁴ Un, ja persona, kas atrodas alkoholiskā reibuma stāvoklī, izdarījusi vardarbīgas darbības, kas izraisīja citas personas

³⁹⁸ Vitaly on Instagram. *Instagram.com*. <https://www.instagram.com/p/ByLty8xHWXU/>

³⁹⁹ *Code du sport. Partie législative*. Legifrance.gouv.fr.

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?dateTexte=20140720&cidTexte=LEGITEXT000006071318&fastReqId=2056951815&fastPos=1&oldAction=rechCodeArticle> [viewed 18.11.2019.].

⁴⁰⁰ *Ibid.*

⁴⁰¹ *Ibid.*

⁴⁰² *Ibid.*

⁴⁰³ *Ibid.*

⁴⁰⁴ *Ibid.*

pilnīgu darba spēju zudumu līdz 8 dienām, piemēro brīvības atņemšanas sodu līdz 1 gadam un naudas sods 15000 eiro apmērā (noteikts L. 332–4 pantā).⁴⁰⁵

2.3. Līdzīgas sankcijas, tas ir, brīvības atņemšana līdz vienam gadam un naudas sods 15000 eiro apmērā, paredzētas arī par šādiem likuma pārkāpumiem:

- personas, kas ir alkohola reibumā, iekļūšana (vai arī mēģinājums) sporta objekta teritorijā;
- naida kurināšana un skatītāju pamudināšana uz vardarbību pret citiem;
- nozīmītes, emblēmas vai citu vizuālo līdzekļu nesāšana attiecīgā sporta objekta teritorijā, aicinot uz rasismu vai ekstrēmismu;
- pasākumā organizēšanas kārtības noteikumu pārkāpums, cilvēku vai īpašuma drošības apdraudēšana, iekļūstot spēles laukumā, sporta pasākuma vai tā sabiedriskās pārraides laikā.⁴⁰⁶

2.4. Saskaņā ar Francijas Sporta kodeksa L. 332–8 un L. 332–9 pantiem ir paredzēts brīvības atņemšanas sods līdz trim gadiem un naudas sods 15 000 eiro apmērā par:

- sprāgstvielas, pirotehnikas līdzekļu vai citu lietu, kuru var izmantot kā ieroču līdzņemšanu vai izmantošanu sporta pasākumā vai tā videotranslācijas laikā;
- tādu priekšmetu mešanu, kas apdraud cilvēku drošību, sporta objekta teritorijā sporta pasākuma vai tā video translācijas laikā.⁴⁰⁷

2.5. Francijas Sporta kodekss paredz arī iespēju piemērot pret personām, kas ir vainīgas iepriekšminēto pārkāpumu izdarīšanā, papildu soda veidu – aizliegumu atrasties teritorijas tuvumā un iekļūt teritorijā, kur notiek sporta pasākums, uz laiku, kas nepārsniedz piecus gadus.⁴⁰⁸ Turklāt šī soda veida piemērošana uzliek pienākumu personai ierasties attiecīgajā valsts iestādē pēc izsaukuma sporta pasākuma laikā (ieskaitot gadījumus, kad konkrēti sporta pasākumi notiek ārvalsts teritorijā) (saskaņā ar Francijas Sporta kodeksa L. 332–11. pantu).⁴⁰⁹ Ja persona, attiecībā uz kuru tika piemērots minētais sods, iekļūst vai atrodas netālu no teritorijas, kur norisinās sporta pasākums, vai arī bez pamatota iemesla neierodas valsts iestādē, tā tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem un naudas sodu 30 000 eiro apmērā (saskaņā ar Francijas Sporta kodeksa L. 332–13 pantu).⁴¹⁰ Saskaņā ar Francijas Sporta kodeksa L. 332–15 pantu,

⁴⁰⁵ Code du sport. Partie législative. Legifrance.gouv.fr.

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?dateTexte=20140720&cidTexte=LEGITEXT000006071318&fastReqId=2056951815&fastPos=1&oldAction=rechCodeArticle> [viewed 18.11.2019.].

⁴⁰⁶ *Ibid.*

⁴⁰⁷ *Ibid.*

⁴⁰⁸ *Ibid.*

⁴⁰⁹ *Ibid.*

⁴¹⁰ *Ibid.*

dati par personām, attiecībā uz kurām ir piemērots šāds papildu sods, ir nododami policijai, sporta asociācijām un federācijās, kā arī līdzjutēju asociācijām.⁴¹¹

Papildus, autore atzīmē, ka LR arī pastāv tiesiski pamatotas iespējas aizliegt gan ārvalstu pilsoņu ieceļošanu, gan LR Pilsoņu, nepilsoņu, personu, kurai Latvijas Republikā piešķirts bezvalstnieka vai alternatīvais statuss, vai bēgļu izceļošanu no LR.

Saskaņā ar Imigrācijas likuma 61. panta 1. daļu iekšlietu ministram ir tiesības lemt par ārzemnieka iekļaušanu minētajā sarakstā, ja pastāv kāds no šādiem apstākļiem:

- 1) kompetentām valsts iestādēm ir pamats uzskatīt, ka ārzemnieks darbojas pretvalstiskā vai noziedzīgā organizācijā vai ir tās biedrs;
- 2) kompetentām valsts iestādēm ir pamats uzskatīt, ka ārzemnieks rada draudus valsts drošībai vai sabiedriskajai kārtībai un drošībai vai, ierodoties Latvijā, var traucēt pirmstiesas izmeklēšanu vai tiesībsardzības iestāžu darbu noziedzīga nodarījuma atklāšanā;
- 3) kompetentām valsts iestādēm ir pamats uzskatīt, ka ārzemnieks izdarījis vai plāno izdarīt smagu vai sevišķi smagu noziegumu;
- 4) ārzemnieks izdarījis noziegumu pret cilvēci, starptautisku vai kara noziegumu vai piedalījies masu represijās, ja tas konstatēts ar tiesas spriedumu;
- 5) kompetentas ārvalsts iestādes sniegušas informāciju, kas liedz ārzemniekam ieceļot un uzturēties Latvijas Republikā;
- 6) ārzemnieka ieceļošana un uzturēšanās Latvijas Republikā nav vēlama citu iemeslu dēļ, pamatojoties uz kompetentu valsts iestāžu sniegto atzinumu;
- 7) ārzemnieks notiesāts par Latvijas Republikā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, par kuru ir paredzēta brīvības atņemšana vismaz uz vienu gadu.⁴¹²

Autores ieskatā, visi Imigrācijas likumā 63. panta 1. daļā minētie apstākļi ir attiecināmi uz tādiem ārvalstu futbola faniem, kas ir sodīti par pārkāpumiem saistībā ar sporta pasākumu apmeklēšanu, vai par piedalīšanos nemieros, vai vardarbības aktos futbola fanu grupa sastāvā.

Saskaņā ar Imigrācijas likuma 63. panta 3. un 4. daļu⁴¹³ pieņemot lēmumu par ārzemnieka iekļaušanu sarakstā iepriekš minētajos gadījumos, vienlaikus nosaka ieceļošanas aizliegumu uz noteiktu vai nenoteiktu laiku, termiņu skaitot no lēmuma pieņemšanas dienas.

Saskaņā ar Nacionālās drošības likuma 18.¹ panta 1. daļu iekšlietu ministram ir tiesības pieņemt lēmumu par aizliegumu LR pilsonim, nepilsonim, personai, kurai LR piešķirts bez-

⁴¹¹ Code du sport. Partie législative. Legifrance.gouv.fr.

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?dateTexte=20140720&cidTexte=LEGITEXT000006071318&fastReqId=2056951815&fastPos=1&oldAction=rechCodeArticle> [viewed 18.11.2019.].

⁴¹² Imigrācijas likums: Latvijas Republikas likums. 20.11.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 169.

⁴¹³ *Ibid.*

valstnieka vai alternatīvais statuss, vai bēglim izceļot no Latvijas Republikas.⁴¹⁴ Iekšlietu ministrs var pieņemt lēmumu par aizliegumu iepriekš minētajiem personām izceļot no Latvijas Republikas uz noteiktu laiku līdz vienam gadam, ja valsts drošības iestāde ir sniegusi informāciju, ka minētās personas ārpus Latvijas Republikas plāno iesaistīties bruņotā konfliktā, teroristiskās darbībās vai citās darbībās, kā rezultātā ir pietiekams pamats uzskatīt, ka persona pēc atgriešanās Latvijā apdraudēs tās nacionālo drošību (18¹. pants 2.daļa.).⁴¹⁵ Domājams, ka šī norma piemērojama arī pret futbola faniem, kas atbilst normā minētajiem kritērijiem un par kuriem tiesībsargājošo institūciju rīcībā ir pārbaudīta informācija par personas iepriekšēju un / vai plānotu rīcību iesaistīties liela mēroga grautiņos vai citādās fanu nekārtībās ārpus valsts. Iepriekšējās nodaļās autore jau analizēja ārvalstu pieredzi saistībā ar futbola fanu līdzdalību darbībās, kas apdraud nacionālo drošību. Lēmums par aizliegumu personai izceļot no Latvijas Republikas stājas spēkā tā pieņemšanas brīdī, paziņojot personai lēmumu par aizliegumu izceļot no Latvijas Republikas, tai sniedz informāciju par faktiem un lēmuma pamatojumu, ciktāl konkrētajā gadījumā to pieļauj likuma “Par valsts noslēpumu” un citu informācijas aizsardzību regulējošo normatīvo aktu prasības.⁴¹⁶

Līdz ar to, ievērojot gan ārvalstu labo praksi, gan LR pastāvošu normatīvo bāzi ir nepieciešams attīstīt sporta fanu kriminogēno izpausmju novēršanas politiku Latvijā, piemērojot iepriekš minētos preventīvos pasākumus.

Kas attiecas uz sporta fanu uzvedības regulēšanu, kā arī par prettiesiskas uzvedības novēršanu un regulēšanu globālajā vai reģionālajā starptautiskajā līmenī, tad Eiropā minētie jautājumi pirmo reizi tika izvirzīti vairākās ES dalībvalstu sporta ministru konferencēs, kas atspoguļojās 20. gs. 70. gadu atbilstošajās rezolūcijās ⁴¹⁷:

- Rezolūcija “Par publisko varu lomu sporta attīstības kontekstā visiem” Pirmā Eiropas sporta ministru konference (Brisele, 1975. gads);
- Rezolūcija “Par ar sportu saistīto vardarbību” Otrā Eiropas sporta ministru konference (Londona, 1978. gads);
- Rezolūcija “Par sporta fanu vardarbību, kas saistīta ar sportu” Ceturtā Eiropas sporta ministru konference (Malta, 15.–16.05.1984.);
- Rezolūcija Nr. 95/2 “Tolerance un sports” (Lisabona, 17.–18.05.1995.).

⁴¹⁴ Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. 29.12.2000. *Latvijas Vēstnesis*. 473/476.

⁴¹⁵ *Ibid.*

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ Понкин, И. В., Соловьёв, А. А. и Понкина А. И. 2014. *Правовое обеспечение противодействия противоправному поведению спортивных болельщиков*. М. <http://moscou-ecole.ru/lib/sportsfans2014.pdf>

Papildus tam, ka Eiropas Parlaments 1984. gada ziņojumā un daudzos Eiropas Savienības Padomes dokumentos īsi pieminēja sporta fanu uzvedības problēmu, tikai Eiropas Padome centās sistemātiskāk risināt šo jautājumu.⁴¹⁸

Daži priekšnoteikumi par sporta fanu prettiesiskas uzvedības problēmas izskatīšanu tika publicēti Eiropas Padomes Ministru komitejas 1976. gada 24. septembra Rezolūcijā Nr. (76) 41 "Sporta politikas principi visiem", kuras 5. pants nosaka sportistu aizsardzības garantijas pret aizvainojošu un pazemojošu praksi.⁴¹⁹

1983. gadā tika pieņemts Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas 1983. gada 28. janvāra ieteikums Nr. 963 (1983) "Kultūras un izglītības līdzekļi vardarbības mazināšanai"⁴²⁰, kas veltīts vardarbības jautājumiem sabiedrībā kopumā.

1984. gadā pieaugošās Eiropas Padomes bažas par vardarbības līmeni futbolā⁴²¹ noveda pie Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikuma Nr. R (84) 8, kas datēts ar 19.05.1984., "Par skatītāju vardarbības samazināšanu sporta pasākumos un jo īpaši futbola spēlēs"⁴²² pieņemšanas.

Šī rekomendācija bija pirmais dokuments, kas tika pieņemts Eiropas līmenī.

Ieteikumi piedāvāja publiskās politikas deontoloģiskos un organizatoriskos pamatus cīņā ar sporta fanu prettiesisku uzvedību, balstoties uz sadarbības paplašināšanu šajā jomā, attīstot godīgas spēles (*fair play*) principu un veicot nepieciešamos novēršanas un ierobežošanas pasākumus.⁴²³

Šajā dokumentā pirmo reizi tika formulēta ideja, ka futbola fanu pūlis ir nopietna problēma sabiedrības drošības nodrošināšanai, un tā kontrole prasa, lai kompetentās iestādes rīkotu īpašus pasākumus.

Saskaņā ar norādītās Rekomendācijas⁴²⁴ I daļas 3. punkta "A" apakšpunktu ir ierosināts nekavējoties koncentrēties, lai izstrādātu un īstenotu praktiskus pasākumus, kas paredzēti

⁴¹⁸ Tsoukala, A. 2009. Combating Football Crowd Disorder at the European Level: An Ongoing Institutionalisation of the Control of Deviance. *Entertainment and Sports Law Journal*. 7(2).

⁴¹⁹ Понкин, И. В., Соловьёв, А. А. и Понкина А. И. 2014. *Правовое обеспечение противодействия противоправному поведению спортивных болельщиков*. М. <http://moscou-ecole.ru/lib/sportsfans2014.pdf>

⁴²⁰ Assembly. 1983. *Cultural and educational means of reducing violence*. Assembly debate on 28 January 1983 (28th Sitting). Recommendation 963.

<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14997&lang=en>

⁴²¹ Tsoukala, A. 2009. Combating football crowd disorder at the European level: An ongoing institutionalisation of the control of deviance. *Entertainment and Sports Law Journal*. 7(2).

⁴²² Ministers CoECo. 1984. *Recommendation No. R (84) 5*. The Committee of Ministers to Member States on the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1>

⁴²³ Понкин, И.В., Соловьёв, А.А. и Понкина, А.И. 2014. *Правовое обеспечение противодействия противоправному поведению спортивных болельщиков*. М. <http://moscou-ecole.ru/lib/sportsfans2014.pdf>

⁴²⁴ Ministers CoECo. 1984. *Recommendation No. R (84) 5*. The Committee of Ministers to Member States on the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice.

skatītāju vardarbības reducēšanai īstermiņa perspektīvā, tai skaitā atbilstošus policijas resursu nodrošināšanas pasākumus, lai novērstu vardarbības uzliesmojumus sporta stadionos un to tiešā tuvumā, kā arī gar sporta fanu braukšanas ceļiem uz sporta stadionu vai no tā.

Atkārtoti Eiropas Padomes ietvaros 1985. gadā tika pieņemta Eiropas Konvencija par skatītāju vardarbību un necienīgu uzvedību sporta pasākumos un īpaši futbola sacensībās no 19.08.1985.⁴²⁵, kas arī mūsdienās daudzās valstīs ir galvenais starptautiskais tiesību akts, kas Eiropā nosaka pasākumus cīņai pret sporta fanu prettiesisku uzvedību.

Lai gan pēdējo desmitgadu laikā tika rīkoti vairāki starptautiski pasākumi ar mērķi nodrošināt drošību sporta pasākumu laikā, futbola fanu vardarbība joprojām ir nopietna problēma. Šī iemesla dēļ Eiropas sabiedrība nolēma ieviest jaunus pasākumus un politiku attiecībā uz cīņu pret fanu vardarbību.

2016. gada 3. jūlijā Parīzē “Stade de France” stadionā notika ceremonija, kuras laikā tika parakstīta Eiropas Padomes Konvencija par integrētu drošības un pakalpojumu pieeju futbola spēlēm un citiem sporta pasākumiem (turpmāk “Konvencija”). Šajā ceremonijā piedalījās Eiropas Padomes, UEFA un Francijas valdības vadītāji, kā arī vairāki ES valstu ministri⁴²⁶. Neskatoties uz to, ka konvencijas nosaukumā ir “Futbols” (tas ir saprotams, jo ziņojumos par incidentiem lielākoties ir minēti futbola fani), Eiropas Padome uzsver, ka līgums ir efektīvs arī attiecībā uz citiem konkurējošiem sporta veidiem, kam nepieciešama īpaša organizācija.

Konvenciju var parakstīt Eiropas Padome un Eiropas kultūras konvencijas dalībvalstis, kā arī valstis, kas nav dalībvalstis un kas ir pievienojušās Eiropas Konvencijai par skatītāju vardarbību un ļaunprātīgu uzvedību sporta pasākumos un jo īpaši futbola spēļu laikā (Eiropas Līguma sērija, Nr. 120, Strasbūrā, 1985. gada 19. augusts).⁴²⁷

Konvencija stājās spēkā 2017. gada 1. novembrī tieši pēc triju Eiropas valstu⁴²⁸ ratifikācijas, kas, starp citu, bija paredzēta tieši 2016. gadā, jo gandrīz visas valstis bija paidušas vēlmi pievienoties Konvencijai jau iepriekš. Līdz šim konvenciju ir parakstījuši 32 valstu pārstāvji (līdz 2019. gada 6. jūlijam) un ratificējuši 9.⁴²⁹

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1>

⁴²⁵ Europe Co. 1985. *European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches*. ETS No.120. <http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/120.htm>

⁴²⁶ Sport Conventions. 2016.

http://www.coe.int/t/DG4/sport/News/News-TRV_14signatories_NewConvention_en.asp [viewed 26.07.2019.].

⁴²⁷ Council of Europe. 2016. *Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events*. No 128. Opening of the treaty: 03.07.2016.

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/218>

⁴²⁸ Ibid.

⁴²⁹ Ibid.

Konvencija nodrošina iesaistītajām valstīm prakšu arsenālu, lai nodrošinātu skatītāju drošību sporta pasākumos. Tajā noteikts darbību saraksts vardarbības apturēšanai un novēršanai. Tā veidota, lai nodrošinātu drošību sporta pasākumu laikā, kā arī lai konsolidētu starptautisko policijas sadarbību un veicinātu tiesībsargājošo iestāžu, vietējo varas iestāžu, FK un fanu mijiedarbību.⁴³⁰ Viens no konvencijas mērķiem ir organizēt ieinteresēto pušu mijiedarbību, lai nodrošinātu drošību sacensību laikā.

Līdz šim Baltijas valstis, izņemot Lietuvu, nav oficiāli pievienojušās jaunākajai Eiropas Padomes konvencijai par integrētu drošības un pakalpojumu pieeju futbola spēlēs un citos sporta pasākumos.⁴³¹

Tāpat kā daudzām ES valstīm, arī Latvijai ir sava pieredze starptautisku sacensību organizēšanā un rīkošanā. Tomēr apmeklētāji ne vienmēr jūtas ērti un droši. Neskatoties uz to, tas ir diezgan radikāli domājošu fanu dēļ no citām valstīm, nevis vietējo fanu uzvedības dēļ. Latvijai konvencijas parakstīšana un sekojoša ratifikācija nozīmētu būtiskas izmaiņas gan tiesību sistēmā, gan visā sporta infrastruktūrā:

- konvencija uzliek par pienākumu tās dalībniekiem pieņemt jaunus noteikumus un sertifikācijas sistēmas, kas attiecas uz stadionu licencēšanu un drošību, kā arī nodrošināt, ka stadiona konstrukcija, infrastruktūra un cilvēku plūsmas pārvaldība atbilst starptautiskajiem standartiem. Līgums attiecas arī uz sanitārijas iekārtu uzlabošanu, bērnu, vecāka gadagājuma cilvēku un personu ar invaliditāti piekļuves iespējām, biļešu tirdzniecības regulēšanu, alkohola patēriņu un pirotehnikas izmantošanu, konkurējošo fanu nošķiršanu, pretterorisma pasākumiem un melnā mārketinga novēršanas pasākumiem. Ņemot vērā iespējamo interešu konfliktu (piem., vietās, kur stadioni pieder vietējām pašvaldībām), Konvencijā norādīts uz nepieciešamību skaidri nodalīt bažas par pašvaldības īpašumu apsaimniekošanu stadionos un stadionu licencēšanu. Tādējādi ratificējot Konvenciju, būs jāpārbūvē sava futbola infrastruktūra;
- būs jāgroza nacionālie tiesību akti un jāparedz vairāki preventīvi un sodīšanas pasākumi vardarbības un huligānisma gadījumos, kā arī būs jāievieš ierobežojumi izbraukšanai no valsts uz futbola pasākumiem. Konvencijā ir pausta pārliecība, ka ir jāpiemēro sankcijas pret valsti, kurā noziegums izdarīts, vai valsti, kurā atrodas likumpārkāpēja dzīvesvieta vai kuras pilsonis viņš ir, kā arī jāaizliedz stadioniem rīkot sacensības. Tajā pašā laikā jopro-

⁴³⁰Council of Europe. 2016. Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events. No 128. Opening of the treaty: 03.07.2016. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/218>

⁴³¹Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events. No 128. Chart of signatures and ratifications of Treaty 218. Convention. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/218/signatures?p_auth=Vvaj3hQ

jām nacionālās likumdošanas prerogatīva ir noteikt, kurš ir jāsoda, kāpēc un kādā mērā. Autore arī gribētu atzīmēt, ka plaši izplatītais sods vai spēle ar tukšām tribīnēm diez vai atbalstītu sportu vai tā vērtības;

- kad Konvenciju būs ratificējušas desmit valstis, tiks izveidota drošības un aizsardzības sporta pasākumos komiteja, lai sāktu īstenot tās noteikumus. Komiteja uzraudzīs Konvencijas izpildi un vajadzības gadījumā sniegs ieteikumus par mainīgajiem tiesību aktiem, tiesībaizsardzības praksi vai politiku attiecībā uz sportu. Tādējādi valsts, kas paraksta līgumu, sadarbojas ar uzraudzības iestādi un uzņemas atbildību par izmaiņām attiecīgajos tiesību aktos;
- viens no īstenojamajiem pasākumiem ir personalizētā karte jeb fanu pase (fanu ID). Apmeklēt futbola spēli drīkst tikai tie fani, kuriem ir personalizētā karte;
- vietējām varas iestādēm un īpašām organizācijām ieteicams pastiprināt sadarbību ar organizētiem faniem, īpaši futbola faniem. Katrā klubā ir jābūt cilvēkiem, kas atbildīgi par sadarbību ar faniem un saziņu ar policiju. Fanu kopienām vajadzēs izstrādāt stingrus uzvedības noteikumus un jāuzrauga to ieviešana. Savukārt tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem ir jāveido konstruktīvu dialogu ar faniem un jānodibina kontaktus ar saviem Eiropas partneriem, jo īpaši ar UEFA Eiropas drošības centra darbiniekiem. Turklāt dažām valstīm tiek ieteikts apsvērt iespēju ieviest tā saukto novērotāju institūtu, kas bijis veiksmīgs vairākās Eiropas valstīs. Novērotāji ir policisti, kas izprot fanu kultūru un uzvedības noteikumus un palīdz faniem veidot adekvātas attiecības ar tiesībaizsardzības iestādēm.⁴³² Novērotāja galvenais uzdevums ir novērst pārkāpumus un konfliktus, kā arī samazināt fanu un ierēdņu spēku mijiedarbību;⁴³³
- viena no galvenajām problēmām, pēc autores domām, ir Nacionālā futbola informācijas punkta (NFIP) izveide un tā integrācija tiesībsargājošajā sistēmā. NFIP būtu jāklūst par vienotu kontaktpunktu, lai saskaņā ar starptautisko sadarbību reglamentējošiem tiesību aktiem apmainītos ar jaunāko stratēģisko un taktisko informāciju par futbola sacensībām un personas datiem saskaņā ar valsts un starptautiskajiem noteikumiem, kā arī nodrošinātu, koordinētu vai organizētu starptautisko tiesībaizsardzības iestāžu sadarbību pasaules futbola spēļu laikā. Turklāt, ņemot vērā Konvencijas saturu, NFIP būtu valsts informācijas avots par policijas pieredzi futbola sacensību laikā; NFIP arī izstrādātu fanu vidi un pētītu saistītos riskus, lai nodrošinātu drošību un drošumu. Daudzām Eiropas valstīm NFIP ir jauninājums, tāpēc tā izveide radīs daudz dažādus jautājumus.

⁴³² Neill, M. 2005. *Policing Football*. London, UK: Palgrave Macmillan.

⁴³³ *Ibid.*

Jāatzīmē, ka Latvijas tiesiskā sistēma likumpārkāpumu prevencija jomā, kas saistīti ar sportu, vēl atrodas pašā attīstības sākumposmā. Tomēr futbola huligānu aktivitātes negatīvo seku mēroga palielināšanās sporta pasākumu laikā Eiropas līmenī, to konsolidācija un integrācija neformālās kriminālas ievirzes apvienībās prasa drīzu šīs problēmas izpratni, tās padziļinātu analīzi, atbilstošu likumu izstrādi un pieņemšanu. Pat Eiropas Padome kā nozīmīgāko drošības līdzekli futbola spēļu norises laikā uzskata tiesisko aspektu, bet pēc tam izglītojošo un organizatorisko.⁴³⁴

Futbola huligānisma un vardarbības tiesisko pamatu veido arī atbilstošie UEFA un FIFA normatīvie dokumenti, kas veiksmīgi integrēti nacionālo futbola federāciju reglamentos, tostarp arī Latvijā. Tādējādi prasības – UEFA/FIFA vadīt savas sacensības ir mainījušas pašu domāšanas veidu profesionālajā futbolā. Risinot drošības un komforta jautājumus stadionos, obligāti ņem vērā šādus UEFA/FIFA dokumentus kā:

1. “Drošība stadionos visās UEFA sacensībās”, UEFA, 2018. g.⁴³⁵
2. “UEFA stadionu infrastruktūras regula”, UEFA, 2018. g.⁴³⁶
3. “FIFA reglaments par stadionu drošības un tiesībaizsardzības nodrošināšanu”.⁴³⁷
4. “Futbola stadioni: Tehniskie ieteikumi un prasības” – 5. izdevums.⁴³⁸

Risinot drošības un komforta jautājumus Latvijas Republikas stadionos, jāņem vērā LFF rīkoto pasākumu apmeklēšanas noteikumi.⁴³⁹

Organizatoriskie pasākumi. Bez šaubām, pastāvot tikai regulām, bez organizatorisku pasākumu sērijas nevar izveidot veiksmīgu gan nacionālo, gan vispārējās Eiropas drošības politiku sporta pasākumos. Skatītāju drošības nodrošināšanai un pārvaldīšanai ir jābūt plānotai un integrētai. Tas ietver stadiona konstrukciju un stāvokli, skatītāju kustības ceļu, drošības pārvaldību, fanu uzvedības kontroli, rūpes par skatītājiem, klubu komercdarbību un mediju pārstāvju klātbūtni. Šīs stratēģijas realizācijas darbs var atšķirties atkarībā no pasākuma plāna un pasākuma rakstura, bet galvenais, tai jā sākas ilgi pirms pirmo skatītāju ierašanās. Ideālajā

⁴³⁴ Council of Europe. Home: Democracy: Sport. *Coe.int*. <https://www.coe.int/en/web/sport/home?desktop=true>

⁴³⁵ UEFA. 2006. *UEFA Safety and Security Regulation*. <https://www.uefa.com/newsfiles/551778.pdf> (11.07.2019.)

⁴³⁶ UEFA. 2018. *UEFA Stadium Infrastructure Regulations*. *UEFA.com*. https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/Stadium&Security/01/48/48/85/1484885_DOWNLOAD.pdf [viewed 11.09.2019.].

⁴³⁷ FIFA. 2019. *FIFA Stadium Safety and Security Regulations*. *FIFA.com*. <https://resources.fifa.com/image/upload/-515398.pdf?cloudid=xycg4m3h1r1zudk7rnkb>

⁴³⁸ FIFA. 2011. *Football Stadiums: Technical recommendations and requirements*. 5th ed. *Fifa.com*. <https://resources.fifa.com/image/upload/football-stadiums-technical-recommendations-and-requirements-5th-edition-1371776.pdf?cloudid=rcrtvaelvfae84czze1w>

⁴³⁹ LFF rīkoto pasākumu apmeklēšanas noteikumi. *Lff.lv*. <https://lff.lv/files/documents/154/LFF%20R%C4%AAKOTO%20PAS%C4%80KUMU%20APMEKL%C4%92%C5%A0ANAS%20NOTEIKUMI.pdf> [viewed 11.07.2019.].

gadījumā – stadiona projektēšanas stadijā.⁴⁴⁰ Galu galā tā izskats nav tik svarīgs kā funkcionalitāte. Piemēram, skatītāju izvietošanai un pārvietošanai jānotiek nevis iekšpusē, bet ārpus stadiona. Atsevišķu sēdvietu esamība ievērojami uzlabo drošību, jo tā katram skatītājam piešķir savu vietu. Tiek atvieglots arī stadiona pārvaldības uzdevums. Jo, ja stadions ir aprīkots ar slēgtas shēmas televīzijas sistēmu, administrācija un policija var uzraudzīt situācijas attīstību, un pastāvīga videonovērošana neapšaubāmi atturētu pašus likumpārkāpējus. Papildus, autore atzīmē, ka videokontroles un videoierakstīšanas pasākumiem ir jāatbilst samērīguma principam, tas ir labumam, ko sabiedrība iegūst ar ierobežojumiem, kas uzlikti adresātam, ir jābūt lielākam nekā viņa tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumam. Būtiski privātpersonas tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumi ir attaisnojami tikai ar nozīmīgu sabiedrības labumu. Līdz ar to videokontrole un videoierakstīšana šajā gadījumā būs nozīmīgs sabiedrības labums, jo minēto pasākumu mērķis ir novērst iespējamo likumpārkāpumu.

Ļoti svarīgi, lai katrai skatītāja vietai būtu savs numurs, šis numurs būtu norādīts biļetē, un skatītāji ieņemtu vietas saskaņā ar nopirktajām biļetēm. Saskaņā ar UEFA⁴⁴¹ Futbola stadiona tehniskajām rekomendācijām un prasībām īpaša uzmanība jāpievērš skatītāju ieiešanai, iziešanai un kustībai jebkurā sporta pasākumā, jo tie ir visbīstamākie brīži. Ir ļoti svarīgi neveidot pūli pie ieejas, bet ātri ievest skatītājus kontrolētā teritorijā. Ieeju skaitam jābūt tādā, lai visi varētu nokļūt stadionā vienas stundas laikā. Bet vislabāk būtu, ja ieeju skaits būtu lielāks par normu, ņemot vērā, ka skatītāji bieži ierodas uz pasākumu neilgi pirms sākuma. Autore, veicot novērojumus, vēlas atzīmēt darbinieku, kuri nodrošina biļešu kontroli un skatītāju pārvietošanos Lielbritānijas stadionos, profesionālās kvalifikācijas līmeni. 2010. gadā uz spēli starp Londonas FK “Chelsea” un Maskavas FK “Spartak” Stenforda Bridža (*Stamford Bridge*) stadionā līgas ietvaros (Londona) ar 96% noslogotību, ar 42055 skatītāju ietilpību⁴⁴², autorei bija biļetes uz “Chelsea” fanu sektoru, taču, ņemot vērā faktu, ka autores un pavadošās personas saziņas valoda bija krievu, autori aizturēja pie ieejas, lai pārbaudītu, vai tā nav provokācija no Maskavas “Spartak” puses. Turpmākais dialogs līdzinājās sarunai ar specdienesta darbiniekiem, kurā pēc uzdotajiem jautājumiem tika novērota aptaujātā reakcija. Pēc pārliecināšanās, ka autore ir “Chelsea” līdzjutēja, tika atļauts doties uz vietām ar drošības rekomendācijām.

⁴⁴⁰ Secinājumi pēc tikšanās (2015.04.29.) LFF nacionālā stadiona projektēšanas ietvaros ar Tomasu Speku - vācu arhitektu, vadošo ekspertu stadionu izstrādē, pārvaldībā un ekspluatācijā. Viņš piedalījās Eiropas futbola čempionāta 2012., 2016. un 2016. gada pasaules čempionāta projektos.

⁴⁴¹ FIFA. 2011. Football Stadiums: Technical recommendations and requirements. 5th ed. *Fifa.com*. <https://resources.fifa.com/image/upload/football-stadiums-technical-recommendations-and-requirements-5th-edition-1371776.pdf?cloudid=rctvaelvfae84czze1w>

⁴⁴² Челси – Спартак 4 : 1, 3 ноября 2010 - онлайн трансляция матча, прямая трансляция - Футбол. Лига чемпионов 2010/2011. *Championat.com*. https://www.championat.com/football/_ucl/tournament/228/match/124769/#stats

Ieteicams arī nošķirt sektorus ar atbilstošiem šķēršļiem, kas pēc sektora piepildīšanas, tiek aizvērti, kas izslēdz iespēju faniem pārvietoties no viena sektora uz otru. Šāda stadionu projektēšana vairākās ārvalstīs jau ir pierādījusi savu efektivitāti nekārtību un grupu huligānisma novēršanā.⁴⁴³

Lai nodrošinātu drošību stadionos, svarīga loma ir arī skatītāju reģistrācijas sistēmai pie katras ieejas, lai noteiktu potenciālo pārpildīšanos un novērstu to. Turklāt stadiona iekšpusē skatītājiem ir jābūt iespējami brīvi un droši pārvietoties sektora robežās. Tāpēc vēl projektēšanas posmā jānosaka viņu pārvietošanās ceļi, ņemot vērā to cilvēku viedokli, kuri būs atbildīgi par šī procesa vadību.

Savukārt šādu pasākumu efektivitāte nav iespējama bez kompleksas pieejas šīs problēmas risināšanā, kas ir vienota vispārējā un speciāla noziegumu prevencijā. Jāsaka, ka šāda veida pārkāpumu prevencijas vispārējo un speciālo sistēmu savstarpējai saistībai jābūt iekšējai, organiskai. Ņemot vērā to, ka nav iespējams atrisināt vispārējas prevencijas uzdevumus, izmantojot speciālas prevencijas uzdevumus, tāpat kā vispārējas preventīvas nozīmes pasākumus nevar padarīt pilnībā atkarīgus no noteiktu noziegumu apkarošanas problēmu risināšanas.⁴⁴⁴ Šajā sakarā īpaša uzmanība jāpievērš vispārējo profilaktisko un speciālo, tostarp operatīva rakstura pasākumu kopuma izstrādei, lai ierobežotu to, ka jauniešu vidū izplatās priekšstatu par noziedzīgiem uzskatiem, normām, attiecībām, žargonu, ko izplatījusi pieaugušo noziedzīga vide.

Aktualitāte un nepieciešamība nodrošināt papildu pasākumus sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanai futbola spēļu un citu sporta pasākumu laikā, atkārtoti apspriež tiesībsardzības iestāžu amatpersonas, un, pats galvenais, dažādu futbola asociāciju sanāksmēs visā Eiropā. Tā, piemēram, lai apsprieztu aktuālos jautājumus par policijas starptautisko sadarbību kārtības nodrošināšanai sporta pasākumu laikā, 2015. gadā februārī Rīgā, Valsts policijā (VP), norisinājās Nacionālā futbola informācijas punkta (NFIP) darba sanāksme. Darba sanāksme Rīgā, kuru vadīja VP Rīgas reģiona pārvaldes Ķengaraga iecirkņa Kārtības policijas priekšnieks Nikolajs Mitroščenko un Galvenās kārtības policijas pārvaldes Dienestu koordinācijas biroja vecākais inspektors Edgars Liepa, norisinājās Latvijas prezidentūras ES Padomē ietvaros.⁴⁴⁵ Sanāksmes laikā tika panākta ļoti būtiska vienošanās – nākotnē tiek plānota vienota ES “melnā saraksta” ieviešana, vienotajā datubāzē apkopojot informāciju par tām per-

⁴⁴³The Football Association. 2012. Summary of measures taken to prevent football violence. *Thefa.com*. Available from: file:///C:/Users/Asus/Downloads/summary-of-measures-taken-to-prevent-football-violence%20(7).pdf

⁴⁴⁴ Долговой, А. И. 2001. *Учебник для вузов: Под общей редакцией доктора юридических наук, профессора*. М.: Издательство НОРМА.

⁴⁴⁵LETA. 2015. Plāno izveidot vienotu ES sporta huligānu 'melno sarakstu'. *Delfi*.

https://www.delfi.lv/sports/news/other_kinds/other/plano-izveidot-vienotu-es-sporta-huliganu-melno-sarakstu.d?id=45551396

sonām, kas sporta arēnās izraisījušas nekārtības, apdraudot citu drošību, un kurām līdz ar to turpmāka atrašanās sporta arēnās ir aizliegta.⁴⁴⁶

Starptautiskā pieredze kopumā un jo īpaši Eiropas mērogā rāda, ka tiesībsardzības institūciju pūliņu efektivitāte cīņā pret noziedzību ir atkarīga no tā, cik labi un vērienīgi organizēts profilaktiskais darbs, kurā galvenā uzmanība ir vērsta uz iedzīvotāju piesaistīšanu un valsts un vietējo resursu iesaistīšanu. FK, komandas un fanus nevar apskatīt un uztvert atsevišķi, jo tie veido visu futbola pasaules kopienību. Tomēr starptautiskajā un vietējā arēnā šo subjektu un futbola elementu un visu attiecīgo asociāciju un organizāciju dzīvotspēja ir tieši atkarīga no futbola faniem.

Tiesībsardzības institūcijas visā Eiropā jau ir izstrādājušas noteiktu operatīvu profilaktisko pasākumu sistēmu, lai novērstu sporta fanu un citu neformālo organizāciju grupu huligānismu.⁴⁴⁷ Tajā ietilpst reidi; operatīvi meklēšanas pasākumi; tādu personu, kas pieskaita sevi neformālajām ekstrēmistu pūļa apvienībām un veic ar tiem izglītojošu darbu, reģistrācija; skolās un dzīvesvietās pusaudžu tiesiskās apmācības veikšana; katru ceturksni analizēt veicamo operatīvu profilaktisko pasākumu efektivitāti (pozitīvas pieredzes izplatīšana, metodisko materiālu sagatavošana); ciešas mijiedarbības nodrošināšana ar iekšlietu transporta un teritoriālo institūciju vienībām, nodarbību vadīšana ar personālu par ekstrēmistu veida neformālu sporta veidu sporta fanu nelikumīgu darbību apspiešanas un lokalizācijas taktiku; nepilngadīgo lietu, kriminālmeklēšanas nodaļas darbinieku piedalīšanās patruļas un inspekcijas dienesta norādījumos; informācijas apmaiņa Iekšlietu ministrijas struktūrās; vienotas reģistrācijas sistēmas izveidošana personām, kuras piedalījušās sabiedriskās kārtības pārkāpumos grupās un neformālo grupu dalībniekiem.⁴⁴⁸

Veicot kopsavilkumu, var secināt, ka viss profilaktisko pasākumu komplekss šajā jomā var veidoties divos posmos:

1. Operatīvo un preventīvo pasākumu kopums, lai identificētu futbola fanu neformālo organizāciju vadītājus un locekļus, lai novērstu viņu pārkāpumus pirms futbola spēļu sākuma.
2. Operatīvi profilaktisko pasākumu komplekss sabiedriskās kārtības nodrošināšanai futbola spēļu laikā, kas savukārt sadalās trīs posmos:

⁴⁴⁶ LETA. 2015. Plāno izveidot vienotu ES sporta huligānu 'melno sarakstu'. Delfi. https://www.delfi.lv/sports/news/other_kinds/other/plano-izveidot-vienotu-es-sporta-huliganu-melno-sarakstu.d?id=45551396

⁴⁴⁷ Adang, O. and Brown, E. 2008. *Policing football in Europe: Experiences from peer review evaluation teams*. Politieacademie Apeldoorn. <https://www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/71375.pdf>

⁴⁴⁸ Poutvaara, P. and Priks, M. 2009. Hooliganism and police tactics. *Journal of Public Economic Theory*. 11. 441–453. DOI: 10.1111/j.1467-9779.2009.01417.x.

- sagatavošanas posms (šajā posmā notiek uzdevumu noskaidrošana, to izpildes veidu noteikšana, situācijas analīze un pārvaldes lēmumu izstrāde);
- galvenais posms (šajā posmā notiek spēku un līdzekļu izvietošana tieši dienesta pildīšanas iecirknī un sabiedriskā kārtības aizsardzības pasākumu veikšana);
- noslēguma posms (sākas ar pasākuma beigu brīdi un beidzas pēc skatītāju pamatmasas evakuācijas veikšanas).

Svarīgs aspekts, identificējot pārkāpējus, var būt policistu darbs, kuri tieši atrodas fanu sektorā. Vienlaikus jautājums par policijas darbinieku klātbūtni formas tērpā ir ārkārtīgi strīdīgs un rada negatīvas emocijas⁴⁴⁹ no faniem.

No Dānijas piemēra⁴⁵⁰ var secināt, ka tā saucamā “mobilās izvietošanas koncepcija”, kas ietver policijas mašīnu un policistu vienību izmantošanu ar aizsargaprīkojumu, lai saņemtu stratēģiskos mērķus uz ātras mobilitātes un spēka pielietojuma rēķina, ir pilnīgi neefektīva, salīdzinot ar jauno tā saucamo “dialoga izvēršanas koncepciju”, kas atspoguļo pūļa dinamikas izpēti.⁴⁵¹ Koncepcija tika izstrādāta vienīgi futbola spēlēm, taču, ņemot vērā pozitīvo dinamiku, tā tiek izmantota protestiem un sabiedriskiem pasākumiem.⁴⁵²

Policijas darbinieku dialoga galvenais uzdevums ir veicināt ārvalstu fanu likumīgu rīcību:⁴⁵³ “Pirms futbola spēles dienas operācijas vadītājs vai dialoga vienības komandieris cenšas nodibināt kontaktus ar galvenajiem ārvalstu faniem gan no oficiālām, gan neoficiālām atbalstītāju grupām, tostarp arī zināmām vardarbīgām fanu grupām. Tas tiek darīts ar policijas nodaļas “futbola kontaktpersonas” un tās policijas nodaļas palīdzību, no kurienes ieradušies fani. Bieži vien uzaicinātais FK un jo īpaši tā fanu sadarbības koordinatori⁴⁵⁴ veicina saziņu un sniedz vērtīgu ieguldījumu policijas darba plānošanas procesā. Policija bieži vien palīdz atrast piemērotu krodziņu pirms futbola spēles iedzeršanai un sadarbības gājienu organizēšanā. Fani bieži ierodas ar vilcienu vai autobusu vairākas stundas pirms sākuma. Ja viņi ierodas pilsētas centrā netālu no stadiona, viņus sagaida dialoga vienības policijas darbinieki. Dialoga

⁴⁴⁹ACAB. 2015. *All cops are...bounded*. Worker solidarity movement. WSM. Available from: <http://www.wsm.ie/c/acab-all-cops-are-bounded>

⁴⁵⁰Havelund, J., Lauritsen, M., Joern, L. and Rasmussen, K. 2016. Not all cops are bastards - Danish football supporters' perception of dialogue policing. *European Police Science and Research Bulletin*. 15. https://pdfs.semanticscholar.org/f5df/a24a7cc59da225da46658b863034554cb659.pdf?_ga=2.80405911.1861988861.1563266137-1609234828.1560862558

⁴⁵¹Havelund, J., Jensen, M. A., Ilum, J., Nielsen, B. P., Rasmussen, K. and Stott, C. 2011. Event policing: Dialogue in the policing of mass events in Denmark. *European Police Science and Research Bulletin*. 4

⁴⁵²Havelund, J., Lauritsen, M., Joern, L. and Rasmussen, K. 2016. Not all cops are bastards - Danish football supporters' perception of dialogue policing. *European Police Science and Research Bulletin*. 15. https://pdfs.semanticscholar.org/f5df/a24a7cc59da225da46658b863034554cb659.pdf?_ga=2.80405911.1861988861.1563266137-1609234828.1560862558

⁴⁵³*Ibid.*

⁴⁵⁴UEFA. 2011. *UEFA Supporter Liaison Officer Handbook*.

https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/84/35/28/1843528_DOWNLOAD.pdf

vienības policisti faniem sekos visas dienas garumā, izņemot stadiona iekšpusē.⁴⁵⁵ Viņu galvenais mērķis ir sazināties ar faniem un iesaistīties dialogā, tādējādi ievērojot koncepcijas galveno stratēģisko mērķi, sniedzot precīzu dinamisku riska novērtējumu visā futbola spēles dienā, lai nodrošinātu klusu un mierīgu pasākumu. Viens no galvenajiem uz dialogu balstītas pieejas mērķiem tādējādi ir gūt labāku izpratni par dažādiem fanu grupējumiem un to dienas nodomiem. Ja lietas saasināsies, būs iespējama precīzāka un diferencēta iejaukšanās, pamatojoties uz dialogu balstītu pieeju, kas netieši atbalsta likumīgu rīcību. Šīs dienas pirmā kontakta laikā galvenais uzdevums ir apkopot informāciju par grupu un ievadīt informāciju kopējā operācijā, lai atjauninātu riska novērtējumu un, iespējams, veiktu dažas korekcijas atkarībā no fanu noskaņojuma un citu operācijas daļu izlūkdatiem⁴⁵⁶.”

Dānijas pieredze dialoga veidošanā nav vienīgā, daudzas Eiropas valstis pilnvaras uzturēt kārtību un dialogu stadiona ietvaros deleģē komandu (stjuartu) drošības dienestiem.

Stjuarti angļu klubos var būt vīrieši un sievietes. Viņiem noteikti jāapgūst drošības kurss FSQ (*Football Safety Qualification*). Stjuartu galvenais uzdevums ir pastāvīgi kontrolēt fanu uzvedību no to ieejas stadionā līdz izešanas brīdim – no ieejas turniketa skatītāji nonāk dažādu darbinieku atbildības zonā un nekur nepaliek atstāti bez uzraudzības.⁴⁵⁷

Latvijā līdz 2018. gadam termins “stjuarti”⁴⁵⁸ tika izmantots Latvijas Futbola federācijas noteikumos. Saskaņā ar šo regulējumu par drošību stadionā atbild policija, stjuarti vai apsardzes firmas. Stjuarti ir apsardzes firmas personāls, kurš saskaņā ar noslēgto līgumu nodrošina kārtību un drošību stadionā spēles norises laikā un pirms tās, kā arī nodrošina caurlaides režīmu, skatītāju apskati un biļešu kontroli.⁴⁵⁹ Pašlaik drošības pasākumi ir reglamentēti 2018. gadā LFF rīkoto pasākumu apmeklēšanas noteikumos, kur ir arī iekļauts “Kārtības uzturētāju” definējums – Valsts policija vai pašvaldības policija, kā arī juridiskā persona, kurai izsniegta licence apsardzes darbības veikšanai un ar kuru Rīkotājs ir noslēdzis līgumu par sabiedriskās kārtības un drošības, kā arī ugunsdrošības prasību izpildi pasākuma laikā, vai Rīkotāja norīkotas personas, kas pasākuma laikā gādā par sabiedriskās kārtības, drošības un

⁴⁵⁵ Havelund, J., Jensen, M. A., Ilum, J., Nielsen, B. P., Rasmussen, K. and Stott, C. 2011. Event policing: Dialogue in the policing of mass events in Denmark. *European Police Science and Research Bulletin*. 4.

⁴⁵⁶ Havelund, J., Jensen, M. A., Joern, L., Nielsen, B. P. and Rasmussen, K. 2013. *Danish event policing — dialogue-based policing of football crowds*. Good Hosting. 2, Norderstedt.

⁴⁵⁷ Whalley C. Stadium Safety Management in England. *The Football Association*.

http://ficheiros.parlamento.pt/DILP/Dossiers_informacao/Violencia_Desporto/stadium-safety-management-in-england.pdf

⁴⁵⁸ Mežeckis, J. 2017. *LFF drošības pasākumu reglaments*.

https://lff.lv/files/documents/106/Drosibas_reglaments_2018_.pdf

⁴⁵⁹ Mežeckis, J. 2017. *LFF drošības pasākumu reglaments*.

https://lff.lv/files/documents/106/Drosibas_reglaments_2018_.pdf

ugunsdrošības prasību ievērošanu.⁴⁶⁰ Balstoties uz iepriekšminēto definīciju, termins “stjuarts” ir izņemts. Tāpēc var pieņemt, ka, neskatoties uz to, ka apsardzes uzņēmumi, kas nodrošina kārtību un drošību stadionā, būtībā ir “stjuarti”, bet šis termins nav juridiski nostiprināts pat pašregulējošā dokumentācijā – stjuartu institūts Latvijā nepastāv. Pēc autores domām, tas var būt saistīts ar noteiktām prasībām pret amatu “stjuarts” – speciāla apmācība darbam sporta sacensību vietās, licencēšana utt.

Tomēr, lai kādi spēki nenodrošinātu sabiedriskās kārtības apsardzi stadionos, vai tie ir stjuarti, privātie apsardzes uzņēmumi vai policijas darbinieki, lai izvairītos no vandālisma un huligānisma darbībām, plašsaziņas līdzekļos ir jāatspoguļo pasākumi, ko veic policijas struktūras, lai nepieļautu grupu likumpārkāpumus un masu nekārtības, futbola spēļu laikā. Paredzot spēles ar paaugstinātu riska pakāpi, tiek veikti pasākumi, lai “izlīdzinātu” neveselīgu aiziotāju plašsaziņas līdzekļos attiecībā uz iespējamiem FK fanu un tiesībaizsardzības spēku konfliktiem.

Šajā sakarā plašsaziņas līdzekļos, kā arī caur skaļruni ieteicams tieši spēles laikā organizēt treneru un komandu vadošo spēlētāju aicinājumus faniem, lūdzot viņus nepieļaut prettiesiskas darbības. Tieši šādas miera uzturēšanas darbības bieži palīdz nomierināt futbola fanu vardarbīgo temperamentu. Pierādījums tam nav tikai ārzemju pieredze, bet arī Latvijas pieredze – 2014. gadā Latvijas Futbola federācijas nu jau bijušais darbinieks Vladimirs Žuks, kurš šajā organizācijā ilgstoši ir atbildējis par drošību, atrisināja vairākus konfliktus tieši pateicoties spējai veidot dialogu gan ar policijas darbiniekiem, gan ar faniem.

Pirms un pēc sporta pasākuma obligāti jāveic paplašinātas operatīvās sanāksmes, kurās ir detalizēti jāsaskaņo visās iepļānotās darbības vai jāanalizē pieļautās problēmas tiesiskās kārtības nodrošināšanai, jāanalizē iekšlietu institūciju, stadiona drošības dienestu darbinieku un citu ieinteresēto organizāciju darba rezultāti, jānosaka sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanas darbības efektivitātes uzlabošanas veidi.

Pamatojoties uz iepriekšminēto, jāatzīmē, ka mūsdienu apstākļos, lai uzlabotu futbola fanu noziegumu un likumpārkāpumu prevenci, ir jāveic pasākumu komplekss, kas spēj ietvert gan speciālo, gan vispārējo prevenci (pamatojoties uz ārvalstu pieredzi).

⁴⁶⁰2018. Latvijas Futbola federācijas rīkoto pasākumu apmeklēšanas noteikumi. Faniem. *LFF.lv*. <https://lff.lv/faniem/spelu-apmeklesanas-noteikumi/>

Nobeigums

Promocijas darbs par futbola fanu kriminogēnajām izpausmēm pēc sava satura ir daudzpusējs kriminoloģisks pētījums par jaunu sociālo parādību – futbola fanu subkultūru.

Pētījuma rezultātā, sasniedzot darbā noteikto mērķi un izpildot uzdevumus, autore izdarīja **secinājumus** šādu tēžu veidā:

1. Kriminoloģijai ir raksturīga jaunu virzienu veidošanās un šī īpašība, kurai ir principiāla nozīme, demonstrē kriminoloģijas atvērtību aktīvai sadarbībai ar citām zinātnēm. Līdz ar to plaši pazīstamās sporta nozares problēmas ar kriminālo izpausmi un kriminogēno potenciālu norāda uz sporta kriminoloģijas zinātniskās identifikācijas savlaicīgumu un likumsakarību.
2. Sporta kriminoloģija ir jauns kriminoloģijas virziens, kas pēta sporta jomas kriminoloģiskos aspektus: noziedzības un citu likumpārkāpumu attīstību sporta jomā; noziedzības un citu likumpārkāpumu ietekmējošos faktorus sporta jomā; likumpārkāpēja personību – personas sporta jomā (sportistus, sporta speciālistus un darbiniekus, apmeklētājus), viktimoloģijas īpatnības sporta pasākumu īstenošanā; kriminoloģisko politiku sporta jomā.
3. Sporta kriminoloģijas galvenais uzdevums ir izpētīt kriminalizācijas procesus sporta jomā un izstrādāt pasākumus to novēršanai.
4. Sporta kriminoloģijas saturs ir:
 - a. sporta kriminoloģijas pētniecības teorijas un metodes;
 - b. likumpārkāpumi sporta jomā un to kriminoloģisko pētījumu robežas;
 - c. likumpārkāpumu determinanti sporta jomā;
 - d. personu, kas izdara likumpārkāpumu sporta jomā, personiskās īpašības;
 - e. likumpārkāpēja un viņa upura mijiedarbības mehānisms noziegumu vai citu likumpārkāpumu izdarīšanā sporta jomā;
 - f. noziedzības un citu likumpārkāpumu novēršana sporta jomā.
5. Nekārtības sporta pasākumu norises laikā ir eksistējušas pastāvīgi, taču to mūsdienīgā modifikācija ir visai specifiska – vairāk izteikta un raksturīga ir iepriekš saskaņota nekārtību organizēšana.
6. Futbola pasākuma apmeklētāju klasifikācija, kas tiek veidota pamatojoties uz personas attieksmi pret futbola spēli:
 - a. Epizodiski skatītāji:
 - nejūt līdzīgu nevienai komandai;
 - daudzi no tiem skatās tikai pasaules un Eiropas čempionātus;

- futbolā orientējas pavisam slikti vai arī skatās tikai populārākās futbola līgas. Šo grupu pārsvarā neinteresē konkrēta komanda, to interesē skaista spēle.

b. Līdzjutēji bez kriminogēnajām izpausmēm:

- atbalsta konkrētu komandu;
- pārdzīvo par to, zina visus pamata sastāva un rezerves spēlētājus, komandas vēsturi, kolekcionē programmiņas, publikācijas, atribūtiķu un visu, kas attiecas uz mīļāko komandu;
- daudzi ģeogrāfiskās atrašanās dēļ reti apmeklē stadionus, citi var dzīvot tajā pilsetā, kur mīt mīļākā komanda, bet vecuma, ģimenes stāvokļa vai citu iemeslu dēļ arī biežāk skatās futbolu televīzijā.

c. Līdzjutēju ar kriminogēnajām izpausmēm (visā pasaulē šo līdzjutēju grupu sauc par faniem):

- tāpat kā līdzjutēji bez kriminogēnām izpausmēm atbalsta noteiktu komandu;
- ir aktīvākie futbola mīļi;
- parasti ir organizēti;
- ne tikai regulāri apmeklē savas mīļākās komandas spēles, bet arī dodas līdz komandai valstī un pasaulē;
- organizē atbalsta pasākumus tribīnēs, kas bieži pārtop konfliktos un, rezultātā, likumpārkāpumos;
- iesaistās fiziskā konfliktā ar citu komandu faniem un tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvjiem, lauž krēslus u. tml.;
- neskatoties uz to, daudzi no viņiem, lai cik tas arī nebūtu dīvaini, futbolu izprot slikti, tiem svarīgāk ir izpausties, iesaistoties konfliktos ar citas komandas faniem;
- šo grupu pārstāv vairākas fanu grupas, lielākās no tām ir “Ultras” un “Futbola huligāni”.

7. Mūsdienu Eiropas “Ultras” ir futbola kustības aktivisti. Tieši viņi gatavojas spēlei ilgu laiku, izmēģina uzstāšanās, saukļus un veido plakātus mīļākā kluba atbalstam. “Ultras” ir strukturēta grupa, kurā ir stingra hierarhija. Mūsdienās parasti šāda tipa pārstāvji labi komunicē ar cita kluba pārstāvjiem, dažkārt pat ar spēlētājiem un treneriem, kā arī var aktīvi sadarboties ar kārtības uzturētājiem (valsts vai pašvaldības policiju, kā arī juridisko personu, kurai izsniegta licence apsardzes darbības veikšanai un ar kuru sporta pasākumu organizators ir noslēdzis līgumu par sabiedriskās kārtības un drošības, kā arī ugunsdrošības prasību izpildi pasākuma laikā, vai organizatora norīkotas personas, kas pasākuma laikā gādā par sabiedriskās kārtības, drošības un ugunsdrošības prasību ievē-

rošanu), ar tiem apspriežot spēles snieguma detaļas. “Ultras” ir diezgan stingri iekšējie noteikumi (goda kodekss), tāpēc viņi ir disciplinēti un vienoti. “Ultras” goda kodeksā ir formulēti arī viņu pamatprincipi. Viens no šādiem principiem ir “būt uzticīgiem klubam un aizstāvēt komandas intereses”. Tāpēc arī “Ultras” vidū ir diezgan daudz likumpārkāpumu, jo, diemžēl, nereti futbola komandu intereses tiek aizstāvētas, izmantojot vardarbību.

8. “Futbola huligāni” atšķirībā no jebkura cita fana, kurš iesaistās / var iesaistīties konfliktā spontāni, piemēram, pārmērīgas alkohola lietošanas rezultātā, futbola huligāni konfliktu ar līdzīgām pretinieku grupām uzskata par vienu no saviem galvenajiem mērķiem. Viņi piešķir dalībai šādos konfliktos lielāku nozīmi nekā dalībai futbola komandas, ar kuru tie sevi asociē, atbalsta īstenošanai. Atšķirt futbola huligānus no citiem faniem var pēc īpašā apģērba stila (parasts, angl. *casual*) – visbiežāk britu sporta zīmolu apģērbs un noteikti baltas sporta kurpes. Tribīnēs tie mēģina turēties kopā ar “Ultras”, bet ārpus arēnas to ceļi strauji šķiras. No “Ultras” tos arī var viegli atšķirt – tie ļoti reti valkā kluba krāsas, maksimāli tas var būt polo kreklis kluba emblēmas krāsās.
9. Galvenā atšķirība starp “Ultras” un “Futbola huligāniem” ir šāda:
 - “Ultras” agresija un likumpārkāpumi sporta sacensībās parasti ir spontāni;
 - “Futbola huligānu” agresija un likumpārkāpumi vienmēr tiek rūpīgi izplānoti un organizēti, izmantojot mūsdienu saziņas līdzekļus.
10. Katra fanu kustība sastāv no organizētiem grupējumiem un vienkārši faniem, kuri nepieder pie fanu apvienībām. Turklāt organizēto grupu daudzums pastāvīgi mainās. Katras organizētas fanu grupas kodols ir neliela autoritatīvāku, aktīvāku un vairāk pieredzējušu fanu grupa līdz pat 40 cilvēkiem. Pārējā grupas daļa – tā saucamais “kaujas sastāvs”, ir jaunieši, kuri ir fiziski sagatavoti kautiņiem, kuriem vidējais vecums ir 25 gadi. Bez šaubām, katrā grupā ir cilvēki, kuri nodarbojas ar finanšu piesaisti, jo, pirmkārt, tā ir neatņemama jebkuras grupas nodrošinājuma sastāvdaļa. Otrkārt, nav iespējams organizēt kopīgo fanu futbola spēles apmeklēšanu, izgatavot plakātus, ko fani ņem līdzi, un vēl virkni darbību bez finansiāla atbalsta. Līdz ar to, autore uzsver, ka fanu grupas finansēšanas jautājumu ir nepieciešams nošķirt atsevišķam pētījumam. It īpaši šis pētījums būtu aktuāls tajos reģionos, kur ir pierādīta saikne starp futbola fanu grupām un organizētas noziedzības grupām (piem., Bulgārijā un Serbijā).
11. Futbola fanu kriminālo ievirzi apstiprina huligānisko darbību, vandālisma aktu, masu nekārtību un citu sabiedriskās kārtības pārkāpumu palielināšanās pirms un pēc sporta pasākumiem un to norises laikā.

12. Mūsdienu zināšanas par futbola fanu neformālajām apvienībām ar kriminālu ievirzi līmenis kopumā raksturojams kā nepietiekams. Futbola fanu attiecināšana uz neformālajām apvienībām nav nejauša, jo futbola fanu apvienību pazīmes atbilst neformālu grupu pazīmēm:
- grupas aktivitāte izpaužas kā dalībnieku, kurus saista kopīga interese, mijiedarbības biežums un pašizpaušmes vispārējie mehānismi;
 - grupai ir raksturīga nepārtraukta iekšējo procesu dinamika, kas notiek plašākai sabiedrībai redzamā vai slēptā formā;
 - neformālā grupa ievēro savas īpašās normas un noteikumus, sekojot kopīgām izraudzītajām vērtībām, ko tās locekļi aktīvi demonstrē;
 - neformālajai grupai ir sava lomu struktūra ar izteiktām funkcionālajām slodzēm.
13. Izpētot futbola fanu subkultūras īpatnības, var teikt, ka aiz tās ārēji “nekaitīgās” būtības, slēpjas prettiesisks raksturs, jo pati piederība fanu grupējumam jau pauž protestu pret sabiedrībā pastāvošajām normām un vērtībām un attaisno uzvedību, kurai nereti ir pretlikumīgs un krimināli sodāms raksturs.
14. Futbola fanu subkultūras pievilcību nosaka:
- plašas darbības jomas un iespēju pieejamība, lai pašapliecinātos un kompensētu neveiksmes;
 - pats kriminālās darbības process, kas ietver risku, ekstremālas situācijas un nepatīsu romantismu;
 - visu morāles un tikumisko aizliegumu robežu noņemšana;
 - balstīšanās uz juridiskās izpratnes trūkumu par sekām, galvenokārt, jauniešiem, kuru vidū var izcelt juridisko zināšanu trūkumu, sociāli tiesisko infantilismu, tiesiskās kultūras trūkumu, sociāli tiesisko negatīvismu un cinismu.
15. Futbola fanu subkultūra daļēji ieņem vietu kriminālajā subkultūrā, vienlaikus saglabājot raksturīgas iezīmes, kurām bieži ir krimināla nozīme un kuras veicina tās masveida reproducēšanu futbola cienītāju vidū. Šīs subkultūras daudzveidības elementi ļauj formulēt šīs parādības koncepciju. **Futbola fanu subkultūra** ir sava veida uzvedības noteikumi futbola faniem, kuri balstīti uz izveidotām un pastāvošām uzvedības normām, kuras izriet no kopīgās grupas prettiesiskās uzvedības darbības futbola spēļu laikā vai saistībā ar tiem, konkrētu saziņas valodu (“fanu” slengs) un ārējo atribūtiku. Kriminalizācija, kā sociokulturāla parādība, var rasties anomijas apstākļos, kad normu neesamība padara objektīvi neizbēgamu cilvēka dezorientāciju vērtību un dzīves stratēģiju izvēlē, izpludinot robežas starp morāli atzīstamām un amorālām attieksmēm, vajadzību apmierināšanas un mērķu sasniegšanas devianto paņēmieni pozitīvu uztveri.

16. Saskaņā ar anonīmās anketēšanas rezultātā iegūtiem datiem, kas korelē arī ar citu autoru pētījumos konstatēto, statistiski vidējais mūsdienu futbola fans:
- vīrietis,
 - jaunāks par 30 gadiem,
 - ar augstāko izglītību,
 - neprecēts un bez bērniem,
 - strādājošs,
 - brīvajā laikā nodarbojas ar sportu,
 - iepriekš nav sodīts, tomēr apgalvo ka pēdējās divās futbola sezonās izdarījis gan administratīvos pārkāpumus, gan arī krimināli sodāmus nodarījumus,
 - iepriekšminētie nodarījumi ir saistīti ar futbola fanu grupas, pie kuras locekļiem pieskaita arī sevi, politiku un principiem,
 - pārkāpumi izdarīti grupā bez vai pēc iepriekšējas vienošanās,
 - izdarīto nenožēlo, un līdzīgā situācijā to darīs vēlreiz, ja tas būs nepieciešams,
 - zina, ko darīt ir aizliegts un ko nedrīkst ienest stadionā, apmeklējot spēli.
 - zina, kāda atbildība paredzēta par pārkāpumiem (noziedzīgiem nodarījumiem), kas ir izdarīti pirms, pēc vai spēles norises laikā,
 - iepriekš vairākkārt izdevās izvairīties no atbildības par izdarīto pārkāpumu (noziedzīgu nodarījumu) saistībā ar futbola spēli.
17. Futbola fanu kriminogēnās izpausmes var iedalīt trīs grupās:
- a. “pirms spēles” (tiek veiktas līdz futbola spēles sākumam, ārpus stadionā);
 - b. “stadiona” (tiek veiktas iekš stadiona teritorijās, pārsvara futbola spēles laikā);
 - c. “pēc spēles” (tiek veiktas pēc futbola spēles, ārpus stadionā);
18. Tomēr bieži vien konstatējami arī “iniciatīvās” kriminogēnas izpausmes, kas laikā ziņā nav saistīti ar konkrēto futbola spēli, bet tiek veiktas, motivējot tās ar neapmierinātību par spēles rezultātu, fanu uzvedību.
19. Kā svarīgāko kriminogēno izpausmju pazīmi futbola fanu vidū ir jāatzīmē to darbību grupveida raksturs. Tādējādi, preventīvajiem pasākumiem cīņā ar futbola fanu fizisko agresiju ir jābūt vērstiem attiecībā uz indivīdu un viņa nošķiršanu no neformālās apvienības ar kriminogēnajām izpausmēm.
20. Fanu subkultūrai ir raksturīga pretestība sistēmai. Līdz ar to ierobežojumu esamība motivē tos pārkāpt. Turklāt, neformālas fanu uzvedības normas ļauj un pat veicina šādas darbības, un personas, kuras tās izdara, saņem neformālo grupu locekļu atbalstu un atziņu.

21. Futbola fanu kriminogēnās izpausmes īstenojas kā nesankcionēta iziešana uz laukuma, objektu sviešana uz spēles laukuma un spēlētājiem, vandālisms, godu aizskaroši plakāti, vārdiski un arī vardarbīgi konflikti, kas noved pie agresijas fanu un tiesnešu, fanu un spēlētāju un pašu fanu grupu starpā, kas notiek tieši pirms, pēc vai futbola spēles laikā.
22. Līdz ar to autore uzskata, ka futbola fanu kriminogēnās izpausmes ir prettiesiskas un kaitīgas darbības, kas apdraud tādu cilvēku attiecību sistēmu sabiedrībā, kas nodrošina sabiedrisko mieru, normālus apstākļus darbam un atpūtai, kā arī personas tiesību un likumīgo interešu realizēšanu. Papildus var arī tikt nodarīts kaitējums personas dzīvībai un veselībai, fizisku un juridisku personu mantiskajām interesēm. Šāda likumpārkāpumu dažādība ir relatīvi patstāvīgs krimināltiesisks, kā arī kriminoloģisks izpētes objekts, kam gala mērķis ir radīt efektīvu personas, sabiedrības un valsts aizsardzību pret noziedzīgiem nodarījumiem un noziegumu prevencija.
23. Saskaņā ar Eiropas Padomes ziņojuma par vardarbību, nekārtībām un citām aizliegtām darbībām futbola spēlēs aktuālo redakciju projekta ProS4 + ietvaros, kopējais incidentu, kas saistīti ar profesionālajām futbola spēlēm, skaits 2016. gadā ir bijis 14 994. Līdz ar to incidenti tika reģistrēti 93% spēļu, kas tika spēlētas nacionālajā un starptautiskajā līmenī. Tas tieši pierāda, ka futbola fanu likumpārkāpumu reālais pārkāpumu līmenis gan valsts, gan Eiropas līmenī ir divreiz augstāks nekā UEFA reģistrētais (47%).
24. Pamatojoties uz datiem, kas tiek apkopoti ProS4+ projektā ietvaros, ir iespējams noteikt futbola fanu nodarīto tiesisko pārkāpumu struktūru:
- futbola fanu visizplatītākais likumpārkāpums **stadiona teritorijā** ir pirotehnikas lietošana;
 - fanu vardarbīgā izturēšanās stadionā izpaužas šādi:
 - a) huligānisms vai aizskaroša uzvedība;
 - b) vardarbība pret policiju;
 - c) priekšmetu mešana;
 - d) vandālisms;
 - nelikumīga politiska darbība;
 - likumpārkāpumi **ārpus stadiona** raksturo agresīvo fanu uzvedību:
 - a) visizplatītākais likumpārkāpums ir aizskaroša uzvedība;
 - b) vardarbība pret pretinieku faniem;
 - c) vandālisms;
 - d) vardarbība pret policiju.
25. Ārvalstu zinātnisko pētījumu un ekspertu daļēji strukturēto interviju analīze norāda uz nelabvēlīgām tendencēm attiecīgās kategorijas pārkāpumos, to kvalitatīvo īpašību mai-

ņu, izdarīto pārkāpumu sabiedriskās bīstamības pakāpes palielināšanos, huligānisko motīvu pārsvaru un likumpārkāpēju šokējošajām darbībām. Pat ņemot vērā fanu izdarīto nodarījumu nenožīmīgo īpatsvaru vispārējā nozieguma struktūrā, to kriminogēnās izpausmes negatīvi ietekmē sabiedrisko kārtību, spēj provocēt masu nemierus, sadursmes etnisku, reliģisko un citu iemeslu dēļ, radīt pilsoņos šaubas par viņu drošību un veidot negatīvu viedokli par tiesībaizsardzības iestāžu darbu.

26. Apzinot faktorus, kuri ietekmē futbola fanu kriminogēnas izpausmes, autore sagrupēja tos šādā secībā:

a. **Fiziskie veicinošie faktori:**

- sporta sacensības kā fanu agresijas faktors;
- telpiskie faktori;

b. **Sociālie veicinošie faktori:**

- sociāli politiskie faktori;
- situācijas faktori, piemēram, sākuma laiks un pūļa lielums;
- futbola fanu subkultūra;

c. **Apreibinošo vielu faktors:**

- alkohola vai narkotisko, psihotropo un citu apreibinošo vielu ietekme.

27. Pētījums ļauj secināt, ka futbola fanu likumpārkāpumu prevencijai nepieciešama pastiprināta uzmanība un pūļu koncentrēšana, lai apzinātu un novērstu cēloņus un apstākļus, kuri veicina šo likumpārkāpumu izdarīšanu.

28. Ņemot vērā faktu, ka visā Eiropā ir tendence veidot īpašus noteikumus līdzjutējiem, paredzot viņu tiesības un pienākumus, nostiprinot to nacionālajā tiesību aktā, autore uzskata, ka arī Latvijas Republikā ir vajadzīgas reformas sporta nozarē un jāsāk to ar drošības jautājumiem sporta pasākumos.

Līdz ar to, pētot ārvalstu pieredzi un Latvijas situāciju, autore ir izstrādājusi **priekšlikumus** un ieteikumus, kuru mērķis ir uzlabot prettiesisku nodarījumu preventīvās darbības valsts teritorijā. Pasākumiem jābūt īstenotiem vienotas valsts politikas ietvaros noziedzības apkarošanas, sabiedriskās kārtības un drošības aizsardzības, personas tiesību un likumīgo interešu aizsardzības, robežsardzes, migrācijas, ugunsdrošības, glābšanas un civilās aizsardzības jautājumos, kas ir iekšlietu ministrijas pamatuzdevums kopīgi ar tiesu varas, valsts pārvaldes tai skaitā pašvaldību iestādēm. Pasākumu veidi ir balstīti uz starpinstitūciju sadarbības pamatprincipiem un iedalīti **trīs** grupās:

A. **Tiesiska rakstura pasākumi:**

1. Sporta politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam darbības laikā potenciāli iespējamās rīcības virziena ietvaros, tas ir sporta nozares finansēšana, pārvaldības sistēmas

pilnveide, sporta infrastruktūras attīstība, veikt sporta tiesisko regulējuma pilnveidi šādā veidā:

- 1) sporta un tiesisko noteikumu konsolidācija vienā likumā, tas ir Sporta likumā, lai būtu vienota tiesiskā kārtība ne tikai kopējā sporta tiesiskā regulējumā, bet arī noteiktās sporta disciplīnās;
- 2) grozīt Sporta likuma struktūru, sadalot to vispārīgajā un sevišķajā daļā;
- 3) Sporta likuma sevišķā daļā paredzēt nodaļu par sporta pasākumu drošību, kurā būtu noteikts sporta organizāciju, sportistu, sporta darbinieku un sporta speciālistu, sporta skatītāju un citu valsts un privāto institūciju pienākumu un atbildības regulējums un mehānisms gadījumos, ja Sporta likuma principi un noteikumi, valsts un ES sporta politikas vai citi attiecīgi un saistošie noteikumi tiek rupji pārkāpti vai konstatēta rīcība, kas saistīta ar futbola fanu prettiesisku rīcību vai nodara citu kaitējumu sporta nozarei vai sabiedrības interesēm kopumā. Attiecīgi paredzot Sporta likumā administratīvos pārkāpumus un sodus par tiem, kā arī institūciju kompetenci sodu piemērošanā, jo saskaņā ar administratīvo pārkāpumu regulējuma dekodifikāciju, šobrīd notiek nozaru speciālo regulējumu grozīšana un papildināšana ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa sevišķajā daļā paredzētu administratīvo pārkāpumu sastāviem. Ņemot vērā, ka likumprojektā "Administratīvo sodu par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā likums" 3. nodaļā "Administratīvie sodi sabiedriskās kārtības jomā" nav paredzētas sankcijas par pieļautiem pārkāpumiem sporta pasākumos, autore uzskata, ka ir nepieciešami vairāki minētie grozījumi un papildinājumi tieši Sporta likumā;
- 4) iekļaujamie sporta līdzjutēju administratīvie pārkāpumi:
 - sporta pasākumu apmeklēšana cilvēku cieņu aizskarošā stāvoklī, tas ir alkohola vai narkotisko, vai citu apreibinošo vielu ietekmē;
 - aizliegtās atribūtikas nēsāšana, demonstrēšana sporta objekta teritorijā;
 - pasākuma organizēšanas kārtības noteikumu pārkāpšana, cilvēku vai īpašuma drošības apdraudēšana, iekļūstot spēles laukumā vai tādu priekšmetu mešana, kas apdraud cilvēku drošību sporta pasākuma vai tā videotranslācijas laikā;
- 5) autores piedāvātā Sporta likuma redakcijā (sevišķajā daļā) iekļaut obligātus organizatoriskos pasākumus, lai savlaicīgi plānotu kopīgu futbola nozares un valsts policijas un citu sabiedriskās kārtības nodrošināšanā iesaistīto pārstāvju sadarbību, kuras mērķis ir novērst futbola fanu kriminogēnas izpausmes, nepieļaut sabiedriskās kārtības pārkāpumus;

- divas nedēļas pirms katras spēles klubs nosuta informāciju policijai, kur norāda spēles norises laiku, vietu, aptuveno skatītāju skaitu, komandu pārvietošanās maršrutus – viesus un viesu fanus. Notiek arī apmaiņa ar fanu “melnajiem sarakstiem”, sadarbība, lai identificētu personas (no sporta faniem), kuras izdarījušas pārkāpumus sporta pasākumu laikā (īsi pirms un uzreiz pēc tam) un saistībā ar sportu;
 - normatīvo aktu projektu apspriešana;
 - policijas tiesību un pienākumu paplašināšanu sporta nozarē;
 - uzdot klubiem un federācijām par pienākumu informēt Iekšlietu ministriju par futbola faniem, kuriem nav vēlams piešķirt vīzu vai tiesības ieceļot valsts teritorijā futbola sacensību norises laikā;
 - detalizēti jāsaskaņo visas iepļānotās darbības, jāanalizē pieļautās problēmas tiesiskās kārtības nodrošināšanā, jāanalizē iekšlietu institūciju, stadiona drošības dienestu darbinieku un citu ieinteresēto organizāciju darba rezultāti, jānosaka sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanas darbības efektivitātes uzlabošanas veidi ;
- 6) Eiropas Parlamenta līmenī virzīt apstiprināšanai priekšlikumu par vienotas Eiropas fanu, kuri izdarījuši likumpārkāpumus stadionos un kuriem būtu jāaizliedz iekļūt visos Eiropas stadionos (ar tiesas lēmumu un uz noteiktu laiku), “melnā saraksta” bāzes veidošanu.
2. Lai ietekmētu starpinstitūciju sadarbības efektivitāti sabiedrības drošības nodrošināšanā futbola pasākumu laikā, ir jāietver pastāvošu tiesiska rakstura pasākumu kopums, jo tiesiska pamata konkrētai darbībai neapzināšana uzskatāmā par vienu no biežāk sastopamajiem faktoriem, kas negatīvi ietekmē sadarbības efektivitāti:
- 1) ārvalstu futbola fanu izraidīšanai, piemērot Imigrācijas likuma 61. panta 1., 3., 4. daļu;
 - 2) vietējiem futbola faniem aizliegt izceļot no valsts saskaņā ar Nacionālās drošības likuma 18.¹ panta 1., 2. daļu;
 - 3) lai iegūtu objektīvu, visaptverošu informāciju par neformālām futbola fanu apvienībām, to struktūru, orientāciju, vadītājiem un aktīvajiem dalībniekiem, to koncentrēšanās vietām, ir jāveic kriminālizlūkošanu saskaņā ar Ministru kabineta instrukcija Nr. 1 “Tiesībaizsardzības iestāžu sadarbības kārtība noziedzības novēršanā un apkarošanā”;
 - 4) lai papildinātu noziedzīgo nodarījumu un administratīvo pārkāpumu un meklējamo personu uzskaites sistēmu ar ziņām par personām, kas pieder pie dažādām ne-

formālām futbola fanu apvienībām, ievērojot likuma “Par fizisko personu datu apstrādi kriminālprocesā un administratīvā pārkāpuma procesā” nosacījumus, nepieciešams Sodu reģistra likumā veikt šādus grozījumus:

- papildināt 4.pantu ar 6.¹punktu šādā redakcijā: “6¹) piederība futbola fanu subkultūrai”;
- papildināt 12.pantu ar 5.¹ punktu šādā redakcijā: “5¹) piederība futbola fanu subkultūrai”;
- papildināt 13.pantu ar 6.¹punktu šādā redakcijā: “6¹) piederība futbola fanu subkultūrai”;

B. Organizatoriskie pasākumi

1. Veikt videokontroles un videoierakstīšanas pasākumus sporta pasākuma norises laikā, tieši pirms tā uzsākšanas (sākot no pirmo pasākuma apmeklētāju ierašanās) un noteiktā laikposmā pēc šī pasākuma beigām, lai novērstu iespējamo administratīvo pārkāpumu un / vai noziedzīgo nodarījumu:
 - 1) videokontrole un videoierakstīšana spēles zonā, skatītāju tribīnēs un laukumos, tehniskajās un citās sporta objekta telpās, kas saistītas ar sporta pasākumu, tā gaitēnos, evakuācijas izejās, kurus izmanto apmeklētāji, ieskaitot zonas, kurās publika var izveidot pūļus; slēgtas videonovērošanas kontūras noteikšana visā sporta objektā (references punktus);
 - 2) videokontrole un videoierakstīšana tiešā sporta objekta tuvumā, kurā notiek sporta pasākums, tai skaitā stadionam blakus esošajos transporta ceļu segmentos, kas ved tieši uz to vai atrodas tiešā tā tuvumā;
 - 3) videokontroles un videoierakstīšanas pasākumu ietvaros, nodrošināt iepriekšminēto ierakstu drošību un aizsargāt personas datus.
2. Pasākumi pret iespējamu pūļa (nepārvaldīta, haotiski kustīga cilvēku masa) un panikas veidošanos, kad apmeklētāji ieiet sporta objektā sporta pasākumā un kad apmeklētāji atstāj sporta objektu pēc sporta pasākuma beigām (vai pārtraukšanas):
 - 1) jānodrošina aprīkojums sporta objektā ar pietiekami lielu skaitu izeju (evakuācijas) atzaru (ejas), kas novērš pūļa veidošanos;
 - 2) jāizveido sporta objekta ieejas / izejas tehniskās konstrukcijas un jānodrošina loģistika, kuras mērķis ir samazināt pārmērīgu sporta fanu uzkrāšanās, vai kustīga pūļa veidošanās risku pie sporta objekta ieejām / izejām;
 - 3) jānodrošina sporta pasākuma norise tādā laikā, lai apmeklētāju (skatītāju) ierašanās un to aiziešana no tā nenotiktu sastrēgumstundā.

3. Tehniskie pasākumi, lai nodrošinātu sporta pasākuma apmeklētāju prettiesiskas uzvedības novēršanu:
- 1) Pasākumi, lai nošķirtu potenciāli konfliktējošos konkurējošo sporta klubu (komandu) fanu blokus:
 - sporta pasākuma apmeklētāju – sāncensu fanu sadale dažādās sporta objekta skatītāju zonās, kuras atdala neatvairāmas vai grūti pārvaramas fiziskās un tehniskās struktūras;
 - pastiprināta skatītāju zonu norobežošana (izolācija) visriskantākajiem “faniem”;
 - sporta pasākuma apmeklētāju – sacensību dalībnieku fanu, kas ierodas savās skatītāju zonās, lai skatītos sporta pasākumu, kā arī to, kas dodas prom no skatītāju tribīnes pēc šāda pasākuma beigām (vai pārtraukšanas), sadalījums dažādos gājēju un evakuācijas vektoros un sporta objekta atzaros, kas ir atdalīti viena no otra ar nepārvarāmām vai fiziski grūti pārvarāmām tehniskām konstrukcijām, nekrustojošu maršrutu izsekošana, lai šādus apmeklētājus ar autobusiem nogādātu uz sporta iestādi un nogādātu atpakaļ autobusus;
 - aizlieguma noteikšana (šeit un turpmāk – ar atbildību par tā neizpildīšanu) nesankcionētai iekļūšanai aizliegtā (svešā – sāncensa komandā) skatītāju tribīņu (skatītāju teritorijas) zonā, citā skatītāju zonā, nekā noteikts iegādātā biļetē;
 - katrai skatītāja vietai jābūt numurētai, un skatītāji ieņemtu vietas saskaņā ar nopirktajām biļetēm;
 - drošības nodrošināšanai stadionos, svarīga loma ir arī skatītāju reģistrācijas sistēmai pie katras ieejas, lai konstatētu potenciālo pārpildīšanos un novērstu to.
 - 2) nesankcionētas iekļūšanas aizlieguma noteikšana spēles laukumā (spēles zonā) un telpā (zonā), kas paredzēta sporta tiesnešiem vai šķīrējtiesnešiem sporta pasākuma norises laikā vai tieši pirms tā sākšanās, kā arī sporta objekta tehniskajās un citās telpās un zonās, kur noteikts nesankcionētas iekļūšanas aizliegums;
 - 3) aizlieguma noteikšana ienest alkoholiskos dzērienus sporta objektā (un tam piegulošajās teritorijās), kur notiek sporta pasākums, izplatīt vai patērēt alkoholiskos dzērienus šajā objektā;
 - 4) ienešanas aizlieguma noteikšana sporta objektā (arī piegulošajās teritorijās), kurā notiek sporta pasākums (nosakot attiecīgu aprīkojumu, kas ļauj noteikt šāda veida priekšmetus):
 - šaujamieročiem un aukstajiem ieročiem;

- petardēm, dūmu svecēm, gaismas, trokšņa un citiem ierīcēm un pirotehnikas līdzekļiem, konteineriem ar uzliesmojošām, degošām, kodīgām vai smirdošām vielām;
 - spēcīgiem lāzera “rādītājiem” (starotājiem), citiem priekšmetiem, kas apdraud sportistus, sporta tiesnešus vai šķīrējtiesnešus, skatītājus vai citas personas, vai spēj traucēt pareizai sporta pasākuma norisei;
 - priekšmetiem, kuru mērķis ir aizskart un pazemot sportistus, sporta tiesnešus vai šķīrējtiesnešus, skatītājus vai citas personas (ieskaitot plakātus, transparentus, karogus, apģērba elementus ar uzrakstiem vai šāda satura attēliem);
 - priekšmetiem, ar kuriem iespējams radīt troksni, kas pārsniedz pieļaujamās robežas (piem., priekšmeti, kas var radīt troksni ar skaņas stiprumu virs 85 dBA);
 - līdzekļiem, kas traucē identificēt sporta pasākuma apmeklētāju (piem., nēsāt seju aizsedzošo apģērbus: balaklavas u. c.);
 - citas komandas atribūtiķu un simboliku (ja tiek pamatoti uzskatīts, ka ienešana notiek provokatīvos nolūkos).
- 5) Sporta pasākuma apmeklētāju informēšana par veicamajiem drošības pasākumiem un apmeklētāju uzvedības noteikumiem:
- teksta vai piktogrammu par apmeklētāju uzvedības noteikumiem paziņojumu izvietošana uz sporta pasākuma biļetes (uz daļas, kas paliek apmeklētāja rokās);
 - paziņojums pa skaļruni sporta objektā par veicamajiem drošības pasākumiem un apmeklētāju uzvedības noteikumiem (pirms un pēc sporta pasākuma, kā arī pārtraukumos);
 - attiecīgo teksta vai piktogrammu paziņojumu izvietošana sporta objekta konstrukcijās vietās, kas pieejamas, lai apmeklētājs varētu redzēt un izlasīt, tai skaitā reklāmas multimediju ekrānos, kas izvietoti sporta objektā.
4. Sporta pasākuma apmeklējuma profilakse personām, kuras agrāk izdarījušas rupjus pārkāpumus sporta pasākumu laikā un kas par to sauktas pie atbildības, izmantojot šādas metodes:
- 1) kontroles pasākumi pie ieejas sporta objektā:
- personalizētas biļešu pārdošanas sistēmas ieviešana un uzturēšana (tiketings; no angļu valodas vārda *ticket* – biļete) – biļešu izdošanas un pārdošanas kontroles sistēmas, kas ļauj noteikt un identificēt personu, kas iegādājas biļetes;
 - personīga neielaišana sporta objektā, kurā notiek sporta pasākums, personām, pret kurām tiesu institūcija, vai iekšlietu ministrs, vai pasākuma organizators

ir pieņēmis lēmumu par viņu neielaišanu šādos vai līdzīgos sporta pasākumos uz noteiktu laiku;

- personu, kuras atrodas alkohola vai narkotisko vielu reibumā, personīga neielaišana sporta objektā, kur notiek šis sporta pasākums;
- vandaļu drošs skatītāju vietu un citu sporta objekta iekārts (šī aprīkojuma priekšrocība ir pastiprināta aizsardzība pret vandaļiem; lielākā daļa šo iekārtu ir izgatavotas no augstas stiprības tērauda, kuru ir grūti sabojāt, salauzt vai pat sagriezt), kuram ir pieeja vai kuram var piekļūt sporta pasākuma apmeklētāji;
- sporta pasākuma nodrošināšana ar pietiekamu skaitu apsardzes darbinieku, kuri ir pienācīgi apmācīti un instruēti ievērot fanu civīlisko cieņu un paņēmienus cilvēku plūsmas pārvaldīšanai, konfliktu novēršanai, mazināšanai un apspiešanai, kā arī sporta pasākumu un policijas dienestu pienācīga koordinācija;
- sporta pasākuma nodrošināšana ar pareizi funkcionējošām (t. i. regulāri veicot to pārbaudi) trauksmes sistēmām, ugunsgrēka trauksmi, ugunsdzēsības sistēmām;

- 2) vardarbības, nemieru un citu masu pārkāpumu risku veidu un svara raksturlielumu prognostiskas analīzes īstenošana organizētos sporta pasākumos – lai pieņemtu lēmumu par to, kā mazināt šādus riskus un novērstu likumpārkāpumus (ieskaitot slēgtu forumu, futbola fanu interneta portālu analīzi).

C. Sociāli politiskie pasākumi

1. Ministru kabineta instrukcijas Nr. 1 “Tiesībaizsardzības iestāžu sadarbības kārtību noziedzības novēršanā un apkarošanā” ietvaros, paredzēt pastiprinātu uzmanību profilaktiskajam darbam ar uzskaitē esošajiem elementiem (futbola fanu neformālu apvienību vadītājiem un biedriem), kuriem ir tendence uz prettiesisku grupveida rīcību.
2. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. pantu, īstenojot pastāvīgu uzraudzību pusaudžiem, kuri ir profilaktiskajā uzskaitē un kuri ietilpst neformālo futbola fanu apvienību, kurām ir asociālā orientācija, sastāvā, un kuri uzskata sevi par futbola faniem, nepieciešams Ministru kabineta 2014. gada 25.marta noteikumos Nr.157 "Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi" veikt šādus grozījumus:

- papildināt 5.6. apakšpunktu ar 5.6.1.¹ apakšpunktu šādā redakcijā: “5.6.1.¹ pieredze futbola fanu subkultūrai”;

Papildus jāatzīmē, ka pastāvīgā uzraudzība paredz veikt skaidrojošu darbu ar nepilngadīgiem un viņu vecākiem, lai norobežotu nepilngadīgās personas no kriminālā rakstura grupām, novērstu likumpārkāpumus, kā arī, lai identificētu pieaugušos, kuri noziegumu un antisociālu darbību izdarīšanā iesaista jauniešus.

3. Balstoties uz ārvalstu sporta pasākumu kultūras veidošanas pieredzi, Latvijā ir jāveido neformālas jauniešu asociācijas ar pozitīvu izklaides virzienu, piemēram, jauniešu klubu “Futbola draugi” katrā no Latvijas reģioniem, kuru mērķis būs sistemātiska, audzinoša ietekme. Kluba “Futbola draugi” locekļiem būs iespēja apmeklēt: futbola klubu treniņus; izglītojošās tikšanās ar LFF, futbola klubu, zinātnieku, psihologu, tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvjiem; draudzīgas futbola spēles gan starp reģionāliem klubiem, gan starp reģionālo klubu izlasi un LFF, zinātnieku, tiesībaizsardzības iestāžu izlasi. Papildus jārada iespēja paredzēt šādus sporta pasākumus ES līmenī, piem., futbola spēli starp reģionālo klubu “Futbola draugi” izlasi un līdzīgo neformālas jauniešu asociācijas ar pozitīvu izklaides virzienu izlasi no citas valsts.
4. Preventīvos pasākumos jāietver arī tāds būtisks moments kā fanu attiecību stiprināšana ar klubiem, uzticības attiecību dibināšana ar tiesībaizsardzības iestādēm, fanu kultūras līmeņa un morāles paaugstināšana. Pastāvīga komunikācija uzlabotu dialoga kvalitāti un savstarpējo sapratni:
 - a) izveidot nevalstisko organizāciju (piem., Latvijas Futbola draugu asociācija – LFDA). Šīs organizācijas pamatmērķis būs veicināt tikšanos starp futbola fanu grupām, veikt padziļinātus pētījumus ar vietējo administrāciju līdzdalību un rīkot pasākumus, kas vērsti uz fanu iesaistīšanu šādās jomās: fanu tiesības un pienākumi; vardarbība un rasisms stadionos; futbola mārketingi;
 - b) visiem veicamajiem drošības pasākumiem pirms, pēc un sporta pasākumu laikā, galvenokārt, jābūt izskaidrotiem viegli saprotamā valodā (sarunvalodas stila) fanu grupu vadītājiem (līderiem), jo tieši viņiem jānodrošina komunikācijas funkcija.

Nobeigumā autore vērš uzmanību, ka viss šajā pasaulē, ieskaitot prettiesiskas darbības, ir kā izcilā vācu mākslinieka Hansa Holbeina Jaunākā (*Hans Holbein der Jüngere*) glezna “Vēstnieki” (1533. gads), kuras tapšanā pirmo reizi tika izmantota tehnika anamorfoze, t. i., apzināts formas sagrozījums, lai objekts iegūtu nepieciešamo formu tikai tad, ja paskatās uz to no noteikta leņķa. Patiesība ir atkarīga no tā, kur atrodas skatītājs. Skatītājam ir jāatkāpjas un jāskatās uz lietām no cita leņķa. Un katru reizi mainot “leņķi”, mainās pētāmā jautājuma uztvere un paredzamie risinājumi. Līdz ar to, autore ir pārliecināta, ka viņas izdarītie secinājumi un ieteikumi veicinās turpmāku preventīvo pasākumu uzlabošanu, kuru mērķis ir izskaust aplūkotās negatīvās sociālās parādības un radīt apstākļus, kādi nepieciešami likuma un kārtības uzturēšanai. Pētījuma mērķis ir sasniegts, un ir sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem.

Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu

1. Zinātniskās publikācijas izdevumos, kas iekļauti starptautiskajās datubāzēs (Web of Science, SCOPUS, ERIH PLUS):

- 1.2. K. Zalcmane (2016) Football and Family Violence: Learning from the Experience of Great Britain. SHS Web of Conferences, DOI: 10.1051/shsconf/20163000015. Iekļauts Web of Science/Clarivate Analytics datubāzē.
- 1.3. K. Zalcmane (2018) "New Principles of Football Security in Europe". Rīga Stradiņš University, Faculty of Law. Electronic Scientific Journal of Law "Socrates", 120 – 127. p. ISSN: 2256-0548 Iekļauts ERIH PLUS datubāzē. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/izdevumi/Socrates_10_2018.pdf
- 1.4. K. Zalcmane, M.Kamenecka-Usova (2019) "The Cost of Policing Football Matches in Latvia". Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA), 2019 – 6633–6642pp. ISBN: 978-0-9998551-2-6 Iekļauts Web of Science/Clarivate Analytics, SCOPUS datubāzē.

2. Zinātniskās publikācijas izdevumos, kas iekļauti starptautiskajās datubāzēs (EBSCO host):

- 2.1. K.Zalcmane (2014) "Hate Speech or Unacceptable Words and Phrases in the World of Football". Daugavpils universitātes 56. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. C. daļa. Humanitārās zinātnes – Daugavpils: Daugavpils universitāte. 151. – 158. lpp. ISBN 978-9984-14-703-1 Pieejams: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-703-1_56%20konf%20kraj_C_Hum%20zin.pdf Iekļauts EBSCO Host datubāzē.
- 2.2. K.Zalcmane (2016) "Futbola fani kā neformālā fanu apvienība ar kriminogēnām izpausmēm Latvijā un ārvalstīs". Daugavpils Universitātes 57. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. B. daļa. Sociālās zinātnes. - Daugavpils: Daugavpils Universitāte. 138. –145. lpp. ISBN 978-9984-14-752-9 Pieejams: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-752-9_57%20konf%20kraj_B_Soc%20zin.pdf Iekļauts EBSCO Host datubāzē.
- 2.3. K.Zalcmane (2017) "Criminological Characteristic of an Eastern Football Fan Personality Committing an Administrative and/or Criminal Offense". Proceedings of the 59th International Scientific Conference of Daugavpils University. Part B "Social Sciences". 123–129 p. ISBN 978-9984-14-833-5, ISSN 2500-9842, ISSN 2500-9869 Pieejams:https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf Iekļauts EBSCO Host datubāzē.

3. Zinātniski raksti Latvijā izdotos recenzējamos izdevumos:

- 3.1. K.Zalcmane (Matvijčuka) (2014) "Football Hooliganism as a New World Phenomenon: Defenition". The Baltic States in the European Union: Ten Years as Member States. Proceedings of the International Conference, 25–26 April 2014. Riga, , – 110 – 117 p. ISBN 978-9934-837-37-1.
- 3.2. K.Zalcmane (2018) "The Subculture of Football Fans and Its Place in the Delinquent Subculture. International Scientific "Emerging Trends in Economics, Culture and Humanities" (etECH2018). Conference proceedings. Ekonomikas un kultūras augstskola: Rīga, 29. – 36.lpp. ISBN 978-9984-24-217-0 Pieejams: https://www.augstskola.lv/upload/etECH2018_Proceedings.pdf Iekļauts Google Scholar datubāzē.

4. Uzstāšanās starptautiskā zinātniskajā konferencē ar mutisku referātu vai tēzes:

- 4.1. 25.04.2013. Starptautiskā zinātniskā konference "Inovatīvās jurisprudences aktuālās problēmas". Referāts "Law and Order or how to kick hooligans out of football. European experience". Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte.
- 4.2. 09.04.2014.–11.04.2014. The 56th International Scientific Conference of Daugavpils University. Report "Hate speech or unacceptable words and phrases in the world of football". Daugavpils, Daugavpils University.
- 4.3. 16.04.2014.–17.04.2014. LSPA Starptautiskā konference. Sporta zinātnes sekcija "Sporta vadība". Referāts "The prevention of football hooliganism: european experience". Rīga, Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija.
- 4.4. 23.04.2014. International practical conference "Legal Policy for Development of Society". Report "The prevention of violence in football: EU legal policy". Riga, Rīgas Stradiņa universitāte.
- 4.5. 25.04.2014.–26.04.2014. International Scientific conference "The Baltic States in the European Union: ten years as Member States". Paper "Football Hooliganism as a New World Phenomenon: Definition". Riga, Latvian Academy of Science.
- 4.6. 26.11.2014.–28.11.2014. 5th International interdisciplinary scientific conference "Society Health Welfare". Report "Football and Family Violence: Learning from the Experience of Great Britain". Riga, Rīgas Stradiņa universitāte.
- 4.7. 24.03.2015. LSPA Starptautiskā konference, Sporta zinātnes sekcija "Sporta vadība". Referāts "Augstam nekārtību riskam pakļauto futbola spēļu plānošana un organizēšana". Rīga.

- 4.8. 16.04.2015.–17.04.2015. The 57th International Scientific conference of Daugavpils University. Referāts “Futbola fani kā neformālā fanu apvienība ar kriminogēnām izpausmēm Latvijā un ārvalstīs”. Daugavpils.
- 4.9. 23.04.2015. International practical conference “Topical Problems of Security Reinforcement: Political, Social, Legal Aspects”. Report “Political protests with participation of football supporters’ groups”. Rīga.
- 4.10. 06.10.2015. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskā zinātniskā konference “Moderno tehnoloģiju izmantošana tiesībsardzības institūciju darbā un to darbinieku izglītošanā”. Referāts “Moderno tehnoloģiju izmantošana sporta pasākumos, lai nodrošinātu sabiedrības drošību Latvijā un ārvalstīs.” Rīga.
- 4.11. “Sports Criminology”. Daugavpils Universitātes 58. Starptautiskās zinātniskās konferences tēzes. – Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2016 – 126. lpp. ISBN 978-9984-14-760-4 Pieejams: https://dukonference.lv/files/2016_978-9984-14-760-4_DU%2058%20starpt%20zinatn%20konf%20tezes.pdf
- 4.12. 09.11.2016.–11.11.2016. The 22nd Congress of the International Association of Sports Law (IASL) and RIOU's inaugural international conference “Mega Events in Sport: Legal Environment”. Referāts “Illegal use of pyrotechnics (flares, smoke bombs, fireworks) on football grounds in Latvia.” Krievija, Soči.
- 4.13. 06.04.2017.–07.04.2017. Daugavpils Universitātes 59. Starptautiskā zinātniskā konference. Referāts “Криминологическая характеристика личности восточно-европейского футбольного болельщика, совершающего административное или уголовное правонарушение”, Daugavpils.
- 4.14. 20.06.2017.–23.06.2017. 2nd World Association for Sport management world conference “Global Issues and new ideas in Sport Management”. Referāts “New Principles of football security in Europe”. Kauņa, Lietuva.
- 4.15. 04.10.2017.–06.10.2017. The 23rd Congress of the International Association of Sports Law (IASL) “Responsibility in Sports Activities: Law, Jurisdiction and Ethics”. Referāts “Criminogenic Manifestations of Football Fans”. Roma, Itālija.
- 4.16. 25.04.2018. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Tiesiskās problēmas Latvijas simtgadē: retrospektīva un perspektīva”. Referāts “Pētījumi starptautisko sporta tiesību jomā”.
- 4.17. 26.04.2018.–27.04.2018. International Scientific Conference “Emerging Trends in Economics, Culture and Humanities” (etECH2018), “The Subculture of Football Fans and Its Place in the Delinquent Subculture”. Rīga.

- 4.18. 02.04.2019. Rīga Stradiņš University International Interdisciplinary Conference on Social Sciences "PLACES" "Powers of Police and Various Authorities Preventing Violence at Football Matches: Settlement of Mutual Relations between fans, clubs, police and Society in Latvia and abroad". Rīga.
- 4.19. 24.04.2019.–26.04.2019. International Scientific Conference "Emerging Trends in Economics, Culture and Humanities" (etECH2019), Referāts "The "Black-out Rule" of the UFFA in Latvia and Abroad". Rīga.
- 4.20. 13.12.2019.–14.12.2019 – 25th IASL International Sports Law Congress. Referāts "Sports Criminology, crime prevention, research". Grieķija, Atēnas.

5. Uztāšanās vietējās nozīmes zinātniskajā konferencē ar mutisku referātu vai tēzes:

- 5.1. 10.04.2014.–11.04.2014. Rīgas Stradiņa universitātes 13. zinātniskā konference. Zinātniskais darbs "Football – related Offences". Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte.
- 5.2. 26.03.2015.–27.03.2015. Rīgas Stradiņa universitātes zinātniskā konference. Zinātniskais darbs "Strīdu risināšana futbolā: stingrās atbildības princips". Rīga.

Literatūras saraksts

Tiesību akti

1. ANO. 1966. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. 23.04.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 61.
2. Eiropas Padome. 1985. Eiropas Konvencija par skatītāju pārkāpumiem un rupju uzvedību sporta pasākumos un īpaši futbola sacensību laikā. 30.10.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 152.
3. Eiropas Padome. 1997. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 13.06.1997. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144
4. ANO. 2000. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. 06.06.2001. *Latvijas Vēstnesis*. 87.
5. Council of Europe. 2016. Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events. No 128. Opening of the treaty: 03.07.2016. Available from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/218> [sk., 06.07.2019.].
6. Bērnu tiesību aizsardzības likums: Latvijas Republikas likums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*. 199/200.
7. Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. 29.12.2000. *Latvijas Vēstnesis*. 473/476.
8. Imigrācijas likums: Latvijas Republikas likums. 20.11.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 169.
9. Sporta likums: Latvijas Republikas likums. 13.11.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 165.
10. Jaunatnes likums: Latvijas Republikas likums. 28.05.2008. *Latvijas Vēstnesis*. 82.
11. Sodū reģistra likums: Latvijas Republikas likums. 29.10.2013. *Latvijas Vēstnesis*. 211.
12. Ministru kabineta noteikumi Nr.157 "Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi". 27.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 45.
13. Ministru kabineta rīkojums Nr. 90 Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. Gadam. 28.02.2018. *Latvijas Vēstnesis*. 45.
14. Ministru kabineta rīkojums Nr. 95 Par nozaru politiku pamatnostādnēm 2021.–2027. gada plānošanas periodam. 04.03.2020 *Latvijas Vēstnesis*. 48.

Ārvalstu tiesību akti

15. Code du sport. Partie législative. *Legifrance.gouv.fr*. available from: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?dateTexte=20140720&cidTexte=LEGITEXT000006071318&fastReqId=2056951815&fastPos=1&oldAction=rechCodeArticle> [viewed 18.11.2019.].
16. CPS. 2016. *Football related offences and football banning orders: Legal guidance*. Available from: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/football-related-offences-and-football-banning-orders> [viewed 06.08.2019.].
17. CPS. 2019. *Football Related Offences and Football Banning Orders*. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/football-related-offences-and-football-banning-orders> [viewed 20.01.2020.].
18. *Football Spectators Act 1989: UK Public General Acts*. Available from: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents> [viewed 12.12.2013].
19. *Football (Offences) Act 1991: UK Public General Acts*. Available from:

- <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/19/contents> [viewed 12.12.2013].
20. *Public Order Act 1986: UK Public General Act*. Available from: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>
 21. *Sporting events (Control of alcohol etc.) Act 1985: UK Public General Acts*. Available from: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/57/contents> [viewed 06.08.2019.].

Literatūra

22. Agnew, R. and Kaufman, J. M. 2010. *Anomie, Strain and Subcultural Theories of Crime*. London: Routledge.
23. Agnew, R. and Kaufman, J. M. 2017. *Anomie, Strain and Subcultural Theories of Crime*. London: Routledge.
24. Armstrong, G. and Hobbs, D. 1994. Tackled from behind. In: N. Bonney, R. Giulianotti and M. Hepworth, eds. *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge, 196–228.
25. Backshall, P. H. 2018. *Violence F.C.: West Perth Football Hooligans 1984–86*. North Carolina: Lulu Press Inc.
26. Bermann, G. A. and Picard, E. 2012. *Introduction to French Law*. Kluwer Law International.
27. Bodin, D. 2003. *Le Hooliganisme*.
28. Borowitz, A. 2005. *Terrorism for Self-glorification: The Herostratos Syndrome*. London: Kent State University Press. Available from: http://www.kentstateuniversitypress.com/wp-content/uploads/preview/9781612774152_preview.pdf [viewed 22.07.2019.].
29. Brimson, D. 2000. *Barmy Army: The Changing Face of Football Violence*. London: Headline Book Publishing.
30. Brimson, E. and Brimson, D. 1996. *Everywhere We Go: Behind the Matchday Madness*. London: Headline Book Publishing.
31. Brownw, K. E. and Lynne Milgram, B. 2009. *Economics and Morality: Anthropological Approaches*. Monographs. Altamira Press. Available from: <http://www.urbanlab.org/articles/economics/Brown%202009%20-%20Economics%20and%20Morality.pdf>[viewed 19.07.2019.]
32. Buford, B. 1990. *Among the Thugs*. 1st ed. Secker& Warburg.
33. Cawthorne, N. and Cawthorne, C. 2012. *Football Hooligans*. London: Constable & Robinson Ltd.
34. Davies, P. 2002. *The Extreme Right in France, 1789 to the Present: From De Maistre to Le Pen*. London: Psychology Press.
35. Doidge, M. 2017. The Italian Ultras: From Local Divisions to National Cooperation. In: B. Garcia and J. Zheng, eds. *Football and Supporter Activism in Europe: Whose Game Is It?* Palgrave Macmillan. 45–64.
36. Edelman, W. M. 1992. *The Measure of Our Success: Letter to My Children and Yours*. Boston: Beacon Press.
37. Einstadter, W.J. and Henry, S. 2006. *Criminological Theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions*. USA, Rowman & Littlefield Publisher, INC. In: A. Kipane. 2015. *Seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas: promocijas darbs*. RSU. 14–18.
38. Elias Canetti. 1962. *Crowds and Power*. Translated by C. Stewart. New York: The Viking Press. Available from: <http://cast.b-ap.net/arc590s14/wp-content/uploads/sites/28/2014/04/canetti-CrowdsPower.pdf> [viewed 22.07.2019.].
39. Foucault, M. 1995. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 2nd ed. Translated by A. Sherida. New York: Random House. Available from: https://monoskop.org/images/4/43/Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995.pdf

[viewed 03.06.209.].

40. Fromm, E. 1992. *The Anatomy of Human Destructiveness*. Holt Paperbacks.
41. Gamble A. 1994. Britain in decline: economic policy, political strategy, and the British state. 4th ed. New York: ST. MARTIN'S PRESS, INC.,
42. Giulianotti, R. 1999. *Football. A Sociology of the Global Game*. Cambridge: Polity Press.
43. Gottfredson, M. R., and Hirschi, T. 1990. A general theory of crime. Stanford: Stanford University Press, Quoted in Richerson, P.J., Vila, B.J. and Mulder, M.B. 1991. *Principles of human ecology*. USA: University of California Davis and University of Wyoming. 285.
44. Gottschalk, P. and Gunnesdal, L. 2018. *White-Collar Crime in the Shadow Economy: Lack of Detection, Investigation and Conviction Compared to Social Security Fraud*. Palgrave Pivot.
45. Guschwan, M. 2017. *Football Fandom in Italy and Beyond: Community through Media and Performance*. 1st ed. Routledge.
46. Havelund, J., Jensen, M. A., Joern, L., Nielsen, B. P. and Rasmussen, K. 2013. *Danish event policing — dialogue-based policing of football crowds*. Good Hosting. 2, Norderstedt.
47. Hilwig, S. 2009. *Italy and 1968 – Youthful Unrest and Democratic Culture*. Palgrave Macmillan.
48. Hobbes, T. 1881. *Leviathan: or, the Matter, form and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*. Oxford: James Thornton.
49. Hollin, C. R. 2002. *Psychology and Crime Psychology and Crime an Introduction to Criminological Psychology*. London: Routledge.
50. Huxley, A. 1937. *Ends and Means: An Inquiry into the Nature of Ideals and into the Methods Employed for Their Realization*. London: Harper & Brothers.
51. Kalvāns, Ē. 2017. *Mūsdienų personības teorijas: mācību līdzeklis*. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
52. Kassimeris, C. 2007. *European Football in Black and White: Tackling Racism in Football*. Lexington Book.
53. Kuzņecova, A. *Filozofijas pamati: studiju palīg līdzeklis*. Latvijas Sporta pedagogijas akadēmija Vadības un komunikāciju zinātnes katedra. Rīga: LSPA.
54. Ķipēna, V. un Vilks, A. 2004. *Kriminoloģija: mācību grāmata*. Papild. izd. Rīga: Nordik.
55. Landmane, D., Rinkevics, A., Eināts, K. 2019. *Atkārtotu Likumpārkāpumu novēršanas pamatprincipi*. Rīga: Valsts policija.
56. Lapiņa, M., u.c. 2009. Ierosmes mācību priekšmeta “Kulturoloģija” apguvei. Metodiskais materiāls. Rīga: Izglītības satura un eksaminācijas centrs.
57. Le Bon, G. 1896. *The Crowd. A study of the popular mind*. New York: THE MACMILLAN CO. Kindle edition.
58. Lee, J. W. and Lee, J. C. 2009. *CAP – Sport and Criminal Behavior*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.
59. Lindsey, L. L. 2010. *Gender Roles: A sociological perspective*. 5 ed. London: Routledge.
60. Lombroso, C. 2006. *Criminal Man*. Translated by M. Gibson and N. Hahn Rafter. Duke University Press.
61. Lyman, M. D. and Potter, G. W. 2007. Theories of organized criminal behavior. In: *Organized crime*. 4 ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs. 59–83.
62. Mack, J. and Lansley, S. 1985. *Poor Britain*. London: George Allen & UNWIN.
63. Marsh I. et al. 2006. *Theories of Crime*. London: Routledge.

64. Marsh, P., Fox, K., Carnibella, G., McCann, J. and Marsh J. 1996. *Football Violence and Hooliganism in Europe*. The Amsterdam Group. Oxford: Social issue research centre.
65. Mathiesen, T. 1965. *The Defences of the Weak: a Study of Norwegian Correctional Institution*. London: Tavistock Publ.
66. Murphy, P., Williams, J. M. and Dunning, E. 1990. *Football on Trial: Spectator 66. Violence and Development in the Football World*. London: Routledge.
67. Neill, M. 2005. *Policing Football*. London, UK: Palgrave Macmillan.
68. 1996. *Noziedzība Latvijā: metodoloģiskās un metodiskās problēmas*. Latvijas Zinātnes padomes Ekonomikas un juridisko zinātņu nozares pētījumā projekta izstrādes informatīvi analītiskais biļetens. Rīga. Citēts no Vilks, A. un Ķipēna, K. 2004. *Kriminoloģija*. Rīga: Nordik.
69. Ortega, J. G. 2001. The Sportive Origin of the State. In: J. G. Ortega, ed. *Toward a Philosophy of History*. Chicago: University of Illinois Press. 29–33.
70. Pearson, G. 1983. *Hooligan: A History of Respectable Fears*. London: Palgrave.
71. Podaliri, C. and Balestri, C. 1998. The Ultras, Racism and Football culture in Italy. In: A. Brown, ed. *Fantastic: Power, Identity and Fandom in Football*. London: Routledge.
72. Siekmann, R. 2012. *Introduction to International and European Sports Law: Capita Selecta*. T. M. C. Asser Press.
73. Siekmann, R., Soek, J., Olfers, M. and Mojet, H. 2004. *Football Hooliganism with an EU Dimension: Towards an International Legal Framework*. Report for the European Commission T.M.C. Asser Instituut.
74. Skott-Myhre, H. A. 2007. *Youth and Subculture as Creative Force: Creating New Spaces for Radical Youth Work*. University of Toronto Press.
75. Smelser, N., 1994. *Sociology*. 5th edition. London: Pearson.
76. Smith, M. D. 1983. *Violence and Sport*. Toronto: Butterworths.
77. Smokoviti, N. L. 1994. *Sociology-Society and Social Life*. Athens-Piraeus: Stamoulis Publications. In: Kleomenis, L. 2005. *Deviant Behaviour of Greek Football Spectators: Doctoral thesis*. Budapest: Semmelweis University of Budapest.
78. Spaaij, R. F. J. 2006. *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
79. Sturmey, P., Poutvaara, P. and Priks, M. 2017. Prevention of Football Hooliganism: A Review of the Evidence. In: P. Sturmey, ed. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*. doi:10.1002/9781119057574.whbva111
80. Sutherland, E. H, Cressey, D. R. and Luckenbill, D. F. 1992. *Principles of Criminology*. 11th ed. Altamira Press.
81. Thrasher, F. M. 2013. *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.
82. Ulmer, J. and Steffensmeier, D. 2014. The age and crime relationship: social variation, social explanations. In: K. M. Beaver, J. Barnes and B. B. Boutwell, eds. *The Nurture Versus Biosocial Debate in Criminology: On the Origins of Criminal Behavior and Criminality*. London: SAGE Publications. 377–396.
83. Vedins, Ivans. 2008. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots.
84. Walters, G. D. 1990. *The criminal lifestyle: Patterns of serious criminal conduct*. Thousand Oaks, CA: Sage
85. Wann, D. L., Melnick, M.J., Pease, G. D. and Russell, G.W. 2001. *Sport Fans: The Psychology and Social Impact of Spectators*. New-York: Routledge.
86. Алексеев А.И., Герасимов С.И. и Сухарев А.Я. 2001. *Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы*. Монография. М.: Норма.

87. Антонян, Ю. М. 1975. *Социальная среда и формирование личности преступника: (Неблагоприятные влияния на личность в микросреде)*. Учебное пособие. Изд-во Академии МВД СССР.
88. Багадирова, С. К. и Юрина, А. А. 2011. *Материалы к курсу Психология личности (раздел Теории личности): Учебное пособие*. в 2 ч. Ч. 1. Майкоп: Изд-во Магарин О. Г.
89. Бурлаков, В. и Кропачев, Н. 2019. *Криминология: Учебное пособие*. 2-е изд. Стандарт третьего поколения. Санкт-Петербург: Питер.
90. Гилинский, Я. 2002. *Криминология: курс лекций*. СПб: Питер.
91. Дихорь, В. А. и Гизуллиная, А. В. 2017. *Основы Психологии футбольных Болельщиков: Учебное пособие*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета.
92. Долгова, А. И. 2005. *Криминология: учебник для вузов*. 3-е изд., перераб. и доп. М: Норма.
93. Долгова, А. И. 2001. *Учебник для вузов: Под общей редакцией доктора юридических наук, профессора А. И. Долговой*. М.: Издательство НОРМА.
94. Езикаян, В. И. 2011. *Криминология: учебное пособие*. Новочеркасск: ЮРГТУ.
95. Корецкий, Д. А. и Тулегенов, В. В. 2006. *Криминальная субкультура и ее криминологическое значение: Монография*. СПб.: Юридический центр Пресс.
96. Кудрявцев, В.Н. и Эминов, В. Е. 2006. *Криминология: учебник для вузов*. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ.
97. Кудрявцев, В.Н. и Эминов, В.Е. 1997. *Криминология: Учебник*. М.: Юристъ.
98. Лысак, И. В. 2004. *Философско-антропологический анализ деструктивной деятельности современного человека*. Ростов-на-Дону – Таганрог: Изд-во СКНЦ ВШ, Изд-во ТРТУ.
99. Маннанов, Айваз. 2008. *Я – Фанат*. Москва: Росмэн.
100. Мейтин, А. А. 2005. *Преступления футбольных болельщиков (криминологическая характеристика и их предупреждение): Монография*. Москва: Школа охраны Баярд.
101. Пастушеня, А. Н. 2007. *Криминальная психология: Учебно-методический комплекс для студентов специальности “Психология”*. Минск: Издательство МИУ.
102. Понкин, И.В., Соловьёв, А.А. и Понкина АИ. 2014. *Правовое обеспечение противодействия противоправному поведению спортивных болельщиков*. Комиссия по спортивному праву Ассоциации юристов России; Национальное объединение спортивных юристов Российской Федерации; кафедра спортивного права Московского государственного юридического университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). М. Серия: Актуальные проблемы спортивного права. Вып. 22. Available from: <http://moscou-ecole.ru/lib/sportsfans2014.pdf> [viewed 02.07.2019.].
103. Сигеле, С. 2011. *Преступная толпа. Опыт коллективной психологии [Текст]: [перевод с французского]*. Москва: Академический Проект.
104. Шестаков, Д.А. 2003. *Семейная криминология. Криминофамилистика*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс.

Periodika

105. Baic, V., Ivanovic, Z., and Popovic, S. 2017. Socio-demographic characteristics of violent fan groups at football matches. *Acta Kinesiologica* Vol.11 No.1. <http://www.actakin.com/PDFS/BR1101/SVEE/04%20CL%2006%20VB.pdf>
106. Beckham, G. 2002. The price of passion: The banishment of English hooligans from football matches in Violation of Fundamental Freedoms. *Hastings International and Comparative Law Review*. 25(1). Available from:

- https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1556&context=hastings_international_comparative_law_review [viewed 25.08.2019.].
107. Beedholm Laursen, R. 2017. Danish police practice and national football fan crowd behaviour. Dialogue or coercive force? *Soccer & Society*. 20(2), 325–340.
 108. Bensimon, M. and Bodner, E. 2011. Playing with fire: The impact of football game chanting on level of aggression. *Journal of Applied Social Psychology*. 41(10), 2421–33.
 109. Black, P. 2014. *Subcultural Theories of Crime*. The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice. 1–3. doi:10.1002/9781118517383.wbeccj254
 110. Blackman, S. J. 2014. Subculture theory: An historical and contemporary assessment of the concept for understanding deviance. *Deviant behavior*. 35(6), 496–512
 111. Blackman, S. 2010. Youth subcultures, normalisation and drug prohibition: The politics of contemporary crisis and change? *British Politics*. 5(3), 337–366.
 112. Boduszek, D. and Hyland, P. 2011. The theoretical model of criminal social identity: Psycho-social perspective. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*. 4(1), 604–615. Available from: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.834.5308&rep=rep1&type=pdf> [viewed 30.07.2018.].
 113. Bordua, D. J. 1961. Delinquent subcultures: Sociological interpretations of gang delinquency. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 338(1), 119–136.
 114. Braun, R. and Vliegthart, R. 2008. The Contentious Fans: The impact of repression, media coverage, grievances and aggressive play on supporters' violence. *International Sociology*. 23(6), 796–818.
 115. Brechbühl, A., A., Schumacher Dimech, Schmid, O.N. and Seiler, R. 2017. Escalation vs. non-escalation of fan violence in football? Narratives from ultra fans, police officers and security employees. *Sport in Society*. 20(7), 861–79.
 116. Brick, C. 2000. Taking offence: Modern moralities and the perception of the football fan. *Soccer & Society*. 1(1), 158–172. DOI: 10.1080/14660970008721256
 117. Cleland, J. and Cashmore, E. 2016. Football fans' views of violence in British football: Evidence of a sanitized and gentrified culture. *Journal of Sport and Social Issues*. 40(2), 124–142. Doi: org/10.1177/0193723515615177
 118. Cleland, J., Magrath, R. and Kian, T. 2017. The Internet as a site of decreasing cultural homophobia in Association Football: An online response by fans to the coming out of Thomas Hitzlsperger. *Men and Masculinities*. 21(1), 91–111. Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/de68/51dc125c693a729187427f033b3939ce1489.pdf> [viewed 05.08.2019.].
 119. Cohen, A. K. 1995. Delinquent boys; The culture of the gang. *International Journal of Group Psychotherapy*, 7(3), 344.
 120. Cohen, G. L. and Sherman, D. K. 2014. The psychology of change: Self-affirmation and social psychological intervention. *Annual Review of Psychology*. 65(1), 333–371.
 121. Czop, A. and Juszczak, A. 2017. Subculture of Stadium Hooligans – Pathology or Crime? *Security Dimensions International and National Studies*. (21), 142–158.
 122. Densley, J. A. and Stevens, A. 2015. 'We'll show you gang': The subterranean structuration of gang life in London. *Criminology & Criminal Justice*. 15(1), 102–120. doi:10.1177/1748895814522079
 123. Dijk, van J. J. M. and Waard, de J. 1991. A two-dimensional typology of crime prevention projects: With abibliography. *Criminal justice abstracts*. 483–503.
 124. Dinu Guțu. 2017. Casuals' culture. Bricolage and consumerism in football supporters' culture. Case study – Dinamo Bucharest Ultras. *Soccer& Society*. 18(7), 914–936, DOI: 10.1080/14660970.2015.1067794

125. Djordjević, I. and Pekić, R. 2018. Is there space for the left? Football fans and political positioning in Serbia. *Soccer & Society*. 19(3), 355–372. DOI: 10.1080/14660970.2017.1333678
126. Elliott, D. and Smith, D. 1993. Football stadia disasters in the United Kingdom: Learning from tragedy? *Industrial & Environmental Crisis Quarterly*. 7(3), 205–229. Doi:org/10.1177/108602669300700304
127. Ferrell, J. 1995. Culture, crime, and cultural criminology. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*. 3(2), 25–42. Available from: <https://www.albany.edu/scj/jcipc/vol3is2/culture.html> [viewed 03.06.2019.].
128. Frosdick, S. and Newton, R. 2006. The nature and extent of football hooliganism in England and Wales. *Soccer & Society*. 7(4), 403–422. DOI: 10.1080/14660970600905703
129. Goldstein, K. and Golan-Cook, K. 2017. The dilemma of deviant subcultures for immigrant youth integration: An analysis of popularity attainment in Israeli schools. *Sociological Studies of Children & Youth*. 21, 113–141.
130. Gonda, M. 2013. Supporters movement “Against Modern Football” and sport mega events: European and polish contexts. *Przegląd Socjologiczny*. 62(3), 85–106.
131. Hatfield, E., Cacioppo, J.T. and Rapson, R. L. 1993. Emotional contagion. *Current Directions in Psychological Science*. 2(3), 96–100. doi.org/10.1111/1467-8721.ep10770953
132. Havelund, J., Jensen, M. A., Ilum, J., Nielsen, B. P., Rasmussen, K. and Stott, C. 2011. Event policing: Dialogue in the policing of mass events in Denmark. *European Police Science and Research Bulletin*. Issue 4.
133. Havelund, J., Lauritsen, M., Joern, L. and Rasmussen, K. 2016. Not all cops are bastards – Danish football supporters’ perception of dialogue policing. *European Police Science and Research Bulletin*. 15. Available from: https://pdfs.semanticscholar.org/f5df/a24a7cc59da225da46658b863034554cb659.pdf?_ga=2.80405911.1861988861.1563266137-1609234828.1560862558 [viewed 16.07.2019.].
134. Ilan, J. 2018. Scumbags! An ethnography of the interactions between street-based youth and police officers. *Policing and Society*. 28(6), 684–696.
135. Kirby, S., Francis, B. and O’Flaherty, R. 2013. Can the FIFA World cup football (soccer) tournament be associated with an increase in domestic abuse? *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 51(3), 259–276. DOI: 10.1177/0022427813494843
136. Klarks, R.V., Eks, D.E. 2010. Noziedzības analīze 60 soļos. Tulkojusi Veckalne, A. Rīga: Valsts Policija.
137. Krastiņš, U. 2007. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. *Jurista Vārds*. 11(464).
138. Laub, J. H. and Sampson, R. J. 1993. Turning points in the life course: Why change matters to the study of crime. *Criminology*. 31(3), 301–325.
139. Leeson, P.T., Smith, D.J. and Snow, N. A. 2012. Hooligans*/ hooligans. *Revue d’Économie Politique*. 122(2), 213–231.
140. Lochner, L. and Moretti, E. 2004. The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-reports. *The American Economic Review*. 94(1), 155–220. Available from: <https://eml.berkeley.edu/~moretti/lm46.pdf> [viewed 11.06.2019.].
141. Lombardo, M. P. 2012. On the evolution of sport. *Evolutionary Psychology*. 10(1), 1– 28. DOI: 10(1):147470491201000101.
142. Marci, D. 2012. Cottingham. Interaction Ritual Theory and sports fans: Emotion, symbols, and solidarity. *Sociology of Sport Journal*. 29, 168–185
143. Marie, O. 2016. Police and Thieves in the Stadium: Measuring the (multiple) effects of football matches on crime. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (Statistics in Society)*. 179(1), 273–92.

144. Matvejevs, A. 2017. Sabiedrības drošība un prevencija policijas tiesībās. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*. 2(79), 4–9.
145. Meij, van der L., Klauke, F., Moore, H.L., Ludwig, Y.S., Almela, M. and Lange van PAM. 2015. Football fan aggression: The importance of low basal cortisol and a fair referee. *PLOS ONE*. 10(4), e0120103. DOI: [org/10.1371/journal.pone.0120103](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0120103)
146. Messner, S. F. 1988. Research on cultural and socioeconomic factors in criminal violence. *Psychiatric Clinics of North America*. 11(4), 511–525. [doi.org/10.1016/S0193-953X\(18\)30466-0](https://doi.org/10.1016/S0193-953X(18)30466-0).
147. Mills, R. 2009. It all ended in an unsporting way: Serbian football and the disintegration of Yugoslavia, 1989–2006. *The International Journal of the History of Sport*. 26(9), 1187–1217. Available from: https://ueaeprints.uea.ac.uk/id/eprint/40786/1/It_all_ended_in_an_unsporting_way.pdf [viewed 11.08.2019.].
148. Millward, P. 2009. Glasgow Rangers supporters in the city of Manchester: The degeneration of a 'Fan Party' into a 'Hooligan Riot'. *International Review for the Sociology of Sport*. 44(4), 381–398.
149. Paasonen, J. and Aaltonen, M. 2017. Does Finland need an entry-ban system for football matches (and similar public events)? Examining the current state of regulation and security issues. *Security Journal*. 30(4), 1064–1079. Doi: [org/10.1057/sj.2016.5](https://doi.org/10.1057/sj.2016.5)
150. Patton, D., Hong, J., Ranney, M., Patel, S., Kelley, C., Eschmann, R. and Washington, T. 2014. Social media as a vector for youth violence: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*. 35. DOI: [10.1016/j.chb.2014.02.043](https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.02.043).
151. Pearson, G. 2009. The researcher as hooligan: where 'participant' observation means breaking the law. *International Journal of Social Research Methodology*. 12(3), 243–255.
152. Petrosino, A., Derzon, J. and Lavenberg, J. 2009. The role of the family in crime and delinquency: Evidence from prior quantitative reviews. *Southwest Journal of Criminal Justice*. 6(2), 108–132.
153. Piotrowski, G. 2013. Social movement or subculture?: Alterglobalists in Central and Eastern Europe. *Interface: a journal for and about social movements*. 5(2), 399–421.
154. Poulton, E. 2012. Not another football hooligan story? Learning from narratives of 'true crime' and desistance. *Internet journal of criminology*. 1–20. available from: http://www.internetjournalofcriminology.com/Poulton_Football_Hooliganism_IJC_Dec_2012.pdf [viewed].
155. Poutvaara, P. and Priks, M. 2009. Hooliganism and police tactics. *Journal of Public Economic Theory*. 11(3), 441–453. DOI: [org.db.rsu.lv/10.1111/j.1467-9779.2009.01417.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9779.2009.01417.x)
156. Rocca, K. A. and Vogl-Bauer, S. 1999. Trait verbal aggression, sports fan identification, and perceptions of appropriate sports fan communication. *Communication Research Reports*. 16(3), 239–248. DOI: [10.1080/08824099909388723](https://doi.org/10.1080/08824099909388723)
157. Roversi, A. 1992. Calcio, tifo e violenza. Bologna: Il Mulino. *Review of European Studies*. 1(2). Quoted in A. Testa. 2009. The UltraS: An emerging social movement? *Review of European Studies*. 1(2). DOI: [10.5539/res.v1n2p54](https://doi.org/10.5539/res.v1n2p54)
158. Schaap, D., Postma, M., Jansen, L. and Tolsma, J. 2015. Combating hooliganism in the Netherlands: An evaluation of measures to combat hooliganism with longitudinal registration data. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 21(1), 83–97.
159. Schmideberg, M. 1947. Psychological factors underlying criminal behavior. *The Journal of criminal law and criminology, including the American journal of police science*. 37(6), 458–476.
160. Seabra, D. 2017. Ultra groups as social space for leisure. *Physical Culture and Sport Studies and Research*. 74(1). DOI: [10.1515/pcssr-2017-0013](https://doi.org/10.1515/pcssr-2017-0013)

161. Skulte, I., Kozlovs, N. 2007. Subkultūras jēdziena teorētiskās robežas. http://profizgl.lv/pluginfile.php/32786/mod_resource/content/0/Pielikums_5._tzzmai.Subkult_zzras_jzzdziena_teorztiskzss_robezzas.pdf [sk.,10.03.2020]
162. Smolík, J. 2004. Football hooliganism from the standpoint of extremism. *Středoevropské politické studie*. 6(4). available from: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4052/5268> [viewed 09.08.2019.].
163. Spaaij, R. and Viñas, Cs. 2013. Political ideology and activism in football fan culture in Spain: A view from the far left. *Soccer & Society*. 14(2), 183–200, DOI: 10.1080/14660970.2013.776467
164. Starptautiskā konvencija par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu. Publicēts 30.07.1999. *Latvijas Vēstnesis*. 243(1703).
165. Stead, D. and Rookwood, J. 2007. Responding to football disorder: Policing the British football fan. *Journal of Qualitative research in sports studies*. 1(1), 33–41.
166. Swann, W. B. and Buhrmester, M. D. 2015. Identity fusion. *Current Directions in Psychological Science*. 24(1), 52–57.
167. Tenenbaum, G., Stewart, E., Singer, R.N. and Duda, J. 1997. Aggression and violence in sport: an ISSP position stand. *Sport Psychologist*. 11(1), 1–7.
168. Testa, A. 2009. The UltraS: An emerging social movement? *Review of European Studies*. 1(2). DOI: 10.5539/res.v1n2p54
169. Testa, A. and Armstrong, G. 2010. Purity and danger: policing the Italian neo-fascist football UltraS. *Criminal Justice Studies*. 23(3), 219–237. DOI: 10.1080/1478601X.2010.502345
170. Tittle, C. R., Villemez, W. J. and Smith, D. A. 1978. The myth of social class and criminality: An empirical assessment of the empirical evidence. *American Sociological Review*. 43(5), 643–656.
171. Tsoukala, A. 2009. Combating Football Crowd Disorder at the European Level: An Ongoing Institutionalisation of the Control of Deviance. *Entertainment and Sports Law Journal*. 7(2).
172. Voins, V. 2004. Kad sporta līdzjutēju kaislības sit devīto vilni. *Latvijas Vēstnesis*. 11. Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/83373> [sk.10.12.2018.].
173. Ward, Russell. 2002. *Fan violence: Social problem or moral panic? Aggression and Violent Behavior*. 453–475.
174. Wijermans, F. E. H. 2011. *Understanding Crowd Behaviour: Simulating Situated Individuals*. University of Groningen, SOM research school.
175. Wilson, M. S. 1954. Pioneers in Criminology I--Gabriel Tarde (1843–1904). *J Crim L Criminology & Police Sci*. 45, 3. Available from: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4218&context=jclc> [viewed 03.06.2019.].
176. Young, K. 1986. The killing field: Themes in mass media responses to the Heysel Stadium Riot. *International Review for the Sociology of Sport*. 21(2–3), 253–266.
177. Zaimakis, Y. 2018. Football fan culture and politics in modern Greece: the process of fandom radicalization during the austerity era. *Soccer & Society*. 19(2), 252–270. DOI: 10.1080/14660970.2016.1171214
178. Афанасьева, О. Р. и Гончарова, М. В. 2016. Криминологический портрет личности преступника. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Юриспруденция*. (3), 40–49. Available from: <https://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/10020> [viewed 16.04.2018.].
179. Глебова, Д. И. 2014. Футбольный фанатизм в России: феномен, типология, структура. *Молодежный научно-технический вестник*. (2).

180. Гуттман, А. 2016. *От ритуала к рекорду: Природа современного спорта*. Москва: Издательство Института Гайдара, Цитировано из Мезинов, В.О. 2016. Спорт: агрессия, насилие и власть. Наука. Искусство. Культура. 2 (10) 177 с.
181. Иванова, А. 2016. *Криминальная культура как детерминант преступности*. Всероссийский криминологический журнал, 10 (4), 671–681.
182. Мезинов, В. О. 2016. Спорт: Агрессия, насилие и власть. *Наука Искусство Культура*. 2(10). Available from: <https://readera.ru/journal-1401010/issues/2016/2-10-14022814> [viewed 23.06.2017].
183. Молчанова, Е. В. 2018. Психологические особенности футбольных болельщиков: Фанаты и хулиганы. *Russian Journal of Education and Psychology*. 9(7), 167–188. DOI: 10.12731/2218-7405-2018-7-167-188.
184. Омигов, В. И. 2011. Профессиональная преступность: её современное содержание. *Криминология: вчера, сегодня, завтра*. (21), 54–58.
185. Романова, Н. М. 2013. Криминальные группы и криминальная субкультура. *Психология и право*. 3(1). Available from: http://psyjournals.ru/files/58348/psyandlaw_2013_1_Romanova.pdf [viewed 07.06.2019].
186. Терпелец, Ж. 2018. Футбольный дискурс: языковая вариативность и национальная специфика (на материале французского и английского языков). *Филологические науки Вопросы теории и практики*. 8(86), 338–394. Available from: <http://www.gramota.net/materials/2/2018/8-2/38.html> [viewed 05.06.2019].

Elektroniskie resursi

187. ACAB. 2015. All cops are...bounded. Worker solidarity movement. WSM. Available from: <http://www.wsm.ie/c/acab-all-cops-are-bounded> [viewed 16.07.2019].
188. Adang, O. and Brown, E. 2008. *Policing football in Europe: Experiences from peer review evaluation teams*. Politieacademie Apeldoorn. Available from: <https://www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/71375.pdf> [viewed 15.07.2019].
189. Aģentūra Lv. *Valodas konsultācijas: elektroniskā datubāze*. Iegūts no: <https://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/questions/157> [sk.,06.08.2019].
190. Apine, I. 2005. Nepilngadīgo noziedzības 21.gadsimta seja. *Latvijas Vēstnesis*. Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/101070> [sk., 18.07.2019].
191. BBCWorld. 2011. Italy jails Serb football rioters. *News: BBCWorld*. Available from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-12682285> [viewed 01.08.2013].
192. Bengtsson, H. 2016. Football violence on the rise again: Uefa disciplinary actions up 64% in two years. *The Guardian*. Available from: <https://www.theguardian.com/football/datablog/2016/jun/18/football-violence-on-the-rise-again-uefa-disciplinary-actions-up-64-in-two-years> [viewed 08.05.2017].
193. Beus Richembergh, G. 2019. *Stophate speech and acts of hatred in sport*. Available from: <http://website-pace.net/documents/19879/5799621/20190307-HateSpeechSport-EN.pdf/9af93dfe-5798-489f-9254-2efe12ae8981> [viewed 05.08.2019].
194. Bjelajac, S. 2005. *The Social structure of football fans in the city of Split*. Available from: <http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/SBjelajac1.pdf>. [viewed 20.04.2018].
195. BNS. Policija atbrīvojusi visus 16 aizturētos poļu un vietējos līdzjutējus; kriminālprocesus nesāks. *Liepājniekiem.lv*. Kriminālziņas, negadījumi. Iegūts no: <https://www.liepajniekiem.lv/zinas/kriminalzinas-negadijumi/policija-atbrivojusi-visus-16-aizturetos-polu-un-vietejos-lidzjutejus-kriminalprocesus-nesaks-66200> [sk.,14.01.2018].

196. Bullee, J. W. 2013. *Informal (small) groups and nonverbal behavioural analysis for emergence leadership characteristics*. Available from: https://pdfs.semanticscholar.org/1a9e/f5e816072a411d27739d81f043d76042f892.pdf?_ga=2.183918883.406299397.1577467033-1448245307.1577144571 [viewed 25.08.2019].
197. Bylina, V. 2015. Escalation of police–ultras relations happened after public demonstration of fans’ political stance – EuroBelarus. *Eurobelarus*. Available from: <https://en.eurobelarus.info/news/society/2015/03/01/escalation-of-police-ultras-relations-happened-after-public.html> [viewed 09.03.2015.].
198. Chart of signatures and ratifications of Treaty 218 .*Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events*. No 128. Convention. Available from: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/218/signatures?p_auth=Vvajz3hQ [viewed 06.07.2019.].
199. Coslett, P. 2013. Heysel disaster. *BBC. Liverpool Web site*. Available from: http://www.bbc.co.uk/liverpool/content/articles/2006/12/04/local_history_heysel_feature.shtml [viewed 01.07.2013].
200. Council of Europe. Home: Democracy: Sport. *Coe.int*. <https://www.coe.int/en/web/sport/home?desktop=true> [viewed 11.07.2019.].
201. Crime UooDa. 2002. *Results of pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries*. Global programme against transnational organized crime. Available from: https://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf. [viewed 08.11.2019.].
202. 2019. Dalībvalstu tiesības – Anglija un Velsa. *e-justice.europa.eu*. Iegūts no: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-lv.do?member=1 [sk., 06.08.2019.].
203. Edwards, C. 2013. Football fans use Anne Frank in anti-Jew attack. *The Local*. Available from: <https://www.thelocal.it/20131206/football-fans-use-anne-frank-in-anti-jewish-dig-against-rivals> [viewed 08.01.2014].
204. European Union. 2018. *Annual/season report 2016 on violence, disorder and other prohibited activity*. Council of Europe and European Union Joint Project “Promoting and Strengthening the Council of Europe Standards to Safety, Security and Services at Football matches and other sport events” (ProS4+). Strasbourg. Available from: <https://rm.coe.int/pros4-2017-11-annual-season-2016-report-for-publication-april-2018/16808b7946> [viewed 11.08.2019.].
205. European Union serious and organised crime threat assessment 2017. Report: Organised crime (SCTA/OCTA). *Europol*. Available from: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017> [viewed 09.12.2019.].
206. 2019. *Fans Against Criminalisation: F.A.C. Football fans not criminals*. Available from: <http://fansagainstcriminalisation.com/more-about-fac/> [viewed 28.04.2019.].
207. FATF. 2018. *Professional Money Laundering, FATF, Paris, France*. Available from: www.fatf-gafi.org/publications/methodandtrends/documents/professional-money-laundering.html [viewed 19.07.2019.].
208. 2019. Fermati neo-nazisti a Torino: trattavano la vendite di un missile. *Poliziadistat.it*. Available from: <https://www.poliziadistato.it/articolo/225d2c47fb2c9ef299497390> [viewed 30.07.2019.].
209. FIFA. 2019. FIFA Stadium Safety and Security Regulations. *FIFA.com*. Available from: <https://resources.fifa.com/image/upload/-515398.pdf?cloudid=xycg4m3h1r1zudk7rnkb> [viewed 11.07.2019.].
210. FIFA. 2011. Football Stadiums: Technical recommendations and requirements. 5th ed. *Fifa.com*. Available from: <https://resources.fifa.com/image/upload/football-stadiums-technical-recommendations-and-requirements-5th-edition-1371776.pdf?cloudid=rcrtvaelvfae84czze1w> [viewed 11.07.2019.].

211. Gailāne, G. 2016. Par sīko huligānismu aizturēti seši ungāru futbola fani. *Delfi.lv*. Ārzemēs. Iegūts no: <https://www.delfi.lv/a/48007133> [sk.,06.01.2017.].
212. Gannon, T. and Gordon, J. 2018. Two Roma fans arrested for attempted murder of Liverpool fan outside Anfield. *The sun*. Available from: <https://www.thesun.co.uk/sport/football/6135004/liverpool-roma-fans-attack-champions-league-latest/> [viewed 11.07.2019].
213. 2015. German football fans and hooligans against the Islam. *HooligansTV*. Available from: <http://hooliganstv.com/german-football-fans-and-hooligans-against-the-islam/> [viewed 01.04.2015.].
214. 2019. Germania, allarme per il numero di estremisti di destra: sono oltre 24 mila. *Lastampa*. Available from: <https://www-lastampa-it.cdn.ampproject.org/c/s/www.lastampa.it/2019/06/27/esteri/germania-allarme-per-il-numero-di-estremisti-di-destra-sono-oltre-mila-KBxfFPogcWXT02YwmM539I/amphtml/pagina.amp.html> [viewed 30.06.2019.].
215. GI_TOC. 2019. Hotspots of organized crime in the Western Balkans. Local vulnerabilities in a regional context. *The GI_TOC*. Available from: <https://globalinitiative.net/oc-western-balkans/> [viewed 08.11.2019.].
216. Gokcen, S. 2013. *Hungary: Police fail to act against racist violence as football fans target Romani schoolchildren*. The European Roma Rights Centre (ERRC). Available from: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=4189> [viewed 14.01.2014.].
217. Gorbachov, S. 2014. Who controls local state administration. *Facebook*. Available from: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=850763154938797&set=pb.100000153610067.-2207520000.1398887460.&type=3&theater> [viewed 01.05.2015.].
218. Gorenburg, D. 2014. *Opposition in Ukraine: A tale of two maps*. PonarsEurasia. Available from: <http://www.ponarseurasia.org/article/opposition-ukraine-tale-two-maps> [viewed 01.05.2015.].
219. Grigoleit, P. 2013. *Male Football Hooligans Are Doing Gender through Physical Violence, München, GRIN Verlag*. Available from: <https://www.grin.com/document/280165> [viewed].
220. Hayward, P. 2001. Today in Sport: Italian fans shame a great footballing nation. *The Telegraph*. Available from: <https://www.telegraph.co.uk/sport/football/international/4776830/Today-in-Sport-Italian-fans-shame-a-great-footballing-nation.htm> [viewed 25.08.2019.].
221. Hawksley, R. 2014. James Bannon: 'Football hooliganism is like trench warfare'. *The Telegraph*. Available from: <https://www.telegraph.co.uk/men/thinking-man/10888767/James-Bannon-Football-hooliganism-is-like-trench-warfare.html> [viewed 10.06.2019.].
222. 2019. Hibernian fan jailed for 100 days after confronting Rangers captain. *The Guardian*. Available from: <https://www.theguardian.com/football/2019/apr/08/hibernian-fan-jailed-100-days-rangers-captain-james-tavernier> [viewed 26.07.2019.].
223. Hilliard, R. and Johnson, C. 2018. *Sport fan attitudes and willingness to commit aggressive acts*. 41, 305–329. Available from: https://www.researchgate.net/profile/Robert_Hilliard2/publication/323245843_Sport_fan_attitudes_and_willingness_to_commit_aggressive_acts/links/5b9427ba4585153a530b01de/Sport-fan-attitudes-and-willingness-to-commit-aggressive-acts.pdf?origin=publication_detail [viewed 04.08.2019.].
224. Hooligan – Origin and meaning of hooligan by Online Etymology Dictionary. *Online Etymology dictionary*. Available from: <http://www.etymonline.com/index.php?term=hooligan> [viewed 03.01.2014.].
225. 2012. Horvātijas futbola fani sarīkojuši nekārtības pie Skonto stadiona; astoņi aizturēti. *Diena.lv*. Futbols. Iegūts no: <https://www.diena.lv/raksts/sports/futbols/horvatijas-futbola-fani-sarikojusi-nekartibas-pie-skonto-stadiona-astoni-aiztureti-13959659> [sk., 01.08.2013.].

226. Hunter, A.2013. Liverpool issue list of 'unacceptable' words to fight discrimination. *The Guardian*. Available from: <https://www.theguardian.com/football/2013/jul/30/liverpool-unacceptable-words-discrimination>
227. 2019. Italian police seize rocket launcher and neo-Nazi material in raid on Juventus 'ultra' fans. *TheJC.com*. Available from: <https://www.thejc.com/news/world/italian-police-seize-rocket-launcher-and-neo-nazi-material-in-raid-on-juventus-ultra-fans-1.486490> [viewed 30.07.2019.].
228. 2017. *Jaunatnes politikas analītikas pārskats: 2017*. Rīga: Aalītisko pētījumu un stratēģijau laboratorija. Iegūts no: https://www.izm.gov.lv/images/jaunatne/IZM_Jaunatnes-politikas-analitisks_parskats_2017.pdf [sk., 18.07.2019.].
229. Jennings, P. 2018. Barcelona v Real Madrid: The curious incident of the pig's head at the Nou Camp. *BBC Sport*. Available from: <https://www.bbc.com/sport/football/45956352> [viewed 25.08.2019.].
230. Jones, T. 2018. Beyond the violence, the shocking power the ultras wield over Italian football. *The Guardian*. Available from: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/apr/29/beyond-the-violence-shocking-power-ultras-wield-over-italian-football> [viewed 10.12.2018.].
231. 2016. Krievijas futbola huligāniem kautiņos pret angļiem esot palīdzējuši arī cilvēki no Latvijas. *Jauns.lv*. Iegūts no: <https://jauns.lv/raksts/sports/22446-krievijas-futbola-huliganiem-kautinos-pret-angliem-esot-palidzejusi-ari-cilveki-no-latvijas> [17.08.2019.].
232. Kronberga I. 2011. *Likumpārkāpumu prevencija jeb neiespējamā misija (I)*. Iegūts no: <https://lvportals.lv/norises/240579-likumparkapumu-prevencija-jeb-neiespejama-misija-i-2011> [sk., 18.11.2019.].
233. Latvijas futbola federācija. 2017. *Latvijas futbola federācijas Drošības pasākumu reglaments*. Iegūts no: http://lff.lv/webroot/file/uploads/files/dokumenti/Reglamenti/2018/Drosibas_reglaments_jauns_2018_.pdf [sk., 20.07.2019].
234. Latvijas futbola federācija. 2019. *Latvijas futbola federācijas statūti*. LFF Statūti un dokumenti. Iegūts no: <https://lff.lv/lff/lff-statuti-un-dokumenti/> [sk., 01.11.2019.].
235. Latvijas futbola fanu asociācijā. <http://lffa.lv/?sadala=biedriba> [sk., 18.01.2020]
236. LATVIJAS ULTRAS futbola forums. <http://ultras.lv/> [sk.,18.01.2020]
237. LETA. 2012. Latvijas klubiem Eirokausū sezona galā, horvātu fani sarīko nekārtības Rīgā. *Ziņu portāls Latvijai LA.LV*. Iegūts no: <http://www.la.lv/latvijas-klubiem-eirokaus-sezona-gala-horvatu-fani-sariko-nekartibas-riga-3> [sk., 01.08.2013.].
238. LETA. 2013. "Metta/LU" saņem 300 latu sodu par fanu vēstījumu LFF. *LA.lv*. Pieejama no: <http://www.la.lv/mettalu-sanem-300-latu-sodu-par-fanu-vestijumu-lff/> [sk., 10.12.2013].
239. LETA. 2015. Plāno izveidot vienotu ES sporta huligānu 'melno sarakstu'. *Delfi*. Iegūts no: https://www.delfi.lv/sports/news/other_kinds/other/plano-izveidot-vienotu-es-sporta-huliganu-melno-sarakstu.d?id=45551396 [sk., 15.07.2019.].
240. LETA. 2014. Pret islāmistiem vērsta demonstrācija Ķelnē izvērsas vardarbībā. *Leta.lv*. Ziņas: Ārzemēs. Iegūts no: <http://ejuz.lv/6cva> [sk., 02.12.2014.].
241. LFF rīkoto pasākumu apmeklēšanas noteikumi. *Lff.lv*. Available from: <https://lff.lv/files/documents/154/LFF%20R%C4%AAKOTO%20PAS%C4%80KUMU%20APMEKL%C4%92%C5%A0ANAS%20NOTEIKUMI.pdf> [viewed 11.07.2019.].
242. 2015. Lietuvas futbola kluba fani protestē un padzen krievu investorus. *Nra.lv*. Iegūts no: <http://ejuz.lv/6cyc> [sk., 09.03.2015.].
243. Lis, I. 2019. Italian police seize missile in raids on far right. *Polito.eu*. Available from: <https://www.politico.eu/article/italian-police-seizes-missile-in-raids-on-far-right/> [viewed 30.07.2019.].

244. Mežeckis J. 2017. *Latvijas futbola federācijas drošības reglaments*. Iegūts no: https://lff.lv/files/documents/106/Drosibas_reglaments_2018_.pdf [sk.,30.11.2019.].
245. Mežeckis J. 2017. *LFF drošības pasākumu reglaments*. Iegūts no: https://lff.lv/files/documents/106/Drosibas_reglaments_2018_.pdf [sk., 16.07.2019.].
246. 2014. Milan man killed family over unrequited love. *The Local it*. Available from: <https://www.thelocal.it/20140616/milan-man-killed-family-over-unrequited-love> [viewed 15.06.2017.].
247. Milojević, S., Simonović, B., Janković, B., Otašević, B. and Turanjanin, V. 2013. *Youth and Hooliganism at Sports Events*. Belgrade: OSCE. Available from: <https://www.files.ethz.ch/isn/180014/English.pdf> [viewed 29.07.2019.].
248. Ministers CoECo. 1984. *Recommendation No. R (84) 5*. The Committee of Ministers to Member States on the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice. Available from: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1> [viewed 02.07.2019.].
249. Mokbel, S. 2012. You just don't get it, Spurs: Chanting 'Yid Army' is racist, blasts Herbert. *The Mail Online*. Available from: <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2229658/Yid-row-Tottenham-fans-racist-claims-Peter-Herbert.html> [viewed 12.12.2013].
250. 2016. *Monitoring Discriminatory Signs and Synbols in European Football: The Guide*. London: Network fare. Available from: https://www.farenet.org/wp-content/uploads/2016/10/Signs-and-Synbols-guide-for-European-football_2016-2.pdf [viewed 15.07.2017].
251. Moretti, E. 2005. Does education reduce participation in criminal activities. *Symposium on Social Costs of Inadequate Education, Teachers' College*. Available from: http://www.equitycampaign.org/events-page/equity-symposia/2005-the-social-costs-of-inadequate-education/papers/74_Moretti_Symp.pdf [viewed 11.06.2019.].
252. NGB. *Burgemeesters.ln*. Availabe from: <https://www.burgemeesters.nl/files/File/Printversies/printversievoetbalwet.pdf> [viewed 09.08.2019.].
253. Nietzsche, F. *Thus Spoke Zarathustra*. Available from: <http://www.gutenberg.org/files/1998/1998-h/1998-h.htm>
254. *Parliamentary Assembly*. 1983. *Cultural and educational means of reducing violence*. Assembly debate on 28 January 1983 (28th Sitting). Recommendation 963. Available from: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14997&lang=en> [viewed 02.07.2019.].
255. 2012. Policija: poļu fanus ir iespējams sodīt. Re! Panorām. *LSM.lv*. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/policija-polu-fanus-ir-iespejams-sodit.a5734/> [sk.,01.08.2013.].
256. Pollard, S. 2013. Cameron: Yid not hate speech when it's spurs: Exclusive. *The Jewish Chronicle*. Available from: <https://www.thejc.com/news/uk-news/david-cameron-yid-is-not-hate-speech-when-it-s-spurs-1.48884> [viewed 04.01.2014].
257. Prasīs apcietinājumu 2 Horvātijas futbola faniem. *Ir.lv*. Iegūts no: <https://ir.lv/2012/07/27/prasis-apcietinajumu-2-horvatijas-futbola-faniem/> [sk., 01.08.2013.].
258. Press Association. 2013. FA warning on use of word 'Yid' by all supporters including Tottenham's. *The Guardian*. Available from: <https://www.theguardian.com/football/2013/sep/11/fa-tottenham-hotspur>
259. 2019. Puskas Ferenc. *Ifhof.com*. Available from: <http://www.ifhof.com/hof/puskas.asp> [viewed 01.04.2015.].
260. Quinault, R. 2001. Britain in 1950. *History today*. 51(4). Available from: <https://www.historytoday.com/archive/britain-1950> [viewed 25.08.2019.].

261. *Racist incident at Borac Cacak in Serbia – Fare network*. Available from: <https://farenet.org/news/racist-incident-at-borac-cacak-in-serbia/> [viewed 15.06.2015].
262. Riva Gapanija, Paola [Riva Gapany Paola]. *Nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencija. Secinājumi*. Iegūts no: http://providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/P%C4%93t%C4%ABjuma%20secin%C4%81jumi_LV.pdf [sk., 21.11.2019.].
263. Rowlands, J. 2001. *Policing European football hooliganism*. Available from: <http://people.exeter.ac.uk/watupman/undergrad/rowlands/index.htm> [viewed 10.12.2013].
264. Sengupta, K. 1999. Football hooligans used net to arrange battles. *Independent*. Available from: <http://www.independent.co.uk/news/football-hooligans-used-net-to-arrange-battles-1111600.html> [viewed 25.08.2019.].
265. Sky Date. 2019. *How often, if at all, have you seen or heard racist songs, chants, gestures, abuse or any other racist behaviour when attending a professional or semi-professional football match?: Tabs*. Available from: https://interactive.news.sky.com/FOOTBALLRACISM_TABS_2019_1.pdf [15.06.2019.].
266. Slater, M. 2018. EFL boss calls for review of 'blanket ban' on alcohol during matches. *Independent*. Available from: <https://www.independent.co.uk/sport/football/football-league/efl-premier-league-drinking-alcohol-law-matches-a8601181.html> [viewed 06.08.2019.].
267. Spaaij, R. 2005. The prevention of football hooliganism: A transnational perspective. *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*. Seville. Available from: <http://ramonspaaij.nl/wordpress/wp-content/uploads/PAPER-CESH.pdf> [viewed 10.08.2014].
268. 2016. *Sport Conventions*. Available from: http://www.coe.int/t/DG4/sport/News/News-TRV_14signatories_NewConvention_en.asp [viewed 26.07.2019.].
269. *Sport Department of the Council of Europe*. 2005. *Prevention of violence in sport*. Available from: http://www.coe.int/t/dg4/sport/resources/texts/TRV_2005_08_EN_Rapport_Lisbonne_FINAL_rev.pdf [viewed 20.03.2014].
270. Strang, L., Baker, G., Pollard, J. and Hofman, J. 2018. *Violent and Antisocial Behaviours at Football Events and Factors Associated with these Behaviours: A rapid evidence assessment*. Santa Monica: RAND Corporation. Available from: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2500/RR2580/RAND_RR2580.pdf [15.11.2019.].
271. Stūriška I. 2014. Futbola fani vēršas pret Putinu.*LA.lv*. Iegūts no: <http://www.la.lv/futbola-fani-pret-putinu%E2%80%A9/> [sk.,20.06.2017].
272. Suveizda, A. 2019. Nekārtības Liepājā: delegātam pretenzijas pret "Dinamo"faniem, bet ne apsardzi. *Sportacentrs.com*. Futbols. Iegūts no: http://sportacentrs.com/futbols/eirokausi_fut/12072019nekartibas_liepaja_delegatam_prenzijas_s_ [sk., 15.07.2019.].
273. 2018. *The Crown Prosecution Service*. Football hooligans face ban from World Cup and Euros under CPS guidelines. Available from: http://www.cps.gov.uk/news/latest_news/football_hooligans_face_ban_from_world_cup_and_euros_under_cps_guidelines/ [viewed 15.06.2019].
274. The Football Association. 2012. Summary of measures taken to prevent football violence. *Thefa.com*. Available from: [file:///C:/Users/Asus/Downloads/summary-of-measures-taken-to-prevent-football-violence%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/summary-of-measures-taken-to-prevent-football-violence%20(7).pdf) [viewed 15.07.2019.].
275. 2018. *The Not-So-Beautiful Game*. National center for domestic violence. Available from: <https://www.ncdv.org.uk/the-not-so-beautiful-game/> [viewed 04.08.2019.].
276. Toffoletti, K. 2015. *Sexually transmitted fandom? Why women really follow AFL*. *The Conversation*. Available from: <http://theconversation.com/sexually-transmitted-fandom-why-women-really-follow-afl-37910> [viewed 03.04.2015.].

277. Tuckey, I. 2019. The Kinsey report Kinsey Wolanski – who is Champions League final streaker, what's Vitaly Uncensored and why did she run on the pitch?? *The Sun*. Available from: https://www.thesun.co.uk/sport/football/9200959/kinsey-wolanski-champions-league-streaker-vitaly-uncensored-youtu-be/?utm_medium=Social&utm_campaign=sunfootballtwitter&utm_source=Twitter#Echobox=1559420480 [viewed 06.07.2019.].
278. UAR. 2006. *Tackling racism in club football: A guide for clubs*. Second Unite against racism conference. Available from: https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefa/KeyTopics/448328_DOWNLOAD.pdf [viewed 05.08.2019.].
279. UEFA. 2011. *UEFA Supporter Liaison Officer Handbook*. Available from: https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/84/35/28/1843528_DOWNLOAD.pdf [viewed].
280. UEFA. 2006. *UEFA Safety and Security Regulation*. Available from: <https://www.uefa.com/newsfiles/551778.pdf> [viewed 11.07.2019.].
281. UEFA. 2018. *UEFA Stadium Infrastructure Regulations*. *UEFA.com*. Available from: https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/Stadium&Security/01/48/48/85/1484885_DOWNLOAD.pdf [viewed 11.09.2019.].
282. UEFA.com. About. UEFA Europa League. Available from: <https://www.uefa.com/uefaeuropaleague/about/> [viewed 29.06.2019.].
283. UEFA.com. 2019. *Disciplinary matters: Inside UEFA*. Available from: <https://disciplinary.uefa.com> [viewed 04.08.2019.].
284. 2008. *UNITED for Intercultural Action (European network against nationalism, racism, fascism and in support of migrants, refugees and minorities)*. Football without racism. Thematic leaflet No. 4. http://www.unitedagainstracism.org/wp-content/uploads/2015/07/FootballLeaflet_GB.pdf [viewed 20.08.2019.].
285. 2019. Video: Liepājā nekārtības sarīko Minskas 'Dinamo' futbola fani. *Delfi.lv*. Delfi Sports. Iegūts no: <https://www.delfi.lv/a/51272295> [sk.,15.07.2019.].
286. Vilks, A., Usatjuka, N. 1999. Par noziegumu faktoriem šodienas Latvijā (turpinājums). *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 240/241 Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/19464> [sk., 17.03.2020]
287. Vitaly on Instagram. *Instagram.com*. Available from: <https://www.instagram.com/p/ByLty8xHWXU/> [viewed 06.07.2019.].
288. 2019. *Voetbalwet: Royal Belgian FA*. Available from: <https://www.rbfa.be/nl/zelf-actie/clubs/wedstrijden-veiligheidsinfo/voetbalwet> [viewed 07.08.2019.].
289. Welle, D. 2019. Greek football plagued by hooligans and violence. *DWnews*. Available from: <https://www.dw.com/en/greek-football-plagued-by-hooligans-and-violence/a-48008499> [viewed 04.09.2019.].
290. Westbrook, J. 2016. The ugly side of the beautiful game. *BBC News*. Available from: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-35402735> [viewed 22.07.2019.].
291. Whalley, C. *Stadium Safety Management in England*. The Football Association. Available from: http://ficheiros.parlamento.pt/DILP/Dossiers_informacao/Violencia_Desporto/stadium-safety-management-in-england.pdf [viewed 16.07.2019.].
292. Wikström, P. O. H. 2014. *Why crime happens: A situational action theory*. *Analytical sociology: Actions and networks*. 74–94. Available from: <http://www.ssp-samraadet.dk/media/1378/why-crime-happens.pdf> [viewed 25.06.2019.].
293. Wood, J. L. and Viki, G. T. 2001. *Public attitudes to crime and punishment: A review of the research*. UK: Esmee Fairbairn Charitable Trust. Available from:

- <https://core.ac.uk/download/pdf/322997.pdf> [viewed 21.07.2019.].
294. Антонян, Ю.М., Еникеев, В.Е. Э. 1996. *Психология преступника и расследования преступлений*. Москва. Available from: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2014/09/30/_antonjan_yu.m._psihologiya_prestupnika_i_rassledovaniya_prestupleniy.pdf [viewed 25.06.2019.].
295. Березовский, К. С. 2011. *Жаргон футбольных фанатов как социокультурное явление*. Молодёжь и наука. Сборник материалов. VII научно–техническая конференция всероссийских студентов, докторантов и молодых ученых, посвященная 50–летию первого полета в космос. Красноярск. Available from: <https://core.ac.uk/download/pdf/38637685.pdf> [viewed 04.06.2019.].
296. Далтэ, А. И. 2017. *Молодые фанаты футбольных клубов: организация деятельности*. Екатеринбург: Институт социального образования. Available from: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/6666/1/16Dalte2.pdf> [viewed 10.06.2019.].
297. Захарченко, Д. В. 2013. Милицию били Братство, Свобода и футбольные ультрас. *Liganet*. Available from: https://news.liga.net/politics/news/zakharchenko_militsiyu_bili_bratstvo_svboda_i_futbolnye_ultras [viewed 01.04.2015.].
298. Наций ОО. 2010. *Генеральная Ассамблея: Шестьдесят пятая сессия. 24–е пленарное заседание*. Available from: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/65/PV.24> [viewed 19.07.2019.].
299. Сергеева, Ю. 2007. Я ТИГРЁНОК, А НЕ КИСКА. Сбылась мечта офицера Андрея Корсика – он сел в тюрьму. *Pudnikov.com*. Available from: https://old.rudnikov.com/article.php?ELEMENT_ID=19520 [03.06.2019.].
300. UEFA. 2011. *Справочник UEFA для сотрудников по работе с болельщиками*. Available from: http://www.sdeurope.eu/wp-content/uploads/2016/04/UEFA_SLO_Handbook_rus.pdf [viewed 25.08.2019.].
301. Форум парней Ф.К.В. 2010. *Особенности латвийского фан – движения*. Available from: <http://www.fkv-lads.lv/forum/viewtopic.php?p=49942&sid=32b60e4bc1f3606da629d31193575da9> [Viewed 20.04.2018.].
302. Челси – Спартак 4: 1, 3 ноября 2010 – онлайн трансляция матча, прямая трансляция – Футбол. Лига чемпионов 2010/2011. *Championat.com*. Available from: https://www.championat.com/football/_ucl/tournament/228/match/124769/ [viewed 11.07.2019.].

Citi avoti

303. Baumanis, J. 2008. *Noziedzības determinantu izzināšanas problēmas: disertācija*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija.
304. Biseniece, M. Grupas un to veidi. Vārdnīca. *Profizgl.lu*. Iegūts no: <http://profizgl.lu.lv/mod/glossary/view.php?id=20125> [sk., 25.08.2019].
305. Cambridge Dictionary <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ultra> [sk., 17.01.2020]
306. Council of Europe 2016. *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events*. 03.07.2016. Saint-Denis. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168071edc0> [viewed 14.01.2020]
307. Ernstone V. 1999. *Latviešu valodas slenga leksika: Promocijas darbs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, LU. Iegūts no:

- https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/37207/Ernstsone_V_Latviesu_valodas_slenga_lesika_1999o.pdf?sequence=1&isAllowed=y [sk., 04.06.2019.].
308. Europe Co. 1997. *Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on "hate speech" adopted on 30 October 1997*. 106–108. Available from: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b> [viewed 05.08.2019.].
309. European Court of Human Rights judgment in: Handyside v. the United Kingdom (no.5493/72), § 49, 7.12.1976 In: 2012. *The European Court of Human Rights factsheet on Hate speech*. Available from: www.rgsl.edu.lv/uploads/files/ECtHR_fact_Sheet_on_hate_Speech.pdf [viewed 12.12.2013].
310. Gabrieljans, A. 2014. *Eitanāzijas fenomens krimināltiesiskajā, kriminoloģiskajā un medicīniski bioloģiskajā aspektā: promocijas darbs*. Rīga: RSU.
311. Informatīvais ziņojums "Par 2021.–2027.gada plānošanas perioda nozaru politiku pamatnostādņēm" 25.02.2020 <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40484149> [sk., 27.03.2020]
312. Kaija, S. 2013. Juridiskās konfliktoloģijas loma juristu sagatavošanā. No: *Sabiedrība, integrācija, izglītība. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2013.gada 24.–25.maijs*. 1. daļa. Rēzekne: Rēzeknes augstskola. Iegūts no <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/issue/viewFile/12/20> [sk., 09.12.2019.].
313. Kronberga, I. 2019. *Nepilngadīgo personu likumpārkāpumu prevencija kā kriminālsoda mērķis. Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas universitāte.
314. Kronberga, I. 2013. *Noziedzīgu nodarījumu prevencija, kā kriminālsoda mērķis*. LU 73. Zinātniskā konference Krimināltiesisko zinātņu sekcija: veltīta Krimināllikuma 15 gadiem: [prezentācija]. Iegūts no: <https://www.slideshare.net/providus/ilona-kronberga-lu73konference> [sk., 21.11.2019.].
315. Kronberga, I. 2013. *Preventīvie piecpiedu līdzekļi kā valsts prevencijas sistēmas sastāvdaļa*. Konference Cilvēktiesību samērošana un preventīvo piespiedu līdzekļu izpratne: materiāli.
316. Letonika.lv vārdnīca. <https://www.letonika.lv/> [sk., 10.03.2020]
317. Oxford dictionary. <https://lv.oxforddictionaries.com/definition/FAN%C4%80TI%C4%B6IS> [sk., 05.03.2020]
318. Антонян, Е.А. 2014. *Личность рецидивиста: криминологическое и уголовно – исполнительное исследование*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно–исполнительное право. МОСКВА, МГЮА. Available from: https://msal.ru/common/upload/DISSERTATSIYA_Antonyan_E.A..pdf [viewed 20.06.2019.].

Pateicības

Mans zelts ir mana ģimene...

Pateicos Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskajai fakultātei un Doktorantūras nodaļai par atsaucību, atbalstu un sadarbību promocijas darba tapšanas laikā. Atsevišķs paldies Juridiskās fakultātes dekānam, profesoram Andrejam Vilkam par to, ka 2006. gadā studiju kursa “Kriminoloģija” ietvaros iemācīja mani skatīt pētāmo objektu no dažādiem skatpunktiem.

Vēlos teikt vissirsnīgāko paldies sava promocijas darba vadītājam asociētajam profesoram Aldim Lieljuksim par sadarbību šajā aizraujošajā zinātniskajā ceļojumā: par padomiem, ieinteresētību, uzmundrinošiem vārdiem, kā arī par pacietību un atbalstu promocijas darba izstrādes laikā.

Paldies brīnišķīgiem un atsaucīgiem kolēģiem un draugiem par nebeidzamo optimisma devu.

Esmu audzināta mīlestībā un skaidrā izpratnē, ka vissvarīgākais šajā pasaulē ir ģimene! Mana ģimene vienmēr bija blakus, bez viņas atbalsta promocijas darbs, visticamāk, tā arī netiktu pabeigts. Tādēļ, neizmērojami liels paldies vīram Jānim, meitai Annai Marijai, mammai Allai, tētim Jurijam, vecmāmiņai Annai un vectētiņam Leonīdam par uzmundrinošiem vārdiem, atbalstu, ticību saviem spēkiem brīžos, kad pati vairs nespēju noticēt.

Liels paldies visiem, kuri ir atbalstījuši šī promocijas darba izstrādi.

Pielikumi

**Personīgā sarakste ar Valsts valodas centra
Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamentu**

Labdien!

Rakstot promocijas darbu, kurā iekļauta arī futbola radikālo līdzjutēju analīze, saskāros ar angļu valodas termina “fan” pielietojumu latviešu valodā. Ņemot vērā minēto, lūdzu Jūs futbola kontekstā sniegt līdzvērtīgu terminu latviešu valodā.

Pētot pieejamos avotus latviešu valodā konstatēju, ka termina “fan” tulkošanai ir izmantota “Vieglatlētikas vārdnīca R.: Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija, 2004”. Vieglatlētikas vārdnīcā termins ir iztulkots vispārināti, jo, piemēram, Lielbritānijas futbola industrijā pārsvarā tiek lietoti trīs termini: “spectator”, “supporter”, “fan”.

Spectators (skatītāji) – visi, kuri skatās futbola spēli gan mājās, gan klātienē;

Supporters (līdzjutēji) – ir pasīvais skatītājs, kam ir ilgtermiņa personīgās un emocionālās investīcijas futbola klubā. Līdzjutēji parasti nav agresīvie un viņu iesaiste prettiesiskā darbībā ir rets gadījums.

Fans – angļu termina “fan” izcelsme varētu rasties no vārda “fanatic” (fanātiķis) – cilvēks, kurš pārmērīgi aizrāvieš ar kaut ko, nodevies kaut kam (parasti reliģijai, idejai) un akli noraida visu, kas nesaskan ar viņa uzskatiem. Futbolā ir aktīvie skatītāji, kuri diezgan agresīvi noskaņoti pret visu, kas varētu būt opozīcijā ar atbalstāmo futbola klubu. Viņi bieži iesaistās prettiesiskā darbībā un ir naidīgi noskaņoti pret policijas darbiniekiem. Šīs grupas ietvaros pastāv vēl vairākas fanu grupas, bet lielākās no tām ir “Ultras” un “Futbola huligāni”.

Ar cieņu,

Karina Zalcmane

Labdien, Zalcmanes kundze!

Atbildot uz Jūsu jautājumu par termina *fan* atbilstēm latviešu valodā, un ņemot vērā, ka tiek aprakstītas Lielbritānijas futbola līdzjutēju grupas – *spectators, supporters, fans* –, Valsts valodas centrs informē, ka neiebilst, ja trešo līdzjutēju grupu sauc par “faniem”, kamēr vien tā atbilst kontekstam, ietilpst abu pārējo līdzjutēju grupu atveides sistēmā un tekstā tiek atbilstoši definēta.

Ar cieņu

Arturs Krastiņš

Valsts valodas centra

Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamenta
terminologs

Tālr. +371 6733 4617

E-pasts: arturs.krastins@vvc.gov.lv

Eksporta iela 6, Rīga LV–1010

Šis e-pasts un tā pielikumā esošie dokumenti var saturēt ierobežotas pieejamības informāciju, kā arī fizisko personu datus, kas adresēta tikai tā saņēmējam un izmantojama tikai legītimiem mērķiem. Ja esat saņēmis šo e-pastu kļūdas dēļ vai nav pamatota mērķa ierobežotas pieejamības informācijas, t.sk. fizisko personu datu, apstrādei, Jums nav tiesību izmantot vai pārsūtīt šajā e-pastā un tam pievienotajos dokumentos ietverto informāciju. Šādā gadījumā nekavējoties neatgriezeniski izdzēsiet šo e-pastu.

Futbola fana anketēšanas forma, kurš ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu

Labdien!

Sava promocijas darba ietvaros vēlos noteikt futbola līdzjutēja personības, kurš ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu, kriminoloģisko raksturojumu.

Lai iegūtu pēc iespējas precīzākus datus, ļoti būtiski, lai Jūsu atbildes uz jautājumiem ir maksimāli atklātas.

Šī aptauja ir anonīma un iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā. Aptaujas aizpildīšana prasīs apmēram 5 minūtes laika.

1) Dzimums (apvelciet atbilstošo):

- a) sieviete
- b) vīrietis

2) Vecums: _____

3) Tautība: _____

4) Valsts, kurā pašreiz dzīvojat: _____

5) Izglītības līmenis (apvelciet atbilstošo):

- a) nepabeigta vidējā izglītība
- b) vidējā izglītība
- c) profesionālā izglītība
- d) nepabeigta augstākā izglītība
- e) augstākā izglītība

6) Ģimenes stāvoklis (apvelciet atbilstošo):

- a) neprecējies
- b) neprecējies, ir bērni
- c) precējies, bez bērniem
- d)
- e) precējies, ir bērni

7) Sociālais statuss (apvelciet atbilstošo):

- a) valsts iestādes darbinieks
- b) uzņēmējs
- c) strādnieks, zemnieks
- d) students

- e) skolnieks
- f) bezdarbnieks

8) Pie kuras futbola līdzjutēju kategorijas (stila) Jūs piederat (apvelciet atbilstošo):

- a) līdzjutējs
- b) *Ultras*
- c) huligāns (*Hooligans*)
- d) cits: _____

9) Kā Jūs parasti pavadāt savu brīvo laiku:

- a) tiekos ar draugiem (bez alkoholisko dzērienu lietošanas)
- b) tiekos ar draugiem (ar alkoholisko dzērienu lietošanu)
- c) spēlēju azartspēles
- d) sportoju
- e) citādi: _____

10) Vai Jūs esat bijis iepriekš tiesāts:

- a) jā
- b) nē

11) Kādus noziedzīgus nodarījumus vai administratīvus pārkāpumus esat izdarījis pēdējo divu sezonu vai gadu laikā? (apvelciet atbilstošo, ir iespējami vairāki atbilžu varianti):

- a) noziedzīgu nodarījumu pret sabiedrisko kārtību (huligānisms)
- b) noziedzīgu nodarījumu pret personas veselību
- c) uzbrukumu vai notika pretošanās varas pārstāvim
- d) noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu
- e) administratīvu pārkāpumu, kas apdraud sabiedrisko kārtību
- f) administratīvu pārkāpumu, kas apdraud noteikto pārvaldes kārtību
- g) administratīvu pārkāpumu pret īpašumu
- h) administratīvu pārkāpumu transportā, ceļu un sakaru nozarē
- i) administratīvu pārkāpumu valsts simbolikas lietošanā
- j) citu: _____

12) Iepriekš (jautājums Nr. 12) minētie noziedzīgie nodarījumi un / vai administratīvie pārkāpumi ir saistīti ar (apvelciet atbilstošo, ir iespējami vairāki atbilžu varianti):

- a) grupas (stilam), kurai Jūs piederat, politiku un principiem,
- b) personīgiem motīviem
- c) pārmērīgu alkohola lietošanu
- d) narkotisko vielu neatļautu lietošanu

d) cits: _____

13) Vai izdarītais noziedzīgais nodarījums (pārkāpums) bija izdarīts:

- a) individuāli
- b) grupā bez iepriekšējas vienošanās
- c) grupā pēc iepriekšējas vienošanās

14) Jūsu personīgā attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu (pārkāpumu):

- a) nožēloju, man nebija taisnība
- b) sirdsapziņas pārmetumu nav
- c) nenožēloju izdarīto un līdzīgā situācijā rīkošos tāpat, ja būs nepieciešams, izdarīšu to atkārtoti

d) cits: _____

15) Vai Jums ir zināms, ko ir aizliegts darīt un ko nedrīkst ienest stadionā, apmeklējot spēli?

- a) jā
- b) nē

16) Vai Jums ir zināms, kāda atbildība paredzēta par pārkāpumiem, kas ir izdarīti pirms, pēc vai spēles laikā?

- a) jā
- b) nē

17) Vai Jums iepriekš ir izdevies izvairīties no atbildības par izdarīto pārkāpumu (noziedzīgu nodarījumu) saistībā ar futbola spēli?

- a) jā, vienreiz
- b) jā, vairākkārt
- c) nē
- d) nezinu

Paldies!

Kodi

Dzimums	vīrietis	1
	sieviete	2
Vecums	14–20	1
	21–30	2
	31–40	3
	41–50	4
Pilsonība	Latvijas	1
	Igaunijas	2
	Lietuvas	3
	Krievijas	4
	Citas Valstis	5
Valsts, kurā dzīvo	Latvija	1
	Igaunija	2
	Lietuva	3
	Krievija	4
	Citas Valstis	5
Izglītības līmenis	Nepabeigta vidējā izglītība	0
	Vidējā izglītība	1
	Profesionālā izglītība	2
	Nepabeigta augstākā izglītība	3

	Augstākā izglītība	4
Ģimenes stāvoklis	Neprecējies	0
	Neprecējies, ir bērni	1
	Precējies, bez bērniem	2
	Precējies, ir bērni	3
Sociālais statuss	valsts iestādes darbinieks	6
	uzņēmējs	5
	strādnieks, zemnieks	4
	algots darbinieks	3
	students	2
	skolnieks	1
	bezdarbnieks	0
Pie kuras līdzjutēju kategorijas (stila) pieder	Līdzjutējs	0
	Ultras	1
	Huligāns (Hooligans)	2
Kā pavadā brīvo laiku	Satikšanās ar draugiem (bez alkoholisko dzērienu lietošanas)	0
	Satikšanās ar draugiem (ar alkoholisko dzērienu lietošanu)	1
	Azartspēles	2
	Sports	3

	Visi	4
Vai bijis agrāk tiesāts	Jā	1
	Nē	0
Izdarīti noziedzīgie nodarījumi vai administratīvie pārkāpumi pēdējo divu sezonu laikā	Noziedzīgu nodarījumu pret sabiedrisko kārtību (huligānisms)	7
	Noziedzīgu nodarījumu pret personas veselību	6
	Uzbrukumu vai pretošanās varas pārstāvim	5
	Noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu	4
	Administratīvie pārkāpumi, kas apdraud sabiedrisko kārtību	3
	Administratīvo pārkāpumu pret īpašumu	2
	Administratīvo pārkāpumi transportā, ceļu un sakaru nozarē	1
	Administratīvo pārkāpumu valsts simbolikas lietošanā	0
	Visi	8
	Visi administratīvie pārkāpumi	9
	Visi noziedzīgie nodarījumi	10
	Nav atbildes	11
Iepriekš minētie noziedzīgie nodarījumi un/ vai administratīvie pārkāpumi ir saistīti ar	Grupas (stilam), kurai Jūs piederat, politiku un principiem	1

	Personīgiem motīviem	2
	Pārmērīgu alkohola lietošanu	3
	Narkotisko vielu neatļautu lietošanu	4
	nav atbildes	5
	Visi	6
	Gan grupas politika, gan personīgie motīvie, bet bez alkohola vai narkotisko vielu lietošanu	7
Izdarītais noziedzīgais nodarījums (pārkāpums) bija izdarīts	Individuāli	0
	Grupā bez iepriekšējas vienošanās	1
	Grupā pēc iepriekšējas vienošanās	2
Personīgā attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu (pārkāpumu)	Nožēloju, man nebija taisnība	0
	Sirdsapziņas pārmetumu nav	1
	nenožēloju izdarīto un līdzīgā situācijā rīkošos tāpat, ja būs nepieciešams, izdarīšu to atkārtoti	2
	Nav atbildes	3
Vai ir zināms ko ir aizliegts darīt un ko nedrīkst ienest stadionā apmeklējot spēli?	Jā	1
	Nē	0

Vai ir zināms, kāda atbildība paredzēta par pārkāpumiem, kas ir izdarīti pirms, pēc vai spēles laikā?	Jā	1
	Nē	0
Vai iepriekš izdevās izvērtties no atbildības par izdarīto pārkāpumu (noziedzīgu nodarījumu) saistībā ar futbola spēli?	Jā, vienreiz	1
	Jā, vairākkārt	2
	Nē	0
	Nezinu	3

Iegūtie dati

. tabulate Lidzjuteju_kateg

Lidzjutēju_	kateg	Freq.	Percent	Cum.
0		11	6.71	6.71
1		83	50.61	57.32
2		70	42.68	100.00
Total		164	100.00	

. tabulate Dzimums Lidzjuteju_kateg, col row all exact

+-----+				
Key				

frequency				
row percentage				
column percentage				
+-----+				
Dzimums	Lidzjuteju_kateg			
	0	1	2	Total
-----+				
1	10	81	69	160
	6.25	50.63	43.13	100.00
	90.91	97.59	98.57	97.56
-----+				
2	1	2	1	4
	25.00	50.00	25.00	100.00
	9.09	2.41	1.43	2.44
-----+				
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.339

. tabulate Vecums Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Vecums	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
1	0	4	3	7
	0.00	57.14	42.86	100.00
	0.00	4.82	4.29	4.27
2	7	46	41	94
	7.45	48.94	43.62	100.00
	63.64	55.42	58.57	57.32
3	4	30	24	58
	6.90	51.72	41.38	100.00
	36.36	36.14	34.29	35.37
4	0	3	2	5
	0.00	60.00	40.00	100.00
	0.00	3.61	2.86	3.05
Total	11	83	70	164

	6.71	50.61	42.68		100.00
	100.00	100.00	100.00		100.00

Fisher's exact = 0.999

. tabulate Pilsoniba Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Pilsoniba	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
1	2	5	7	14
	14.29	35.71	50.00	100.00
	18.18	6.02	10.00	8.54
2	0	4	0	4
	0.00	100.00	0.00	100.00
	0.00	4.82	0.00	2.44
3	0	4	0	4
	0.00	100.00	0.00	100.00
	0.00	4.82	0.00	2.44
4	6	49	43	98
	6.12	50.00	43.88	100.00
	54.55	59.04	61.43	59.76
5	3	21	20	44
	6.82	47.73	45.45	100.00
	27.27	25.30	28.57	26.83
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.269

. tabulate Valsts_dzivo_ Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Valsts_dzivo_	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
1	2	6	4	12
	16.67	50.00	33.33	100.00
	18.18	7.23	5.71	7.32
2	0	4	0	4
	0.00	100.00	0.00	100.00
	0.00	4.82	0.00	2.44
3	0	3	0	3
	0.00	100.00	0.00	100.00
	0.00	3.61	0.00	1.83
4	6	48	40	94
	6.38	51.06	42.55	100.00
	54.55	57.83	57.14	57.32
5	3	22	26	51
	5.88	43.14	50.98	100.00
	27.27	26.51	37.14	31.10
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.255

. tabulate Izgl_limenis Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Izgl_limenis	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
0	0	1	0	1
	0.00	100.00	0.00	100.00
	0.00	1.20	0.00	0.61
1	0	7	5	12
	0.00	58.33	41.67	100.00
	0.00	8.43	7.14	7.32
2	0	5	2	7
	0.00	71.43	28.57	100.00
	0.00	6.02	2.86	4.27
3	3	15	15	33
	9.09	45.45	45.45	100.00
	27.27	18.07	21.43	20.12
4	8	55	48	111
	7.21	49.55	43.24	100.00
	72.73	66.27	68.57	67.68
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.943

. tabulate Gim_stavoklis Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Gim_stavoklis	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
0	8	41	44	93
	8.60	44.09	47.31	100.00
	72.73	49.40	62.86	56.71
1	0	5	1	6
	0.00	83.33	16.67	100.00
	0.00	6.02	1.43	3.66
2	2	14	6	22
	9.09	63.64	27.27	100.00
	18.18	16.87	8.57	13.41
3	1	23	19	43
	2.33	53.49	44.19	100.00
	9.09	27.71	27.14	26.22
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.258

. tabulate Soc_status Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Soc_status	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
0	0	4	11	15
	0.00	26.67	73.33	100.00
	0.00	4.82	15.71	9.15

2	2	8	1	11
	18.18	72.73	9.09	100.00
	18.18	9.64	1.43	6.71
3	3	38	33	74
	4.05	51.35	44.59	100.00
	27.27	45.78	47.14	45.12
4	3	7	1	11
	27.27	63.64	9.09	100.00
	27.27	8.43	1.43	6.71
5	2	15	17	34
	5.88	44.12	50.00	100.00
	18.18	18.07	24.29	20.73
6	1	11	7	19
	5.26	57.89	36.84	100.00
	9.09	13.25	10.00	11.59
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.006

. tabulate Briv_laika_pavadish Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Briv_laika_pavadish	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
0	1	13	12	26
	3.85	50.00	46.15	100.00
	9.09	15.66	17.14	15.85
1	7	33	29	69
	10.14	47.83	42.03	100.00
	63.64	39.76	41.43	42.07
3	3	33	25	61
	4.92	54.10	40.98	100.00
	27.27	39.76	35.71	37.20
4	0	4	4	8
	0.00	50.00	50.00	100.00
	0.00	4.82	5.71	4.88
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.919

. tabulate Agrak_tiesats Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Agrak_tiesats	Lidzjuteju_kateg			Total
	0	1	2	
0	10	72	52	134
	7.46	53.73	38.81	100.00
	90.91	86.75	74.29	81.71
1	1	11	18	30
	3.33	36.67	60.00	100.00
	9.09	13.25	25.71	18.29

Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.110

. tabulate Noziedz_nodar_admin_parkap_2_sez Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Noziedz_no				
dar_admin_				
parkap_2_s		Lidzjuteju_kateg		
ez	0	1	2	Total
1	2	3	0	5
	40.00	60.00	0.00	100.00
	18.18	3.61	0.00	3.05
3	0	9	3	12
	0.00	75.00	25.00	100.00
	0.00	10.84	4.29	7.32
4	1	1	0	2
	50.00	50.00	0.00	100.00
	9.09	1.20	0.00	1.22
6	1	0	0	1
	100.00	0.00	0.00	100.00
	9.09	0.00	0.00	0.61
7	2	6	5	13
	15.38	46.15	38.46	100.00
	18.18	7.23	7.14	7.93
8	3	52	47	102
	2.94	50.98	46.08	100.00
	27.27	62.65	67.14	62.20
9	1	5	3	9
	11.11	55.56	33.33	100.00
	9.09	6.02	4.29	5.49
10	1	5	11	17
	5.88	29.41	64.71	100.00
	9.09	6.02	15.71	10.37
11	0	2	1	3
	0.00	66.67	33.33	100.00
	0.00	2.41	1.43	1.83
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.005

. tabulate Noziedz_nodar_admin_parkap_saist Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Noziedz_no				
dar_admin_				
parkap_sai		Lidzjuteju_kateg		
st	0	1	2	Total
1	4	18	28	50

		8.00	36.00	56.00		100.00
		36.36	21.69	40.00		30.49
-----+-----+-----+-----+-----						
2		4	17	9		30
		13.33	56.67	30.00		100.00
		36.36	20.48	12.86		18.29
-----+-----+-----+-----+-----						
3		2	21	6		29
		6.90	72.41	20.69		100.00
		18.18	25.30	8.57		17.68
-----+-----+-----+-----+-----						
4		0	0	1		1
		0.00	0.00	100.00		100.00
		0.00	0.00	1.43		0.61
-----+-----+-----+-----+-----						
5		0	1	2		3
		0.00	33.33	66.67		100.00
		0.00	1.20	2.86		1.83
-----+-----+-----+-----+-----						
6		0	6	9		15
		0.00	40.00	60.00		100.00
		0.00	7.23	12.86		9.15
-----+-----+-----+-----+-----						
7		1	20	15		36
		2.78	55.56	41.67		100.00
		9.09	24.10	21.43		21.95
-----+-----+-----+-----+-----						
Total		11	83	70		164
		6.71	50.61	42.68		100.00
		100.00	100.00	100.00		100.00

Fisher's exact = 0.041

. tabulate Noziedz_parkap_bija_izdarits Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Noziedz_pa		Lidzjuteju_kateg			
rkap_bija_izdarits		0	1	2	Total
-----+-----+-----+-----+-----					
0		6	16	9	31
		19.35	51.61	29.03	100.00
		54.55	19.28	12.86	18.90
-----+-----+-----+-----+-----					
1		5	46	24	75
		6.67	61.33	32.00	100.00
		45.45	55.42	34.29	45.73
-----+-----+-----+-----+-----					
2		0	21	37	58
		0.00	36.21	63.79	100.00
		0.00	25.30	52.86	35.37
-----+-----+-----+-----+-----					
Total		11	83	70	164
		6.71	50.61	42.68	100.00
		100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.000

. tabulate Person_attieksme_pret_izdarito_n Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Person_att		Lidzjuteju_kateg			
ieksme_pre					
t_izdarito_n		0	1	2	Total
-----+-----+-----+-----+-----					
0		2	9	6	17

		11.76	52.94	35.29		100.00
		18.18	10.84	8.57		10.37
-----+-----+-----+-----+-----						
1		5	39	33		77
		6.49	50.65	42.86		100.00
		45.45	46.99	47.14		46.95
-----+-----+-----+-----+-----						
2		4	34	30		68
		5.88	50.00	44.12		100.00
		36.36	40.96	42.86		41.46
-----+-----+-----+-----+-----						
3		0	1	1		2
		0.00	50.00	50.00		100.00
		0.00	1.20	1.43		1.22
-----+-----+-----+-----+-----						
Total		11	83	70		164
		6.71	50.61	42.68		100.00
		100.00	100.00	100.00		100.00

Fisher's exact = 0.951

. tabulate Vai_Jums_ir_zinams_ko_ir_aizlieg Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Vai_Jums_i					
r_zinams_k					
o_ir_aizli		Lidzjuteju_kateg			
eg		0	1	2	Total
-----+-----+-----+-----+-----					
0		1	3	2	6
		16.67	50.00	33.33	100.00
		9.09	3.61	2.86	3.66
-----+-----+-----+-----+-----					
1		10	80	68	158
		6.33	50.63	43.04	100.00
		90.91	96.39	97.14	96.34
-----+-----+-----+-----+-----					
Total		11	83	70	164
		6.71	50.61	42.68	100.00
		100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.489

. tabulate Vai_Jums_ir_zinams_kada_atbildi Lidzjuteju_kateg, col row all exact

Vai_Jums_i					
r_zinams_k					
kada_atbil		Lidzjuteju_kateg			
di		0	1	2	Total
-----+-----+-----+-----+-----					
0		3	10	12	25
		12.00	40.00	48.00	100.00
		27.27	12.05	17.14	15.24
-----+-----+-----+-----+-----					
1		8	73	58	139
		5.76	52.52	41.73	100.00
		72.73	87.95	82.86	84.76
-----+-----+-----+-----+-----					
Total		11	83	70	164
		6.71	50.61	42.68	100.00
		100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.291

```
. tabulate Vai_Jums_ieprieks_izdevas_izvair Lidzjuteju_kateg, col row all
exact
```

Vai_Jums_i	Lidzjuteju_kateg			
eprieks_iz				
devas_izva				
ir	0	1	2	Total
1	2	4	1	7
	28.57	57.14	14.29	100.00
	18.18	4.82	1.43	4.27
2	6	77	68	151
	3.97	50.99	45.03	100.00
	54.55	92.77	97.14	92.07
3	3	2	1	6
	50.00	33.33	16.67	100.00
	27.27	2.41	1.43	3.66
Total	11	83	70	164
	6.71	50.61	42.68	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00

Fisher's exact = 0.001

Ekspertu daļēji strukturēta intervijas forma

1. Vai ir iespējams mutiski aprakstīt tipiska fana portretu? Vai ir atšķirības starp, piemēram, Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas faniem?
2. Tagad visā Eiropā ir ļoti populāra tēma – savstarpējās sadarbības noregulēšana ar faniem. Kā, Jūsaprāt, ir jāveido šo sadarbību, galvenokārt, ar tās radikālāko daļu? Vai aizliegums faniem doties uz spēlēm, kā Anglijā, varētu būt problēmas risinājums, runājot par preventīvām metodēm?
3. Vai Jūs uzskatāt, ka Latvijā ir pietiekami labs sadarbības līmenis ar fanu klubiem? Vai Jūs varētu sniegt šīs sadarbības piemērus?
4. Jūsaprāt, kādi pašlaik ir galvenie izaicinājumi, veidojot sadarbību ar faniem?
5. Kas, Jūsaprāt, ir jāuzlabo dialogā starp faniem un drošības personālu?
6. Vai Jūs varētu sniegt līdzjutēju uzvedības piemērus, kas ir īpaši problemātiski?
7. Kā drošības personāls risina šo problēmu?
8. Eiropā tagad ir ļoti populārs amats – fanu koordinatori (*Supporter Liaison Officers (SLO)*). Kā Jums liekas, vai tā ir laba ideja un vai šis amats ir vajadzīgs arī Latvijas futbola klubiem?
9. Vai Jums ir pietiekami daudz informācijas par tādu parādību kā futbola huligānisms Latvijā un Eiropā kopumā? No kādiem avotiem tiek iegūta informācija: TV, interneta, avīzēm un žurnāliem, grāmatām vai kolēģiem no citām valstīm?
10. Kā Jūs novēršat svešķermeņu (pudeles, pirotehnikas priekšmeti, monētas) mešanu no tribīnēm uz laukuma?
11. Kādas modernas tehnoloģijas tiek izmantotas futbola spēļu laikā, lai nodrošinātu sabiedrības drošību Latvijā?
12. Kādi drošības pasākumi ir jāveic izbraukuma spēlēs?
13. Vai ir pilnība jāuzticas spēles organizatoriem?
14. Kādi drošības pasākumi ir jāveic uzņemot?
15. Vai eksistē sadarbības mehānisms ar valsts tiesībsargājošām institūcijām (Drošības policija, valsts un pašvaldības policija)?
16. Kādi ir sadarbības veidi?
17. Kādi pasākumi, Jūsaprāt, būtu nepieciešami, lai veicinātu / uzlabotu sadarbību un kādos līmeņos tas ir nepieciešams?

Paolo Garraffa

1. Is it possible to describe orally the portrait of a typical football fan? Is there any difference between the fans in different countries (for example, between fans in England, the US, Russia and Italy)?

Before describing the 'typical portrait' of football fan in Italy (as well as other European countries) I think it's very important to take into account four factors, which have had a fundamental impact on fan attendance (in particular: the empty of the stadiums) during these last years: 1) the economic crisis throughout Europe (which reduced the budget for buying the tickets); 2) the (general, with few exceptions, like England and Germany) unsatisfying situation of sporting revenues (old, uncomfortable and sometimes even unsafe); 3) the match-fixing scandals (in some countries, like Greece, Italy and Turkey), which affected football's credibility (then appeal); 4) the advent (and diffusion, all over Europe) of pay-per-view TVs (which makes more comfortable to follow the sporting events on TV).

Football in Italy is crossing a situation of deep crisis (not only for the failure to qualify for the Russia 2018 World Cup).

According to a sociological survey, in 2016, only 38% of Italians declared themselves fans (whereas in 2009 this percentage stood at 58%), while, always according to another sociological survey, among the spectators who follow football on TV (pay-TV), the average percentage fell 12% (from 2011-2012 season to 2015-2016 season).

The reasons for that have been identified in a greater influence of betting (53% of interviewed), in a greater influence of corruption (42% of interviewed), and in a greater conditioning of organized crime on football (42% of interviewed), factors which affected very much football's credibility.

Given these factors, the 'typical portrait' of football fan in Italy is: average age 31-45, follows football mainly on TV (at home) or bars (with friends), also on social media, more keen on comments (and interviews) than on statistics (even though favourable on VAR).

He mainly supports Juventus (34%), then Inter (14%), Milan (14%), Napoli (13%) and Roma (7%).

About differences between fans from different countries, I don't think that, in Europe, there are substantial differences (maybe in Italy the average age is a little bit higher than other European countries).

2. A popular topic throughout Europe at the moment is the settlement of mutual relations between fans, clubs, police and society. How do you think, is it necessary to establish (create) this cooperation, especially with their most radical representatives?

Can the ban on attending matches (as in England) be a solution to the problem if we are talking about preventive methods?

Good and sound mutual relations between fans, clubs, police and society in general are simply fundamental in modern football.

There is an association of fans, at European level (the Football Supporters Europe network, FSE, an independent, representative and democratically organised grass-roots network of football fans 'in Europe) which tries to give voice to fans 'issues in the matter of ticketing, fan culture, discrimination and policing in football.

In any case, what we think it's really important is the developing of a real 'sporting culture '(made of 'fair play', and of respect of the opponent and of diversity) amongst fans (and society).

The ban on taking part in matches (Italy's legislation has adopted very severe measures after the Catania accidents of 2007, which lead into very positive results, in terms of decrease of accidents during sporting events) could surely play an important role, but - as a matter of fact - is not the only way (especially in a long-term vision).

The right (and long) way is the building of a real sporting culture.

3. Do you think is the level of cooperation with fan clubs in your country high enough? Could you, please, give some examples of such cooperation?

No, I think the level of cooperation between fans (or associations, or groups of fans) is - in Italy - absolutely non-existent (both between them, and with the public authorities).

Groups of supporters, in Italy, are often the prerogative of the organized crime (which 'blackmails 'clubs, sometimes trying to get into their social bodies) or radical political organizations (ultra-right or ultra-left).

Despite the introduction of the SLO (with the publication of the names of the individual SLOs of the various 'Serie A 'clubs on their website) , this figure remains only on paper, and the real level of efficiency - especially in terms of accident prevention among fans - is still to prove.

Unique (and isolated) attempt to raise awareness amongst fan groups occurred in 1996, by a volunteer association (in Emilia Romagna) called UISP, which sought to promote meetings between ultras groups, seminars in-depth studies with the local administrations involved and activities aimed at involving the fans on the issues of the rights and duties of fans,

violence and racism in stadiums, marketing of football: such an initiative, in any case, has not been followed by any club.

4. What, in your opinion, are the main problems in building relations with the fans?

The lack of a real dialogue between the parties, due to mutual (reciprocal) distrust.

From the clubs point of view, the fans are not reliable, since they are only interested in the price of the tickets (or in free entries), and are ready to make disorders (blackmailing the clubs) in case their requests are not fulfilled.

From the fans point of view, clubs do not care about them (and their requests, and needs, especially in lowering the price of the tickets), if not for the selling of tickets (as well as gadgets, t-shirts, etc.), by treating them as ‘customers to squeeze’.

Another big problem is represented by the lack of a real ‘sporting culture’ (made of ‘fair play’, and respect of the opponent) at any level (from the top managers to the last supporter).

5. What, in your opinion, needs to be improved in the dialogue between the fans and the personnel of security services?

On my opinion, the thing which needs to be improved is.. the dialogue in itself !

As I told before, despite the introduction of the SLO figure, dialogue still remains to be built. In this matter, it should be pointed out that a (satisfying) dialogue requires time, and above all, it needs to overcome the mutual distrust (which still exists) between the parties.

6. Could you, please, give examples of the behaviour of particularly problematic fans?

Two examples (above all).

- According to the Italian Police General Inspector, Mr. Franco Gabrielli, in 2017 about 27% of Roma subscribers of the curved sector (‘Curva’) have a criminal record (and there is no reason to believe that other cities, from North to South, are in a better situation);
- On the occasion of the introduction of the ‘supporter card’ (‘tessera del tifoso’), almost all the Italian supporters reacted badly, by openly contesting it, with demonstrations in all the cities, especially on the occasion of political meetings (this is the case that concerned mainly the fans of Atalanta who, after having contested with various demonstrations of protest - which also led to disorders with the police and arrests - exulted, with an official statement on their website, for the FIGC’s decision to abolish this instrument) ;

7. How do security personnel solve these problems?

With a ‘mix ’ of courage, patience and planning. And ‘unformal ’ (unofficial) dialogue with fans (or groups of them), by giving clear information and warnings.

A 'new deal 'of (real) dialogue with fans (ad/or their representatives) is important, but it's not less important - at the same time - a proper planning of sporting events (especially in terms of security) and not giving in to blackmail by fans (especially with regard of tickets). In any case, the listen to their demands is fundamental (on my opinion).

8. A popular position in Europe at the moment is a Supporter Liaison Officer (SLO). Do you consider this a good idea and do we need such a position in the entire football world?

I consider SLO figure, in general, a good idea.

But it's a role that requires, above all, absolute clarity about its tasks and responsibilities. On my opinion, he/she needs to be paid by the clubs (it must be considered a real work), in order to empower him/her as much as possible, by providing - at the same time - several mechanisms of responsibility (with precise contractual clauses) for the verification of the efficiency and correctness of his work (in order to avoid any abuse).

9. Do you have enough information about such phenomenon as football hooliganism in other countries of the world? From what sources was this information received (e.g. TV, the Internet, newspapers and magazines, books or colleagues from other countries)?

Yes, I have: my main sources are TV (and media), the internet, newspapers and, sometimes, colleagues from other countries.

10. How do you prevent (or how do you think it should be prevented) throwing foreign objects (e.g. bottles, pyrotechnics, coins, etc.) from the stands to the football field?

The throwing of prohibited objects to the football field it is considered a crime in Italy (the law provides for the arrest of the author).

It is prevented, in Italy, by the installation - at the various stadium entrances - of gates with metal detectors that recognize metal objects, as well as by police searches (randomly) amongst fans. Nevertheless that, sometimes some of these objects may enter the stadiums (by other, alternative, ways).

11. What modern technologies are used in your country during a football match to ensure public safety?

Apart from metal detectors in the gates, CCTV cameras, which monitor all the sectors of the stadium, connected by a control room inside the same stadium.

12. What security measures should be taken during away games?

In Italy, fans, for following their team in away matches must be in possess of the supporter's card (which is not released in case of precedent criminal records related to hooliga-

nism). Furthermore, there is a control body (composed of public and private representatives, e.g. Police, Fire Brigade, CONI, Federations, Leagues) involved in public order during sporting events (whose name is “Osservatorio Nazionale per le Manifestazioni Sportive”, ‘National Observatory for Sporting Events’) which establish, for each match of professional championships (even basketball, hockey) the ‘level of risk ’(from 1 to 3), providing, accordingly, the proper level of security measures (the higher is the travel ban for the fans). It’s a constant practice, moreover, for police bodies to attend groups of supporters in away matches (in case of matches considered ‘at high risk’) from the main collection sites (railway stations, bus stations) to the stadium.

13. Is it necessary (is it possible) to fully trust an organizer of the match?

The question is malposed (on my opinion). What does it mean (exactly) to “fully trust” an organizer of the match? Whoever it maybe, the organizer of a sporting event (public or private entity), any time such an event ‘attract ’a lot of people (or a significant quantity of them), has to consider that this creates - for obvious reasons - problems of public order. These problems, in my opinion, cannot be left to the management of private subjects only, but to a collaboration (agreed) between public and private.

14. What security measures should be taken by a host country?

No security measure could, in my opinion, be adopted without a correct information and planning of the event (in all its potential risks).

Given the above, effective security measures could be, on my opinion:

- To ban the purchase of tickets from subjects already ‘listed ’by other countries;
- To enhance the stewards ’service, with subjects who speak foreign languages (English in particular);
- To strengthen the police service, with subjects who speak foreign languages (English in particular).

15. Is there any mechanism for cooperation with law enforcement agencies in your country?

Given that, as told before, in Italy there is a control body (the ‘National Observatory for Sporting Events’) which establish, for each match of professional championships, the ‘level of risk’, in sporting events, in Italy there is a perfect (on my opinion) integration public-private on such occasions.

In general, it can be said that the police and law enforcement agencies have public order tasks outside the stadiums, while the stewards have public order tasks inside the stadiums (with some exceptions, in cases of more serious incidents, in which the police has still the power to intervene with arrest).

16. What types of cooperation with law enforcement agencies exist?

Given what already said, an example of concrete cooperation is the personal search outside the stadium (in the entrance gates), where the search is physically done by the steward, and the police intervenes only in case of problems and resistance from the spectator.

17. What measures, in your opinion, are necessary for creating/improving cooperation and at what levels are they needed?

- A better exchange of information (about fans) between private (clubs, Federations) and public (Police) entities;
- The strengthening of the SLO figure (by giving him clear tasks, duties and responsibilities, and by paying him);
- The developing of a real sporting culture (made, first of all, by respect and ‘fair play’).

Андрей Мадзяновский (Andrejs Madzjanovskis)

- 1. Возможно ли устно описать портрет типичного футбольного фаната? Есть ли разница между фанатами в разных государствах - например, между фанатами в Италии, Украине и Польше?**

Конечно, точный типичный портрет современного фаната никто дать не в состоянии. Судя по обобщенным данным, можно сформировать лишь примерный подобный портрет. По собственным моим и украинских коллег-правоохранителей наблюдениям, средний портрет украинского ультрас таков: молодой человек возрастом 18-30 лет, холостяк, безработный или же студент, со средним образованием, любительским спортивным прошлым (бокс, борьба, футбол), низким уровнем заработка. Имеет крайне правые националистические взгляды, но в основной мере эти взгляды не есть глубокими и ограничиваются культом насилия к инакомыслящим или же иначе выглядящим людям. Порой присутствует расовая нетерпимость.

Разница между фанатами как Восточной, так и Западной Европы, на мой взгляд, незначительна, поскольку глупость, которую иногда проявляют в своих действиях футбольные хулиганы, национальности не имеет.

- 2. Популярная на данный момент тема во всей Европе – урегулирование взаимных отношений с фанатами (клуб/полиция/общество). Как, по Вашему мнению, необходимо налаживать (создавать) это сотрудничество, в особенности с их самой радикальной частью? Может ли запрет на посещение матчей (как в Англии) быть решением проблемы, если речь идет о превентивных методах?**

Запрет на посещение матчей и на посещение других стран – на сегодня наиболее действенный метод. Хулигану, в силу психологии, важно продемонстрировать свои незаконные действия при наибольшем скоплении людей, в массовом месте, а если это будет показано в прямом эфире – для него это высший пилотаж.

Любое сотрудничество желанно, но возникает главная проблема – упорное нежелание идти на контакт со стороны ультрас. Их идеология близка к криминальной субкультуре и не одобряет любое сотрудничество с правоохранительными органами.

- 3. Как Вы считаете, достаточно ли высок уровень сотрудничества с фан-клубами в Украине? Могли бы Вы привести примеры подобного сотрудничества?**

В Украине есть тенденция – у профессиональных футбольных клубов есть официальные фан-клубы, которые поддерживаются администрациями клубов,

широко задействованы в социальных проектах клубов. Хулиганские группировки объединяются самостоятельно в свои фан-бригады и на контакт с руководителями ФК идут очень неохотно.

4. В чем, на Ваш взгляд, заключаются главные проблемы при построении отношений с фанатами?

Независимые от администрации клуба ультрас-группировки неохотно идут на контакт в силу своих идеологических взглядов. Футбольные клубы регулярно платят штрафы за нарушение их фанатами порядка на стадионах и пытаются усиливать меры по досмотру фанатских секторов. Отсюда возникает постоянное обоюдное непонимание.

5. Что, на Ваш взгляд, необходимо улучшить в диалоге между фанатами и персоналом служб безопасности?

Постоянная коммуникация улучшит качество диалога и взаимопонимание. Лидеры фанатских группировок и есть такими коммуникаторами. Чем выше их авторитет в группировке, чем структурированнее и вертикальнее организация фанатов – тем легче службе безопасности доносить свои требования. Естественно, суровость мер безопасности в зависимости от каждого матча должна варьироваться, исходя из поведения фанатов и выполнения их обещаний в предыдущих матчах.

6. Могли бы Вы привести примеры поведения болельщиков, которые являются особо проблематичными?

Эти проблемы похожи во всех странах – использование пиротехники, расистские и нацистские баннеры, драки на трибуне, выбегание в игровую зону (стрикерство).

7. Как персонал служб безопасности решает данные проблемы?

Существует система мер безопасности, утвержденная регламентами безопасности ФИФА и УЕФА, где прописаны мельчайшие шаги каждой структуры – служб безопасности клубов и стадионов, полиции, пожарной и спасательной служб, службы скорой медицинской помощи и т.д. Этот алгоритм используется всеми европейскими клубами при проведении домашних матчей.

8. Популярная на данный момент должность в Европе – координаторы фанатов (Supporter Liaison Officers (SLO)). Считаете ли Вы это хорошей идеей и необходима ли подобная должность во всем футбольном мире?

Любая фигура, уполномоченная на диалог с фанатами – уже хорошее решение. Другой вопрос – ее авторитет в этой среде. Зачастую SLO следует искать в фанатской среде среди адекватных фанатов, имеющих определенный вес.

9. Доступно ли Вам достаточно информации о таком явлении, как футбольное хулиганство в других странах мира? Из каких источников эта информация получена: ТВ, интернет, газеты и журналы, книги или коллеги из других стран?

Современные средства коммуникации позволяют при желании без проблем всегда быть в курсе событий в этой сфере. Другое дело, что нелишним было бы создание единой европейской цифровой платформы по вопросам безопасности, на которой могли бы общаться и оперативно обмениваться информацией специалисты по безопасности клубов, стадионов и федераций.

10. Как Вы предотвращаете (или как Вы считаете должно предотвращаться) метание с трибун на футбольное поле посторонних предметов (бутылки, пиротехника, монеты и т.д.)?

Стюарды поля и стюарды трибун, оснащенные рациями – следят за поведением потенциально опасных болельщиков на месте. Также, с помощью видеокамер, в контрол-руме заранее определяются потенциально опасные фаны и все время на протяжении матча за ними ведется видеонаблюдение. При нарушении норм поведения, служба охраны стадиона обязана задержать нарушителя и передать его полиции.

11. Какие современные технологии используются в Украине при проведении футбольного матча чтобы обеспечить общественную безопасность?

В Украине существуют 6 арен в городах Киев, Днепр, Донецк, Львов, Харьков, Одесса – которые оснащены современной видеотехникой и системой доступа. Существует проблема необходимости модернизации технологий и внедрения современных, поскольку эти арены строились в 2011-2012 годах к ЕВРО-2012.

12. Какие меры безопасности должны приниматься на выездных играх?

С группой фанатов на выезд ФК “Динамо” Киев направляет 2 офицера безопасности клуба, один из которых отвечает за координацию работы с правоохранителями и стадионом, а другой непосредственно контактирует с фанами. Периодически практикуется предоставление транспорта для доставки фанатов.

13. Необходимо ли (можно ли) полностью доверять организатору матча?

Организатор матча, в соответствии с Законами Украины, несет полную ответственность за его организацию и безопасность, в том числе относительно сотрудничества с полицией и другими заинтересованными службами. Клуб-гость должен подчиняться условиям организатора.

14. Какие меры безопасности должны предприниматься принимаемая гостей?

Кроме непосредственной охраны на стадионе, выделения отдельного входа для гостевых зрителей в отдельный фанатский сектор, необходимы буферные пустые сектора слева и справа, охраняемые полицией или стюардами. Желательно тесное сотрудничество с полицией по вопросам обеспечения безопасности гостевых фанатов по маршруту аэропорт-гостиница-стадион-аэропорт.

15. Существует ли механизм сотрудничества с правоохранительными органами в Украине?

В соответствии с Законами Украины, полиция обязана обеспечивать общественный публичный порядок на стадионах (кроме внутренней чаши, вход на которую возможен лишь в случае форс-мажора – насилие, давка, хулиганство). Это касается всей прилегающей территории стадиона по всему периметру.

16. Какие виды сотрудничества с правоохранительными органами существуют?

Перед каждым матчем клуб за 2 недели посылает информацию в полицию, где указывает время, место проведения матча, ориентировочное количество зрителей, маршруты передвижения команды – гостей и гостевых болельщиков. В соответствии с этой информацией полиция осуществляет свои полномочия, указанные мною в ответах на предыдущие пункты.

17. Какие мероприятия, на Ваш взгляд, необходимы для создания/улучшения сотрудничества и на каких уровнях они необходимы?

Некоторые из них я упоминал выше, если повторяюсь, прошу прощения.

- создание единой платформы (интернет-сайт, база данных) по безопасности в Европе по аналогии с полицейской платформой NFIP.
- унификация европейского законодательства в соответствии с отраслевой Конвенцией Совета Европы, прежде всего это должно касаться существенного расширения прав и обязанностей полиции в этой сфере (как пример – возлагать обязанность на полицию работать непосредственно в чаше стадиона на трибунах, во время матчей, отнесенных к категории повышенного риска).
- создание Единой европейской базы “черного списка” фанатов, которые совершили правонарушения на стадионах и которым должен быть запрещен вход на все европейские стадионы (решением судов и на определенный срок).
- наделение клубов и федераций правом и обязанностью информировать пограничные органы и консульские представительства о хулиганах, которым нежелательно предоставление виз или права въезда на территорию страны во время проведения футбольных матчей.

Понкин Игорь (Igor Ponkins)

- 1. Возможно ли устно описать портрет типичного футбольного фаната? Есть ли разница между фанатами в разных государствах - например, между фанатами в Италии, России и Польше?**

Полагаю, этот вопрос должен быть адресован не к юристам, а к психологам. Вместе с тем, полагаю, что разницы существенной нет, кроме той, что определяется в принципе наличествующей этнически (национально) определенной разницей в ментальности людей разных народов и стран.

- 2. Популярная на данный момент тема во всей Европе – урегулирование взаимных отношений с фанатами (клуб/полиция/общество). Как, по Вашему мнению, необходимо налаживать (создавать) это сотрудничество, в особенности с их самой радикальной частью?**

Не мой вопрос. Но частично мнение (в соавторстве) отражено в нашем издании: *Понкин И.В., Соловьёв А.А., Понкина А.И.* Правовое обеспечение противодействия противоправному поведению спортивных болельщиков / Под ред. И.В. Понкина / Комис. по спорт. праву Ассоц. юристов России; Национальное объединение спортивных юристов РФ; кафедра спортивного права Московского гос. юридического университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). – М., 2014. – 207 с. – (Серия: “Актуальные проблемы спортивного права”. – Вып. 22).

- 3. Может ли запрет на посещение матчей (как в Англии) быть решением проблемы, если речь идет о превентивных методах?**

Да, однозначно. Тщательное изучение этого вопроса дает необходимые и достаточные основания для именно такого ответа на этот вопрос. Это не только опыт Англии, но и других стран. Подробнее см.: *Понкин И.В., Редькина А.И.* § 6.7. Инструменты превенции и пресечения противоправного поведения спортивных болельщиков и обеспечения их надлежащего поведения во время проведения спортивных мероприятий // Государственное управление в сфере спорта: Учебник для магистров / Понкин И.В., Редькина А.И., Соловьёв А.А., Шевченко О.А. / Науч. ред.: И.В. Понкин; предисловие: Д.И. Рогачев / Кафедра спортивного права Института современного прикладного права Московского государственного юридического университета им. О.Е. Кутафина (МГЮА). – М.: Буки Веди, 2017. – 485 с. *Понкин И.В., Соловьёв А.А., Понкина А.И.* Правовое обеспечение противодействия противоправному поведению спортивных болельщиков / Под ред. И.В. Понкина / Комис. по спорт. праву Ассоц. юристов России; Национальное

объединение спортивных юристов РФ; кафедра спортивного права Московского гос. юридического университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). – М., 2014. – 207 с. – (Серия: “Актуальные проблемы спортивного права”. – Вып. 22).

4. Как Вы считаете, достаточно ли высок уровень сотрудничества с фан-клубами в России? Могли бы Вы привести примеры подобного сотрудничества?

Примеры привести не могу. В надлежащем качестве таких отношений я обоснованно сомневаюсь.

5. В чем, на Ваш взгляд, заключаются главные проблемы при построении отношений с фанатами?

Прежде всего, проблема в отсутствии ясного понимания, как и на каких основах их строить - эти самые отношения, чтобы это способствовало цивилизованному поведению фанатских масс при отсутствии падения интереса фанатов к спорту и отсутствию снижения их активности в социально допустимых формах (последнее – страшный сон спортклубов и лиг).

6. Что, на Ваш взгляд, необходимо улучшить в диалоге между фанатами и персоналом служб безопасности?

Сам диалог.

7. Могли бы Вы привести примеры поведения болельщиков, которые являются особо проблематичными?

Примеры из СМИ я не собираю. Но в вышеозначенных моих (в соавторстве) изданиях приведены обобщения форм и видов противоправных действий спортивных болельщиков.

8. Как персонал служб безопасности решает данные проблемы?

Полагаю, в России это более вопрос органов внутренних дел и, возможно, теперь нацгвардии, нежели служб безопасности спортивных объектов или спортивных организаций.

9. Популярная на данный момент должность в Европе – координаторы фанатов (Supporter Liaison Officers (SLO)). Считаете ли Вы это хорошей идеей и необходима ли подобная должность во всем футбольном мире?

Скорее, да.

10. Доступно ли Вам достаточно информации о таком явлении, как футбольное хулиганство в других странах мира? Из каких источников эта информация получена: ТВ, интернет, газеты и журналы, книги или коллеги из других стран?

Зная некоторые языки, по крайней мере, так, чтобы переводить, легко ориентируясь в информационно-телекоммуникационных сетях, для меня это проблемы не составляет. Источники - все.

11. Как Вы считаете, должно предотвращаться метание с трибун на футбольное поле посторонних предметов (бутылки, пиротехника, монеты и т.д.)?

Запрет проноса ряда видов вещей (за нарушение штраф).

Запрет свободного оборота некоторых вещей (файеры).

Запрет собственно таких действий (за нарушение – штраф, по ряду позиций – вынесение запрета посещения спорт. мероприятий на определенный срок.

12. Какие современные технологии используются в России при проведении футбольного матча чтобы обеспечить общественную безопасность?

См. вышеозначенные издания.

13. Какие меры безопасности должны приниматься на выездных играх?

См. вышеозначенные издания.

14. Необходимо ли (можно ли) полностью доверять организатору матча?

Вопрос не ясен.

15. Какие меры безопасности должны предприниматься принимая гостей?

См. вышеозначенные издания.

16. Существует ли механизм сотрудничества с правоохранительными органами в России?

Разумеется. Тем более, что на них и лежит основная нагрузка по превенции и пресечению противоправного поведения спортивных болельщиков. Спорторганизации пытаются как-то встраиваться в этот процесс.

17. Какие виды сотрудничества с правоохранительными органами существуют?

Обмен “черными списками” болельщиков, сотрудничество в установлении личностей лиц (из числа спорт. болельщиков), совершивших правонарушения во время (а равно незадолго до и сразу после) и в связи с проведением спорт. мероприятия; сотрудничество в превентивном аудите безопасности спорт. объектов (входы/выходы, отсечения одних потоков от других и проч.) и обеспечении безопасности таких объектов во время проведения на них спорт. мероприятий; обсуждение проектов нормативных правовых актов.

Guntars Indriksons

1. Vai ir iespējams mutiski aprakstīt tipiska fana portretu? Vai ir atšķirības starp, piemēram, Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas faniem.

Uzskatu, ka ir iespējams, bet ir atsevišķi jārunā par konkrētu reģionu un grupu. Piemēram, kopumā Igaunijas fani ir mierīgi, Latvijas fani arī diezgan mierīgi, bet ir starp tiem arī *Ultras* (agresivitātes izpausmes bija: kautiņi, provokācijas). Lietuvā ir daudz vairāk agresīvu fanu. Tomēr, vistrakākie ir poļi (iesaistīti narkotiku, ieroču tirdzniecībā). Latvijas fanu portrets varētu būt šāds: vīrietis, ap 30 gadiem, ar augstāko izglītību, kas ieņem vadošu amatu (jurists, docētājs, izpilddirektors).

2. Tagad visā Eiropā ir ļoti populāra tēma – savstarpējās sadarbības noregulēšana ar faniem. Kā, Jūsaprāt, ir jāveido šī sadarbība, galvenokārt, ar tās radikālāko daļu? Vai aizliegums faniem doties uz spēlēm, kā Anglijā, varētu būt problēmas risinājums, runājot par preventīvām metodēm?

Jādiskutē. Vienīgi ar represijām, manuprāt, nav iespējams novērst. Latvijā nav likuma, kas ierobežotu biļešu tirdzniecību, līdz ar to mūsu vienīgā iespēja ir pašiem noregulēt tās attiecības.

3. Vai Jūs uzskatat, ka Latvijā ir pietiekami labs sadarbības līmenis ar fanu klubiem? Vai Jūs varētu sniegt šīs sadarbības piemērus?

Varētu būt labāk, bet kopumā novērtējams pozitīvi. Latvijā ir sadarbība gan ar agresīvi noskaņotiem, gan ar miermīlīgiem fanu klubiem.

4. Jūsaprāt, kādi pašlaik ir galvenie izaicinājumi, veidojot sadarbību ar faniem?

Saukļi, plakāti – provokācijas. Atšķiras izpratne par to, ko drīkst un ko nedrīkst darīt stadionā.

5. Kas, Jūsaprāt, ir jāuzlabo dialogā starp faniem un drošības personālu?

Izglītojošas programmas.

6. Vai jūs varētu sniegt līdzjutēju uzvedības piemērus, kas ir īpaši problemātiski? Pirotehnika, naida kurināšana, agresija.

7. Kā drošības personāls risina šo problēmu?

Pārrunu ceļā. Iepriekšējā vienošanās par uzvedību – kompromisi (tikšanās pirms spēles).

8. Eiropā tagad ir ļoti populārs amats – fanu koordinatori (*Supporter Liaison Officers (SLO)*). Kā Jums, liekas, vai tā ir laba ideja un vai šis amats ir vajadzīgs arī Latvijas futbola klubiem?

Kaut kas līdzīgs ir, bet noteikti jābūt cilvēkam, ar ko fani ir gatavi runāt.

9. Vai jums ir pietiekami daudz informācijas par tādu parādību kā futbola huligānisms Latvijā un Eiropā kopumā? No kādiem avotiem tiek iegūta informācija: TV, interneta, avīzēm un žurnāliem, grāmatām vai no citu valstu kolēģiem?

LFF darbiniekiem ir ļoti daudz informācijas, jo ir sadarbība (informācijas apmaiņa) ar ārvalstu kolēģiem.

10. Kā jūs novēršat svešķermeņu (pudeles, pirotehnikas priekšmeti, monētas) mešanu no tribīnēm uz laukuma?

Pārrunas, pārbaude pirms nokļuves stadionā.

11. Kādas modernas tehnoloģijas tiek izmantotas futbola spēļu laikā, lai nodrošinātu sabiedrības drošību Latvijā?

Latvijā nav gandrīz nekādu modernu tehnoloģiju. Šis jautājums šobrīd ir ļoti aktuāls, mums nepieciešama videonovērošana un citi moderno tehnoloģiju rīki, lai novērstu pārkāpumus un arī identificētu likumpārkāpēju. Piemēram, *Skonto* stadionā tādi bija izīrēti un trīs pārkāpumi tiek novērsti. *UEFA* prasa izvietot kameras problemātiskās zonās. Latvijā nepieciešamas kameras un sejas atpazīšanas programmas.

12. Kādi drošības pasākumi ir jāveic izbraukuma spēlēs?

Jāstrādā ar savējiem faniem.

13. Vai ir pilnībā jāuzticas spēles organizatoriem?

Jā, bet, ja ir bažas par fanu drošību, tad jārīko papildu pasākumi no mūsu puses.

14. Kādi drošības pasākumi ir jāveic uzņemot?

Organizēt fanu kustību, šķirt pa sektoriem. Eskortēt klubu, delegātu.

15. Vai eksistē sadarbības mehānisms ar valsts tiesībsargājošām institūcijām (Drošības policija, valsts policija un pašvaldības policija)?

Jā, bet tikai tad, ja ir zināms, ka tiek plānotas provokācijas.

16. Kādi ir sadarbības veidi?

Sanāksmes.

17. Kādi pasākumi, Jūsaprāt, būtu nepieciešami, lai veicinātu / uzlabotu sadarbību un kādos līmeņos tas ir nepieciešams?

Drošības jomā jābūt piemērotām izglītojošām programmām. Ar faniem būtu nepieciešams vairāk tikties un runāt.